4/6

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

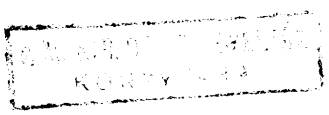
AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

CZOBOR ALFRÉD
TITKÁR.

NEGYVENNYOLCADIK KÖTET

1934-IK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMXXXIV.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

		Lap
Bartoniek Emma	VII. Gergely pápa halászgyűrűs viaszpecsétjéről	76
Czobor Alfréd	Három címeradomány egy oklevélben (1 képpel)	28
Fekete Nagy Antal	A Bethlenfalvi Thurzó-család eredete	1
Főglein Antal	Zólyom vármegye pecsétje (képekkel). (Felolvastatott a Magy. Her. és Gen. Társaság 1934. dec. 13-án tartott felolvasóülésén)	45
Ghyczy Pál	A koronás sisak (1 képpel)	27
Ghyczy Pál	Dancs mester, az aranyos vitéz	77
Iványi Béla	Középkori címereslevelek: I. Lednic mezőváros 1465. évi címereslevele. II. A Halácsy-család 1507. évi címereslevele. III. A Kisserjéni-család 1518 (?) évi címereslevele. IV. Barcsai Pál címereslevele. V. T. László címerének leírása	16
	Pótlás: Lednic mezőváros 1465. évi címerének képe	75
Lukcsics Pál	Kinizsyné Magyar Benigna örökösei.	66
Lux Gyula	Dobsina településének és birtoklásának története	55
Sarlay Soma	A Vattay-család birtokszerzeményei	27
Sarlay Soma	Az aszódi uradalom birtoklásának története	78
Sarlay Soma	Sárközy Mihály ajnácskői várkapitány származása	79

II. Kisebb rovatok.

TÁRCA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1934. évi rendes közgyűlése 30

SZAKIRODALOM.

Gr. Bem Kosbán Vladimir	Bem apóról. Visszaemlékezések Bem József tábornokra. Ism. *Cz. A.*	83
Brillo, Antonio	Gli stemmi degli studenti polacchi nell' università di Padova. Ism. *Tóth László*	83
Dormuth Árpád	A Vörösmarty-család multja Fejérmegyében és Székesfehérvárott. — Schneider Miklós: A Vörösmarty-család multja. Ism. *Fekete Nagy Antal*	80
Dr. Fekete Nagy Antal	A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Ism. *Taborsky Ottó*	33
Vitéz Horánszky Pál	A Benedekfalvi Detrich-család leszármazása 1230-tól. Ism. *Cz. A.*	84
Kerekesházy-Kerekes József	Rajzok az Árpádok és Anjouk korából. Ism. *Cz. A.*	83
Dr. Málnási Ödön	Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672—1732). Ism. *Fekete Nagy Antal*	37
Miesięcznik Heraldyczny	(Heraldikai folyóirat, kiadja a Lengyel Heraldikai Társaság Varsói Osztálya). Ism. *Bottló Béla*	81
Dr. H. Pálfy Ilona	Baranya megye 100 holdnál nagyobb birtokai és birtokosai a XVIII. századtól napjainkig. — *U. a.:* Győr sz. kir. város az 1828. évi összeírás megvilágításában. Ism. *Cz. A.*	84
Dr. Relković Néda	A gráci egyetem legrégibb magyar hallgatói (1586—1640). Ism. *Czobor Alfréd*	36
Dr. Sulica Szilárd	A Múzeumi Levéltár kialakulása. Ism. *Holub József*	35
Schneider Miklós	Fejérmegye nemesi összeírásai: 1754., 1809. és 1818—21., 1828. Ism. *Varga Endre*	35
Baron Thierry, Heribert	Stammliste des Johann Baptist Ritter von Thierry aus Lothringen. Ism. *Cz. A.*	84
Dr. Thirring Gusztáv	A soproni Thirring-nemzetség háromszázéves multja. Ism. *G. Vargha Zoltán*	81
Viczmándy Tamás	Híres Zempléniek. Ism. *Cz. A.*	84
Wyrostek, Ludvik	Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickej. (A Drág-Szász nemzetség Magyarországon és Galiciában.) Ism. *Bottló Béla.*	37

A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztálya. Hivatalos Értesítő *dr. Sulica Szilárd*tól 39 85

Németnyelvű tartalomáttekintés 44, 89

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

Lap

FŐGLEIN ANTAL ..... Zólyom vármegye pecsétje (képekkel). (Felolvastatott a Magy. Her. és Gen. Társaság 1934. dec. 13-án tartott felolvasóülésén) 45

LUX GYULA ..... Dobsina településének és birtoklásának története 55

LUKCSICS PÁL ..... Kinizsyné Magyar Benigna örökösei 66

BARTONIEK EMMA ..... VII. Gergely pápa halászgyűrűs viaszpecsétjéről 76

IVÁNYI BÉLA ..... «Középkori címereslevelek» c. cikkéhez (Turul, 1934. évf. 16. l.) pótlás: Lednic mezőváros címere 1465-ből (1 képpel). 75

GHYCZY PÁL ..... Dancs mester, az aranyos vitéz 77

SARLAY SOMA ..... Az aszódi uradalom birtoklásának története 78

SARLAY SOMA ..... Sárközy Mihály ajnácskői várkapitány származása 79

II. Kisebb rovatok.

SZAKIRODALOM:

DORMUTH ÁRPÁD ..... A Vörösmarty-család multja Fejérmegyében és Székesfehérvárott. — SCHNEIDER MIKLÓS: A Vörösmarty-család multja. Ism. *Fekete Nagy Antal* 80

Dr. THIRRING GUSZTÁV ..... A soproni Thirring-nemzetség háromszázéves multja. Ism. *G. Vargha Zoltán* 81

MIESIĘCZNIK HERALDYCZNY ... (Heraldikai folyóirat, kiadja a Lengyel Heraldikai Társ. Varsói Osztálya). Ism. *Bottló Béla* 81

BRILLO, ANTONIO ..... Gli stemmi degli studenti polacchi nell' università di Padova. Ism. *Tóth László* 83

KEREKESHÁZY-KEREKES JÓZSEF Rajzok az Árpádok és Anjouk korából. Ism. *Cz. A.* 83

Gr. BEM KOSBÁN VLADIMIR .. Bem apóról. Visszaemlékezések Bem József tábornokra. Ism. *Cz. A.* 83

Vitéz HORÁNSZKY PÁL ..... A Benedekfalvi Detrich-család leszármazása 1230-tól. Ism. *Cz. A.* 84

VICZMÁNDY TAMÁS ..... Híres Zempléniek. Ism. *Cz. A.* 84

Dr. H. PÁLFY ILONA ..... Baranya megye 100 holdnál nagyobb birtokai és birtokosai a XVIII. századtól napjainkig. — *U. a.:* Győr sz. kir. város az 1828. évi összeírás megvilágításában. Ism. *Cz. A.* 84

BARON THIERRY, HERIBERT.... Stammliste des Johann Baptist Ritter von Thierry aus Lothringen. Ism. *Cz. A.* 84

A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztálya. Hivatalos Értesítő *dr. Sulica Szilárd*tól 85

Németnyelvű tartalomáttekintés 89

Titkári és pénztári hivatal: Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum.
Évi rendes tagdíj 10 (tíz) pengő.

A BETHLENFALVI THURZÓ-CSALÁD EREDETE.

Az egyes családok kiváltságának, vagyonának és későbbi emelkedésének alapja minden esetben az első ősre és annak kiválóbb utódaira vezethető vissza. A későbbi nemzedék mind nagyobb tisztelettel és büszkeséggel tekint vissza az ősökre, a családon belül sűrűn emlegetik őket és mások előtt is gyakran dicsekszenek a lassanként legendás színbe öltöztetett ősökkel, így az ősök tisztelete és emlékben tartása korán megnyilvánul a családban. Az első ős korától eltelt idő mutatja a pályát, amelyet a család megfutott. Mennél korábbi időre nyúlik vissza az első ős kora, annál több fényt és előkelőséget tulajdonítottak az egyes családoknak. Ilyen felfogás mellett természetes, ha az első ős korát minden család mennél régebbi időbe igyekszik visszavezetni és érthető, ha az őskeresés korán megindul.

A családok leszármazásának összeállítását legtöbb esetben a családi hiuságnak kedvező udvari emberek, papok, titkárok és egyéb tanult emberek végezték, akiknek egyetlen törekvésük, hogy a családot a sokszor nagyon szerény, de annál becsülendőbb kezdet helyett mennél mélyebbgyökerű és fényesebb multú ősökhöz kössék. Ennél a szabványos törekvésnél érthető, ha az őskeresés legtöbbször délibábos talajra téved. Az olyan családok, amelyeknek ősei a királyság második századáig visszavezethetők, nem ritkák nálunk, ez azonban nem elégíti ki az udvari emberek jámbor törekvését, hanem bekapcsolják a családokat leányágon az Árpádok közé és vezetik vissza az ősöket az első emberpárig, mint pl. a Báthori-családot.[1]

[1] O. L. Kamarai lvt. N. R. A. fasc. 369. No. 1; Fasc. 383. No. 29.

Magyar családaink egy része a magyarságban keresett és talált magának ilyen messzemenő ősöket, mint pl. az Eszterházy-család Nimródban és Attilában,[2] a Csáky-család Szabolcs[3] vezérben és a Szemere-család Huba vezérben.[4] Családaink másik része azonban ősmagyar eredete ellenére előkelőbbnek tartva a keleti ősöknél a nyugati népeket, ott keresett magának ősöket, mint pl. a Nádasdy-család Britt Edvárd fiaiban [5] és a Bebek-család a római vezérekben.[6]

A többi előkelő családainkhoz hasonlóan, a Thurzó-család eredetének kutatása is korán megindult. Már a család virágzásának első századában, még a középkor folyamán megtörtént az első kísérlet, hogy a családnak már akkor is nagy fényét még előkelőbb ősökkel gyarapítsák. Eck a Thurzók eredetéről 1519-ben írott munkájában a renaissance hatása alatt a család leszármazását a római őskor híres vezéreiig vezeti vissza.[7] Az eredetkérdésnek ez a megoldása a későbbi időkben, amikor a családtörténet már kezdett a tudományossághoz közeledni, nem elégítette ki az embereket. A fényes pályájú, hatalmas vagyonú Thurzó-család állandóan foglalkoztatta a tanult embereket és a család történetével foglalkozók legtöbbje talált magának egy kis támpontot, amelynek alapján megoldhatónak gondolta az eredetkérdést. Amikor az általános törekvés az

[2] Tropheum domus Estorasianae 1701.

[3] Málnási Ödön: Gróf Csáky Imre bíbornok és kora. 1672—1732. 16. l.

[4] Zarándy: Huba vére Szemere.

[5] Nagy Iván: Magyarország családai. VIII. 14. l.

[6] U. ott. I. 256. l.

[7] De antiquissima nominis et familiae Thurzonum origine.

volt, hogy az első ős korát mennél régebbi időre tolják vissza, természetes, hogy a IX. század végén megalakult magyar államot túl fiatalnak tartották ahhoz, hogy a család eredetét annak határain belül keressék. Ennek a felfogásnak megfelelőleg Spener 1680-ban megjelent munkájában szintén idegenben, de a távoli keleten keresi a család eredetét és a Thurzókat Tatárországból származtatja.[8] Bizonyítékait nem sorolja fel, de kétségtelen, hogy elmélete a Bethlenfalvi-család egyik ágának Tatár neve alapján keletkezett.

A tudománytalan kísérletek sajnos, továbbfolytatódtak és többen még akkor is délibábos talajon — egy-egy név hasonló hangzása után kiindulva — keresik a család eredetét, amikor a családtörténet már rég a komoly tudományok közé tartozik.

Lepszy 1890-ben megjelent munkája szerint a Thurzók Skóciából, mégpedig annak Thurso nevű városkájából származnak.[9] Két másik lengyel történetíró, Ptaśnik és Kutrzba azon az alapon, hogy a középkorban Udinében él egy Torso nevű család, ettől származtatják a Thurzókat.[10] Palacky, a soviniszta cseh történetírás megalapítója szerint, természetesen a Thurzócsalád is cseh eredetű.[11] Wiederhold még a háború után, 1922-ben megjelent munkájában is cseh eredetűeknek tartja a Thurzókat.[12]

A felsorolt elméleteknél sokkal nagyobb és magát egész a legújabb korig fenntartó hitelre talált a Thurzó-családnak még az újkor elején felvetett német eredetelmélete. A család biccsei kastélyában őriztek egy terjedelmes családfát, amelynek adatait már Thurzó Péter halotti beszéde felhasználja 1617-ben,[13] valamint több későbbi keletkezésű leszármazási tábla is.[14] Ezek szerint a Thurzó-család őse az a Thurzó Ottó volt, aki, mint a bécsi minoritáknál lévő sírköve igazolja, 1300-ban halt meg. A halotti beszéd adatainak alapján Wagner Károly, a szepesi oklevélpublikációk megindítója, a külföldi irodalomban összekeresi mindazokat az adatokat, melyek szerinte a Bethlenfalvi Thurzó-család ekkor még ismeretlen őseire vonatkoznak. Ezek szerint a család első őse az 1194-től szereplő Otto Thurse volt, akinek utódai Liechtenfels, Rauhenek, Tursenreit, Tirstein, Aspern és Sonnberg birtokokról nevezik magukat. A család, amelyre az utolsó adatot Wagner 1360-ból említi, tovább él, különböző, de általa meg nem nevezett írók szerint.[15]

A Thurzó-család ausztriai eredetét a felhozott bizonyítékok alapján elfogadni nem lehet, mert mint maga Wagner is bevallja, összes felsorakoztatott és fel nem említett adatai mellett sem lehet ennek a különféle neveken ismeretes alsóausztriai családnak a Magyarországon feltűnő Bethlenfalvi Thurzókkal való rokonságát kimutatni.[16] A Thurzó-család ausztriai eredetének elmélete valószínűleg a XVI. század közepén, Thurzó Bernát korában keletkezett, aki a Fuggerek révén a Liechtenfelssel szomszédos Grafenek ura volt.[17] Wagner tanulmánya nem fejtette meg egyáltalán a Thurzó-család eredetét és ennek ellenére a család német eredete úgyszólván mégis általánosan elfogadottá lett és az egyébként gondos forráskritikával dolgozó német irodalom ma is a németség javára könyveli el a Thurzókat.

A Thurzókkal rokonságban és üzleti viszonyban lévő Fugger-család történetének szorgalmas kutatói közül Strieder 1926-ban, ha nem is teljes határozottsággal, de a Thurzó-család német eredete mellett nyilatkozik,[18] 1933-ban azonban az Ungarische Jahrbücherben megjelent tanulmányában a Thurzókat már csak idegen és Magyarországon meghonosodott családnak tartja.[19] A másik Fugger-kutató, Reinhardt, Thurzó Jánosról szóló monografiájában Wagner adatain elindulva, nemcsak hogy elfogadja a Thurzó-család ausztriai vagyis német eredetét,[20] hanem olyan adatot is

[8] Historia insignium illustrium. 372. l.

[9] Lepszy: Turzonavie. 464. l.

[10] Ptaśnik: Fuggerowie. 1913. 51. l. Kutrzeba és Ptaśnik: Rocznik Krakowski 14. kötet. 1912. 94. l.

[11] Geschichte von Böhmen. V. 2. 153. l.

[12] Goslar als Königsstadt und Bergstadt. 53. l.

[13] Wagner: Analecta IV. 47. l.

[14] O. L. Kamarai lvt. N. R. A. Fasc. 585. No. 16. Fasc. 1442. No. 5.

[15] Wagner: Analecta IV. 60. l.

[16] U. ott.

[17] U. ott. 93. l.

[18] Jacob Fugger der Reiche. 108. l.

[19] Ein Bericht des Fuggerschen Fackor Hans Dernschwam über den Siebenbürgener Salzbergbau um 1528. Ung. Jahrbücher. 1933. 260. l.

[20] Johann Thurzo von Bethlenfalva, Bürger und Konsul von Krakau in Goslar 1478—1496. 1928, 29—31. l.

tulajdonít Wagnernek, mint pl. hogy Györgynek, az első ismert Thurzónak az apja, János Zsigmond uralkodása alatt vándorolt be Magyarországra, amit az idézett lapon hiába keresünk.[21] A különben német alapossággal dolgozó Reinhardtot a Thurzók német eredetét illetőleg a túlzott nacionalizmus annyira elragadja, hogy amikor sem Wagner, sem ő nem bizonyították be a Thurzó-család német eredetét, a Thurzó György német nemzeti önérzetét ruházata és műveltsége alapján dicsőítő sorai már szinte nevetséget keltenek.[22]

A Bethlenfalvi Thurzó-család Magyarországon tűnik fel és ennek ellenére is nagyon késői azoknak az elméleteknek kelte, amelyek a család eredetét Magyarországon keresik.

Wenzel Gusztáv a Thurzók bányavállalatairól szóló munkáiban azon az alapon, hogy a család a szepesmegyei Bethlenfalváról, a lándzsásnemesség újkori székhelyéről nevezi magát, lándzsás eredetűnek tartja a Thurzókat.[23] Wertner Mór szerint a Thurzók eredetét a Szepességen, annak egyik törzsökös családjában kell keresnünk. Ennek megfelelőleg tehát «A Bethlenfalvi Thurzó-család eredete» című tanulmányában kiadott források alapján, letárgyalja az árpádkori eredetű Bethlenfalvi családok történetét, anélkül azonban, hogy a magát szintén Bethlenfalváról nevező Thurzó-családnak a Bethlenfalvi-családokkal való kapcsolatát ki tudná mutatni. Különben is csak 1368-ig vezeti le a Bethlenfalvi-család származását, összekeverve azt az Istvánfalvi-családdal és azontúl csak szórványosan előforduló tagokat ismer.[24]

A Bethlenfalvi Thurzó-család első feltűnésétől kezdve folytonosan emelkedik. A család első ismert őse, Bethlenfalvi Thurzó János fia György, hadi pályán tűnik fel 1430-ban és az ott szerzett érdemeiért, a Zsigmond király udvarából megszökött Mercse vajda fiának, Lajkónak elfogásáért kapja adományba a turócmegyei Szucsán várát.[25] A hadi pályát azonban később úgylátszik egyelőre otthagyta és 1436-ban már Lőcsén tűnik fel,[26] ahol kereskedelemmel foglalkozott.[27] Lőcsei polgárjogát még akkor is megtartotta, amikor Dobrai Berschal Miklós 1432-ben elzálogosította neki Szepesvárát, a környék harmincadvámjaival együtt,[28] A vár megszerzése után az első Thurzó beköltözött a várba, ahol 1454-ben Hunyadi László is nála tartózkodott.[29] György fiai, Márton, János és Teofil 1460-ig bírták ugyan Szepesvárát,[30] azonban még a vár visszaváltása előtt, 1459-ben mint szomolnoki és svedléri lakosok ismeretesek.[31] A bányászatot a második fiú, János folytatta, akinek a révén a család neve szorosan összeforrott a magyarországi bányászat történetével.[32] A besztercebányai rézvállalatok mellett hatalmas vagyont gyüjtött össze a család még a középkorban. 1513-ban már az egyik oklevél a családnak Magyarországon, Lengyelországban és Svájcban levő javairól beszél.[33] Ezek mellé a család még a középkor folyamán megszerezte Temetvény, Galgóc és Ozora várakat, Sziléziában pedig a plessaui uradalmat, azonkívül Abauj és Zólyom megyében több apró birtokot.[34]

Amikor a Thurzó-család első feltűnésétől kezdve kétszáz évig tartó virágzása után 1636-ban történt kihalásáig mindig a legelőkelőbb családaink közé tartozott, nevezetesen a családból már a középkor folyamán hárman viseltek püspöki

[21] U. ott. 31. l.

[22] Johann Thurzo ist zwar in Ungarn geboren, — jedoch ein Deutscher, und zwar ein Auslandsdeutscher. Er gehört zu der früher stattlichen Gruppe von Auslandsdeutschen, die im Auslande wohnen und zwar nicht freudige, doch loyale Bürger ihres Wohnstaates sind, aber von Geburt und Erziehung her deutsch denken und fühlen. — Seine Kleidung ist sicherlich — so deutsch, wie die seines Sohnes Georg auf den von Holbein gezeichneten Bildern. Alles, was wir von Johann Thurzo wissen, spricht für, nicht gegen Annahme, dass er deutsche Art und Sitte treu bewahrt. U. ott 41—42. ll.

[23] Négy egykorú Thurzó püspök. É. T. T. K. VII. k. 4. l. Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a Nagy-Lucsei Dóczyakkal. É. T. T. K. VI. k. 47. l.

[24] Turul. 1905. 1—10. ll.

[25] O. L. Dl. 12,224, 12,228, 24,720. Kivonatosan Fejér: C. D. X. 7. 217, 241. Wagner: Analecta. IV. 61. l.

[26] E. Reinhardt: Johann Thurzo. 31. l.

[27] N. Múz. Soós lvt. 1449—1450.

[28] O. L. Dl. 14,576.

[29] O. L. Dl. 14,799.

[30] N. Múz. T. a. 1460. XI. 19.

[31] Csáky-Oklvt. 426. l.

[32] Wenzel előbb idézett munkái. Magyarország bányászatának kritikai története. Paulinyi Oszkár: A középkori magyar réztermelés gazdasági jelentősége. Károlyi-Emlékkönyv.

[33] O. L. D . 22,390.

[34] O. L. 19,886, 22,725, 22,887, 23,173, 23,196, 23,825, 24,053, 24,188. Csáky oklvt. 551. l. A Thurzó-család középkori leszármazására az eddig idézett adatokon kívül l. Reinhardt: Johann Turzo. 36—38. ll.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

méltóságot,[35] az újkorban pedig ketten nádori és más egyéb egyházi és világi méltóságokat,[36] érthető, ha a család eredete már korán foglalkoztatta az embereket. Amikor még két legújabban megjelent német dolgozat is német eredetűnek tartja a Thurzókat, nemzeti értékeink szempontjából nem kisfontosságú, hogy a család eredetét elfogadhatóan tisztázzuk.

Amikor a család a feltűnését követő időben egy német lakosságú városban, Lőcsén lakik, mint nemes származású városi polgár,[37] és a magyar nemességtől még akkor annyira távolálló kereskedelemmel foglalkozik, majd pedig Krakkóba átköltözve, belekapcsolódik a magyarországi bányavállalatokba, érthető, ha régebben a német városi polgárok között keresték a család eredetét.

Minthogy a Thurzó-család Szepes megyében tűnik fel és hatalmas uradalmak birtokában is mindig megtartja Bethlenfalvi előnevét, nem kereshetjük a család közvetlen őseit máshol, csakis a családnak előnevet adó Bethlenfalván, annál is inkább, mivel a család bethlenfalvi birtokjoga az első ismert ős korába visszanyúlik.

Bethlenfalva a Szepesség első magyar lakóinak, a határőrök utódainak, az úgynevezett lándzsásnemességnek a területén fekszik. A lándzsásnemesség a legrégibb időtől külön önkormányzata, az országos jogtól eltérő politikai és magánjogi berendezkedése szerint élt. Hogy a Thurzócsalád régi birtokjogát és újabb birtokszerzéseit könnyebben megérthessük, röviden ismertetnünk kell a lándzsásnemesség örökösödési jogát. Már a lándzsásnemesség 1243. évi szabadságlevele kimondja, hogyha valamely lándzsásnemes fiúutód nélkül hal el, birtokát özvegyének vagy lányának férje örökli, ha a birtokkal járó országos terheket magára vállalja. Ez az örökösödési rend még tágabb körben is érvényesült, amikor az osztályos atyafiság lépett a birtokba a terhek felvállalása mellett.[38]

Ezeket a tág örökösödési rend mellett megnyíló eseteket használta fel a Thurzó-család, hogy Bethlenfalvának nagy részét még a középkor folyamán megszerezze. A Thurzó-család csak abban az esetben válthatta magához a Bethlenfalván birtokos, kihalt ágak birtokait, ha maga is lándzsás család volt és a kihalt családokkal való rokonságát megfelelőleg igazolni tudta. De lássuk, meddig vezethető vissza azoknak a családoknak bethlenfalvi birtokjoga, amelyek után a Thurzó-család örökölt.

1503-ban Thurzó Zsigmond fehérvári prépost, királyi titkár, és testvérei György, Péter, Márton és Gáspár, valamint nagybátyjai, János és Teofil megkapják adományba Ulászló királytól a fiúutód nélkül elhalt Hosszú Simon fia Worst György birtokait, Bethlenfalva, Trónfalva, Marcelfalva és Kromló szepesmegyei részbirtokokat, amelyeknek nagyrésze, amint az oklevél is mondja, egyébként is megilleti az adományosokat, mint osztályos atyafiakat.[39] A beiktatásnak Worst György leánya Márta, Lengyel Jánosné ellentmondott, amiből hosszú per keletkezett. Márta, minthogy a birtokok Kromló kivételével valamennyien lándzsás területen fekszenek, teljes joggal mondott ellent a beiktatásnak, mert a lándzsásnemesség örökösödési jogánál fogva a birtokok őt illették, a birtokkal járó terheket annál is inkább vállalhatta, mert már férjnél volt. A Thurzók, minthogy a lándzsásnemesség örökösödési rendjét a királyi jog sem ronthatta le, azon a címen támadták meg Mártát és vettették ki a birtokból, hogy atyjának, Györgynek csak természetes, de nem törvényes gyermeke, minthogy mindjárt a házasság megkötését követő időben, még a kilencedik hónap letelte előtt megszületett.[40]

Minthogy Worst Györgyöt az oklevelek mindig mint a Thurzók osztályos atyafiát emlegetik, tisztáznunk kell György bethlenfalvi birtoklásának kezdetét és jogcímét. Györgynek az apja Simon volt, akit a latinnyelvű oklevelek longusnak és magnus-nak neveznek. Több ízben szerepel mint királyi ember Bethlenfalvi néven és a latin jelzőkkel kapcsolatban, a nélkül azonban, hogy atyját megneveznék az oklevelek.[41] A Bethlenfalvi-családba Simon nem illeszthető bele, így tehát családjának gyökerét nem Bethlenfalván, hanem más szepesi helységben kell keresnünk. Kiinduló-

[35] Wenzel: Négy egykorú Thurzó püspök. Ért. tört. tud. köréből. VII. k.

[36] Nagy Iván: IX. 199. l.

[37] N. Múz. Soós lvt. 1449—1450.

[38] Fekete Nagy Antal: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. 257—258. ll.

[39] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5, 4, 1. O. L. Dl. 21,177.

[40] O. L. Dl. 21,197.

[41] Schmauk: Suppl. 265. l. N. Múz. Görgey-lvt. 1439.

pontul felvehetjük a Simon fia, György által hagyott birtokokat. Trónfalva, mint Bethlenfalva része nem jöhet számításba, következik tehát Marcelfalva, ahonnan tényleg ismerünk 1447-ben egy Péter fia Nagy (magnus) Simont, mint ügyvédet,[42] aki a 40-es években többször szerepel.[43] Továbbkutatva a Marcelfalvi-család leszármazását, most már megtaláljuk Péter atyját, Istvánt, sőt még ennek atyját, Lászlót is.[44]

Bethlenfalvi Hosszú Simon ősei tehát Marcelfalviak voltak és tekintettel arra, hogy Simon viseli első ízben a Bethlenfalvi nevet, ő származhatott be valamilyen, — valószínűleg házasság vagy vétel címén Bethlenfalvára, mégpedig a Thurzók feltűnését megelőző időben. A család Édes-ágával volt rokonságban, amit bizonyít, hogy az 1415 előtt kihalt Édes-ág által kizárólag bírt Kromló részbirtokosa volt. Ha tehát a Thurzók Simon fia György osztályos atyafiai voltak, akkor birtokjoguk kétségtelenül visszanyúlik az első feltűnésüket megelőző időbe.

A Thurzók Bethlenfalva további tekintélyes részét is megkapják Ulászló adományaként még ebben az évben, amikor osztályos rokonuk Bethlenfalvi Fodor László szintén fiúutód hátrahagyása nélkül halt el.[45] Minthogy Fodor Lászlót is, akinek még atyját sem nevezi meg az oklevél, osztályos atyafinak nevezi a király, lássuk tehát a család bethlenfalvi birtokjogának a kezdetét. A család leszármazását a következő oklevelek fejtik meg:

1472. A szepesi káptalan előtt Osgyáni Bakos István gyermekei és társaik, többek között Szepesy Gergely fia, László elzálogosítják görgői és göbölfalvi birtokrészeiket.[46]

1465. A váci káptalan bizonyítja, hogy Mátyás király parancsa értelmében Szepesy Gergelyt és fiát Lászlót minden jogon bevezette a nógrádmegyei jenői egy jobbágytelek birtokába.[47]

1461. Országh Mihály nádor meghagyja a szepesi káptalannak, hogy Bethlenfalvi Fodor Miklós fia Gergelyt adomány címén vezesse be Dolyán és Körtvélyes szepesmegyei birtokrészekbe.[48]

1456. V. László király Bethlenfal i Szepesy Gergelynek és édestestvérének, Fodor János budai prépostnak címereslevelet adományoz.[49]

1453. A szepesi káptalan jelenti a királynak, hogy amidőn Bethlenfalvi Gergelyt adomány címén be akarta iktatni a dolyáni és körtvélyesi birtokrészekbe, annak többen ellene mondottak.[50]

1443. Az esztergomi káptalan előtt Dereslényi János leánya, Dorottya, Horpácsy Bálint özvegye, nógrádmegyei horpácsi birtokrészét 80 forintért eladja Bethlenfalvi Fodor Miklós esztergomi érseki udvarmesternek és gyermekeinek: Jánosnak, Gergelynek, Miklósnak és Erzsébetnek.[51]

1434-ben Bethlenfalvi Fodor Miklós királyi emberként szerepel a Szepességen.[52]

A család leszármazását Miklóstól László nevű unokájáig ismerjük, azonban ezzel a család eredete még mindig nincs megoldva, mert a Bethlenfalvi-családnak sem Fodor nevű ágát, sem pedig olyan Miklós nevű tagját, akivel ez a Fodor Miklós azonosítható volna, nem ismerünk.

A Szepességen a családok vándorlása állandó és ezzel kapcsolatban mint a Marcelfalviaknál láttuk, változik az előnév is. Kíséreljük meg tehát a Bethlenfalvi Fodor, vagy máskép Szepessy-család eredetét a helynévből képzett családnévnél sokkal több állandóságot jelentő Fodor név alapján megtalálni. 1426 körül gyakran szerepel egy Pikfalvi Fodor Miklós, az ezt megelőző időből pedig egy Csantafalvi Fodor Miklós,[53] akivel azonos az 1392-ben királyi emberként szereplő Csantafalvi Márk fia Miklós.[54] Mennél jobban megyünk tehát vissza a korban, annál jobban eltávolódunk Bethlenfalvától. A Bethlenfalvi előnév először Miklós nevével kapcsolatban fordul elő. és Bethlenfalvi birtokjogát házasságával kapcsolatban kereshetnénk, ha nem ismernénk feleségét

[42] O. L. Thőke lvt. Dl. 14,086.

[43] Fekete Nagy Antal: A Petróczy levéltár középkori oklevelei. (Petróczy reg.) 70. l. N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. T. 143.

[44] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. I. 133, 2299, 99.

[45] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 1. 36.

[46] Szepesi kpt. Misc. 9. 10. 12.

[47] O. L. Dl. 16,166.

[48] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 2. 26.

[49] O. L. Dl. 24,763. Közli: Turul 1904. 36 37. ll.

[50] O. L. Thöke lvt. Dl. 14,646. V. ö. még u. ott Dl. 32,166.

[51] N. Múz. T. a. 1443. VIII. 28.

[52] N. Múz. Görgey lvt.

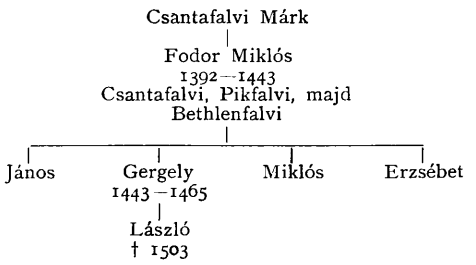
[53] N. Múz. Máriássy lvt. 376, 523, 570. Petróczy reg. 50. l.

[54] Fejér: C. D. x. 2, 67. l.

Pikfalvi Gertrudot, aki után egy ideig Pikfalvinak is nevezik.[55] Miklós bethlenfalvi birtokjogát tehát régebbi házasságban kell keresnünk, mert hogy rokonságban volt a Thurzókkal, azt kétségtelenné teszi a frater condivisionális kifejezés, másrészt pedig családjának 1456-ban megerősített címere, mely kétségtelenül a Thurzó-címer egyszerű, bővítetlen alakját őrízte meg.[56]

III. tábla.

Bethlenfalvi Fodor-család.

A Thurzó-család még fénykorában is ügyel arra, hogy Bethlenfalva birtokába ne juthasson be idegen semmi címen. Csak a középkori adatokat véve figyelembe, megállapítható, hogy a Thurzók az egész falu megszerzésére törekszenek. A falubeli birtokosoktól összevásárolják apró birtokrészecskéiket. 1510-ben Thurzó György megvásárolja a Bethlenfalvi Göböl György leányát Ágnest, Hinyedy Péter nejét illető bethlenfalvi és trónfalvi birtoktészeket.[57] 1519-ben Miskalomniczi Dorottyától, Holy Mátyásnétól vesznek a Thurzók egy bethlenfalvi kúriát.[58] Ugyanebben az évben a Tatár Miklós fia Gergely által eladott bethlenfalvi kúriát és zsgyári birtokrészt szerzik vissza Csallóközi Mihálytól.[59] 1520-ban Miklósfalvi Henkel Mátyástól és Szent-Andrássy Lázár gyermekeitől szereznek a Thurzók egy bethlenfalvi kúriát.[60] 1522-ben Görgey László gyermekeinek nemesi és jobbágytelkét szerzik meg a Thurzók.[61]

A birtokba vétel vagy zálog címén bejutott idegeneket, ha földjeiket nem akarták eladni, mint elsőbbségi joggal rendelkező rokonok, kiperlik birtokaikból. Thurzó János és Teofil, valamint testvérüknek, Mártonnak fiai 1503-ban Ulászló parancsával felszólíttatják Nagy András szepesi várnagyot, hogy az osztályos atyafiúk, néhai Tatár Miklós által neki elzálogosított bethlenfalvi kúriát bocsássa nekik vissza.[62] Ugyancsak felszólíttatták Göböl Gergely szepesi várnagyot is, hogy adja neki vissza az osztályos atyafiúk, néhai Bethlenfalvi György által neki elzálogosított bethlenfalvi birtokrészt.[63]

Az aránylag csekély határú és terméketlen vidéken fekvő falunak a birtoklása, amikor a család kiterjedt uradalmakkal rendelkezett és a Magyarországot, Ausztriát, Németországot, Svájcot, Sziléziát és Lengyelországot behálózó kereskedelmi kapcsolataik révén, hatalmas vagyon ura volt, nem lehetett a család elsőrendű érdeke. Abban tehát, hogy a falu határának teljes megszerzésére mégis olyan feltűnő gondot fordítottak a Thurzók, tekintetbe véve régebbi birtokjogukat is, csakis az ősi fészek megbecsülését kell látnunk.

Minthogy az összes nyomok a családnak előnevetadó Bethlenfalvára vezetnek vissza, vizsgáljuk a bethlenfalvi családok leszármazását, hogy vajjon a Bethlenfalvi Thurzó-család beilleszthető-e ezeknek a nemzedékrendjébe.

Bethlenfalva első ismert birtokosai, Both, Jakab és Bethlen a savniki apátság birtokainak 1260. évi határjárásakor tűnnek fel, mint szomszédok.[64] Bothnak Jordán nevű fiát ismerjük, aki 1264-től szerepel.[65] Hogy több fia is volt, bizonyítja egy 1275. évi oklevél «inter filios Both» kitétele.[66] Jakabnak utódait nem ismerjük.

A legnagyobb és legtöbbet szereplő család Bethlentől ered, akinek a nevét viseli a falu is.

[55] N. Múz. Máriássy lvt. 376, 570.

[56] A címert régebben a Thurzó-család címerének tartották. V. ö. Turul 1904. 36—37.ll.. l. Reinhardt egy magyarországi téves értesülés alapján Gergelyt Györgynek olvasva, egyenesen Thurzó György címerlevelének tartja. Johann Thurzó in Goslar. 131. l.

[57] Szepesi kpt. Prot. 1500 fol. 79. O. L. Dl. 21,179.

[58] O. L. Dl. 23,275.

[59] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 20. Prot. 1500 fol. 106. N. Múz Görgey lvt. O. L. Dl. 23,268.

[60] O. L. Dl. 23,324.

[61] N. Múz. Görgey lvt. O. L. Dl. 23,653.

[62] Szepesi kpt. Misc. 13, 3, 21. O. L. 21,184.

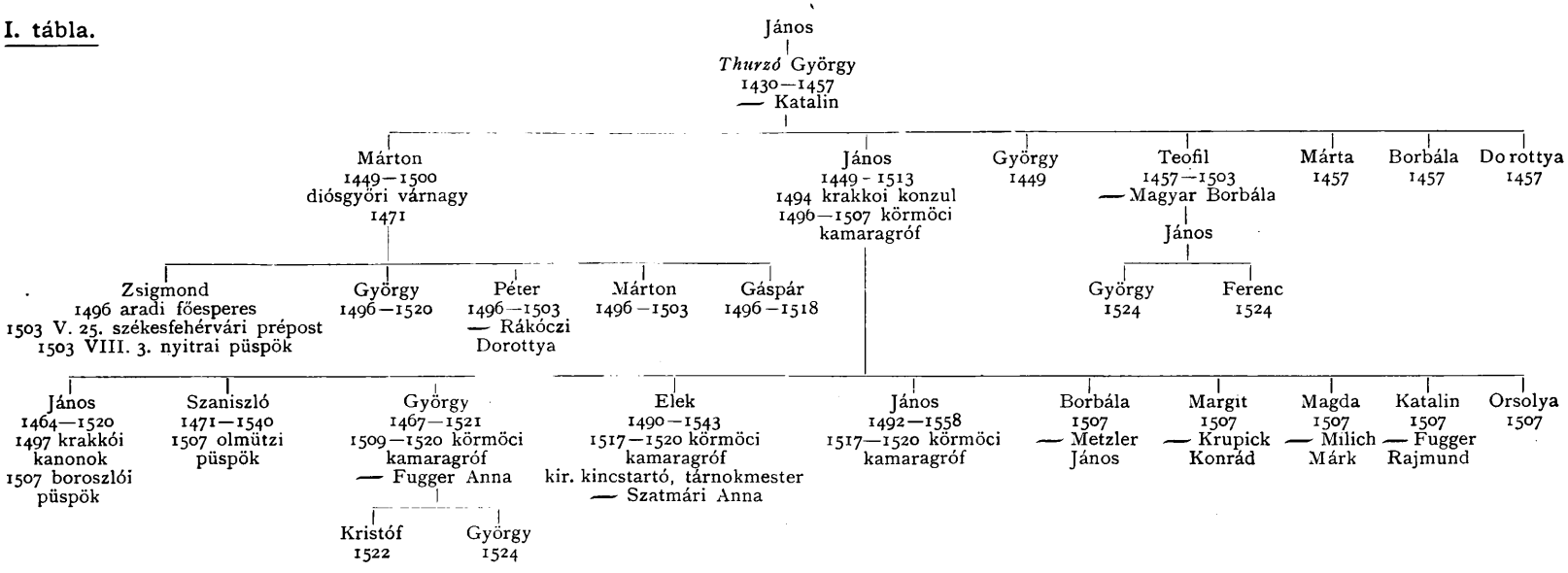
[63] Szepesi kt. Capsa Q. 3, 7.

[64] O. L. Dl. 25,052. Az oklevél mai alakjában hamis, tartalmi hitelessége ellen azonban semmi gyanu sem merülhet fel. Fekete Nagy : A Szepesség kialakulása. 80. l.

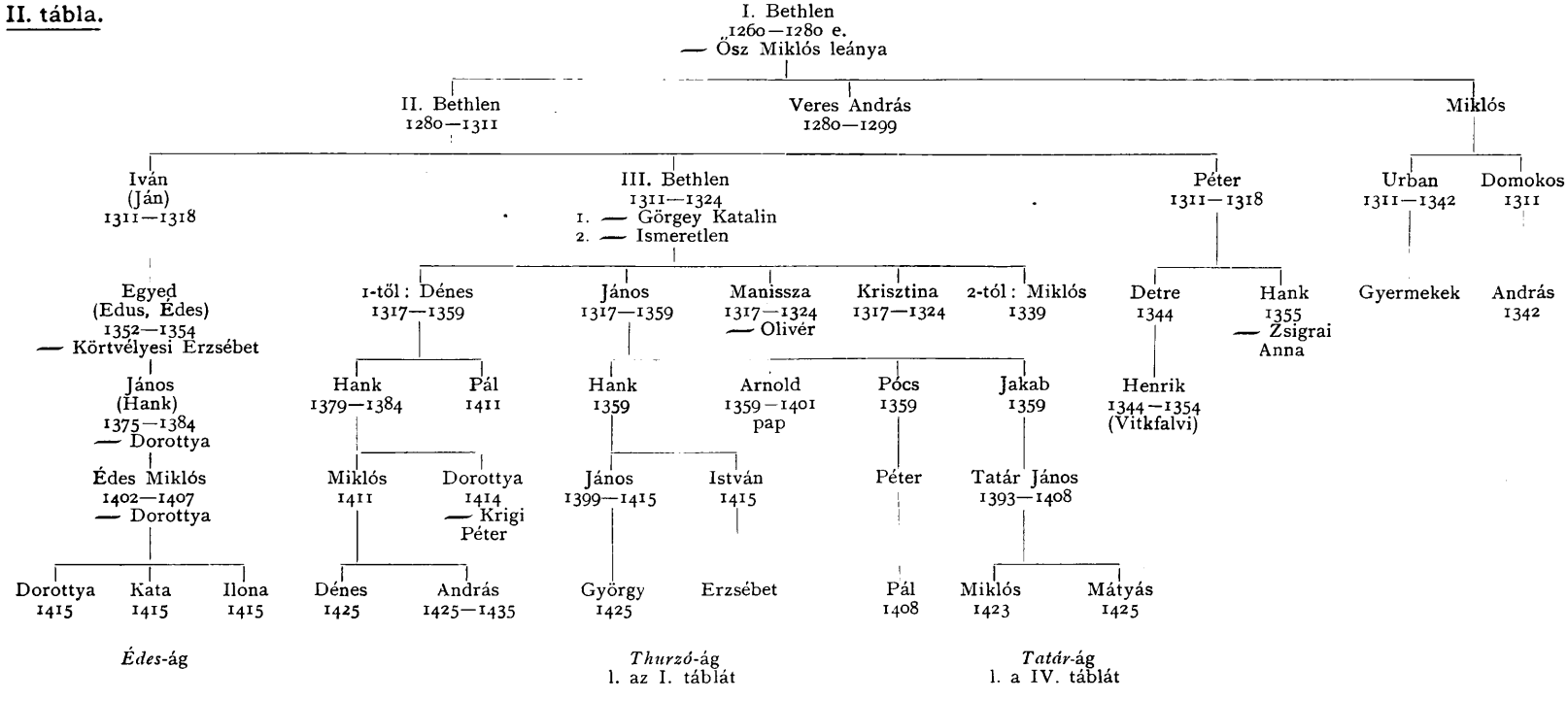
[65] Wenzel : AUO. VIII. 90, 400. l. O. L. Dl. 564. Petróczy reg. 11. l.

[66] Fejér : C. D. V. 2, 314. l.

I. tábla.

II. tábla.

Valószínűleg azonos ezzel az a Bethlen, aki 1273-ban mint Ősz Miklósnak, Miklósfalva névadójának veje szerepel.[67] Bethlen, noha még 1275-ben is szerepel,[68] még 1280 előtt halt meg, mert az akkor templomot alapító lándzsásnemesek között már «Rufus et Andreas filii Bethlen» szerepelnek.[69] Az 1280. évi oklevél eredetije ismeretlen, csak újkori másolata és annak még hibásabb kiadásai maradtak ránk. A Rufus név mint keresztnév már Wertnernek feltűnt, azért feltételezi, hogy a rufus jelző mellől kimaradt a tulajdonképpeni keresztnév, mely szerinte több, mint valószínű, hogy Bethlen volt.[70] Wertner állítása azonban nem fedi a valóságot, mert Bethlen sohasem fordul elő a rufus jelzővel kapcsolatban, ellenben még 1299-ben is ismerünk egy Rufus Andreas-t, mint békebírót.[71] Ezek szerint az 1280. évi oklevél mai másolatát másodlagosnak és az abban található «Rufus et Andreas filii Bethlen» kitételt eltorzultnak kell tekintenünk. Az eltorzulás valószínűleg úgy történt, hogy az elsődleges másolatban levő «Rufus Andreas et Bethlen filii Bethlen» helyett kihagyva az egyik Bethlen szót, «Rufus Andreas filii Bethlen» kitételt másoltak, amit a másodlagos leírásnál értelmetlennek találva, a Rufus és Andreas szavak közé beszúrták az «et» szócskát.

Hogy I. Bethlennek tényleg volt egy Bethlen nevű fia, azt egy 1311. évi oklevél igazolja, melyben egy Bethlen nevű bethlenfalvi birtokos szerepel Iván, Bethlen és Péter nevű fiaival.[72] Minthogy pedig a fiúk között András nem szerepel, az csakis I. Bethlen fia és II. Bethlen testvére lehetett. I. Bethlennek azonban volt még egy Miklós nevű fia is, akinek fiai Urbán és Domokos, ugyancsak az 1311. évi oklevélben tűnnek fel először, mint bethlenfalvi és őszmiklósfalvi birtokosok. Miklósról ugyan nincs megmondva határozottan, hogy Bethlen fia, ezt azonban, mint már Wertner is megjegyezte, kétségtelenné teszi őszmiklósfalvi birtokossága, amelyhez mint Bethlen fia és Ősz Miklós leányági unokája jutott. Azt pedig, hogy Bethlen fia volt, még kétségtelenné teszi bethlenfalvi birtokjoga és az, hogy Miklós fia Urbán még 1318-ban is pert folytat II. Bethlen fiaival együtt Szentmiklósfalva birtokáért.[73]

II. Bethlen három fia révén a család három különböző ágra szakadt. A legidősebb fiú, Iván nem szerepel többet és fia Egyed is csak 1352-ben tűnik fel a felesége, Körtvélyesi Erzsébet által Dolyánért folytatott birtokperrel kapcsolatban.[74] Egyed nevét a latin Egidius, Egedius után magyarul Edus és Édes alakokban írták,[75] amit tudva, nem nehéz az 1375-ben királyi emberként feltűnő Bethlenfalvi Egyed fia Hankban ennek fiát felismerni.[76] Hankot, aki többnyire csak mint királyi ember szerepel, többször nevezik az oklevelek latin alakban Jánosnak is.[77] Hanknak egyetlen fiát ismerjük, az 1407-ben feltűnő Édes fia János fia Miklóst, aki az ősanyja kromlovi birtokaiért perel a szintén Aletától származó Édesfalvi családbeliekkel.[78] 1415-ben, amikor az oklevelek már néhainak említik, nagyatyja magyaros alakot öltött keresztneve után, *Édes* Miklósnak nevezik. Bethlenfalvi Ivánnak folyton csak egy ágat eresztő törzse azonban nem tudott megerősödni, sőt Miklósban ága ki is halt, mert 1415-ben már csak ennek leányai Dorottya, Katalin és Ilona osztozkodnak atyjuk bethlenfalvi és kromlovi örökségén.[79]

II. Bethlen harmadik fia, Péter sem eresztett terebélyes ágat, sőt utódai még hamarabb kihaltak, mint az Édes-ág. Birtokperekkel kapcsolatban sohasem tűnnek fel Péter utódai, mint királyi emberek azonban annál többet. Péter fia Detre 1344-ben mint királyi ember szerepel,[80] hasonlóképpen ennek fia Henrik is 1353-ban.[81] Péternek

[67] N. Múz. T. a. 1298. VI. 2. Közli több hibával HO. VIII. 156. l.

[68] Fejér: C. D. V. 2; 314. l.

[69] Dl. 1029. Wagner: Analecta. I. 111. Bárdossy 154. Fejér: C. D. V. 3. 71. l.

[70] Turul. 1905. 3. l.

[71] Petróczy reg. 11. l. HO. VIII. 400. l.

[72] Fejér: C. D. VIII. 2, 221. Anjoukori Okmt. I. 222. l. N. Múz. Rhédey lvt.

[73] Fejér: C. D. 8, 7. 118. l.

[74] O. L. Thőke lvt. Dl. 13,476.

[75] Közlemények Szepes vármegye multjából. IV. 18. O. L. Thőke lvt. Dl. 13,478. N. Múz. Görgey lvt. 1380.

[76] N. Múz. Rhédey lvt. O. L. Dl. 25,564.

[77] Szepesi kpt. Misc. 9, 3, 8. N. Múz. Görgey lvt. 1380.

[78] Schmauk: Suppl. 149, 169. l. N. Múz. Görgey lvt. 1411. O. L. Dl. 9872. Fejér: C. D. X. 5, 258. l. N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. I. 132, 2199, 94.

[79] Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 20. N. Múz. Rhédey lvt.

[80] Anjoukori okmt. IV. 443. l.

[81] U. ott. VI. 149. l. N. Múz. Máriássy lvt. 107. Fejér: C. D. IX. 2. 337. l.

volt egy másik fia is, az 1355-ben feltűnő Hank, akinek a felesége Zsigrai Anna volt.[82] Hank nejének a pereskedése a Körtvélyesi-családdal arra mutat, hogy Péter ága Körtvélyes vidékére került, amit még kétségtelenebbé tesz az, hogy a Vitkfalvi névvel 1344-ben feltűnő Péter fia Detre és ennek fia Henrik a Vitkfalvi-családba nem illeszthetők bele.[83] A három generáción át azonos személynevek kétségtelenné teszik ezeknek a Bethlenfalvi-család Péter-ágával való azonosságát. A család ezen ágának Vitkfalvára történt átköltözése még Péter korában megtörtént, valószínűleg házasság vagy birtokvétel folytán, mert amikor 1344-ben Detre és fia, Henrik eladják körtvélyesi birtokrészüket, azt öröklött birtokuknak nevezik.

A Bethlenfalvi-családok közül a legszélesebb ágat II. Bethlen középső fia, Bethlen engedte, aki birtokát még házassága révén is gyarapította. Felesége Görgey nagy Arnold leánya, Katalin révén Krig egy negyedét örökölte, amelynek negyedrészét gyermekei Dénes, János, Manisa (férje Olivér) és Krisztina hozzájárulásával, 1317-ben eladta a Késmárkra való Gotsalkusnak.[84] III. Bethlen fiai, Dénes és János anyjuk örökségének kiegészítésére még 1344-ben is kaptak Görgőn két, királyi földesúri adóval terhelt kúriát.[85] A kisebbik fiú János, az atyja által eladott krigi birtokrész felét 1359-ben visszaszerezte Krigi Egyed fiaitól, akik azt késmárki Gotsalkustól vették meg.[86] III. Bethlen fiai, úgy látszik, az ősi birtokrészről átköltözködtek az anyjuk révén örökölt, az ősinél mindenesetre nagyobb krigi birtokra, mert amikor Krigi Egyed lányának, Olusnak krigi birtokrészét 1359-ben meghatározták, a szomszédok között szerepel Bethlen fia János is Hank, Arnold, Pócs és Jakab nevű fiaival, továbbá testvére Dénes is.[87]

III. Bethlennek a krigi birtokrésszel kapcsolatban szereplő fiain kívül volt még egy harmadik fia is, az 1339-ben feltűnő Miklós, aki, minthogy a krigi birtokon sohasem szerepel, kétségtelenül Bethlen második, egy ismeretlen nevű nővel kötött házasságából származik. Bethlen három fia az ősi birtokrész egységét is helyreállította, amikor az atyjuk által eladott hernádmenti malom negyedét visszavásárolták 1339-ben.[88] A régi birtokokhoz még újakat is akartak szerezni, amikor Bethlenfalvi Miklós fia, Urbán ősi birtokát megvásárolták 1342-ben, de II. Bethlen fia Miklós fia Domokos (Donch) fia András eltiltotta őket.[89]

Dénes vonala János, illetve Hank nevű fiában folytatódott, akinek az anyja szintén Bethlenfalvi leány volt, Jakab fia János leánya. Hank gyermekei Miklós és Dorottya, Krigi János fia Péter neje, voltak.[90] Dénes fia Hankkal egyidőben, amint láttuk, a család másik ágán él egy másik Hank is, a leszármazás ennek ellenére is kétségtelen, mert az oklevélben Miklós nagyapja Dénes is meg van nevezve. Miklós fiai Dénes és András voltak, akik 1425-ben, Zsigmond király parancsával megjáratták ősi birtokuknak, Bethlenfalvának a határát.[91] A Bethlenfalvi-család Édes ágán élt ugyanezzel a Miklóssal egyidőben egy másik Miklós is, a leszármazás azonban ismét kétségtelen, mert Édes Miklósnak, amint láttuk, csak leányai voltak. A családnak ez az ága is kihalt a XV. század közepe felé, legalább is az ekkor már elég nagyszámú családtagok egyikét sem tudjuk Dénes és András utódaiul beilleszteni.

Visszatérve a Krigen is birtokos III. Bethlen második fiára, Jánosra, láttuk, hogy az 1359. évi beiktatás alkalmával a családban szokatlanul nagyszámú fiával, Hankkal, Arnolddal, Póccsal és Jakabbal szerepel. Ha ugyan ettől kezdve erre az ágra, az előbbi korral ellentétben, kevés birtoktörténeti adatot találtunk is, a leszármazás, mivel ennél az ágnál a családban még eddig nem igen szereplő nevek fordulnak elő és a család másik három ágának leszármazását már ismerjük, kétségtelenül tisztázható. A Görgőn 1399-ben szereplő Hank fia János, tekintve görgei birtokjogát, csakis János legidősebb fiának, Hanknak a fia lehet.[92] Hanknak ezenkívül volt még egy István nevű fiai is, akinek fiúgyermekei nem igen lehet-

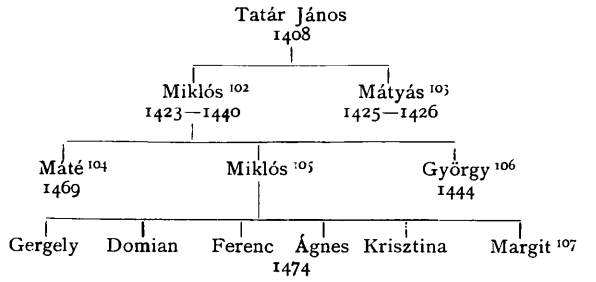
[82] Petróczy reg. 30. l.
[83] U. ott. 36. l.
[84] N. Múz. T. a. 1357. V. 4.
[85] N. Múz. Görgey lvt.
[86] N. Múz. T. a. 1324, 1359. XI. 6. XI. 7.
[87] U. ott. 1359. VIII. 3.
[88] Fejér: C. D. VIII. 7. 322. l.
[89] Szepesi kpt. Misc. 9, 11, 29.
[90] N. Múz. Rhédey lvt: 1379, 1384. Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 8.
[91] O. L. Dl. 11,655.
[92] N. Múz. Görgey lvt.

tek, mert amikor 1415-ben bethlenfalvi birtokrészét elcseréli Édes Miklós lányaival, azt csupán leánya, Erzsébet nevében teszi.[93] Ugyanebben az évben testvérével, Jánossal visszabocsájtja az Édes Miklós lányait illető bethlenfalvi másik birtokrészt is.[94] Jánosnak a fia György, *aki az első ismert Thurzóval teljesen azonos leszármazású és nevű*, 1425-ben tűnik fel, mint Bethlenfalva egy részének ősi jogú birtokosa.[95]

III. Bethlen fia János második fia Arnold pap volt.[96] A harmadik fiúnak, Pócsnak vagy Pálnak Péter nevű fiát ismerjük, akinek ága Pál nevű fiában kihalt.[97] A legkisebbik fiúnak, Jakabnak, akit az oklevelek többnyire Jákónak neveznek, János nevű fiát ismerjük, aki 1393-ban tűnik fel először a falubeli birtokosokkal folytatott perével kapcsolatban.[98] Az 1408-ban feltűnő *Tatár* János, aki ekkor natusfalvi birtokrészeit zálogosítja el, kétségtelenül ezzel a Jánossal azonos,[99] amit bizonyít az is, hogy fiát, Tatár Miklóst, amikor 1423-ban Zsigmond király újadományt ad bethlenfalvi és istvánfalvi birtokrészeire, ősei révén régi birtokosnak mondja.[100] Jánosnak másik fia Mátyás volt.[101] A Tatár-ág leszármazása a középkor végéig ismeretes.

IV. tábla.

Bethlenfalvi Tatár-család.

[93] Szepesi kpt. Misc. 9, 2, 20.
[94] N. Múz. Rhédey lvt.
[95] O. L. Dl. 11,655.
[96] Petróczy reg. 39. N. Múz. Máriássy lvt. 347, 384.
[97] N. Múz. Görgey lvt. 1408.
[98] N. Múz. T. a. XIV. sz. É. n. 1394. IV. 15. Máriássy lvt. 384.
[99] N. Múz. Görgey lvt.
[100] O. L. Dl. 11,289.
[101] O. L. Dl. 11,655, 11,814, Nemz. Múz. Görgey lvtár. 1439.
[102] O. L. Dl. 11,289. Petróczy reg. 65. l.
[103] O. L. Dl. 11,655, 11,814.

A Bethlenfalviak családfáján feltüntetett tagokon kívül elég nagy azoknak a magukat szintén Bethlenfalviaknak nevező nemeseknek a száma, akik a családtagok egyikével sem azonosíthatók, és így az eddigi leszármazásba nem kapcsolhatók bele. Bethlenfalvának, amint láttuk, már névtelen alakjában történt első feltűnésekor három birtokosa volt: Both, Bethlen és Jakab. A három birtokos esetleges rokoni kapcsolatát, minthogy korábbi időre okleveleink nem nyúlnak vissza, megállapítani nem lehet. Az azonban kétségtelen, hogy — Bethlen és Both akár voltak rokonok, akár nem — a falu ősi birtokosaiul csak őket, illetve leszármazottaikat tekintették. Ez még századok mulva is kifejezésre jut az oklevelekben, amikor 1425-ben határjárás alkalmával kétízben is a Bethlen és Both fiait elválasztó határról beszélnek.[108]

A falu birtokosai folyton szaporodnak. Egy, csak kivonatban ismeretes oklevél szerint 1275-ben Both meg nem nevezett fiai és néhai Benedek fia, István, valamint Tiborc és Demeter Benedek halála ügyében egyezséget kötnek olymódon, hogy az alperesek Bethlen hozzájárulásával egy a Hernád két partján, a szepesi (savniki) apátság birtokával szomszédos területet átengednek a felpereseknek. Hogy itt Bethlenfalva területének egy részéről van szó, bizonyítja Both fiainak és Bethlennek személye, de még inkább kétségtelenné teszi azonban az átengedett terület fekvése, a Hernád partjának és a savniki apátság határos voltának említése.[109] Íme, újabb három ismeretlen származású birtokos: Benedek fia, István, Tiborc és Demeter. Az új birtokosok, amikor a peresfelek egyike Both fiai és már Bethlen fiainak leszármazását is ismerjük, nem lehetnek sem Both, sem pedig Bethlen fiági utódai, ezek tehát vagy házasság vagy vétel címén juthattak a falu egyrészének birtokába. A házasság folytán történő birtokbajutást a lándzsásnemesség örökösödési jogszabálya, amint láttuk, nagyon megkönnyítette még nem nemesek részére is, minthogy a birtokbajutás egyetlen feltétele

[104] O. L. Dl. 11,654, Múz. T. a. 1469. II. 8.
[105] O. L. Thőke lvt. Dl. 14,646.
[106] O. L. Thőke lvt. Dl. 32,165.
[107] Szepesi kápt. Capsa L. 8. 6.
[108] O. L. Dl. 11,654, 11,655.
[109] Fejér: C. D. V. 2. 314. l.

a tehervállalás volt és nem függött a tehervállaló rendi állapotától.

E mellett az örökösödési szabály mellett tehát nem tekinthető rendkívüli körülménynek, ha a birtokosok száma egyre szaporodik és a falu területe mind apróbb birtokrészekre tagozódik. Bethlenfalva területének több birtokoscsalád kezén történt megoszlása folytán az egyes részek különálló fejlődésnek indultak és a középkor egy részében külön neveken is szerepelnek. Hogy a magukat Bethlenfalváról nevező, az eddig vázolt nemzedékrendbe be nem illeszthető nemesek egy részének leszármazását és családi hovatartozását tisztázhassuk, röviden vázolnunk kell Bethlenfalva egyes részeinek különválását is.

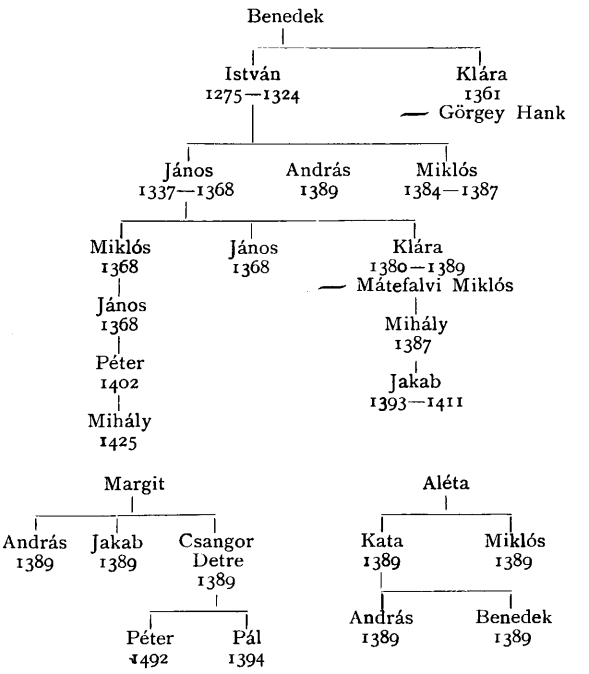
A Bethlenfalvi család eddig ismert leszármazásába nem tudjuk beleilleszteni a fentebb említett, 1275-ben feltűnő Benedek fia, Istvánt, akinek utódai szintén népes családot alkottak. Istvánnak három fia volt: János, András és Miklós.[110] Ezek közül János szerepel legtöbbet mint ügyvéd és békebíró.[111] Életét szerencsétlenül fejezte be, amennyiben 1368-ban a savniki apátság tisztjei birtokára törtek, őt magát megölték, két fiát, Miklóst és Jánost pedig kifosztották.[112] Bethlenfalvi János harmadik gyermeke Klára volt, akit Lajos király 1380-ban kelt parancsára a szepesi káptalan bevezetett *Istvánfalva* birtokába.[113]

Istvánfalvának, mint birtoknak a neve 1380-ban tűnik fel először és ettől kezdve állandóan szerepel. A ma már eltűnt birtok fekvésére a későbbi határlevelek adják meg a feleletet, amelyeknek alapján megállapítható, hogy Istvánfalva Bethlenfalvának az 1275-ben feltűnő Istvánról elnevezett Savnik felőli része volt.

A család, melyet ettől kezdve felváltva hol Bethlenfalvinak, hol Istvánfalvinak neveznek az oklevelek, Miklósnak János nevű fiában folytatódott, aki 1386-tól kezdve már mint Istvánfalvi szerepel, amikor nagynénjével, Klárával, Mátéfalvi Kozma fia, Miklós feleségével és ennek fiával, Mihállyal pert folytat bethlenfalvi birtokrészéért.[114] Az Istvánfalviak, nevezetesen István fia, András, ezen István fia, János leánya Klára, Benedek lánya Klára, Margit fiai, András, Jakab és Detre, Aléta lánya, Kata fiai, András és Benedek, ezen Aléta fia, Miklós, 1389-ben megosztoznak Istvánfalva területén, hat részre osztván az ősi örökséget.[115] A családtagok egy részét a fentiek alapján nem nehéz a Benedekkel megkezdett ágon elhelyezni.

V. tábla.

Istvánfalvi-család.

A családtagok egy része, minthogy atyjuk egyáltalán nincs megnevezve, csak anyjuk, kétségtelenül leányági leszármazott, akiket a leányok atyját nem ismerve, nem tudunk elhelyezni a családfán. Ezek a leányági leszármazottak nem igen lehettek nemesek, vagy csak kisbirtokúak, esetleg teljesen birtoktalanok, mert feleségeik természetben kapták meg leányrészüket és fiaik is ottragadva az osztály folytán anyjuknak jutott részen, birtokossá válva, a birtokról kezdték magukat nevezni. Így Klára fia, Mihály fia, Jakabot, akinek atyja után Mátéfalvi lett volna a neve, 1393-ban már Bethlenfalvinak nevezik az okleve-

[110] Nemz. Múz. Berzeviczy-család kakaslomnici ágának levéltára 1337. Petróczy reg. 38—39. ll.

[111] Nemz. Múz. Berzeviczy lvt. 1337, 1346. Közl. IV. 18. l.

[112] Theiner: Mon. Hung. II. 85. l.

[113] N. Múz. Görgey lvt.

[114] Petróczy reg. 38—39. ll.

[115] N. Múz. Görgey lvt.

lek.[116] Ugyanez az eset ismétlődik meg Margit fia, Csangor Detre esetében is, akinek fiát, Pétert 1402-ben szintén Bethlenfalvinak nevezik.[117] A Csangor családnévből következtetve, ennek a Péternek talán testvére lehetett az 1394-ben említett, szintén Bethlenfalvinak nevezett Csangor Pál.[118]

Az 1386. évi osztályban részes Miklós fia, János ága Péterben folytatódott, aki 1402-ben tűnik fel.[119] Ennek fia, Mihály, 1425-ben szerepel először.[120]

A Bethlenfalvi-családnak még az Istvánfalvi-család leszármazásának ismerete után is mindig vannak olyan tagjai, akiknek sem őseit, sem pedig lemenőit nem ismerjük. Ezeknek a családtagoknak, akik valószínűleg Bethlenfalvára beszakadt idegen családbeliek, leszármazását a következőkben adjuk:

Tamás[121] 1386	Jakab	Domokos	István	Szaniszló	Pál
	Krisztián[122] 1393	Péter[123] 1409	Jakab deák[124] 1411—1414	Jakab[125] 1407	János[126] 1409—1410

A bethlenfalvi birtokosok egyrésze, amint láttuk, lassanként kihal, vagy eltűnik, a birtok részben idegen, leányági kezekbe kerül. A birtokosok névsora a XV. század elejére teljesen megváltozik, úgyhogy 1423-ban, amikor Mahalfalvi Reichel István fia, Péter, körmöci kamaragróf, Bethlenfalvi Bertalan fia, Márton és Tatár János fia, Miklós, újadományt kaptak Zsigmond királytól a már őseik által is bírt bethlenfalvi és istvánfalvi öt ekényi területre, a régi birtokosok közül márcsak Tatár Miklóst ismerjük.[127]

Az adományos birtokosok 1425-ben meg is járatták a terület határát, amikor még egy új birtokos, Hisfalvi Dezső Péter fia, István tűnik fel. A határjárásból határozottan megállapítható, hogy a terület a mai Bethlenfalva határának Savnik felőli része volt.[128] Hogy pedig Istvánfalva akkor sem jelentett egy véglegesen önállóvá alakult községet, hanem továbbra is csak Bethlenfalva egy részét jelentette, mutatja az 1423. évi iktató-parancs és az arra tett jelentés szövege. Az iktató-parancs ugyanis a *bethlenfalvi* és *istvánfalvi* öt ekealjnyi birtokba való bevezetést rendeli el és ezzel szemben a káptalan jelenti, hogy a beiktatást *Bethlenfalva* területének kijelölt részébe elvégezte, de egy szóval sem említi, hogy az új adományosokat Istvánfalva területének egy részébe is bevezette volna.[129]

Bethlenfalva területén 1408-ban egy új birtokrész tűnik fel *Natusfalva* néven. A birtokrész egyik tulajdonosa Tatár János volt, aki három hold szántóját elzálogosította az ugyancsak ott birtokos Bertalan fia, Mártonnak.[130] A harmadik részbirtokos Bethlenfalvi Pócs fia, Péter fia, Pál volt, aki ugyanebben az évben elzálogosítja a maga birtokrészét Bertalan fia, Mártonnak.[131] A következő évben még egy birtokos tűnik fel, Natusfalvi Pál fia, János, akinek birtokrészét szintén Bertalan fia, Márton, akit ekkor Natusfalvinak neveznek az oklevelek, szerezte meg.[132] Natusfalva neve ettől kezdve nem is szerepel többet, rövid ideig tartó különállása megszűnt és birtokosai révén visszaolvadt Bethlenfalva területébe. Hogy Bethlenfalvának egy részét alkotta, mutatja az egyik 1408. évi oklevél, mely szerint a birokrétsz Bethlenfalvának Káposztafalvával határos részén feküdt.[133] A falu nevének eredetét illetőleg az ismeretlen származású, 1324-ben a lándzsás nemesek között szereplő Natusra kell gondolnunk, akinek ekkor Jakab nevű fia ismeretes.[134]

Natusfalvával egyidőben, 1409-ben tűnik fel a *Sgyár* nevű birtokrész is, amelynek birtokosa Domokos fia, Péter volt.[135] Egy 1425. évi oklevél praediumnak és Bethlenfalvához tartozónak mondja.[136]

[116] N. Múz. T. a. XIV. É. n.
[117] N. Múz. Máriássy lvt. 353.
[118] N. Múz. Máriássy lvt. 316.
[119] N. Múz. Máriássy lvt. 384.
[120] N. Múz. Máriássy lvt. 524.
[121] Petróczy reg. 39. l.
[122] N. Múz. T. a. XVI. sz. É. n.
[123] N. Múz. Görgey lvt. Tulajdonképpen Natusfalvi, úgy nevezi az oklevél is.
[124] Schmank: Supp. 169. l. O. L. Dl. 9872. N. Múz. Kézirattár. Sol. Lat. 2199. f. 94.
[125] Schmank: Suppl. 149. l.
[126] N. Múz. Görgey-lvt. Rhédey lvt.
[127] O. L. Dl. 11,289.
[128] O. L. Dl. 11,654.
[129] L. O. Dl. 11,289.
[130] N. Múz. Görgey lvt.
[131] N. Múz. Görgey lvr.
[132] N. Múz. Görgey lvt.
[133] N. Múz. Görgey lvt.
[134] N. Múz. T. a. 1324. II. 2.
[135] N. Múz. Görgey lvt.
[136] O. L. Dl. 11,655.

Bethlenfalvának legtovább szereplő része az 1415-ben feltűnő *Trónfalva*, melynek egyik birtokosa ekkor Bethlenfalvi Hank fia, István.[137]

Az egyes birtokrészeken, amint láttuk, a XV. század elején több birtokos szerepel, ezeknek egy része I. Bethlen leszármazottai közé tartozik, más része pedig ismeretlen címen — talán házasság vagy vétel folytán — jutott a birtokba. A birtokosok között a legelőkelőbb Mahálfalvi Reichel Péter körmöci kamaragróf, aki ezt a méltóságot 1423—1425-ig, majd ismételten 1428-ban is viselte,[138] majd pedig áttelepedett Szomolnokbányára, ahol 1432-ben mint bányatulajdonos szerepel.[139] Származását nem ismerjük, a Mahálfalvára vonatkozó hiányos adataink alapján még azt sem tudjuk megállapítani, hogy eredetileg mahálfalvi birtokos volt-e. Reichel Péter a bányászat mellett pénzüzlettel is foglalkozott, 1436-ban a nógrádmegyei Dehtár és Patak nevű birtokokat kapta a királytól zálogba 2580 forintért.[140] Nagy birtokszerző volt. 1431-ben Szada és Veresegyház pestmegyei birtokokat kapta adományba,[141] ahonnan később fia, Sebald nevezte magát.[142]

A másik birtokos, Hisfalvi Dezső Tamás fia, István, mint neve is mutatja, nem volt tagja a Bethlenfalvi-családnak. A Dezső melléknév visszamutat István nagyatyjára, a XIV. század közepén élt Dezsőre, akinek atyja Ambrus 1307-ben szerepel.[143]

A harmadik birtokos, Bertalan fia, Márton, eddig teljesen ismeretlen a Szepességen. Őseit, felmenőit nem ismerjük. Az azonban kétségtelen, hogy tagja a Bethlenfalvi-családnak. Leszármazását némileg megvilágítja egy 1412. évi oklevél. Ekkor ugyanis Szent-Andrássy László leánya, Kata, Szent-Andrássy Tóth János felesége, megjelenvén a szepesi káptalan előtt, előadja, hogy Henrik fia, Miklós, Tés fia Raclótól, Kata elődjétől a szepesi káptalan oklevelével két ekealjnyi föld egyharmadát megszerezte 20 márkáért, atyjának a testvére, Leuk fia Miklós, azonban Bethlenfalvi István fia Jakabot, Bertalan fia Mártont és János fia Miklóst, akiknek Henrik fia, Miklós ősük volt, a birtokból kizárta. Minthogy most a birtokrész reászállt, nagybátyja hibáját jóvá akarván tenni, Miklós leszármazottait ismét beereszti a birtoknak őket megillető részébe.[144] Miklós utódai közül János fia, Jakabban nem nehéz II. Bethlen egyes leszármazottainak Tatár-ágát felismerni, akiknek így Miklós, illetve Henrik csak nőági őse lehetett.

Tekintve, hogy Kata az elmondottak alapján legalább is ötödízigleni leszármazott, Tés kora tehát ugyanannyi nemzedékkel előbb, vagyis a XIII. század végére esik. A századra vonatkozó bő okleveles anyag segítségével meghatározható úgy az eladó, mint a vevő személye. Őszmiklósfalva névadójával együtt 1273-ban csakugyan szerepel egy Tés fia, Racló, akinek kortársának kellett lenni a vevőnek, Henrik fia, Miklósnak is.[145] Az 1248-ban birtokának egy részét, a későbbi Primfalva területét eladó Henriknek többek között volt egy Miklós nevű fia is,[146] akinek azonban fiúutódait nem ismerjük, ami ismét valószínűvé teszi a Bethlenfalviaknak tőle való leányági leszármazását. Miklós a század végéig szereplő személy, leánya tehát az akkor élő Bethlenfalviak azon tagjának lehetett a felesége, aki a felsorolt Bethlenfalviaknak egyenes őse. I., valamint III. Bethlen feleségét ismerjük, így tehát Miklós lánya csakis II. Bethlennek lehetett a neje. Így tehát, ha közvetlen bebizonyítva nincs is, Bertalan fia, Mártonnak a Bethlenfalvi-családba való beletartozása mégis nagyon valószínű.

Márton élete a katonai pályán telik el. Résztvett a nikápolyi csatában, majd később szepesi és dunajeczi várnagy volt,[147] és mint ilyen, fogta el az első ismert Thurzóval Mercse vajda fiát, Lajkot.[148] Később abaúji várnagy lett.[149] Többízben viselt várnagysága után nevezték *Porkoláb*

[137] Szepesi kápt. Misc. 9, 2, 20.
[138] Kriskó Pál: A körmöci régi kamara grófjai. T. T. K. VIII. k. 62. l.
[139] Csáky oklvt. 354. l.
[140] Fejér: CD. X. 7, 750, 753. l.
[141] O. L. Dl. 11,858.
[142] O. L. Dl. 16,038, 16, 192, 16,204, 16,365, 16,542.
[143] O. L. Thőke lvt. Dl. 14,016. Csáky oklvt. 88. l. N. Múz. Görgey lvt. 1346, 1399.
[144] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278 v. I. fol. 132; 2199 f. 94.
[145] N. Múz. T. a. 1298. VI. 12. HO. VIII. 156. l.
[146] Fekete Nagy: A Szepesség kialakulása 285. l.
[147] N. Múz. Máriássy lvt. 446. Weber: Suppl. 20. l.
[148] O. L. Dl. 12,224. Kivonatosan Fejér: CD. X. 7, 217, 241. ll.
[149] N. Múz. Görgey lvt. 1430. Fejér: CD. X. 7, 217, 241. l. O. L. Dl. 24,720.

A M. KIR. ORSZ. LE... KÖNYVTÁRA.

Mártonnak is.[150] Mint birtokszerző is ügyes ember volt; 1408-tól Bethlenfalván,[151] 1430-ban a Szepességen szerez nagykiterjedésű birtokokat.[152] Ugyanebben az évben hadiérdemei fejében megkapja Zsigmond királytól Szucsán várát,[153] 1427-ben Besztercebányán szerez egy házat királyi adományba.[154] Márton 1444 előtt halt meg, mert ekkor márcsak özvegyét, Erzsébetet említik az oklevelek.[155] Sok birtokszerzése hiábavaló volt, mert fia, György, akit csak egyetlen oklevelünk említ 1433-ból, korán elhalt.[156] A Thurzó Györgygyel közösen, kölcsönös öröklési joggal szerzett Szucsán várában Márton halála után már csak Thurzó György és fiai szerepelnek, akik Márton özvegyét és leányát illető hitbért és jegyajándékot, illetve leánynegyedet 1462-ben ki is adják.[157]

A Bethlenfalvi és a Bethlenfalván birtokos családok egy részének emelkedése, nagyobbarányú birtokszerzése a másik, az elszegényedettebb rész süllyedését vonta maga után. Bethlen és Both fiainak szétágazott nemzedéke, miután kitermelt egy-két kiválóbb ágat, lassan eltűnik, a megmaradt ágak pedig folyton emelkednek pályájukon.

A Bethlenfalvi-családnak elszaporodása, szétágazása hozta magával, hogy a XV. század elején tűnnek fel a közös Bethlenfalvi név mellett az egyes ágak megjelölését célzó és az elágazás miatt szükséges családnevek, mint az Édes, Tatár, Csongor, Porkoláb.

A Bethlenfalvi-család különböző ágainak és az egyes családtagoknak az ismertetésével eljutottunk ahhoz a korhoz, amikor a Thurzócsalád eddig elsőnek ismert őse, György feltűnik. Már maga az a körülmény, hogy a Thurzó-családnév akkor tűnik fel, amikor kialakultak a Bethlenfalvi-család egyes ágait megkülönböztető családnevek, és ebből az időből ismerünk a Thurzócsalád első ősével, János fia, Györggyel teljesen azonosnevű bethlenfalvi birtokost, János fia, Györgyöt, továbbá, hogy a Thurzó-család birtokjoga visszanyúlik az első ős feltűnését megelőző időbe, és hogy a család nagy uradalmak birtokában is magát folyton Bethlenfalvinak nevezi, a Thurzó-családnak a Bethlenfalvi-családból történt kiágazását minden kétségen felül igazolják.

Ezeken az adatainkon kívül vannak azonban olyan okleveleink is, amelyek a Thurzó-családnak a Bethlenfalvi-családba való beletartozását még kétségtelenebbül igazolják. 1415-ben Bethlenfalvi Tatár János fia Miklós, lándzsásbíró előtt Bethlenfalvi Schleifer Hank fiai, János és István, a férfiágon kihalt Édes Miklós leányainak Bethlenfalván visszaadnak 40 hold földet.[158] Ismerve a Bethlenfalvi-család leszármazását, a megnevezettek szépen beilleszthetők s családtagok sorába. Amint láttuk, III. Bethlen fia, János fia, Hanknak két gyermeke volt, János és István. Ezek és Schleifer fiai, tekintettel arra, hogy mindketten a Bethlenfalvi nevet használják, bethlenfalvi birtokosok és a család ekkor már szétágazott tagjai közül ebben az időben senki más nem viseli a János nevet a németes Hank alakban, az idő, hely és körülmények teljes egyezése folytán feltétlen azonos személynek veendők. De lássuk a Schleifer szó jelentését, hátha közelebb visz bennünket a Thurzó-családnév eredetének tisztázásához is. A schleifen igét közismert német szótárakban a következő értelemben találni: köszörülni, csiszolni, dörzsölni.

A Schleifer szó, tekintettel, hogy a Bethlenfalvi-családnak ez az ága a falu tehetősebb birtokosai közé tartozott, semmiesetre sem jelenthet köszörűst. Ennek a foglalkozásnak nem is volna értelme a nagyobb várostól messzefekvő kislakosságú falu tagjai között. Gúnynévnek sem tekinthető, különösen német alakban nem, az ekkor még tiszta magyar nemesség által lakott és szlávnyelvű lakossággal körülvett faluban. A schleifen szó további jelentését kutatva, megállapítható, hogy annak használata a legújabb korig szokásos volt az arany-, rézműves- és ötvösiparban, de főleg a bányászatban. A schleifen szó a bányászat körében annál inkább elterjedt, mert mindazok az iparágak, melyekben ez a szó előfordul, összefüggésben vannak nemcsak a fémek

[150] N. Múz. T. a. 1435. IV. 19. Szepesi kpt. Misc. 9, 3, 18. O. L. Dl. 15,789.

[151] N. Múz. Görgey lvt.

[152] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. v. I. f. 132. O. L. Dl. 11,289, 11,653, 11,655. Nemzeti Múzeum. Görgey lvt. 1430.

[153] O. L. Dl. 12,224, 12,228.

[154] N. Múz. Görgey lvt. 1437—1438.

[155] Petróczy reg. 70. l.

[156] O. L. Dl. 12,999.

[157] O. L. Dl. 13,960, 14,148, 14,234, 15,789.

[158] N. Múz. Rhédey lvt.

feldolgozásával, hanem kiválasztásával is.[159] A Schleifer szó tehát a bányászat egy részletmunkáját jelenti. Ezek alapján a Schleifer néven feltűnő Hankot bányásznak kell tartanunk. Minthogy pedig a bányászatot a Szepességen és általában az egész országban idegen eredetűek, elsősorban németek űzték, érthető, ha a magyar eredetű tősgyökeres lándzsáscsaládból eredő, de származási helyéről német bányavidékre került Bethlenfalvi János neve állandóan Hank alakban és egyszer szintén a német Schleifer néven tűnik fel.

A lándzsásnemességnél, akiknek papjai nagyrészt a német lakosságú városok polgárai közül kerültek ki, igen gyakoriak voltak a német keresztnevek.[160] A Bethlenfalvi-családban is sűrűn szerepelnek német keresztnevűek, sőt testvérek viselnek keresztneveket németes és magyaros alakban, mint pl. a Thurzók egyenes felmenője, Hank és annak testvérei, Arnold, Pócs és Jákó. Hogy Jánosnak a neve a németes Hank-alakban állandósult, könnyen megérthető, miután nagyanyja a német eredetű Görgey-családból származott, a Bethlenfalvi-családnak ez az ága a német telepítésű Krigen lakott és maga Hank is 1399-ben, az ekkor már németek és tótok által lakott Görgön tűnik fel.

A Bethlenfalvi Hank az anyai oldalról rokon Görgey-család révén kerülhetett a bányászattal összeköttetésbe. A Görgeyekről tudjuk, hogy már a XIV. század elején voltak bányáik Iglón. Itt tanulhatta meg Hank a bányászatot, élete javarészét, tekintettel, hogy birtoküggyekben egyetlen egyszer szerepel a neve, ebben a foglalkozásban töltötte.[161]

Ennek a Schleifer Hanknak a fiai, mint már említettük, János és István voltak. Jánosnak a fia György volt, aki első ízben 1425-ben tűnik fel a többi Bethlenfalvi birtokosokkal, Tatár Miklóssal, testvérével Mátyással, és Bertalan fia, Mártonnal együtt, mint bethlenfalvi birtokos. Az első Bethlenfalvi Thurzó, János fia György, ugyancsak Bertalan fia, Mártonnal együtt tűnik fel, amikor a király a Szepességen szerzett hadiérdemeikért Szucsán várával adományozta meg őket. Minthogy ebben a korban sem más Jánost, sem más Györgyöt nem ismerünk a Bethlenfalvi-család leszármazottai között, a személyazonosság annál kétségtelenebb, mivel a Schleifer névnek a magyar nyelvben a szintén régebbi időre visszanyúló és a családnál magyar alakban állandósult Thurzó név felel meg. A Thurzó szó mint családnév előfordul már 1339-ben,[162] turzani pedig annyit jelent: ásványok, ércek után kutatni.[163] A «turzó» szó tehát a túrzással foglalkozót, tágabb értelemben a bányászt jelenti.[164]

A Bethlenfalvi Thurzó-család eredetét tehát nem kereshetjük sem a németségben, sem a tatárok között, mert a felsorolt adatok alapján kétségtelenül sikerült igazolni, hogy a Bethlenfalvi Thurzó-család az 1260-ban feltűnő Bethlenfalvi-családból ered, amely a Szepesség magyar eredetű határőreinek, a lándzsásnemességnek legkorábban ismert családai közé tartozik.

Fekete Nagy Antal.

[159] Frecskay János: Mesterségek szótára. Bp. 1912. 2, 71, 310.; 324.; 326.; 356. stb. Péch Antal: Német-magyar bányászati szótár 285. l.

[160] Fekete Nagy A.: A Szepesség kialakulása 283—295 ll.

[161] Fejér: CD. VIII. 5. 79. l. N. Múz. Görgey lvt. A német lakosságú bányavárosokban sűrűn fordulnak elő magyar nemzetiségűek is. Mályusz Elemér: Három folyóirat. Századok 1934, 51 l. Iglón is nagyobb számú magyarság élt a középkorban. Münnich Sándor: Igló története. 93. l.

[162] Anjoukori okmt. III. 519.; IV. 62. ll.

[163] Czuczor-Fogarasi: A magyar nyelv szótára VI. k.

[164] Wertner Mór: A Thurzó-család eredete. «Turul» 1905, 9. l. Ismerve a Thurzóknak a bányászatba történt korai belekapcsolódását, könnyen megérthetjük, hogyan lett a Thurzókkal rokon, egyébként azonban ismeretlen eredetű Mahálfalvi Reichel Péter egyszerre körmöci kamaragróf. Ezt a hirtelen emelkedést nem tudjuk másként megmagyarázni, csak úgy, ha feltételezzük, hogy a bányaügyekbe az abban már régebben otthonos Thurzó-család révén kapcsolódott bele. Reichel Péter körmöci kamaragrófsága valószínűleg a kamaragrófok névsorában 1423-ban szereplő Szepessy Györggyel függ össze. Kriskó id. mű. 60. l. Fejérpataky László: Magyarországi városok régi számadáskönyvei 621. l. Ez a Szepessy György, valószínűleg azonos Thurzó Györggyel. A két családnak a bányászatba való korai bekapcsolódása mellett bizonyít, hogy mindkettő már a XV. század közepe előtt szomolnoki bányatulajdonos. L. a 31. és 139. jegyzetet.

KÖZÉPKORI CÍMERESLEVELEK.

I. Lednic mezőváros 1465. évi címereslevele.

A Magyar Történelmi Társulat a nagysikerű liptómegyei vándorgyűlés hatása alatt 1913-ban[1] elhatározta, hogy 1914. augusztus havában vándorgyűlést tart Trencsén vármegyében. E vándorgyűlésnek a helyszínén való előkészítésével a Társulat akkori elnöksége az akkori titkárt, majd főtitkárt, e sorok íróját bízta meg.

1914 tavaszán és nyár elején javában folytak az előkészületek, e sorok írója bebarangolta és átkutatta majdnem egész Trencsén vármegyét, s már augusztus 23-ára ki is volt tűzve a vándorgyűlés megnyitásának napja, midőn a váratlanul közbejött világháború minden tervet halomra döntött.

Az 1914-ben bizonytalan időre halasztott[2] trencsénmegyei vándorgyűlés előkészítésekor e sorok írója, mint a kiküldendő középkori bizottság kiszemelt előadója, majdnem teljesen összegyüjtötte a Trencsén (és észak Nyitra) vármegyében felkutatható középkori okleveles anyagot,[3] melyek között nevezetes középkori címereslevelekről szóló feljegyzések is vannak. Hogy az anyagnak legalább ez a része a tudományra nézve veszendőbe ne menjen, az alábbiakban ismertetni óhajtjuk az 1914-ben Trencsén vármegyében előkerült középkori címereslevéleket, s köztük elsősorban Lednic, akkori határszéli oppidum — ma csak község — nevezetes középkori armálisát.

Középkori címereslevél-anyagunkat figyelmes vizsgálat alá véve, úgy találjuk, hogy régi címerjogunkban az eddig feltárt adatok alapján részint *természetes személyek*, részint pedig — aránylag csekély számban — *jogi személyek* voltak a címerjog alanyai, tehát címerképesek. Az eddig napfényre került és közzétett *középkori* címereslevelekből pontosan meg tudjuk állapítani, hogy a természetes személyek mellett a jogi személyek közül elsősorban a városok, még pedig *csak* szabad és királyi városok, azután országrészek (Szlavonia) és vármegyék (Somogy) voltak a címerjog alanyai. Nálunk tehát, úgy mint Nyugaton, kolostorok, zárdák, monostorok, szerzetes- vagy lovagrendek, általában tehát egyházi jellegű jogi személyek, továbbá céhek, azután mezővárosok, községek a címerjog alanyai nem voltak, azonban különösen az első kategóriák lehettek a pecsétjog alanyai és lehetett pecsétképességük. Nálunk ugyanis a címerképesség nem, vagy nem mindig fedi a pecsétképességet, amit a címerjog tartalmával is meg lehet magyarázni.

Címereslevéleink túlnyomó többsége világosan meghatározza és körülírja a címerjog tartalmát. Ez a meghatározás stereotíp formulává válik az armálisokban. Elsődleges címereslevéleink röviden bár, de pontosan megmondják, hogy a megadományozott címerhasználati joga meddig terjed, s mentől jobban közeledünk a romlott heraldika korszaka felé, a címerjog tartalma annál jobban bővül. Első címereslevéleink, mint a Tétényi (1405), Garázda (1409), Hidegháti (1411), Keszői (1415.), Eresztevényi (1414.), Lászlókarcsai Török (1418.), Hassághi Farkas (1418.), Pérchy (1421.), Kölkedi (1429.)[4] stb., a címer használatáról csak annyit mondanak, hogy a vele megadományozott azt ütközetekben, tehát hadjáratban, vitézi tornákon, lándzsáttörő lovagjátékokon s általában minden más katonai gyakorlaton (tehát a pajzson, fegyvereken, lószerszámon, stb.) használhatja.

Az ilyen terjedelmű címerjogot a címereslevelek formuláris része úgy fejezi ki, hogy a megadományozott a címert «in preliis, torneamentis, hastiludiis et generaliter omni exercitu militari» használhatja.

A XV. század harmincas éveiben a címerjog tartalma már bővül, amit a címereslevelek világosan el is árulnak; ekkor ugyanis a címert a megadományozott nemcsak hadi vonatkozásban, nemcsak csatákban, vitézi tornákon, bajvívásokon, végsőleg tehát fegyvereken, hanem békés vonatkozásban: pecsétnyomón, gyűrűkön, szőnyegeken, sátoron, házakon, stb. is használhatja. Királyi kancelláriánk 1430 körüli és utáni címereslevelekben a címerjog bővülését a következő formulával fejezi ki, hogy t. i. a megadomá-

[1] Ld. A Magyar Tört. Társ. 1913. X. 26-án tartott választmányi ülési jegyzőkönyvének 56., s az 1914. febr. 12-én tartott vál. ülési jkv. 13. pontját. *Századok*. 1913. évf. 719—720. l., 1914. évf. 247. l.

[2] Ld.: A Magyar Tört. Társ. 1914. okt. 15-én tartott vál. ülési jkv. 38. pontját. *Századok*. 1914. évf. 768. l.

[3] Nem mulaszthatom el ez alkalommal, hogy régi kedves barátomnak, *Pázmány Lajosnak*, Trencsén vármegye utolsó magyar főlevéltárnokának, aki jelenleg Heves vármegye főlevéltárnoka, őszinte és hálás köszönetemet e helyen is ki ne fejezzem azért a szíves, baráti támogatásért és fáradozásért, amellyel 1914-ben feladatom megoldását lényegesen előmozdította.

[4] Turul XIII. évf. 110—111. l.; 38—39. l.; XIV. évf. 37. és 93. ll.; XXIII. évf. 127. l.; XXVI. évf. 25—26. és 82. l. — Teleki-család oklevéltára I. k. 345. s kk. l. — *Nyáry*: A heraldika vezérfonala, 230. l.

nyozott a címert «in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis et aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, annulis, cortinis, velis, papilionibus (sive tentoriis), domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus» használhatja.[1]

Az újkorban, a heraldika romlott korszakában már lényegesen bővült a címerhasználat joga, mert ekkor már a címert «in omnibus et honestis et decentibus actibus, exercitiis atque expeditionibus tam serio, quam ioco, in hastiludiis seu hastatarum dimicationibus pedestribus et equestribus, in bellis et quibuscunque pugnis cominus et eminus in scutis, banderiis, vexillis, clypeis, tentoriis, caenotaphiis, sepulchris, monumentis, clenodiis, annulis, monilibus, sigillis, aedificiis, parietibus et suppellectilibus libere» stb. lehet használni.

Így írják körül és határozzák meg a címerjog tartalmát a címereslevelek akkor, ha a megadományozott természetes személy; másképpen áll azonban a helyzet a cselekvőképtelen jogi személyeknél, elsősorban a városoknál. A város, mint jogi személy nem harcol, s a városi polgárság főfoglalkozása nem a hadakozás. Ez legfeljebb akkor harcol, ha a város védelme kényszeríti erre, vagy a XV. század közepetájától kezdve legfeljebb a királyi hadsereget tüzérséggel vagy műszaki csapatokkal, egészíti ki akkor, amidőn a tüzérség még nem fegyvernem, hanem mesterség, ipar volt. A városok tehát, mint jogi személyek harcokban, vitézi tornákban, bajvívásokban, lovagi viadalokban, lándzsa-, kopjatörésekben részt nem is vehettek, tehát ebből a szempontból különleges signumokra szükségük nem is volt. Azonban a XV. század folyamán a szabad és királyi városok polgáraikkal szemben hiteleshelyi működést is kezdenek kifejteni, szükségük volt tehát hiteles pecsétre. Egészen természetes, hogy a leghitelesebb pecsét az volt, amelynek ábráját a király adományozta. Ebből azonban éppen nem következik, hogy a szabad és királyi városoknak csak az a pecsétje volt hiteles, amelynek pecsétképét a király adományozta, mert hiszen akkor a középkorban (XV. században) csak Kassa, Pozsony, Eperjes, Bártfa és Varasd városoknak lett volna hiteles pecsétjük. Már pedig hiteles — valószínűleg felvett ábrájú — pecsétje volt a fővárosnak, Budának is, dacára annak, hogy Buda középkori címereslevelét még eddig nem ismerjük. De hiteles pecsétjük volt a fentnevezett városoknak a királyi címeradományozás előtt is, persze szintén felvett pecsétképekkel, mint ahogy pl. Kassának a XIV. században sigillum maiusán a város főtemplomának védszentje, Szent Erzsébet van mint pecsétkép megörökítve, (Körirata: * *S. Elisabet* * *Sigillum Civium de Cassa* *)[2], Bártfa város pecsétjén szent Egyed, Eperjesén szent Miklós képe látható és így tovább.[3]

1423-ból maradt reánk az első, magyar városnak adott címereslevél, s ebben Kassa városa kapja az első címerét. Ekkor ugyanis Zsigmond királyunk előtt megjelent Kassa város nevében Knol László kassai esküdtpolgár, kérve a királyt, hogy engedné meg «ut ipsi arma in presencium literarum nostrarum capite depicta, *in sigillo* ipsius civitatis missili et secreto *ac vexillo* deferre valerent atque possent.» A király meg is engedi, hogy ezt a címert a kassaiak «in eorum sigillo secreto et missili ac vexillo in perpetuum gestare et deferre valeant.»[4]

Kassa város kérelme tehát meglehetősen szerény volt, s a város első címereslevelében körülírt címerjog tartalmilag sokkal szűkebb, mint a természetes személyeké, mert Kassa város közönsége mint testületi nemes, mint jogi személy csak titkos és missilis (azaz levelekre nyomott) pecsétjén, továbbá a város zászlain használhatta a neki adományozott címerképet.

Ezzel a pontosan és szabatosan körülírt és eléggé szűk keretű címerjoggal szemben 1453-ban Kassának nemcsak címere, hanem címerjogának tartalma is bővült, mert ekkor a város már a pecséteken és zászlókon kívül «in . . . cortinis, velis et generaliter in quibuslibet actibus et exercitiis ac locis» is használhatja a megujított és bővített címerképet. Viszont az 1502. évi címerbővítés alkalmával a címerhasználat joga majdnem teljesen azonos a természetes személyek címerhasználati jogával, mert ekkor már Kassa város közönsége is «ubique in preliis, bellis, troiis et aliis quibusvis rebus et exercitiis militaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, papilionibus et in universarum et quarumlibet rerum et expeditionum generibus» használhatja címerét.[5]

Ilyen szabatosan állapítja meg a címerjog tartalmát Eperjes város 1453. évi címereslevele, amelyben V. László király egész precizen megmondja, hogy a szóbanforgó címerképet Eperjesnek adományozza: «ut *ipsa civitas eiusque communitas* seu iudices iurati ac officiales *huiusmodi communitatem representantes* huiusmodi armis seu insigniis more aliarum civitatum armis utentium in antea perpetuis semper futuris temporibus in sigillis cortinis, vexillis, velis, papilionibus,

[1] Turul XIII. évf. 162. l.; XIV. évf. 135. l.; XV. évf. 33. l.; XVI. évf. 67., 98. ll.; XXIII. évf. 85. l.; XXIV. évf. 78. l.; XXVI. évf. 138. l. stb.

[2] Kassa város nyilv. ltára 5., 6., 7., 8., 9. számok.

[3] Lásd erre nézve: Eperjes város címerei és pecsétei című tanulmányomat, Turul, XXIX. évf. 16. s kk. ll.

[4] Turul, XXIII. évf. 168—9. ll.

[5] Turul, XXIII. évf. 168—172. ll.

domibus et generaliter quibuslibet rebus clenodiis, actibus et exercitiis uti . . . possint.»[6]

Itt, a címereslevélben a királyi kancellária mindenekelőtt pontosan meghatározza a címerjog alanyát, mondván, hogy az maga a város és annak közönsége; ezt pedig mint cselekvőképtelen jogi személyt a város tisztikara, a kisebb tanács képviseli, tehát tényleg ez él a címerjoggal, ezek jogosultak az adományozott címerképet (a város nevében) használni, de csak a városok módján és nem hadilag. Tehát proeliumokban, bellumokban, torneamentumokban, hastiludiumokban a város ezt a címert nem használhatja, csak pecséteken, zászlókon, sátrakon, házakon, stb., szóval békés vonatkozásban.

Mármost arra, hogy egyrészt az armálisokban így szabatosan meghatározott címerhasználati jog szigorúan be is tartassék s hogy ezen a megadományozott önkényesen semmiféle irányban ne változtasson, másrészt pedig hogy a szabályszerűen elnyert címerkép birtokában a megadományozott minden jogtalan és illetéktelen használattal szemben kellő védelemben részesüljön, megfelelő királyi tiszti személyzet ügyel föl.

Ennek a tisztiszemélyzetnek főnöke vagy előljárója a címernagy, akit a források címerkirálynak (Kunig der Wappen) is neveznek, akinek a királyi heroldok és segédeik a perseverantok vagy persevandusok (persecutores armorum, poursuivant d'armes) voltak alárendelve. Ennek a tiszti személyzetnek főfeladata volt a lovagi tornákon, lándzsatöréseken, bajvívásokon, stb. ellenőrizni, hogy vajjon a szereplők címerüket szabályszerűen ábrázolva és a címerjog tartalmának megfelelően használják-e? Ügyeltek arra, hogy nem bitorolja-e valaki másnak a címerét vagy a címerábrázolás, a színek, díszek, stb. alkalmazása nem hibás-e?

Mindezekre nemcsak Nyugaton, de úgylátszik főleg Zsigmond király uralkodása óta nálunk is súlyt helyeztek, mert ilyen királyi tiszti személyzet a XV. század eleje óta nálunk is volt. Hiszen ismeretes előttünk Zsigmond királynak az a német nyelvű oklevele, amelyben a magyarországi heroldok és persevandusok fölé címernagynak vagy címerkirálynak Kőnigsberg Jánost nevezi ki. («Kunig der wapen aber alle herald und Bersefand *im unsern Kunigrych zu Ungern.*»)[2]

A királyi heroldhivatal létezését azonban egyéb adatok is bizonyítják. Ugyanis V. László király a Nagykapusi Hofmaister armálisban többek közt meghagyja «*heraldis, persevandis*» és másoknak is, hogy a Hofmaistereket a nekik adományozott címer használatában «nequaquam impediant seu molestent». Következik tehát ebből, hogy a címerek jogtalan, szabálytalan, meg nem engedett használatát ezen tiszti közegeknek nemcsak joguk, de kötelességük is volt megakadályozni.[3]

Nyáry Albert báró a Heraldika vezérfonala című művében szintén foglalkozik a címerjoggal, de — sajnos — nem a magyarral. Egy adata azonban mégis érdekel bennünket. Azt állítja ugyanis, hogy a bécsi császári kincstárban őriznek egy XVII. századi *magyar* herold egyenruhát, ami tehát azt bizonyítaná, hogy a Habsburg királyok még ekkor is fenntartották a heroldi, címernöki hivatalt.[4]

A heroldok, persevandok szolgálatának megkönnyítésére szolgáltak a XIV.—XV. századokban a különböző címergyüjtemények, Wappenbuchok, címeres kódexek, Wappenrollék, mint pl. a hírneves zürichi Wappenrolle, a Codex Gelre, a Codex Seffken, a donaueschingeni, stuttgarti, ansbachi, stb. Wappenbuchok. Sajnos, ilyenféle címeres könyvek a középkorból nálunk nem maradtak fenn.

A fent elmondottakból nyilvánvaló tehát, hogy nálunk a középkorban *csak* szabad és királyi városok, mint jogi személyek alanyai a címerjognak, alanyai lehetnek továbbá országrészek, tartományok és vármegyék is, de *nincsen eleddig egyetlen példánk arra*, hogy a címerjognak földesuri hatalom alatt álló egyszerű oppidum, mezőváros is alanya lett volna. Lednicz címerlevele *tehát egy kivétel, mely megerősíteni látszik a szabályt.* Úgy látszik a csehek elleni harcokban nem csekély szolgálatokat tehetett Hunyadi Mátyás királynak Ledniczei Bjel Vencel, a trencsénmegyei jelentéktelen «Lednicza» oppidum földesura, hogy a királytól mezővárosa részére címereslevelet tudott kieszközölni, s amelyet a király különös kegyéből a comminutas oppidi meg is kapott. Eddigelé ez nálunk a középkorból az *első és egyetlen* példa arra, hogy címerjog (nem pecsétjog) alanya egyszerű mezőváros is lehetett.

* * *

Trencsén városától északnyugatra, nem messze a magyar-morva határtól fekszik az egészen jelentéktelen Lednic község, mely már az Árpád-korban lakott hely lehetett, mert 1259-ben IV. Béla királyunk egy oklevelében már előfordul egy comes Mark de *Lednyche* neve.[5] Magáról a helységről, majd később oppidumról (és a várról, amelyhez ez tartozott), a címerado-

[1] Turul, XXIX. évf. 22—23. ll.

[2] Turul, XXXIX. kötet, 31. l.

[3] Turul, XXII. évf. 183. l. — Ld. még a Perscuandis és Persevandus című cikkeket Turul, XXIII. évf. 39. és 88. l.

[4] *Nyáry:* A heraldika vezérfonala, 163. l. 1. jegyzet.

[5] Hazai Okmánytár: VI. k. 98. l.

mányozás megtörténte (1465) előtt elég keveset tudunk.

1391-ből van egy oklevelünk, amelyből kitűnik, hogy a trencsénmegyei Lednic (Lednyche) várát és tartományát Pokusi (Pakosi) Olivér fiainak Leustáknak és Ferencnek familiárisai és várnagyai nagy pénzért Magyarország ellenségének («regni nostri Hungarie emuli») a cseh Henknek kezére juttatták. Zsigmond király «de Capolya» Benedek fia Dezső királyi udvari vitéznek, aki állítólag a fentnevezett Olivér fiainak osztályos atyjafia, felhatalmazást ad, hogy Lednicet és tartozékait a saját pénzén visszaválthassa és megigéri, hogy a visszaváltás után a várat minden tartozékaival együtt új adományképpen neki és utódainak fogja adományozni.[1]

A XIV. század végén tehát már megvan Lednic vára és kialakult tartománya, amelynek része Lednic oppidum is. Innen kezdve tehát Lednic vár és oppidum sorsa egybeesik.

Hogy Dezső vitéz Lednicet visszaváltotta-e, s az igért adományozás megtörtént-e, arra adatunk nincs. Valószínű, hogy nem történt meg, mert a Pakosiak vagy Capolyiak itteni szerepléséről többé nem hallunk.

1465-ben a címert szerző Lednici Bjel Vencelnek van valamelyes köze Lednichez, 1466-ban pedig, tehát egy évvel a címeradományozás után a Korompai Nehéz család kezében találjuk Lednicet, s ekkor Korompai Nehéz Péter és Simon Lednicet és összes tartozékait 3000 forintért zálogba adják Podmanini Podmaniczky Lászlónak.[2] Ekkor kerül, — úgy látszik — Lednic elsőízben a Podmaniczkyakkal kapcsolatba, akik a Ledniccel való összeköttetésüket a család kihalásáig fenntartották.

Megjegyzendő, hogy a címert szerző Ledniczi Bjel Vencel leánya állítólag Podmaniczky Balázs első felesége volt.[3]

1471-ben Hunyadi Mátyás király Panyowi Sczassny Félixnek és Sebyrzowi Hnyedi Péternek adja Lednicet, azonban nem bizonyos, hogy ez az adományozás perfekt lőn-e, mert iktatólevél nem maradt reánk.[4]

Négy esztendő mulva ismét változik Lednicen a helyzet; ugyanis I. Mátyás király 1475-ben hozzájárulván ahhoz, hogy Kornyczi (most már tehát nem: Ledniczi) Bjel Vencel fia Zobek a zálog címén nála lévő Lednic várát és tartozékait, köztük persze az oppidumot is Korompai és Sárosfalvi Nehéz Péter udvari vitézre átruházza, meghagyja a nyitrai káptalannak, hogy a nevezett Nehéz Pétert és fivérét Györgyöt Lednic vár és oppidum, továbbá a vár uradalmának birtokába iktassa be, ami szabályszerűen és ellentmondás nélkül meg is történt.[5] Ezeket az okleveleket Korompai alias *Ledniczi* Nehéz Péter özvegye részére a nyitrai káptalan 1498-ban átírja. Később állítólag a Podmaniczkyak kapták volna meg Lednicet, amiből annyi tény lehet, hogy zálog címén volt benne részük.

Ákosházi Sárkány Ambrus 1522-ben kelt végrendeletében azt állítja, hogy ő Lednicet a saját készpénzén szerezte és azt tartozékaival együtt feleségére hagyja,[6] és amidőn a XVII. század legelején Ruszkai Dobó Ferencet Lednic és tartománya birtokába beiktatják, ennek többek közt Ákosházi Sárkány Miklós is ellentmondott.

1542. körül Podmaniczky János és Ráfael visszatérnek I. Ferdinánd király pártjára, ekkor visszakapják Lednicet is, amely addig tehát vagy a fiskus, vagy más kezében volt. 1548-ban Podmaniczky Ráfael bírja Lednicet és tartozékait,[7] akinek 1558-ban bekövetkezett halálával a középkori Podmaniczky-család kihalt, s beállt a defectus seminis. Így 1559-ben Lednic és uradalma Thelekessy Imre kassai kapitány kezébe került, aki 1560-ban kelt végrendeletében Lednicet és tartozékait részint feleségére, részint István nevű fiára hagyta.[8]

1564-ben Garai Bánffy Katának is lehetett valami része Lednicen,[9] amely a XVI. század legvégén Döbrétei Thelekessy Mihály hűtlensége folytán a szent koronára háramlott. Így 1600 körül Lednic és uradalma — úgy látszik csak ideiglenesen — Turzó György kezében volt,[10] de nem sokáig, mert 1601-ben Ruszkai Dobó Ferenc barsmegyei főispán vásárolta és kapta meg Lednicet, amelynek birtokába 1602-ben, sokak ellentmondása közepette be is iktatták.[11]

A XVII. század elején Lednic és uradalma a Rákócziaké lett, s 1619-ben Lednic ura Rákóczi György borsodi főispán, viszont 1621-ben Rákóczi Zsigmond, majd a Rákóczi Györgyök (I. és II.), 1651-ben ismét R. Zsigmond kezében látjuk Lednicet,

[1] Orsz. Levéltár: Dl. 7748.

[2] Orsz. Levéltár: Dl. 16,342.

[3] *Doby:* A Podmaniczky-család, Budapest, 1892. 60. l.

[4] Orsz. Levéltár: Dl. 17,185.

[5] Orsz. Levéltár: Dl. 17,715.

[6] Történelmi Tár 1901. évf. 139. s kk. ll.

[7] Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából, IV. k. 175—6. l.; V. k. 73. l.

[8] Orsz. Levéltár: N. R. A. fasc. 121. No. 1. — Történelmi Tár, 1894. évf. 727. l. és 1891. évfolyam, 142. l.

[9] Orsz. Levéltár: N. R. A. fasc. 31. No 50. — Bánffy Kata Lednicen lévő javainak lajstroma.

[10] Bécsi Hofkammerarchiv: Conscriptionen 7. csomó, No 192.

[11] Történelmi Tár: 1887. évf. 254—57. ll.

1704-ben II. Rákóczi Ferenc még mindig «Lednic urá»-nak is írja magát.[1]

A XVIII. században a Matyasovszky-család, 1848 körül pedig gr. Erdődy György bírja a kicsiny, alig 1000 lakosú Lednic oppidumot,[2] amely a jelentéktelenségből kiemelkedni úgy látszik sohasem tudott.

* * *

A Hunyadi Mátyás király által 1465-ben Lednic mezőváros közönségének adományozott címereslevél szövege aránylag igen rövid és szűkszavú. A király mindössze néhány sorba foglalva tudatja, hogy Lednic oppidum közönségének különös királyi kegyképpen címert adott, amelyet az más mezővárosok módjára ütközetekben, tornákon, bajvívásokon, lándzsás viadalokon, továbbá pecséteken, sátrakon, stb. használhat. Nyilvánvaló, hogy a kir. kancellária gondolkodás nélkül beleírta az oklevélbe a szokványos és szabványos címerjogi formulát, azt, amelyet természetes személyek armálisába szokott beleírni. Pedig a kancellária egészen jól tudhatta, hogy nálunk mezővárosok közönsége ütközetekben, bajvívásokban, vitézi tornákon, stb. aktíve részt venni sohasem szokott, viszont hiteleshelyi működésre sincs feljogosítva. Egészen bizonyos, hogy itt a kir. kancellária egy öntudatlan formula használata folytán egy a középkori *magyar* heraldikai prakszisban egészen kivételes esettel állunk szemben, amely méltán keltheti bennünk azt a feltevést, hogy az eset kivételessége még a kir. kancelláriát is zavarba hozhatta.

A címer az oklevélben leírva nincs, de az oklevél elején le van festve és egy heraldikailag balra fordulva térdelő, egyházias ruhába öltözött s kezeiben valami koszorú-félét tartó nőt ábrázol.

Lednic címereslevelének szövege a következő:

1465. július 2. Buda.

I. Mátyás király Ledniczei Bjel Vencel kérelmére a trencsénmegyei Lednicze mezővárosnak címert adományoz.

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias, Dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos ad humillimam supplicationem fidelis nostri egregii Venceslai Byel de Lednycze per eum maiestati nostre propterea porrectam communitati oppidi Lednicza vocati comitatu Trinchiniensi habiti hec arma seu armorum insignia, que in principio sew capite presentium literarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et depicta, dedimus donavimus et contulimus, immo concedimus et presentibus elargimur, ut ipsa communitas dicti oppidi predicta arma sew armorum insignia more aliorum oppidorum armis utentium a modo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis et aliis omnibus exercitiis, necnon sigillis, velis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus gestare valeat atque possit, de talique specialis gratie nostre munere merito exultet ac tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis sua in antea solidetur intentio, quanto se largiori favore regio preventam conspicit. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras sigillo nostro secreto inpendenti communitas eidem duximus concedendas. Datum Bude in festo visitationis beate Marie virginis gloriose, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto, regni nostri anno octavo, coronationis vero secundo.

Alul, a plicatura jobboldali külső sarkán: Lecta.

Hátlapján úgy látszik regisztratura-jegy volt, amely azonban lekopott és ma már csak az *M. K.* betűk látszanak.

(Hártyán, alul selymen függő vörös viaszpecséttel, a címer lefestve, Lednic trencsénmegyei határközség levelesládájában.)

II. A Halácsy-család 1507. évi címereslevele.

A trencsénvármegyei eredetű birtokos nemes Halácsy (Haláchy)-család a XV. század második felében tűnik elő az ismeretlenség homályából.[3]

Kutatásaim során 1482-ben találkoztam először Halach-i Gáspárral, aki ekkor a trencsénmegyei Rosen-Mythán lévő birtokrészt a Rosoniaknak zálogba ad.[4] Úgy látszik, ez a Halácsi Gáspár már azonos azzal a Gáspárral, akit 1493-ban a szintén trencsénmegyei Bobrovnik birtokába iktattak be[5] s aki 1507-ben a többi Halácsiakkal együtt II. Ulászló királytól címereslevelet kapott.

1484-ben Halácsi István és Bessenyői Sár Pál leánya Ilona házasságából származó H. Lénárd neve bukkan fel,[6] s ennek a Lénárdnak atyja ugyancsak azonos lehet a címereslevelet szerző Istvánnal. A címereslevél megszerzése előtt egy évvel egy Halácsi Mátyás nevű trencsénmegyei homo regiussal találko-

[1] Történelmi Tár: 1883. évf. 694. l.; 1891. évf. 217. l.; 1892. évf. 610—611. l.; 1894. évf. 134. l.; 1895. évf. 169—170. ll.; 1899. évf. 591., 630. ll.; 1906. évf. 3. l.; 1901. évf. 605. l.; — Protestáns Egyháztört. Adattár, XII. évf. 114—115. ll.

[2] *Fényes:* Magyarország Geographiai Szótára, III. k. 16. l.

[3] Az az állítás, hogy a családról az első említés már 1222-ben történt volna (l.: Levéltárosok Lapja II. évf. 46. l.), be nem bizonyított állítás és a mesék világába sorozandó.

[4] Nyitrai káptalani orsz. levéltár: Protocollum 1482—1509., 2. l.

[5] *Nagy Iván:* Magyarország családai, V. k. 20. l.

[6] Nyitrai kápt. protoc. 1482—1509., 10. l.

zunk,[1] s így érünk el az 1507. esztendőhöz, amikor H. Ferenc, Gáspár, István és László megkapják a királytól a címereslevelet. 1507 után, a XVI. század első felében a Halácsi-család tagjai elsokasodnak, s a család széjjelágazik.

1509-ben a Kishelvényiek közt Halács birtoka miatt per folyik, melyben azután a felek kiegyeznek és Halács birtok alsó részét, amelyet Kishelvényi Gergely «a Leonardo filio condam Stephani de dicta Halach iure obtinuisset», a felek egymásközt két egyenlő részre osztották. Egy ugyanezen évben kelt másik oklevél szerint «nobilis Leonardus filius *condam* Stephani de Halach, in sua ac Petri, Ladislai et Johannis filiorum suorum» prohibeál.[2] 1519-ben néhai Halachy László leánya Márta, Ozoróczi Sweyl, Sweyla vagy Swehla György özvegye ügyvédeket vall, s köztük van H. Ferenc is,[3] 1520-ban pedig Bobrovniki Halachy Gáspár fia Miklós egy bobrovniki rétjét 40 forintért elzálogosítja.[4]

1521-ben Halácsi Gáspár, Ferenc és Miklós, majd pedig külön H. Ferenc felesége, Spáczai Péter leánya Margit vallanak ügyvédeket, s ez utóbbi férjén H. Ferencen kívül, H. Gáspárt, Bálintot, Györgyöt és Miklóst vallja ügyvédeiül. Ugyanekkor egy oklevél felemlíti, hogy H. Ferenc és felesége, Spáczai Margit, gyermekei: János, Ráfael és Pál.[5]

1523-ban Halácsi László egyik leánya Márta, valószínűleg ugyanaz, aki Ozoróczi Swehla özvegye volt, most Deseri Bereckné, a másik leány, Katalin pedig Kisklivényi János felesége, ezek a maguk és fiaik nevében halácsi birtokrészüket 100 forintért H. Gáspár fia Miklósnak eladják.[6] Ugyanezen évben egy oklevél említi H. Balázst, azután H. Mátyást, aki talán azonos lesz az 1506-ban említett királyi emberrel, H. Györgyöt, Ferencet és néhai H. Pelbárt leányát Katát, aki ekkor Pazzalay Ráfael felesége volt.[7] Ugyancsak 1523-ban Bobrovniki «Hodaaz»-i (így!) néhai János fia György a maga és leányai Borbála, Anna és Katalin nevében a trencsénmegyei Bobrovnikon lévő birtokrészét Zápolyai János erdélyi vajdának és Zápolyai György szepesi comesnek 425 forintért eladja.[8]

1524-ben H. Ferenc és fiai: *Miklós*, János, Ráfael és Pál a trencsénmegyei Bobrovnikon lévő birtokrészüket zálogba adják. Ugyanekkor Podmaniczky Mihály a nyitrai káptalan előtt protestál, hogy H. Ferenc és Miklós a Halácsi Lénárd megöletése tárgyában kötött választottbírósági egyességet nem tartották meg.[9] Ez a Halácsi Lénárd azonos lesz az 1509-ben előforduló István fia Lénárddal, mert 1524-ben úgy látszik él egy másik Halácsi Lénárd is, akinek László, Márton, Miklós, Osvát, Mihály és Benedek nevű hat fia van. Ugyanekkor az oklevél H.Lénárdon kívül felsorolja mint fivéreket (!): H. Jánost, Lászlót, Ádámot, Miklóst és Ferencet, továbbá egy másik Ferencet, Gáspár fia Miklóst és Miklós fiait, Bálintot és Györgyöt.[10]

1528-ban H. Ferenc és Miklós I. Ferdinánd királytól Bobrovnikon nemesi kúriákat kapnak, s ez az oklevél felemlíti, hogy 1526-ban a mohácsi csatamezőn elesett H. Ferenc fivére és egyik fia. Sajnos, e hősi halottakat az oklevél nem nevezi meg.[11]

1549-ben egy oklevél Halácsi Mihályt, Miklóst (I.), Osvátot és Benedeket, akik valószínűleg azonosak H. Lénárd 1524-ben említett fiaival, azután Jánost, Ráfaelt, Miklóst (II.) és Ferencet sorolja fel,[12] 1584-ben pedig Bobrovniki Halácsi Jánosról tudjuk, hogy ekkor Trencsén vármegye alispánja.[13] Nagy Iván közismert nagy művében leginkább az esztergomi káptalan levéltárából kikerült adatok alapján a XVII. század második feléből és a XVII. századból több családtag nevét megemlíti, azonban közlése igen szórványos, s így ennek alapján még csak egy családfatöredék sem állítható össze.

Megemlítendőnek találjuk még, hogy a H.-család két tagja, János és István 1724-ben Trencsén vármegyétől nemesi bizonyságlevelet kaptak, amelyben ezek négy generáción viszik fel leszármazásukat. Egyébként 1754—55-ben Nyitra vármegyében, Vozokányban él Halácsy János, ennek fia Sándor, unokatestvére Ignác, aki István fia, aki Nemesjácon élt, és ugyancsak Vozokányban telepedett le nem sokkal 1755 előtt H. Ferenc, aki bemutatta atyja, néhai H. Ferenc részére ugyancsak Trencsén vármegye által 1717-ben kiadott bizonyságlevelet, melyből tehát kitűnik, hogy a nemességét igazoló Ferenc atyja

---

[1] Brogyáni-család ltára, letéve Nyitra vármegye ltárában (1914-ben).

[2] Nyitrai kápt. protoc. 1482—1509., 47. l.

[3] Nyitrai kápt. protoc. 1520—1535., 70. l.

[4] Nyitrai kápt. protoc. 1520—1535., 11. l.

[5] Nyitrai kápt. protoc. 1520—1535., 15. és 67. ll.

[6] Nyitrai kápt. protoc. 1520—1535., 39. l.

[7] Nyitrai kápt. protoc. 1520—1535., 43. l.

[8] Az eredeti oklevél 1914-ben Haláchy Rezső vágújhelyi főjegyző birtokában volt, kivonata megvan a nyitrai kápt. protoc. 1520—1535. kötet 35. lapján, az oklevél teljes szövegét közölte Romhányi János: Levéltárosok Lapja II. évf. 73. lap.

[9] Nyitrai kápt. protoc. 1520—1535., 83. és 99. ll.

[10] Nyitrai kápt. protoc. 1520—1535., 83. és 99. ll.

[11] Eredetije 1914-ben Haláchy Rezsőnél volt, szövegét l.: Levéltárosok Lapja, II. k. 73—74. ll.

[12] *Nagy Iván:* Magyarország családai, V. k. 22. l.

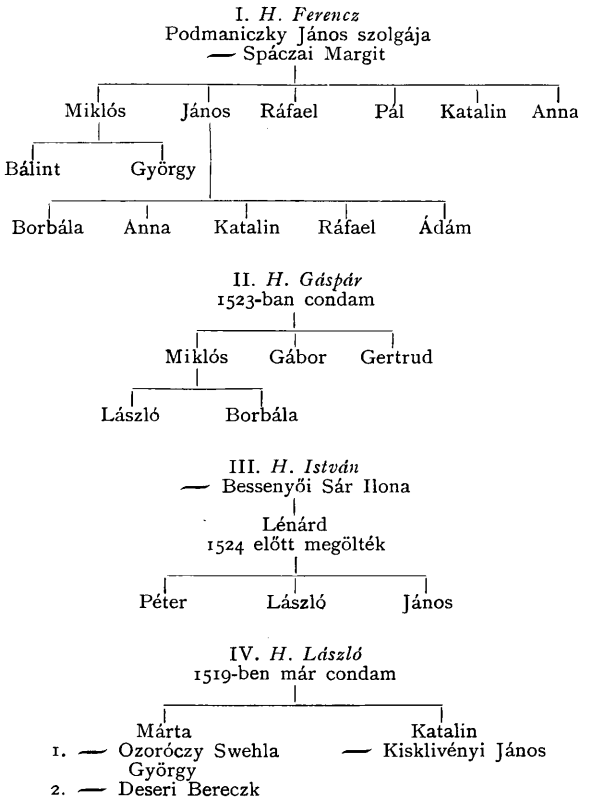
[13] *Századok:* 1874. évf. 422. l.

szintén Ferenc volt, ennek atyja pedig Miklós, aki 30 évig volt Trencsén város polgármestere.

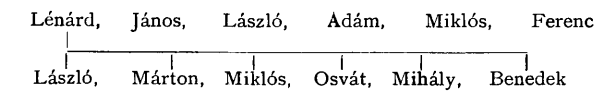
Az 1754—55. évi nemesi összeírás szerint Trencsén megyében H. Ádám, György, Lőrinc és Ráfael fiai Gábor és János, Hontban H. de eadem István, Nógrádban ugyancsak H. de eadem István, Nyitrában pedig a már említett János és Ferenc élnek.

A mult században nevezetesebb tagjai a családnak: Halácsy László (1820) királyi személynöki ítélőmester, s Halácsy Sándor mérnök († 1885), aki a: «Szabad királyi Pest városa egész határában háromszögített elsőrendű főalappontok kiszámításának jegyzőkönyve» című, Pesten 1867-ben megjelent munkájával belekerült a magyar írók közé.

Az eddigiek alapján a címereslevelet szerző családtagoktól a következő leszármazási táblatöredékeket tudjuk összeállítani:

1524-ben a források a következő családtagokat említik:

Ezenkívül 1523—24-ben előfordulnak: H. Balázs, Ferenc, János fia György, Mátyás, Pelbárt, továbbá Borbála, Anna, Katalin és Márta.

* * *

Ennek a Halácsy (Haláchy, Halachi, Halaachi, Halaczy, Halácsi, sőt Hodaaz és Hodaz) de eadem (kezdetben itt-ott: de Bobrovnik) családnak címereslevele 1914-ig a kutatók előtt teljesen ismeretlen volt és sem Nagy Iván, sem mások a család címereslevelének létezéséről nem tudtak. Midőn e sorok írója 1914-ben a Magyar Történelmi Társulat trencsénmegyei vándorgyűlését előkészítette, Vágújhelyen, Haláchy Rezső akkori községi főjegyző családi levelesládájából került elő a Haláchy-család középkori címeres nemeslevele, melynek szövegét a nevezett vándorgyűlés elmaradása után Romhányi János, Nyitra vármegye egykori főlevéltárnoka tette közzé, *kéziratom felhasználásával*, a Levéltárosok Lapjának II. évfolyamában. Mivel azonban a szöveg hibásan jelent meg (pl. Romhányi a szövegben Stephanus helyett hibásan állandóan Sthanislaus-t ír), másrészt pedig mivel a nevezett folyóirat aránylag kevés példányban látott napvilágot, s ma már nehezen hozzáférhető, ennélfogva jónak látjuk a címereslevél szövegét ez alkalommal újra közzétenni.

1507. december 4. Buda.

II. Ulászló király Podmaniczky János királyi főkamarásmester kérelmére a kérelmező szolgáját, nemes Haláchi Ferencet, továbbá Haláchi Gáspárt, Istvánt és Lászlót hűségük jutalmául újra megnemesíti, s nekik egyúttal címert is adományoz.

Nos Wladislaus, Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad supplicationem fidelis nostri magnifici Johannis Podmaniczky magistri cubiculariorum nostrorum per eum pro parte fidelium nostrorum nobilium Francisci de Halach servitoris sui ac Gasparis, Stephani et Ladislai de eadem Halach maiestati nostre propterea porrectam, tum vero pro fidelitate et fidelibus servitiis eorundem Francisci, Gasparis, Stephani et Ladislai per eos sacre imprimis huius regni nostri Hungarie corone deinde etiam maiestati nostre pro locorum et temporum varietate cum summa fidelitatis perseverantia exhibita et impensis, cosdem Franciscum, Gasparem, Stephanum et Ladislaum de Halach, quamvis a nobilibus ortos parentibus, ex certa nostra scientia et animo deliberato denuo tamen et ex novo duximus nobilitandos et cetui verorum regni nostri Hungarie nobilium prorsus aggregandos et connumerandus et insuper in signum huiusmodi nobilitatis hec arma seu nobilitatis et honorum insignia, que in principio presentium literarum nostrarum suis apropriatis coloribus pictoris artificio designata sunt et distinctius expressata, eisdem Francisco, Gaspari, Stephano et Ladislao de Halach ipsorumque heredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, imo ex ab[undantia et?] plenitudine nostre regie potestatis concedimus et presentibus elargimur, ut iidem Franciscus, Gaspar, Stephanus et Ladislaus de Halach ipsorumque here-

des et posteritates universe pretacta arma seu honorum insignia more aliorum nobilium regni nostri armis utentium a modo in posterum ubique in preliis hastiludiis torneamentis duellis et aliis omnibus exercitiis nobilitaribus et militaribus necnon sigillis velis cortinis annulis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo ferre, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri nobiles regni nostri quomodocunque et qualitercunque de iure et consvetudine utuntur, uti frui et gaudere possint et valeant, harum nostrarum quibus secretum sigillum nostrum, quo ut rex Hungarie utimur, est appressum, vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude in festo beate Barbare virginis et martiris, anno Domini millesimo quingentesimo septimo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno decimo octavo, Bohemie vero tricesimo octavo.

Relatio venerabilis magistri
Philippi More prepositi
secretarii regie maiestatis.

Alul, a plicatura belső szélén: Ph(ilippus) More.

Eredetije hártyán, alul selymen függő vörös viasz királyi titkos pecséttel; 1914-ben Vágujhelyen, Haláchy Rezső tulajdonában.

A címer az oklevél elején le van festve. Leírása: Vörös pajzsban arany koronával díszített, szembenéző leopárd- vagy oroszlánfej lebeg, kiöltött nyelvvel. A pajzs fölött balra fordult természetes színű csőrsisak, melynek nyakrészét aranylánc díszíti, a sisakon pedig piros-fehér tekercsből kínövő fehér és piros sasszárnypár látható. A sisaktakaró mindkét oldalon vörös-fehér, illetve fehér-vörös.

III. A Kisserjéni-család 1518. (?) évi címereslevele.

Az egri líceum nagyértékű és hírneves könyvtárában van egy kézirat, melyet a tudományban Istvánffy-stylionarium, vagy formularium néven szoktak emlegetni. Erről a stylionariumról kissé bővebben először Toldi írt az «Egri szünnapok»-ban, de nem annyira a stylionariummal, mint inkább egy ebben lévő latin verssel foglalkozott.[1]

Nyilvánvaló, hogy ez a kézirat a XVI. században, valószínűleg a mohácsi vész után jóval később (1540—50. közt) készülhetett, s ezt használhatta Istvánffy Miklós, aki 1559-ben királyi kancelláriai jegyző, majd 1568-ban ugyanott titkár lett.[2] A XVII. században a kézirat bizonyos Ruttkay Andrásé volt, amelyet viszont 1785-ben valahol egy liszteslédából Szirmai Szirmay Antal, Zemplén vármegye nagyhírű hites jegyzője szedett elő, s amely, úgy látszik, a mult században került az egri líceum könyvtárába. A formuláskönyv jelzete: Y. IV. 55., s benne a királyi kancellária által egykor valóban expediált Zsigmond, Albert, Hunyadi Mátyás, II. Ulászló, II. Lajos, János, sőt I. Ferdinánd királyok idejében kelt királyi oklevelek formuláris részeinek gyüjteményét találjuk.

A negyedrét alakú kötet első 99. lapja (a 99/a lapig) egy kéznek egységes írása, innen kezdve azonban a 122/a. lapig több kéz bejegyzését találjuk. A kézirat elején tartalommutató is van.

Ebben a formuláskönyvben 9 expediált cimereslevél (köztük néhány *középkori)* szövege is található, s ezek közt egészen nyilvánvalóan középkori a Kisserjéni-család címereslevele.

A Kisserjéni-család középkori armálisának létezéséről már eddig is volt tudomásunk, csak a címereslevél leglényegesebb része, a címerleírás maradt ismeretlen előttünk.

Középkori címereslevéleink boldog emlékezetű, fáradhatatlan kutatója Csoma József: A mohácsi vész előtti címerlevelek nyomai című dolgozatában megemlíti a Kisserjéni Ferenc címereslevelét is, de annak tartalmát, főleg a címerleírást ő sem ismeri.[3]

Ennek a címeres nemeslevélnek Csoma is csak azt a töredékes részét ismeri, amelyet Katona István nagy munkájában közöl,[4] s amelyben II. Lajos király Kisserjéni Ferenc deák királyi vicetárnokmestert, atyjafiát Ferencet, továbbá Jánost, Miklóst, Istvánt, Katalint és Ilonát «ab ..... ignobilitatis statu» magyar nemességre emeli. Bár Csoma későbbi pecsétlenyomatokról közli a család címerének rajzát is, ez a rajz azonban, amint látni fogjuk, az állítólag 1518-ban kelt címeres nemeslevélben foglalt címerleírásnak nem, illetve csak részben felel meg.

A középkorban Csanád vármegyében Makó és Apátfalva közt feküdtek a ma már nem létező Kis- és Nagy-Serjén községek, amelyeket még a XVI. századi adólajstromok is emlegetnek. Kis-Serjénen, a XV. század közepén még élt egy Kisserjéni-család, amely azonban 1456. körül magbanszakadt és így ez évben Kisserjént a király adományaképpen a Székelyszegi Farkas-család kapta meg. Azonban a XV. század második felében él Csanád vármegyében egy Serjéni nevű család, s ezenkívül egy Serjéni előnevű Orros- és Rádai-család,[5] melyek közül valószínűleg a Serjéni nevű lehetett az, amelynek tagjai a Kisserényi Serényi grófi család őseinek tekinthetők.

[1] *Toldi:* Magyar irodalomtörténet III. k. 120. és 126. §.

[2] *Holub:* Istvánffy Miklós históriája, 18. l.

[3] Turul, XXIV. évf. 19—20. ll.

[4] *Katona:* Historia Critica, XIX. k. 85—87. ll.

[5] *Csánki:* Magyarország Történelmi Földrajza, I. k. 702., 709., 713., 714. ll. — *Forgon* Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai, II. k. 233. l.

Ma már nem tudjuk megmondani, hogy a XVI. század elején előbukkanó Kisserjényi-családbeliek azonosak-e ezekkel a középkori csanádvármegyei Serjéniekkel, azonban egészen valószínű, hogy mind a két család eredetét a csanádvármegyei Kis- és Nagy-Serjény körül kell keresnünk.

A most szóbanforgó címeres nemeslevelet szerző Kisserjéni-családdal a gróf Serényi-család történeténél ismét csak Nagy Iván foglalkozik a legbehatóbban. Ő még a Serényi grófi családot a fentemlített Kisserjéniekkel igyekszik kapcsolatba hozni, a kapcsolat helyességét azonban újabban kétségbe vonják és a Nagy Iván által is csak «valószínű»-nek nevezett családfa adatait tarthatatlannak mondják.[1] Ez azonban éppen nem jelenti azt, hogy a középkori Kisserjéni és a későbbi Kisserényi báró, majd gróf Serényi-családok között valamelyes kapcsolódás ne lett volna, hiszen erre látszik utalni címereik ábrájának hasonlósága is, s erre céloz valószínűleg Csoma is, amidőn azt írja, hogy a Serényi-család eredetét a II. Lajos által adományozott címeres nemeslevél «teljesen tisztázza»,[2] ami azonban ilyen fogalmazásban el nem fogadható. Mert dacára a címerek hasonlóságának, az eddig rendelkezésre álló adatok alapján a nevezett Serényi grófi családot a címeres nemeslevelet szerző Kisserjéniektől kétségtelen bizonyossággal levezetni nem lehet.

Kisserjéni Ferenc deák kap tehát II. Lajos királytól, állítólag 1518-ban, címeres nemeslevelet, aki ekkor királyi alkincstárnok volt, s akit a király 1526. júniusában Csanád, Csongrád, Arad, Torontál, Zaránd, Külső-Szolnok és Szabolcs vármegyékbe, tehát általa nagyon jól ismert területekre, továbbá a csanádi püspökhöz és másokhoz küld ki, nyilván a török elleni hadbaszállást elrendelő parancslevelekkel.[3] Valószínűleg ez a Ferenc lett később (1531-ben) pozsonyi magyar udvari kamarai tanácsos, majd királyi adószedő,[4] és ebből a családból származó lehetett az a «Seryeny» kamarás is, akit Gregorjánczi Pál zágrábi püspök egy 1551-ben kelt levelében emleget.[5]

A családnak nemcsak Csanád vármegyében lehettek ingatlanai, hanem — legalább később — Kraszna vármegyében is, mert 1548-ban egy Kisserjényi Ferencet e vármegyében fekvő birtokrészekbe iktatnak be, 1549-ben pedig a leleszi konvent parancsot kap, hogy Kis Serjéni Ferencet iktassa újra bizonyos ingatlanokba, amelyeket testvére, *Kisserjéni Ferenc deák* halála után Drágfi Gáspár, majd Drugeth Antal özvegye, Anna foglalt el.[6]

A XVI. század második felében már feltűnnek azok a Serényiek, Serjényiek (de Kisserjén), pl.: Serjényi Mihály kassai alkapitány, s ennek rokonai és leszármazóik, akik azután később ismételten báróságot, sőt grófságot kaptak, akiknek családfáját azonban ezidőszerint az előbbi Kisserjéniekkel összekötni nem lehet.[7]

A címeres nemeslevél kivonatos szövege egyébként a következő:

1516—1526. (1518. ?)

II. Lajos király Kisserjéni Ferencnek és társainak nemességet, címert és pallosjogot adományoz.

Arma similiter cùm patibulari Francisco de Kysseryen.

«Ludovicus Dei gratia, rex Hungarie etc. Tibi fideli nostro egregio Francisco literato de Kysseryen vicethesaurario nostro salutem . . .» Már II. Ulászló király uralma alatt is szerzett érdemeket és «intelligamus progenitores etiam tuos ex nobili prosapia ortos ac procreatos avitis et maiorum suorum stemmatibus diu perque multa secula gavisos fuisse et plura testimonia virtutum suarum pro hac patria reliquisse, eternitatique commendasse, sed postea defunctis illis tuis maioribus vivam tuam maternam tot bonis suis orbatam mulierque imbecillitate afflictam, filiam suam, hoc est genitricem tuam plebeio viro parenti tuo copulasse, teque ita tandem fortuna feriente, cuius gubernationi omnia subiecta suppositaque esse feruntur, et temporum acerbitate in hanc ignobilitatem tui ortus, tot tuis singularibus et preclaris virtutibus tu ipse vindicaveris et te obscuro genitum patre satis illustraveris, volentes tamen hanc tuam propriam, ut ita dixerimus nobilitationem quodammodo confirmare et clariorem reddere», őt s általa Ferencet, Jánost, Miklóst, Istvánt, Katalint és Ilonát megnemesíti, s nekik a következő címert adja: «*Scutum* videlicet penthagonum, diversis coloribus superne divisum cuius altera pars saphireo, quem vulgus celestinum vocat, colore ab altera distingvitur, qua in parte coluber respiranti similis a cauda variis reflexibus erectus est, in cuius capite aurea corona intuentibus ostenditur, que omnia maiores tui pro insignibus habuisse certo authore didicimus. Huic adiecimus prout a nobis tu ipse exoptasti, ut altera clipei pars rubro colore, ab altera segregaretur, cuius si quidem inferiori angulo linea aurei coloris eque transvecta conspicitur, equus est preterea in eadem parte alatus, quem eruditorum turba pegeson, hoc est equino capite volucrem nuncupat, candido totus colore depictus inbis hincinde disparsis et auriculis ex industria erectis ad duos posteriores pedes instar salientis alatus, binis prioribus ungulis sursum elevatis ser-

[1] *Nagy Iván:* I. m. X. k. 157. s kk. ll. — *Kempelen:* I. m. IX. k. 329. l.

[2] Turul, XXIV. évf. 20. l.

[3] *Engel:* Monumenta Ungrica, 227. l.

[4] *Nagy Iván:* I. m. X. kötet, 158. l.

[5] Egyháztört. Emlékek a magyarorsz. hitújítás korából, V. k., 586. l.

[6] *Petri:* Szilágy megye, V. k. 785—786. ll.

[7] Gr. Károlyi-család okltára, III. k. 370., 371., 431., 432., 434. stb. ll. — Orsz. Levéltár, Lib. Reg. V. k. 225. l.; VII. k. 231. l.

penti minabundus instat, quiquidem equus quantum celeritate, fide, fortitudine ceteris animantibus prestari dicitur, in te in nostris servitiis hiis tribus virtutibus predictis omnium equalium tuorum conatus longe superasse accepimus, in quo animale ut premissum est tua fides celeritas et in omni fortuna constantia luce clarius elucescit. Super caput equi aurea corona est et sidus non equa distantia utrique animali conspicuum, quo cognoscimus in predictis temporibus in hunc statum ignobilitatis fuisse dilapsum, sed postea ita te enituisse illamque maiorum tuorum afflictam et debilitatam nobilitatem tua virtute ita vendicasse et veluti stella coruscans inter tuos prefulgens posterisque tuis ad bene beateque vivendum facem quandam erigeres et tandem exemplum tue industrie fideique et probitatis omnibus abunde ostenderes ac insistendi tuis vestigiis, quod optimum factum videatur apud tuos relinqueres, ipsi vero scuto superimposita cassis est claro fulgidoque depicta colore, quam quidem cassidem diversi flores et ramusculi valido veluti ventorum flatu agitari et diffusi circumquaque ambiunt et omnem exteriorem clipei marginem decentissime exornant, in cuius cono dimidius est pegasus duobus anterioribus pedibus erectis, prout hec in fronte presentium literarum . . .» stb., azután következik a jus gladii adományozása. Dátum hiányzik.

Istvánffy-féle stylionarium (Eger, lyceumi könyvtár), 10/b—11/b. lap. Ugyanitt a 13/b—14/b. lapon II. Lajos ezen, Kisserjéni Ferenc részére kiadott armálisa újra közöltetik. *V. ö.:* Historia Critica, XIX. k. 85—87. ll., ahol a címereslevél egy része közzé van téve, mi a kivonatba tehát éppen azokat a részeket vettük szó szerint be, amelyek Katonánál hiányzanak. A jus gladii adományozása bennünket itt közelebbről nem érdekelvén, helykímélés céljából ezt is elhagytuk.

IV. Barcsai Pál címereslevele.

Ami a Barcsai nevű családokat illeti, ilyet Nagy Iván csak egyet, t. i. a Nagybarcsai Barcsay-családot említi, viszont Kempelen már öt Barcsai nevű nemes családot ismer. s ezek közül a legrégibb egy Nyéki előnevű, amely Zaránd vármegyében már a XVI. században feltűnik.[1]

A címereslevelet, amelyről itt szó van, János király adományozza, illetve újítja meg és bővíti Barcsai Pál részére, aki azonban, mint a szövegből kiderül, már II. Ulászló királytól kapott címereslevelet. Itt tehát csak arról a Barcsai Pálról lehet szó, aki 1510-ben Erdélyben mint vajdai titkár működött.[2]

Úgy látszik tehát, hogy ezúttal a Nagybarcsai Barcsai-család egyik őse kap címereslevelet II. Ulászló királytól, s később János király ezt a címeradományozást megújítja. Valószínű tehát, hogy ez a Barcsai Pál Zápolyai János vajdai hivatalából, melynek tisztviselője volt, János király udvarába, talán a kir. kancelláriába került, s így kérte a címereslevél megújítását.

A címer leírása a következő :

János magyar király «magistro *Paulo de Barcha*» üdvöt! «Tamen ut interim, quo te maiore munificentiae nostrae dono cumulabimus, illam ipsam nobilitationem tuam, qua *te heredesque tuos a serenissimo principe condam domino Wladislao rege Hungariae et Bohemiae*, nostra quoque nobilitatione quodammodo confirmare et clariorem reddere, in cuius rei testimonium hec stemata : *Scutum* quinquangulare, duabus naturalibus coloribus viridi scilicet et celestino equaliter divisum in cuius inferiori parte campo virenti, rota est dimidia axibus sursum versa ex qua luppus itidem medius ore patulo dentibus minax, lingua exerta auriculis diversum erectis enatus esse cernitur, hinc oppositum est sydus aureum, suisque radiis coruscans, que omnia tibi prefati serenissimi regis munere pro insignibus concessa fuisse accepimus, hiis adiecimus in luppi dexterum pedem coronam auream longe elevatam, prout tu a nobis exoptasti, quo significares sacro dyademati regni nostri multa fidelia obsequia te prestitisse, tuaque dextera et tuis viribus ac facultatibus quantum in te fuit eius negotia semper extulisse. Supra scutum galea est fulgens ac naturali similis in cuius cono crucis signum apparet fidelibus Christianis in rebus horridis munimen ac propugnaculum certissimum, tota insuper cassidis superficiem binoque scuti latera . . .» stb.

(A címereslevél vége és dátuma hiányzik.)

Istvánffy-féle stylionarium (Eger, lyceumi könyvtár), 2—3. ll.

V. T. László címerének leírása.

Barcsai Pál címerének leírásán kívül az Istvánffy-stylionarium még egy olyan címerleírást közöl, mely középkori armálisra utal, s ez T. László, tehát egy előttünk ismeretlen egyénnek címerleírása.

Ha a Csoma-féle középkori címereslevelek jegyzékét átvizsgáljuk, látni fogjuk, hogy II. Ulászló király uralkodása alatt három László keresztnevű férfiú kapott címereslevelet : 1497-ben Kubinyi László, 1505-ben Csicsery László és 1507-ben Vay László [3] Mivel azonban János király T. László címeres nemeslevelét éppen azért adományozza újra és újítja meg, mert a II. Ulászló-féle *eredeti* címereslevél az *1514. évi parasztlázadás alkalmával elpusztult*, egészen nyilvánvaló, hogy itt sem a Kubinyi-,

[1] *Nagy Iván:* I. m. I. 186 ; *Kempelen:* I. m. 396.
[2] Történelmi Tár : 1907. évf. 106. l.
[3] Turul, XXIV. évf. 24—25. ll.

sem a Csicsery-, sem a Vay-armálisra gondolni sem lehet, mert hiszen ezek ma is megvannak. Egy előttünk teljesen ismeretlen László nevű egyén kapja tehát János királytól a címerújítást, s ennek kilétét csak címerösszehasonlítások hosszadalmas és fárasztó munkájával lehetne esetleg megállapítani.

A címerleírás így szól:

Descriptio armorum.

«Joannes etc. . . . nobili *Ladislao de T.* salutem . . . relatum enim nobis est serenissimum quoque *Wladislaum regem Hungarie* predecessorem nostrum felicis memorie tuorum fidelium obsequiorum rationem habuisse, teque ac heredes tuos in numerum nobilium assumpsisse et insignia nobilitatis vestre per literas suas vobis concessisse, sed eiuscemodi litere vestre *tempore Rusticani tumultus* sicuti multorum aliorum, ut fit in illo turbulentissimo bello esse deperdita», nehogy tehát testimonium nélkül maradjon, magyar nemességre emeli, s neki a következő címert adományozza: «*Scutum* videlicet quinquangulare celestini coloris, in quo leo animal generosissimum ore patulo, lingva exerta jubiis aureis, cauda post tergum reflexa, ad duos posteriores pedes erectus est, anterioribus vero pedibus pileum particum sive thartaricum rubri coloris detinet. Supra scutum galea est argentea, ex qua itidem leo dimidius pileum detinens excrevit, que omnia familie tue vetera insignia fuisse a certo authore accepimus, ipsum vero clipeum extrinsecus due infantium imagines inter diversa foliorum simulachra huc atque illuc flexa sustinent, prout hec in fronte etc.»

Befejezése és dátuma hiányzik.

Istvánffy-stylionarium (Eger, lyceumi könyvtár), 5. l.

Az Istvánffy-stylionariumban található többi címerleírásokban középkori címereslevélre utalás nem történik. Ezek már nyilvánvalóan a mohácsi vész után tényleg expediált címereslevelekből írattak ki és gyüjtettek össze.

A stylionariumba bevezetett e korai újkori hat címereslevél közül öt János király, egy pedig I. Ferdinánd király adománya. Alkalomadtán ezeket is ismertetjük és közöljük. E helyütt egyelőre csak fölsoroljuk őket: János király nemesség- és címeradománya 1. *Eperjessy Benedek*, 2. *T. Ferenc*, Znió várának prefektusa, 3. *Zilahi István* borbély- és sebészmester, 4. *Bereky Mihály* mester, a királyi szakácsok feje, 5. *Elweti Menyhért* királyi titkár részére és 6. I. Ferdinánd király címereslevele *Oláh Miklós* egri püspök és néhai fivére, Máté gyermekei számára.

IVÁNYI BÉLA

VEGYES.

A koronás sisak.

A XIV. század derekáig oromdísz nélkül szerepel a korona Anglia, Skótország, Navarra, Castilia, Aragon, Portugallia uralkodóinak sisakján. A már állandó, heraldkius oromdísszel bíró dán és cseh király azt koronátlan sisakon viseli.

Tudomásunk szerint az osztrák hercegek voltak az elsők, akik a sisak e két díszét egyesítették. Legrégebbi ábrázolását Ottó, playeni gróf, Ausztria zászlósának lovaspecsétje (1254 táján) mutatja.[1] A közel

szomszédságunkban keletkezett divat nálunk jóval később jelentkezik. A XIV. századból, az Anjouházén kívül, címeres koronás sisakot nem ismerünk. A következő században a példák egyre szaporodnak, majd annyira általánossá válik e szokás, hogy a XVII. században az Istvánffy- és gróf Csáky-címer koronátlan sisakja kivételnek mondható. A sisakkorona terjedése a pajzs heraldikájára is erős hatást gyakorolt. Példa a sok közül a Perényiek, Ostffyak, Viczayak címerképe, mely immár a pajzsban is koronán helyezkedik el. Így keletkezett, részben már a XV. század folyamán, ama speciális magyar címertípus, mely pajzsba tett sisakdísz képét adja.

Báró Nyáry Albert a legrégibb magyar nemesi koronás sisakot Kávásy Gergely fia, Miklós zalai alispán 1354. évből való sisakpecsétjén véli feltalálni.[2] A rongált állapotban levő pecsét rajza a királyi, struccfejes sisakcímer körvonalait mutatja.

A belga királyi főlevéltár Bruxellesben egy nyilván magyar eredetű, hasonló sisakcímeres pecsétet őriz 1357. évből.[3] (L. az ábrát.) A pecsétnyomót egy Claes die Hongher, vagyis magyar Miklós néven szereplő egyén használja.[4] A kerek pecsét átmérője 24 mm. Mezején: jobbra fordult, lebegő takarós koronás sisakon két strucctoll között csőrében patkót tartó struccfej; a sisakot oldalt egy-egy S betű kíséri. Körirat:

✱S'FR(atr)IS · STЄPhANI · D'ZЄMLINIO.

A «frater» cím itt egyházi lovagrend tagjára mutat. Ugyanegy helyről, törzsből származott-e Stephanus de Zemlinio és az 1418. évben armálist nyert David de Zemlin,[5] adatok híján el nem dönthetjük. Vajjon a pecsétet használó Claes die Hongher magyar ember, vagy a nemzet-név «dictus» értelemben veendő, szintén kérdéses; de hogy a pecsét magyar vonatkozású, azt kétségtelennek tartjuk. *Ghyczy Pál.*

A Vattay-család birtokszerzeményei.

A Felsővattai Vattay-család a XVII. és XVIII. században egyike volt hazánk legvagyonosabb középnemesi családainak. Terjedelmes birtokai Pest-, Pilis-, Csongrád-, Bács- és Nógrád-vármegyékben feküdtek. Idők folyamán azonban e birtokok nagyrésze házasság révén számos más, köztük több főrangú család tulajdonába került. Honnan származott ez a hatalmas földbirtokvagyon? Abban a helyzetben vagyunk, hogy erre megfelelhetünk; mert hiteles felvilágosítást nyujt erről Vattay János folyamodása Lipót királyhoz, melyet a neoacquistica commissio működése idején birtokaiban való megerősítése végett 1697-ben intézett a felséghez.[6] Emlékiratában különválasztja ama birtokokat, melyek anyai nagyatyja, budai Bolgár máskép Bornemisza Pál után illetik, és azokat, melyek atyja szerzeményei voltak. Ezek: Pilis megyében Rozsdszigete puszta, most említett nagyatyjának, néhai budai Bolgár másként Bornemisza Pálnak birtoka, mely ekkor gróf Zichy István vicegenerálisnál van zálogban. Kaláz és Pomáz, továbbá Pest megyében Szentmihály puszta, melyek néhai

[1] A gróf pajzsán saját címere, a zászlón az osztrák pólya; a koronás sisakon pávafark. Körirat: † Otto dei gra. comes de plaien signif(er) austrie. Kletler: Die Kunst im österr. Siegel. XVIII. 46.

[2] A Herald. Vezérfonala VI. 53.

[3] Archives Générales du Royaume, Chartes des ducs de Braban Nro. 1005.

[4] Turul 1906. 144. l. — I.-Th. de Raadt: Sceaux armoriés des Pays Bas I. 79. II. 103. a sisakdísz téves blasonjával: «sasfej négy toll között», a patkó említése nélkül.

[5] Turul 1892. 12 l. M. Címeres Emlékek II.

[6] Orsz. Levéltár: Neoacquistica com. iratai, fasc. 4. nr. 2.

gróf Eszterházy Pál 1630. évi fassiója alapján illették nagyatyját. Pest megyében egész Körtvélyeskeszi község és Csömör, Szentlőrinc, Gubacs, Soroksár és Péteri puszták, továbbá Vány puszta fele; ugyancsak Pilis megyében Szencse, Felső- és Alsókovácsi, Solymár, Borony és Garancs egész puszták; Solt megyében Halom, Tázlár, Must egész puszták, Bács megyében Prelkovith, Radenith, Tótháza, Nagygyürgin, Matovich, Natály, Kulica, Oblica, Billa, Blatta, Szilvás, Pottra, Pokolikő, Oborinca, Vámtelek, Dorosló, Pezér, Csemény, Nagycsikó és Vastorok puszták, Csongrádban Csány puszta, melyek mind néhai atyja, Vattay Pál adománybirtokai voltak. Pest megyében Szücsi, Kaskantyú, Csengőd és Hillye puszták, Kiskőrös és Sárfő, Solt megyében Tabd puszta, melyek ezidőszerint zálogban vannak; végül Kál, Rébély, Kozmo és Szogo puszták.

A folyamodvány, melyet ő maga emlékiratnak nevez, élénk világot vet a Fülek végvárában lakó birtokos nemesség hányatott életére. Megtudjuk ugyanis belőle, hogy a folyamodó birtokjogi oklevelei a várnak 1662-ben történt vívása alkalmával elpusztultak és a török váratlan támadása következtében minden ingóságát otthagyni kényszerült; sőt a fenyegető veszedelemből puszta életét is alig bírta megmenteni. Kevéssel utóbb, 1670-ben, midőn a felkelők a bányavárosokat háborgatták, értéktárgyait Fülekről atyjával együtt a biztonságosabb Besztercebányára, onnan pedig Gács várába szállította. A felkelők azonban széthurcolták és elrabolták azokat. Az oklevelek egyrészét utóbb nagy fáradsággal és még nagyobb áldozatokkal Erdélyből sikerült visszaszereznie; ez a művelet azonban több mint 30,000 forintjába került, ami a család vagyonának utolsó roncsait is felemésztette. Fülek várának Thököly felkelői által történt elfoglalása alkalmával fogságba is esett és 22 hónapig bilincsekbe verve raboskodott. 1000 arany és négy vég posztó fizetése ellenében nyerte csak vissza szabadságát. Személyes érdemeire és királyhűségére, elsősorban pedig atyjának szolgálataira hivatkozva, aki III. Ferdinándnak a svédek és a lázadó csehek elleni háborújában többnyire zsold nélkül, mint kapitány nagy érdemeket szerzett, fentebb elősorolt jószágaiban való megerősítését reméli, a fegyverjog címén követelt váltságösszeg kegyes elengedésével.

A Vattay-család birtokainak ama részét tehát, melyet apai ágon örökölt, katonai érdemek fejében nyerte; az anyai ágról szállott jószágok azonban polgári pályán kifejtett eredményes munka gyümölcsei. Budai Bolgár alias Bornemisza Pál ugyanis az ügyvédi pályán működött s az akkori előkelő családokat képviselte peres ügyeikben. *Sarlay Soma.*

Három címeradomány egy oklevélben.

I. Lipót király 1695. május 5-én Laxenburgban kelt oklevelével egyszerre három különböző családot nemesít meg: a *Kobány-*, *Stephanides-* és *Jankó*-családokat. Ebben egymagában nincs semmi különös. Tudvalevőleg lépten-nyomon előfordul, hogy az uralkodók — főleg a főszerző rokonsága köréből — ugyanazon címeres nemeslevélben egyszerre több családot részesítenek nemesség- és egyben címeradományban. Ám ily esetekben is az illető családok csupán egy, közös címert kapnak. A fönti armális azonban kuriózum, mert a három, mind más-más családot képviselő nemességszerző (mindhármójuknak véletlenül ugyanaz, «György» a keresztnevük) ugyanabban az armálisban nem közös, hanem külön-külön, egymástól eltérő címert nyer. Ez ugyan a szokásos «Scutum nimirum» formularészt követő címerleírásban kissé zavaros formában, az oklevél elején megfestett címerképen azonban egészen világosan jut kifejezésre, miként ez utóbbinak kicsinyített ábráján alább látható. A három címer különböző díszítésekkel ellátott, közös keretben háromszögalakban foglal helyet: kettő fönt és egy lent, a kettő között középen.

Mind a három pajzs színe kék. Az elsőben zöld mezőn holdtól és csillagtól kísért pálmafa áll; a sisakdísz zöldleveles babérágtól kígyózón övezett egyenes kard. A másodikban zöld mezőn vörös párnára helyezett egyenes kard látható; a sisakdísz az oklevél leírása szerint az előbbihez hasonló, azzal a hozzáadással, hogy a babérág virágokkal rakott; a címerképen azonban a sisakdísz egyenes kardját három szőlőfürttel rakott, zöldleveles szőlővessző veszi körül. A harmadik, vagyis alsó címer pajzsalakja zöld mezőn leveles aranykoronából kiemelkedő három arany búzakalász; a sisakdísz jobblábában kavicsot tartó daru. A takarók mindhármon: kék-arany, vörös-ezüst.

Az armális szövegében a címerleírás a következő:

Scutum nimirum militare erectum in tres partes angulares perpendiculariter divisum fundos earundem viridi campo interoccupante, in quarum media coelestini coloris integra palmae arbor virentibus comis adumbrata, inter solis ac lunae imagines superne collucentes situari, in dextra porro candidi coloris evaginatus ensis purpureo pulvinari incumbere, in sinistra pariter partibus aurea corona locari, ex eaque tres maturae triticeae spicae eminere visuntur. Scuto demum incumbentes ternas galeas militares craticulatas sive apertas regiis diadematibus, dextro quidem evaginatum gladium viridi lauro cinctum, sinistro nudum similiter gladium aeque viridi lauro rosis mixta adornatum, tertio vero gruem vigilanti

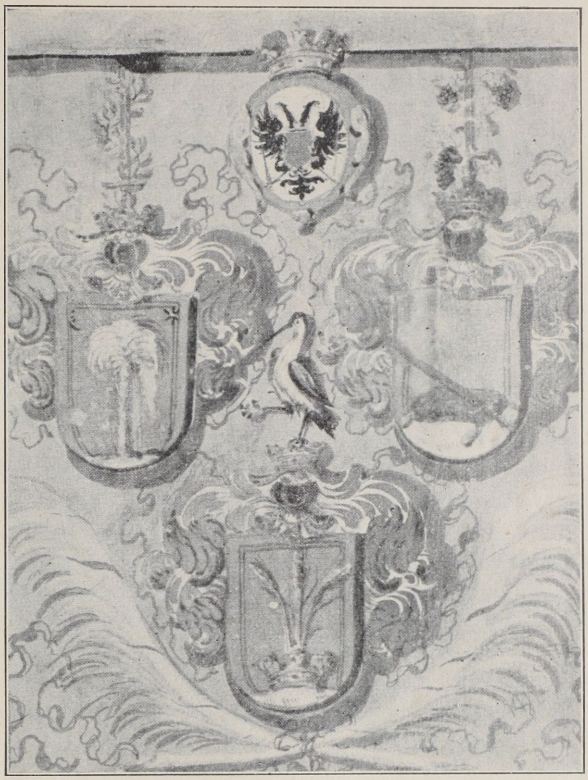
similem uni pedum insistentem, altero vero elevato lapillum tenentem proferentibus ornatas. A sumitatibus autem sive conogaleis laciniis seu limniscis hinc flavis et coeruleis, illinc vero candidis et rubicundis in scuti extremitates sese placide diffundentibus illudque ipsum decenter et venuste exornantibus . . .

Ez a pongyolán szerkesztett címerleírás, mely az oklevélre festett címerképen látható elhelyezéssel szemben középen, jobbról és balról fekvő címeralakokról beszél, a címerképen látható sorrendnek is a megzavarásával, szinte azt a látszatot kelti, mintha itt is egy közös, ez esetben három részre osztott címerpajzsról volna szó, melyen azután — ezúttal már helyes, a címerképnek megfelelő sorrendben leírt sisakdíszekkel — három sisak nyugodnék. Ha a címerkép számára szánt helyet üresen hagyták volna, — mint ez nem egyszer megtörtént, — az oklevél leírása alapján a valódi képet aligha lehetne rekonstruálni.

A címeres nemeslevelet 1695. nov. 5-én hirdették ki a gömörmegyei Pelsőcön. A Királyi Könyvekbe nincs bevezetve ; de létezése a genealogiai irodalomban ismert A Kobány- és a Jankó-család tagjai a XVII. századeleji nemesi nyomozatok alkalmával ennek alapján igazolták nemességüket.[1] Eredetije *Jankó-Brezovay Miklós* ny. min. tanácsos, egerszóláti földbirtokos (Heves m.) birtokában van.[2]

Az egyes címerek a három adományost kétségtelenül abban a sorrendben illették, amilyenben őket az oklevél felsorolja. Az első tehát a Kobány-, a második a Stephanides-, a harmadik a Jankó-családot. Ez nemcsak logikus következtetésből folyik, hanem a Jankó-családnál a gyakorlattal is tudjuk bizonyítani. Ez a család a harmadik címert : az aranykoronából kiemelkedő hármas búzakalászt és sisakdíszként a kavicsot tartó darút használta. Csak a XIX. század első felében módosította oda, hogy a három búzakalászt koronán, majd zöld dombon álló oroszlán mancsába helyezte.[3]

Végül még fölmerül a kérdés, mily okok játszhattak közre ennek a szokatlan és a magyar heraldikában eddig egyedülálló címeradományozási módnak az alkalmazására. Bizonyosat nem tudunk ; csak föl-

tesszük, hogy a három folyamodó, akár volt köztük atyafisági kapcsolat, akár nem, — ezt nem tudjuk — az armálisért fizetendő díjak lecsökkentése végett, talán mert külön-külön nem volt hozzá módjuk, vagy puszta takarékosságból, összeálltak s együttesen kérték és kapták is meg a nemességgel együtt a — hihetőleg csak kivételesen — egy adománylevélbe foglalt három önálló címert.

Czobor Alfréd.

[1] *Forgon:* Gömör vm. nemes családjai I. 323. és II. 30. l.

[2] Hiteles másolata a M. Nemz. Múzeum Levéltári Osztályában őrzött Podhradszky-családi levéltárban. — Ez úton is őszinte köszönetet mondok *Podhradszky Andor* ny. főszolgabíró úrnak lekötelező szívességéért, mellyel az eredeti megküldése által annak tanulmányozását számomra lehetővé tette.

[3] M. N. Múzeum Lt. Oszt. : Podhradszky-lt. Jankóféle iratai.

TÁRCA.

A *Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság* március 8-án tartotta folyó évi rendes közgyűlését, melyet *Szentpéiery Imre* elnök a következő beszéddel nyitott meg:

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Az elmúlt naptári évvel Társaságunk történetének nevezetes fejezete zárult: letelt a M. Herald. és Geneal. Társaság fennállásának 50. esztendeje. Ez a nagyjelentőségű évforduló válságos időben köszöntött reánk. Szinte elviselhetetlen súlyú gondok nehezedtek Társaságunkra, s már-már úgy látszott, hogy az 50 esztendős épület pillérei roskadoznak. De hála a nehéz viszonyok közt nagy megértéssel segítségünkre jövő tényezőknek, a Társulatunk hivatásába vetett erős hittel sikerült a veszedelmes helyzetből kikerülnünk. Az 50 esztendős fennállás emlékünnepét már nyugodtabban ülhettük meg. Nem hivalkodva, csak szerényen, de mégis a tisztes multhoz méltó keretek közt és akként tarthattuk meg az ünnepet, hogy a hazai és a külföldi rokontársulatoknak és tudósegyesületeknek a messzi távolból küldött, vagy a helyszínén nyujtott üdvözlő és elismerő kézszorítását önérzettel fogadhattuk.

A gondok ugyan ma sem multak el felettünk teljesen. De annyit mégis szabad mondanunk, hogy anyagi helyzetünk ebben a pillanatban kb. egyensúlyban van; tagjainknak Társaságunkhoz való ragaszkodása nem lankadt, és a működésünket eddig is megértéssel és szeretettel figyelő tényezők rokonszenvét is sikerült megőriznünk.

Elbizakodottsággal semmiesetre sem, de mégis a munkánk további sikeréhez szükséges bizalommal és bizakodással léphettünk át a letűnt félszázad mesgyéjén.

A súlyos válság idején, amikor a fenyegető veszedelmek elhárítása kötötte le minden erőnket, nemigen gondolhattunk a ránk váró feladatok közül egyébre, mint folyóiratunknak szerény formában való fenntartására. Elég nagy gond volt magában ez is. De most már talán kissé tovább is tekinthetünk és sor kerülhet azoknak a feladatoknak megvalósítására is, amelyekre Társaságunk, ha anyagiakat nem, vagy csak nagyon szerény mértékben áldozhat is, gondozásukat azonban a kissé nyugodtabb viszonyok közt most már bízvást vállalhatja.

Míg korábbi közgyűlési megnyitóimban inkább elméleti kérdéseket voltam bátor tárgyalni, melyeknek megvilágítása a Társaságunk hivatásában való hitnek megerősítését és a nehéz viszonyok közt is megtartását célozta, ma az előrebocsájtottak szellemében legyen szabad pár szóval két, ránkváró sürgős feladatról megemlékeznem.

Az egyik egy már régóta érzett hiánynak a pótlása, amelynek megvalósítását immár nem halaszthatjuk tovább. A Turul évfolyamaihoz készítendő *név- és tárgymutató* ez, amelyet Társulatunk az első 10 évfolyamhoz annak idején (1893) el is készíttetett, melynek azonban, bár azóta folyóiratunknak 37 újabb évfolyama jelent meg, folytatása mindmáig nem lehetett.

Büszkék vagyunk és méltán lehetünk is büszkék a félszázados Turul gazdag tartalmára; de sajnálattal kell mindannyiunknak tapasztalnunk, hogy ennek a gazdag tartalomnak a tudományos munkálkodás közben való pontos és tökéletes felhasználása milyen nehéz. Ez csak megfelelő név- és tárgymutató segítségével történhetik célszerű módon, mely a közkönyvtárakban vagy az otthon dolgozó kutatónak is mindig rendelkezésére áll és megóvja őt attól, hogy a félszázados anyagban őt éppen érdeklő adatok elkerüljék figyelmét.

Örömmel közölhetem a m. t. Közgyűléssel, hogy igazgatóválasztmányunk, érezve a dolog jelentőségét, már meg is indította a név- és tárgymutató elkészítésének és kiadásának előmunkálatait. Hogy a terv megvalósulhasson, ahhoz áldozatra van szükség. Társulatunk a jelen viszonyok közt nagyobb anyagi áldozatra nem képes, de az igazgatóválasztmány tagjai közül és Társulatunk tagjai közül is számosan, eléggé nem méltányolható hálára kötelező módon felajánlották az elkészítéshez önzetlen ingyen munkájukat, tisztán a cél fontosságának érzetétől áthatva. A nyomdai előállítás költségeit előfizetés útján óhajtjuk biztosítani, amelyről a legközelebb kibocsájtandó felhívás részletesen fog tájékoztatni. Erről a helyről is kérem Társaságunk igen tisztelt tagjait, hogy az előfizetési felhívás aláírásával és előfizetőknek a tudomány barátai közt való gyüjtésével tegyék lehetővé ennek az általánosan érzett szükségletnek a megvalósítását.

A másik feladatnak szóvátételére egy nevezetes évforduló ad most nekem alkalmat. Az idén telik be 200. esztendeje annak, hogy az első magyar pecséttan, a Cerographia Hungariae 1734-ben megjelent. Primitív kis munka volt, amelynek azonban mégis érdeme, hogy a tudományos pecséttan megteremtőjének, a német Heinecciusnak műve után már $^1/_4$ század mulva jött, sok európai nemzetet megelőzve. És e korai indulás ellenére is, a magyar pecséttan egészben nagyon fejletlen maradt. Az utolsó, a maga ide-

A M. KIR. ... KÖNYV...

jében elismerést érdemlő, de ma már régen elavult összefoglaló jellegű mű óta, Praynak posthumus Syntagmája óta 130 esztendő telt el a nélkül, hogy hosszabb-rövidebb részlettanulmányokon túl teljesebb, átfogó sphragistikai mű hazánkban megjelenhetett volna. Pedig egyrészt kétségtelen, hogy a magyar pecséthasználat nagyon fejlett volt, s tanulmányozása rendkívül becses történelmi ismereteket nyujt ; másrészt ismeretes és a Turul legutóbbi számában megjelent becses pecséttani tanulmány is igazolja, hogy e téren sok érdekes probléma vár még megoldásra.

Társaságunk kezdettől fogva célul tűzte ki egyebek közt a hazai pecséttan művelését is és folyóiratunknak csaknem minden évfolyama tartalmaz idevágó adatokat és érdemes tanulmányokat. Hogy végre alapos magyar pecséttanunk is legyen, ennek lehetővététele, vagy legalább is előmozdítása Társaságunknak szintén legközelebbi feladatai közé tartozik. Ha nem is éppen a ma feladata, de mindenesetre a közeljövőé. Tudomásom van arról, hogy igazgatóválasztmányunknak egyik fiatalabb tagja nagy szorgalommal és ambícióval munkálkodik a hazai pecséttani anyag rendszeres feldolgozásán. Társaságunk, saját kitűzött céljához képest, bizonyára segítségére lesz ifjú társunknak, ha anyagilag talán nem is, de legalább is erkölcsi támogatásával a szép terv megvalósításában. Ha ez sikerül, akkor ismét egy jelentős kővel járultunk a magyar tudományosság épületéhez.

Szándékosan nem veszem legközelebb megvalósítandó feladataink közé, bármennyire érezzük is ennek hiányát, a genealogia módszeres magyar kézikönyvét, minthogy ennek gondozását a testvértársaság, a Magyar Történelmi Társulat vette kezébe, a M. Tört. Tudomány Kézikönyvének egyik száma gyanánt. Sajnos, a mű kiszemelt szerzőjének, néhai elnökünknek, Áldásy Antalnak kezéből örökre kiesett a toll, s a mind nehezebbé váló viszonyok a nagyjelentőségű sorozat folytatását is egyelőre megakasztották. Reméljük és tiszta szívből kívánjuk, hogy a M. Tört. Társulat mielőbb újra abban a helyzetben legyen, hogy egyebek közt a genealogia tudományos kézikönyvének megiratását is valóra válthassa.

Addig is a magunk részéről örömmel állapíthatjuk meg, hogy Társaságunk tagjainak kezéből a közelmultban is jeles családtörténeti munkák jelentek meg, és — miként mai közgyűlésünk tárgysora is bizonyítja — Társaságunk iparkodik s a jövőben is iparkodni fog ezen, egyik elsődleges céljának, a genealogia művelésének megfelelni.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Merem állítani, hogy azok az auspiciumok, amelyek közt Társaságunk a félszázados fennállás küszöbét átlépte, anyagi tekintetben legalább is nem kedvezőtlenek, szellemi tekintetben pedig határozottan biztatók. Ismételhetem : Társulatunk tagjai, hála Istennek, megértik és méltányolják azokat a törekvéseket és célokat, melyek ezt a Társulatot létrehozták és félszázadon át fenntartották. Sőt a kívülállók körében is örvendetes módon tapasztalhatjuk a céljaink és működésünk iránti érdeklődés jeleit. Meggyőződésem, hogy csak további kitartásra van szükség, s akkor bizalommal tekinthetünk a jövő elé.

Ettől a meggyőződéstől áthatva nyitom meg 1934. évi rendes közgyűlésünket.

A megnyitó beszéd után *Jalsoviczky Sándor* korelnök vette át az elnöklést. Az 1928-ban megválasztott elnökségnek a Társaság alapszabályaiban előírt hatéves ciklusa u. i. lejárván, új választást kellett ejteni. A közgyűlés *Szentpétery Imre* elnököt, valamint *Varjú Elemér* és *Hajnal István* másodelnököket a következő hat évre egyhangúlag újból megválasztotta. Ezután *Fekete Nagy Antal* ig.-vál. tag olvasta fel a Bethlenfalvi Thurzók eredetéről szóló tanulmányát. Folyóiratunknak ebben a füzetében egész terjedelmében közöljük.

Az igazgatóválasztmányból az alapszabályok értelmében ez évben kilépő *Ernyey József*, *Föglein Antal*, *Herzog József*, *Hodinka Antal*, *Jakubovich Emil*, *Károlyi Árpád*, *Tóth Zoltán*, *B. Szabó László* és *Závodszky Levente* eddigi ig.-vál. tagokat a közgyűlés az igazgatóválasztmány tagjaiul újból megválasztotta ; a megürült választmányi tagságok helyeit pedig *Bartonick Emma*, *gróf Bánffy Miklós*, *Jeszenszky Tibor* és *Méhes Mózes* r. tagokkal töltötte be. A számvizsgálóbizottság tagjaiul *Taborsky Ottó*, *Borzsák István* és *Szilágyi Loránd* r. tagok választattak meg.

A Társaság 1933. évi működéséről a titkár a következőkben számolt be :

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk tevékenységét a mult esztendő első felében főleg azok a munkálatok kötötték le, melyek a Társaság történetében nevezetes évforduló, a félszázados jubileum megülését készítették elő. E munkálatokról és eredményeikről : az ünnepélyes keretek között május 26-án tartott díszközgyűlés lefolyásáról és az előző napon az Iparművészeti Múzeum nagy csarnokában megnyílt nagyobbszabású, sikeres kiállításról a Turul mult évfolyamában részletesen beszámoltunk. Ezúttal legyen szabad az ott közlöttekhez csak annyit fűznöm, hogy a kiállítás a fokozott érdeklődés miatt az előirányzott határidőn túl, okt. 16-ig, tehát majdnem öt hónapon át maradt nyitva, s hogy — hála elsősorban a kultuszminisztérium és a székesfőváros támogatásának s a nagyközönség ér-

deklődésének — úgy anyagi, mint különösen erkölcsi siker tekintetében megfelelt a hozzáfűzött reményeknek. Erkölcsi sikert hozott nemcsak itthon, hanem a többnyelvű prospektussal tájékoztatott külföldön is. Tanúskodnak erről a tekintélyes külföldi rokon-folyóiratok meleghangú megemlékezései és az az élénk levélváltás és folyóiratcsere, mely ennek nyomán megindult.

Az ünnepi hangulatot mindamellett fájdalmasan tompította jubileumi ünnepségeink közvetlen küszöbén egymást hirtelenséggel követő két súlyos veszteségünk : *dr. Csánki* Dezső és *dr. Kollányi* Ferenc ig.-vál. tagjainknak váratlan halála. Mindketten Társaságunknak és ig.-választmányunknak régi, kiváló tagjai, szellemi és belső életműködésében tevékenyen és hatásosan résztvevő munkásai voltak. Kegyeletteljesen búcsúztunk el tőlük ravataluknál, felújítottuk és jegyzőkönyvben megörökítettük emlékezetüket üléseinken s méltón érdemeikhez keblünkbe zárjuk azt a jövő időkre is.

Mult, 1933. márc. hó 24-én lefolyt közgyűlésünk óta, a mai közgyűlést megelőzővel együtt, öt választmányi ülést tartottunk. Ezek napirendje messze túlhaladta a folyó ügyek kereteit, nemcsak a jubileumi előkészületek, hanem ama sikeres intézkedések kapcsán is, melyek a súlyosan ránk nehezedett terhektől való szabadulást, a folyóirat nyomdai költségeinek a mai nívó csorbítása nélkül tetemes mérséklését s következőleg a kapott anyagi támogatások segítségével végre költségvetésünk egyensúlyát eredményezték. Társaságunk létalapjai s jövőbeli nyugodt működésének feltételei ezzel biztosítottnak tekinthetők. Újjáéledésünket jelentő eme fordulat ellenére is azonban még távol vagyunk attól, hogy folyóiratunk háború-előtti terjedelmét megközelíthesse. S hogy a mai szűkös viszonyok ellenére még mai szerényebb terjedelmében is továbbhaladhat útján, ezt elsősorban tiszteletbeli elnökünk, *Hóman* Bálint kultuszminiszter úr őexcellenciája által a Magyar Nemzeti Múzeum részéről és a Tudományos Társulatok és Intézetek Szövetsége által nyujtott évi támogatás teszi lehetővé. Fogadják közgyűlésünk színe előtt is hálás köszönetünket, úgyszintén mindazok, akik Társaságunk zavartalan működésének fenntartását előmozdították. És köszönetet mondunk dr. Balogh Jenő úr őexcellenciájának, a Magy. Tud. Akadémia főtitkárának, az Akadémia helyiségeinek üléseink céljaira való készséges átengedéséért.

A taggyüjtés is új lendületet vett. E célra legújabban a Társaság rövid ismertetését és belépési nyilatkozatot tartalmazó nyomtatványok készültek és részben már szét is osztattak. Eredményei máris mutatkoznak. Taglétszámunk gyarapodása a mult év folyamán a mai napig 30 új rendes és egy 200 pengős alapítótag. A jubileumunk kapcsán felkeltett nagyobb érdeklődés és különösen egyes tagtársaink hálára kötelező buzgalma lényegesen hozzájárult ehhez az örvendetes szaporulathoz. Szétküldött felhívásunkra a tagdíjak is, noha még mindig nem a kívánt mértékben, a multhoz képest kedvezőbb arányban folynak be. Akik az említett taggyüjtő prospektusokat óhajtják, szíveskedjenek a Társaság titkárához fordulni.

Tárgyalás és előkészítés alatt áll, mint fontos és tovább már alig odázható tudományos szükségletnek, a Turul név- és tárgymutatójának az ügye is. Erről az elnöki megnyitó már kellő tájékozást nyujtott.

A Társaság szellemi téren kifejtett munkásságáról a most már évenként rendszeresen kétszer, egy-egy kettősfüzetben megjelenő *Turul* nyujt képet, értekezéseivel, könyvismertetéseivel, kiegészítve a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának gyarapodásairól beszámoló Hivatalos Értesítővel. Mult évfolyama 11 nyomtatott ív. A jubileum megülésének idején kiadott füzete hosszú szünet után újból színes címerképmelléklettel jelent meg; de emellett másfajta hasonmások is gazdagon illusztrálják mindkét füzetet.

A Társaságunk által művelt tudományágak hathatósabb felkarolását célozza annak programmba illesztése, hogy idevágó tudományos felolvasások az előző évekhez képest gyakoribb időközökben tartassanak. Ennek megfelelően a december 13-i ig.-vál. ülésünket megelőző felolvasó ülésen *Jakubovich Emil* ig.-vál. tagunk «I. Endre király törvénybeidéző ércbilloga» címen új megállapításokat felszínre hozó, nagybecsű tanulmányát adta elő, mely a Turul legutóbbi füzetében már meg is jelent. *Fekete Nagy* Antal ig.-vál. tagtársunknak a Bethlenfalvi Thurzók eredetére fényt derítő, imént felolvasott értekezését pedig a f. évi Turul első összevont füzete hozza. Ily felolvasások tartását a jövőben is fenntartjuk.

Tagjainknak tudományszakunk körében mozgó, de önálló kiadványok alakjában napvilágot látott munkássága is termékeny volt. Folyóiratunk ezeket mindig figyelemmel kíséri s ismerteti olvasói előtt.

Szűk keretben az elmondottak adják Társaságunk mult évi működésének vázlat-képét. Ez a kép a korábbiakéhoz képest színesebb és mozgalmasabb, de a nyugodtabb fejlődés tónusában. Bizonyítja, hogy Társaságunk egy újabb korszak, a megújhodás útjára lépett. Azok, kikre a Társaság sorsának irányítását bízta, tovább tartják az irányt, s hogy célhoz jussanak, nem kell hozzá egyéb, csupán, hogy a törekvő igyekezetet és jószándékot tagjaink lelkes és ügyszerető tábora támogassa.

Kérem a tisztelt közgyűlést, méltóztassék jelentésemet tudomásul venni. *A titkár.*

SZAKIRODALOM.

Dr. Fekete Nagy Antal: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Budapest, 1934. 8° 377 l.

Nincs hazánknak még egy olyan vidéke, ahol a magyarság a nemzetiségekkel keveredve olyan elhatárolt tájegységben élt volna, mint a Szepesség. Területi és társadalmi kialakulásának egyes kérdéseivel több-kevesebb szakértelemmel és szerencsével már eddig is bőven foglalkoztak kutatóink, a nélkül, hogy a probléma egészére nézve átfogó és megnyugtató eredményt nyujtottak volna. Idestova egy évtizede, hogy Mályusz Elemér «Turócmegye kialakulása» c. munkájával példát állított ilyen feladatok megoldására. Azóta a szellemtörténeti irány diadalmas előnyomulása nálunk is kifejezésre jutott, egyrészt abban az irányban, hogy főleg a Hóman—Szekfű-féle Magyar történet köteteinek és a Magyar történetírás új útjainak megjelenése a történelem iránt érdeklődők szélesebb körét megismertette a történeti kutatás újabb problémáival, másrészt a céhbeli kutatók érdeklődése nálunk is mindinkább kiterjed a helytörténeti kutatás eddig elhanyagolt, vagy dilettánsoktól művelt területére.

Ilyen probléma nagy követelményeket állít fel a megoldására vállalkozóval szemben. A szakirodalom és forráspublikációk uralása éppoly magától értetődő előfeltétel, mint az ú. n. segédtudományok, elsősorban a diplomatika, genealogia és a történeti földrajt szuverén kezelése. A levéltári anyagot csak ezzel az iskolázottsággal lehet megszólaltatni, élettel telíteni, s a történettudósnak itt nyílik tere leleményességének érvényesítésére a történeti emlékek kiaknázásában. Mint Mályusz legutóbb mondja: «A reálisabb történeti kutatásnak kell itt előnyomulnia, amelynek természetesen nem kell mindjárt pozitívistának neveznie magát, hanem ő is felveheti a szellemtörténeti jelzőt.» (Századok, 1934. 60. l.).

Alapos felkészültségéért Fekete Nagy Antalt teljes elismerés illeti. Ez teheti «sine studio» merésszé is, amikor «sine ira» olyan meggyökeredzett tévtanokat cáfol, mint a szászok II. Géza általi tömeges betelepítését. Az országos közgyüjtemények levéltárai mellett a szepesi káptalan hiteleshelyi levéltárának, mintegy 6000 kiadatlan középkori oklevél átkutatására támaszkodott a publikált anyag és irodalom mellett.

Bebizonyítja, hogy a Szepesség őskoráról nincs lelet, mely a magyarság közvetlen megjelenése előtti lakott voltát igazolná, és hogy a Szepesség, Hernád, Poprád, Szemenye nevek magyar volta alapján a magyarság jóideig egyedül lakta. Betelepedésük egyrészt a tornai, másrészt a gömöri várispánságból indul ki, melyek területe még a XII. sz. közepén is a Szepesség Hernád-, illetőleg Gölnic-menti vidékébe nyúlt, és a Szepesség így tulajdonképpen Torna testéről leszakadt várispánság. A kabar törzsnek a Szepességbe feltolt határőrsége, a Gömör-őrök, legkésőbb a XI. sz. első felében megszállják a hernádmenti gyepűvonalat. A Szepesvár—Lőcse—Késmárk-menti második gyepűvonal kialakulása, a közbeeső erdő megkerülésével, a XII. sz. végén következett be. Még a XIII. sz.-ban is csak e két gyepűvonal köze volt erdőtlen. A magyarokkal egyidejűleg a lengyelek észak felől nyomulnak a Szepességbe. Podolin és környéke IV. Béla leányának, Kunigundának Boleszló krakói herceghez való férjhezmeneteléig lengyel kézen volt, s csak özvegységével vált végleg magyar birtokká.

Szinte feledésbe ment, hogy már Szabó Benő és Münich Sándor megcáfolták a szászok II. Géza korabeli tömeges betelepítését. Első, a XII. sz.-ba visszanyúló hernádmenti telepeikre nem kívülről, hanem Abaujból és Tornából jöttek. A poprádmentiek már rátelepedéssel lettek németté; Késmárkon előttük határőrök laktak. Az előnyomulás a második gyepűvonaltól északra levő erdőt kikerülve, a Poprád mentén folytatódik. A Szepesség északi részét a Berzeviczy- és Görgey-család telepíti be a tatárjárás után, részben Sziléziából és lengyel földről való ruténekkel. 1260-ban a terjeszkedés eléri a Dunajec vonalát, a határt. Végül a XIV. sz. elején a magyaroktól körülzárt lengyel városok is magyar birtokba jutottak.

Magyarok és németek mellett szláv telepeket is találunk kétségtelenül már a tatárjárás előtt. A szepesi várat nyugatról övezte egy ilyen szláv gyűrű (Korotnok). De már a Zsigrától délkeletre eső terület szláv lakossága jóval későbbi bevándorló, Tornamegye szláv őslakosságából. Répás esetében, még erdő alakjában (átiratban) feltünő német Repach neve ellenére, német határjelek hiányában, a szláv és magyar határjelek alapján, a magyar javára dől el az eredet kérdése. Nádasdnak, valamint Sümegnek a tatárjárásban elpusztult magyar őslakossága helyére szlávok telepedtek, majd németek, s így lettek szász községekké. Lőcse nevének, Demkó és Förster Jenő véleményével szemben is, Melich szerint a magyar Leurenc személynévből való származtatása és a Szentlélek-templom XII. sz. végére eső keletkezése Lőcse tatárjárás előtti magyar telepítését igazolja. Vitkfalva, Zsigra, Csütörtökhely (régi nevén Szent László) templomaiban még a XIII. sz.-ból Sz. László legendáját ábrázoló falfestmények bizonyítják alapítóinak magyar voltát, amihez Csütörtökhely esetében még hozzájárul, hogy a lándzsásszék az egész középkoron át ragaszkodott üléseinek itt való megtartásához, jóllehet távolról se volt a tatárjárás után a szék szempontjából középponti fekvése. Szepesszombat tatárjárás utáni (1279) névcseréje: Georgenberg, e korra teendő elnémetesedésének bizonysága. Egész sereg község nevének eredeti magyar alakját a középkor végéig megtartja.

Valóban Fekete Nagyot nem érheti a szemrehányás a szlávokra vonatkoztatva sem: «Ha mi nem törődünk annak kimutatásával, hogy városainkban mekkora volt a magyar származású lakosság, akkor természetesen tovább fog élni az a hiedelem, hogy azok tisztán németek voltak.» (Mályusz: Századok, 1934. 51. l.). A nemzetiségek tarka elhelyezkedése különben már egymagában is kizárja az egy időben és tömegben történt betelepedést. A régibb német telepesek hazája Szászország, az újabbaké Szilézia, a gölnicvidékiek eredete türing, bajor és keleti frank.

Közigazgatásilag a Szepesség 1. a lándzsásnemesség, 2. a szászok, 3. gölnicvidéki bányavárosok és 4. lengyel városok közt oszlik meg.

A lándzsásnemesség eredetkérdésének kutatói: Hradszky, Förster Jenő és Váczy Péter nem tudnak eltűnőfélben levő Gömör-őr nevükről. Erdélyi László a lándzsásnemesség kiváltságlevelét hamisítványnak minősíti, miután a jobbágy mai értelmű használatát a XIII. sz.-ban anachronizmusnak ítéli. Éppen Váczy kutatásai alapján bizonyos azonban, hogy a XIII. sz.-ban sokszor különféle terminus mögött azonos fogalom rejlik. A Szepességen, mint szerző bebizonyítja, a XIII. sz. határozatlan terminologiájában a jobbágyfiú elnevezés alatt is legtöbbször lándzsásnemes értendő. A szabad bíróválasztáson és örökösödési jogszokáson kívül, a lándzsásnemesek közigazgatási beosztása: a szék is azonos a székelyekével és kúnokéval. Ez vezette rá szerzőt arra, hogy eredetüket a török rokonnépek közt keresve, a kabarok törzsére vigye vissza, kiknek a Szepességbe feltolt határőrségében, a Gömör-őrökben találja meg a lándzsásnemesek őseit. 1243-i privilégiumuk katonai terheiket is a személyes hadiszolgálat helyett 8 ekealjnyi földön élő négy nemesnek 1 lándzsás kiállítására korlátozva szabja meg. Ezzel a «tízlándzsás» elnevezés eddig gondosan került megfejtését is megkapjuk: Az 1783-i Helységnévtár alapján számítva, a lándzsásfalvak körülbelül 10,000 holdnyi területe 8 ekealjjal = 8×120 holddal osztva, éppen 10 lándzsást ad. Az 1243-i kiváltságlevélben foglalt jogok megegyeznek az országos nemesek jogaival. A középkori lándzsáscsaládok nagyrésze az újkorra eltűnt, s helyüket idegen, kiváltkép tót nemesség foglalja el; de csak az 1804: X. tc. szünteti meg végleg önkormányzatukat.

A szászokról kimutatja, hogy autonómiájuk alapja nem lehet a szász plébánosok XIII, századi szövetsége, mely tisztára egyházi jellegű. 1271-i kiváltságlevelük a magyartól idegen, a szabad bíróválasztásban csúcsosodó jogszokás megerősítését tartalmazza, melynek eredete, az első németek megtelepedésével mélyen visszavezet a XII. sz.-ba. Azután a Károly királytól származó három privilégiális azonosságát megállapítva, kimutatja azt is, hogy az ebben felsorolt 43 helység alapján a sokat hangoztatott 24 város szövetsége se állapítható meg. Bebizonyítja továbbá, hogy a *teutonici* és *saxones* nevek az eredetre nézve nem tartalmaznak megkülönböztetést. A szepesi német jogrendszer alapjául szolgáló Sachsenspiegel és magdeburgi jog hazája, Szászország területe lehetett a betelepedők zömének hazája.

Gölnicbánya vidéke a XIII. sz.-ban közigazgatásilag nem a Szepességhez, hanem a kamaragróf hatósága alá tartozott. A gölnic- és szomolnokbányavidéki németek közvetlen királyi hatalom alatt, a bányavárosok külön közigazgatási egységében egyesültek.

A lengyel városok közül Podolin mutat gyors fejlődést: 1288-ban még falu; 1292-ben már árúmegállító (magdeburgi) joggal felruházott város. Lubló, 1292-ben még lengyel birtokban feltünő falu, 1299-ben már a szepesi prépost joghatósága alá tartozik. Vára fontos szerepet játszik Károly király uralmának megerősítésében.

A Szepesség legrégibb birtokosai a szintén a tatárjárás előtt adományos szepesi káptalan és savniki apátság mellett a Berzeviczy-, Zsigrai-, Máriássy- és Tamásfalvi-családok. Az országos nemesi birtok szepesi típusa a nagyrészt erdős nagybirtok. Ilyen még a Máriássy-család márkusfalvi törzsbirtoka, s a Zsigrai-család nagykiterjedésű adománybirtoka. Míg a szepesi királyi uradalom 1229—1241 közt még alkalmas Kálmánnak hercegi, sőt még IV. László anyjának is özvegyi javadalmául, a XIII. sz. végén már megjelenik az addig itt ismeretlen, két ekealjat bíró adományos kisnemesség is. A Máriássy-család első kétségtelen ősei 1273-ból Gahala fiai, Márkus és Mareus. A lándzsásfalvak területén szereplő család ősei csak határőrök lehettek, s így nem hozhatók kapcsolatba a Negol-, vagy Ákos-nemzetséggel. A néptelen Jekelfalva telepítését Jekul comes még polgárjoggal kezdte, a Gölnicbányától Hernádig terjedő adományt ellenben már országos, nemesi joggal, örökbirtokul kapta. A Görgey-család első ismert őse Jordán, a tatárjárás után elpusztult határmenti terület benépesítésével szerzett érdemeiért nyeri el 1256 körül a Toporc körüli királyi erdő-adományát. Mivel Görgőt 1278-ban aranyadózással kapja a már nemes család, előtte a Görgeyek csak soltészok lehettek. 1315-ben Görgey Gyula comes elnyeri az utolsó, még lakatlan erdős területet is a mai Lipnik helyén.

Német eredetű a Berzeviczy, Jekelfalussy, Görgey és a Görgey nevet is használó Milaji-család. A Berzeviczy-család ősanyját idegenből, valószínűleg saját hazájából hívta be Gertrud királyné. A család ősapja, Rutkér neve is német eredetre vall.

A Szepesség birtokos családai közül még érdekes új megállapításokat kapunk a Zsigrai, Petróczy, Jazurmegyi, Pikfalvi, Ábrahámfalvi, Marczelfalvi és a Berzeviczyektől nőágon leszármazott Farkasfalvi családokra és birtokaikra vonatkozólag is.

A kisbirtokú lándzsásnemesek közül csak a Bethlenfalvi Thurzó-család emelkedett országos vezetőszerepre; az Ábrahámfalvi-család pedig címeradományt nyert a középkorban. Szerző, ki a Szepesség minden birtokos családjának genealogiáját összeállította, e művében a XIII. sz. fordulójáról száznál több lándzsáscsalád leszármazási tábláját közli. A szepesi alispánoknak, lándzsás és szász comeseknek a függelékben adott névsora kitűnő segítséget nyujt a kutatók számára, s ezt különös örömmel fogadhatják éppen a genealogusok.

Az egyes helységek kialakulásáról szóló résszel kapcsolatban Fekete Nagy módszerbeli qualitásaira kell újólag rámutatnom. Itt érvényesül talán legjobban heurisztikus irányú tehetsége. A határjelekből állapítja meg sokszor egy-egy község legkorábbi feltűnését (Görgő), vagy eltűnt községek helyét (Urbánfalva, Aranyas), Felsőzsigránnak Beharoccal, Becsefalvának Mindszenttel való azonosságát, sőt a savniki apátság 1260-ban kelt alapítólevelének tartalmi hitelességét is. Kázmérfalva helyének megállapítása pompás következtetéssorral, határjelek és zárt okleveles adatok híján, egyedül a birtokos leszármazása alapján történik. Farkasfalva eladományozásáról ugyanazon napon, 1278. okt. 10-én kelt mindkét oklevél Wertner és Karácsonyi által kétségbevont hitelét meggyőzően védi meg. A királyi darócokat erdőóvó várnépeknek tartó Hóman—Melich-féle nézet helyességét Daróc lakóinak adataival is alátámasztja. Szé-

pen magyarázza Fridmanvágása aránylag korai telepítésének okát és az Etimologiai Szótár magyarázatánál meggyőzőbb a Csetenye-erdő nevének a Csete magyar személynévből az -enye magyar helynévképzővel való származtatása.

Csak éppen utalunk szerző figyelemreméltóbb megállapításaira: Igló (Helyaszaza—Eliasszaza az ősgermán Hundertschafttal vonatkozásban), Görgő, Istvánfalva, Édesfalva elnevezésének eredetére; Igló, Körtvélyes, Olaszi, Eulenbach, Gölniczbánya, Zsigra, Szepeshely, Izsákfalva, Krompach, Pikfalva, Zsigra telepítésének korára és Igló, Zsigra, Petróc, Almás, Lőcse, Kisszalók, Késmárk, Nagyőr, Becsefölde lakóinak, illetve birtokosainak nemzetiségi hovatartozására, vagy eredetére vonatkozólag.

Csak helyeselhetjük, hogy szerző a terület szerinti tárgyalást választotta, amit az időrend szempontjából a három kitűnően megszerkesztett térképmelléklet egyike egészít ki. A gyepűvonalak kis térképe az áttekintést teljessé teszi. Nélkülözzük azonban a mértékszámot a térképeken és nem tartjuk kellő meghatározásnak az észak-dél helyett felső, felett, alsó, alatt világtájmegjelölést.

Befejezésül elismeréssel kell szólnunk a nyugodt, biztos és szigorú kritikával alátámasztott előadásról, mely balhiedelmeket cáfoló, polemikus részeiben sem szenvedélyes, s annál meggyőzőbb. E mű tanulmányozása sokaknak fog nyujtani élvezetes órákat, s megtermékenyítőleg fog hatni a részletkutatásnál és hazánk más vidékeinek hasonló irányú feldolgozására.

Taborsky Ottó.

Schneider Miklós: Fejér megye nemesi összeírásai: 1754., 1809. (1—71. l.) és *1818—21., 1828.* (1—139. l.), Székesfehérvár, 1934. Pannonia Nyomdavállalat.

Schneider Miklós, Fejér vármegye főlevéltárnoka, a gondjaira bízott anyag szélesebb körben való megismertetését tűzvén maga elé, kezdet gyanánt két, egymásután rövid időközben megjelent kötetben közrebocsátotta a vármegye XVIII. és XIX. századi teljes nemesi összeírásait. Ilyenféle természetű konskripciók már 1727-től találhatók a megyei levéltárban, ezek azonban csak töredékek s legnagyobb részük csupán a taksás nemesek névsorát tartalmazza. Az első teljes összeírás 1754-ből maradt fenn s így ezzel kezdődik az előttünk fekvő publikáció, mely — az eredetinek megfelelően — különválasztva adja a főnemeseket, birtokosokat és ármálistákat s a megyei tisztséget viselőket. Ennyiben tehát Schneider kiadványa részletesebb Illéssy 1902-ben megjelent munkájának Fejér megyére vonatkozó részénél s Schneider szövege korrigálja is az Illéssy-féle névsorban található elég nagyszámú sajtóhibát.

Az első kötet második, nagyobb felét a következő teljes (úgy a birtokos-, mint a taksás nemeseket egyformán feltüntető) összeírás foglalja el, mely az 1809. évi inszurrekcióval kapcsolatban nagy gonddal és részletességgel készült (megmondja a családfő lakóhelyét, életkorát, gyermekeinek számát, sőt a 15. évnél idősebb fiúkat névszerint megjelöli). — — A második kötetben közölt 1818—21. és 1828. évi összeírások — járások és helységek szerint — kb. 1800—1800 családfőt sorolnak fel (megnevezett fiaikkal együtt), mindegyiknél megemlítvén azt a körülményt, ha az illető valamilyen egyházi vagy világi köz-, illetőleg magánalkalmazásban állott (lelkész, katonatiszt, megyei tisztviselő, községi jegyző, gazdatiszt, stb. volt). Ez utóbbi adat különösen nemességigazolásoknál nyújthat hasznos szolgálatokat, amennyiben lehetővé teheti az anyakönyvi kivonatokból kitűnő s ott sok esetben foglalkozással együtt feltüntetett felmenőknek a nemesi összeírásokban szereplő hasonló nevűekkel való azonosítását, ami az általában csak a nevet s olykor még a lakóhelyet sem tartalmazó egyéb nemesi konskripcióknál és bizonyságleveleknél gyakran igen nehéz, esetleg egyáltalában nem is lehetséges. A két összeírás közül a nagyobb körültekintéssel készült 1818—21. évi az értékesebb; ebbe csak kétségbevonhatatlanul nemesi szabadságban élők kerülhettek be, míg az — egy tisztújítás alkalmából s kizárólag erre a célra összeállított — 1828-i kevésbbé megbízható, családtörténeti kutatásoknál kevésbbé szolgálhat támpontul.

A fenti összeírások szövegén kívül Schneider munkája ezek történetét is magában foglalja. Mindkét kötetben ugyanis a szerző, bevezetésként (Havranek alispán rövid előszavai után), tömör összefoglalásokban ismerteti a kötetben található összeírások lefolyását s azon körülményeket, melyek létrejöttüket előidézték. Úgy e történeti rész, mint a szövegközlés gondos kézre vall s a kiadvány használhatóságát fokozzák a köteteket bezáró pontos betűrendes névmutatók. Általában a csinos kiállítású könyvek, melyek Fejér vármegye nemességének körülbelül három nemzedékét mutatják meg az olvasónak, bizonyára nagy érdeklődésre fognak találni nemcsak Fejér- és a szomszédos megyék területén s a másfelé származott, de e vidékről eredő családok leszármazottainál, hanem általában mindazoknál, akik genealogiával foglalkoznak s ilyen vonatkozású könyveket gyüjtenek. *Varga Endre.*

Dr. Sulica Szilárd: A Múzeumi Levéltár kialakulása. Különlenyomat a «Levéltári Közlemények» 1932. évfolyamából. 48 l.

Annál a szoros kapcsolatnál fogva, mely Társulatunk s a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltára közt immár ötven esztendeje fennáll, nagyon közelről érdekelheti folyóiratunk olvasóit az a tanulmány, mely e Levéltár kialakulását mutatja be, tehát történetét addig az időpontig vizsgálja, amikor 1882-ben a levéltári anyag megszűnik a kéziratos osztály része lenni s külön helyiségben, külön vezetés alatt megszerzi az önálló osztály összes kellékeit.

A Múzeumi Levéltár igen kis magból nőtt ki. Alapja ugyanis azok az oklevelek voltak, amelyek a gróf Széchényi Ferenc által ajándékozott kéziratgyüjteményben foglaltak helyet. A nemzet áldozatkészsége folytán azonban hamarosan megindul a gyarapodása e kis gyüjteménynek, s amikor a Múzeum 1846-ban új palotájába költözik, már külön helyet kap a kéziratokkal együtt a 4000 darabra felszaporodott oklevélgyüjtemény is.

Ez a szám, az akkori viszonyokat tekintve, igen jelentős, mert, mint Sulica helyesen hangsúlyozza, 48 előtt a magyar nemesnek legféltettebb kincse volt a levelesládája. Ne felejtsük el, hogy amikor az ifjabb Kovachich lelkes hangú felhívásban fordult a levéltárak birtokosaihoz, hogy értesítsék őt levéltáraik kincseiről, a 6000 levélre egyetlenegy választ kapott!

A gyarapodás így valójában 1867 után indulhatott meg s óriási méreteket akkor kezdett ölteni, amikor 1876-ban a Kállay-levéltárral megkezdődött a családi levéltáraknak örök letétként való elhelyezése, úgyhogy ma egyik nagy büszkeségünk s értékünk ez a gyüjtemény, mely körülbelül két millió darabot számlál, köztük — hogy mást ne említsünk — igen gazdag címereslevélgyüjteményt s majd annyi középkori oklevelet, mint amennyit Országos Levéltárunk diplomatikai levéltára őriz!

Ámde egy levéltár feladata s munkája nem merülhet ki abban, hogy az anyagot összehordja s raktárszerűen megőrzi. Sulica ezt a szempontot tette tanulmánya vezetőgondolatává s lépésről-lépésre azt vizsgálja, hogy az egyre növekvő levéltári anyag milyen feladatok elé állította a könyvtár vezetőit, mikép akartak ezekkel Horvát István, Mátray, Fraknói, Csontosi s Majláth megbirkózni, s miért lett sokszor heroikus küzdelmük majdnem teljesen meddő, eredménytelen. Elég csak arra rámutatni, hogy 1820—1860-ig egy tisztviselője volt az egész könyvtárnak, s 1866-ban kapott csak külön tisztviselőt a kézirati osztály, de ennek a munkaerejét is tulajdonkép a könyvtár rendezésénél vették igénybe!

A szó tulajdonképpeni értelmében vett levéltári anyagban még akkor is tud valamikép tájékozódni a kutató, ha az nincs teljesen feldolgozva, mert tudja, hogy az szervesen mikép jött létre, s mit hol keresheti ; valójában azonban ez is csak akkor használható, ha a gondos levéltárosi munka azt a kutatásra előkészítette. Kétszeresen áll azonban ez az olyan gyüjteményre, mint Múzeumunk anyaga, amely apró mozaikok, töredékek halmaza, amelynek említett levéltári feldolgozása távolról sincs befejezve azzal, hogy egyes darabjait időrendbe sorozzuk.

Itt tehát kétszeresen fontos lett volna, hogy a regesztázás az anyag gyarapodásával lépést tudott volna tartani. Erről azonban az ismertetett okok miatt szó sem lehetett, s a helyzet később sem javult sokat. Igaz, hogy jelentős lépés volt 1882-ben a külön levéltárosi állás megszervezése, amelynek alapján Majláth szerencsés elhatározással önállósította az okleveles anyagot a többi kéziratos anyagtól, de a régi baj ellen ez nem volt elég erős orvosság, bár szerzővel együtt el kell ismernünk, hogy «ezt mind a Széchényi-könyvtár, mind a Múzeumi Levéltár történetében örvendetes eseménynek, új jövő reményét keltő fordulatnak kell tekintenünk».

Sulica vérbeli levéltáros ; tanulmánya minden során megérezzük, hogy mily szeretettel csüng levéltárán, mily féltő aggodalommal kíséri ennek sorsát, s mennyire együtt érez azokkal, akiknek nemes igyekezetét, buzgóságát, kitűnő terveit s elgondolásait a helyiséghiány, de főkép a kellő számú munkaerő hiánya letörték és elhamvasztották.

A magyar történettudomány történetének egyik jelentős fejezete a Múzeumi Levéltár története. Sulica dolgozatában megelevenednek előttünk Horvát István, Mátray, Fraknói, Csontosi alakjai, s így nagy szeretettel megírt becses tanulmánya nemcsak a Múzeumi Könyvtár történetéhez nyujt értékes adalékokat, — várjuk a 2. jegyzetében ígért folytatást! — hanem XIX. századi tudományosságunk történetéhez is. *Holub József.*

Dr. Relković Néda: A gráci egyetem legrégibb magyar hallgatói (1586—1640). Különlenyomat a «Magyar Középiskola» 1933. évi 9—10. számából. Budapest, 1933. 8° 15 l.

Az egyetemek régi anyakönyvei és a hozzájuk tartozó otthonok lakóinak névjegyzékei értékes tájékoztatást nyujtanak egyes korok és vidékek műveltségi viszonyaira ; bővítik számos, közpályán szerepelt személy életrajzi adatait s gyakran lehetővé teszik ily egyének pályafutásán észlelt jelenségeknek a megmagyarázását, tanulmányaik, mestereik és a látogatott egyetem szellemének a hatására való visszavezetését. Mindezt a magasabb értelemben vett, tudományos családtörténet sem hagyhatja figyelmen kívül. Ezek a névsorok rendszerint feltüntetik az illetők személyi adatait, nemzetiségét, rangját, lakóhelyét, tanulmányaik tárgykörét, az elért tudományos grádust, a pártfogók nevét stb., s így a genealogiának is forrásai. Történeti forrásértékük felismerése késztette nálunk első ízben, már 1817-ben, Bartholomaeides Jánost, majd Fraknói Vilmost s az ő felhívására a Magyar Tud. Akadémiát az Ábel Jenő szerkesztésében közrebocsátott «Magyarországi tanulók külföldön» c. sorozatban, s számos más történetírónkat a külföldi egyetemek magyar vonatkozású anyakönyvi bejegyzéseinek a publikálására. Újabban azonban csak elvétve akadunk ilyenemű közlésekre. Pedig külföldön éppen napjainkban is készül egy nagyszabású kiadása az első német benedekrendi egyetemen, az 1623-ban megnyílt, európai hírűvé vált salzburgin,' 1639-től 1810-ig vezetett anyakönyveknek. A prospektus szerint ez idő alatt 82 magyar tanuló fordult meg ezen az egyetemen. Aránylag csekély szám. Annál jelentősebb volt magyar szempontból az 1586-ban megnyílt gráci egyetem. Ezért teljes értékeléssel fogadjuk, hogy Relković Néda bennünket közleményében ennek az egyetemnek a legrégibb magyar hallgatóival megismertet.

Előljáróban összefoglaló áttekintést ad az ily természetű magyar irodalomról, a különböző külföldi egyetemeknek a magyar ifjúság részéről a középkorban és az ezt követő évtizedekben való látogatottságáról, a gráci egyetem alapításáról és szervezetéről, valamint a szegényebb tanuló ifjúság számára ugyanitt II. Ferdinánd által alapított otthon, a Ferdinandeum és a konviktus létesítéséről, emelkedéséről és tekintélyéről, a jezsuiták vezetése alatt. Bennünket az egyetem és a Ferdinandeum 1586—1640. évi anyakönyvei érdekelnek közelebbről. Abból a számból, mely ez idő alatt 286 magyar hallgatót, a horvátokkal együtt pedig 400-nál is többet tesz ki, nemcsak az tűnik ki, hogy a magyar katholikus ifjúság színe-java külföldi kiképzését abban az időben Grácban nyerte, hanem az is, hogy e részről való látogatottsága nem állt alatta más külföldi főiskoláknak ; sőt némelyiket túl is szárnyalta. A főnemesség legjavát találjuk itt : a Zichy-, Forgách-, Nádasdy-, Rákóczy-, Erdődy-, Bánffy-, Csáky-, Széchy-, Eszterházy-, Zrinyi-, Batthyány-, Pethő-, Dóczy-, Balassa- és sok más ismert nemes család fiait, az ország legtávolabbi vidékeiről is. Közelségénél fogva természetesen a Dunántúl van legjobban képviselve ; de van köztük sok felvidéki és erdélyi is. A szegényebbek előkelő pártfogók, mint Pázmány Péter, Batthyány gróf költségén tanulnak.

A torzított személy- és helynevek helyes alakjainak megállapítása mellett felvilágosító jegyzetekkel is sűrűn kísért, gondos és fáradságos munkáért a föntebb kiemelt okoknál fogva a családtörténettel foglalkozók is hálásak lesznek.

Czobor Alfréd.

Dr. Málnási Ödön: Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672—1732). Kalocsa, 1933. 327. l. + leszármazási tábla.

A XVIII. századnak a Rákóczi-felkeléssel megindúló és annak lehanyatlása után politikai és közigazgatási reformokban gazdag újításokkal folytatódó története a magyar történetírás legelhanyagoltabb korszakai közé tartozik. Nagy vonásokban ismerjük ugyan a század történetét és mélyreható változásokat teremteni hivatott, azonban csak részben megvalósult reformjait, de a megvalósult reformok létrejöttének indítóokai, munkásai, gyakorlati eredményei, az elgáncsoltaknál a megvalósulás akadályai, elgáncsolói többé-kevésbbé ismeretlenek.

Ennek a politikai és gazdasági téren mozgalmas, de eredményekben szegény század elejének történetét óhajtotta tisztázni Málnási, amikor Csáky Imre bíbornok egyházi és politikai pályájának megrajzolásával új megvilágításba helyezte a kor eseményeit és szereplőit.

A Csáky-család, amely politikai téren korábbi időben sem ismeretlen, a szepesi várnak 1638-ban történt megszerzése után még nagyobb szerepet tölt be az ország köztörténetében. A várszerző István tárnokmester, testvére László és fia, István országbírók voltak. István országbíró fiai közül Zsigmond tárnokmester, István ugocsai főispán, Tamás ezredes, Mihály és György tábornok voltak, Imre a kalocsai, Miklós pedig az esztergomi érsekségig emelkedett.

Csáky Imrét nemcsak családja, hanem a kor egyik legnagyobb alakjának kell elismernünk. Egyházi téren szerzett érdemeit igazolják a török hódoltság után romjaiból felépített váradi és kalocsai egyházmegyék, az általa emelt templomok és plébániák nagy száma. Ennek az uralkodóházhoz feltétlen ragaszkodó, de Bécset mégis gondosan kerülő óvatos magyarnak politikai tevékenysége, mely a Rákóczi-felkelés idején csaknem teljes tétlenségre volt kárhoztatva, a közigazgatási reformok keresztülvitelében, a pragmatica sanctio megalkotásában, de főleg a soha meg nem valósult nemzetgazdasági és kulturális reformok előkészítésében bontakozik ki.

Míg egyik oldalról nagyarányú, szorgalmas, a külföldi levéltárak eddig ismeretlen adatait is felhasználó anyaggyüjtés jellemzik a munkát, másik oldalról azonban a történetírói objektivitástól távolálló történetszemlélet, a rendiség határtalan gyűlölete, szórványos adatok általánosítása, a kor szereplő és az ország különböző vidékein élő társadalmi rétegek különböző vagyoni helyzetének, függőségének és törekvéseinek meg nem értése kizárják azt, hogy ez a kötet a történettudományban a ráfordított munkának megfelelő értékre tarthasson számot.

Málnási munkáját a Csáky-család története vezeti be, amelynek kapcsán tényként állítja be a családnak a XVIII. századi tudatlan genealogusok által felvetett Csák-nembeli származását. E leszármazást illetőleg, a névazonosságtól eltekintve, Málnásinak sincsenek bizonyítékai. Tényként beállított feltevését mindössze arra alapítja, hogy a Csák-nemzetség a XIV. század derekán eltűnik, már pedig szerinte egy ilyen széles ágakat hajtó nemzetség nem tűnhet el nyomtalanul és viszont a Csáky-család sem tűnhetik fel egyszerre a semmiből oly hatalmas birtokokkal kapcsolatban. Ez a fejtegetés azonban sántít és teljesen történetellenes, amennyiben a Csák-nemzetség azért, mert a szerző által jóhiszeműnek nevezett Karácsonyi csak a XIV. század derekáig tárgyalja a magyar nemzetségeket, még nem tűnik el, sőt a két költőt adó Kisfaludy-családban még ma is él. Karácsonyi megállapítása, mely szerint a Csáky-család a szintén ősmagyar eredetű pestmegyei Zsidó nemből származik, még erősebb bizonyítékok alapján sem dönthető meg. A Csáky-család a XIV. század derekán történő első feltűnésétől kezdve sok fényes multú, kiváló tehetségű tagot tud felmutatni, így igazán semmi szükség arra, hogy a család fényét a nem mindig dicsőséges szereplésű Csák-nemzetségbe való, gyermekies bizonyítékok alapján történő bekapcsolás által emelje.

A munka, melynek egyik nagyobb fejezete a családtörténetet a legújabb korig tárgyalja és a leszármazást genealogiai táblán is szemlélteti, későbbi részében is tele van család- és birtoktörténeti vonatkozásokkal. Családtörténeti szempontból főleg Csáky Imre kora értékes, mely folyton bővülő adatokban mutatja be a főrangú család egyes tagjainak életpályáját, neveltetését és életmódját, amelyet a zavaros idők néha nagyon befolyásolnak .

A rendiség iránti nagy elfogultsága a legfőbb oka, hogy a munkában sem Csáky Imre személye, sem a szerző által attól függetlenített kora, amelyet sok helyen még laza vonatkozások sem kapcsolnak össze, nem tudott előtérbe nyomulni. Ez az elfogultság nem engedte meg, hogy a szerző nagy szorgalommal összehordott, de keveseb történetírói készséggel és objektivitással felhasznált anyagát kellő ítélettel öntse formába.

Fekete Nagy Antal.

Wyrostek, Ludwik: Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej. (Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego pod redakcją prof. Wladyslawa Semkowicza. Tom. XI. R. 1931/32. Kraków 1932. 4.° 4+192. l., térképpel.) Wyrostek Lajos : A Drág—Szász nemzetség Magyarországon és Galiciában. A Lengyel Heraldikai Társaság Évkönyve, szerkeszti Semkowicz Ulászló professzor. XI. kötet.

Míg a magyar-lengyel politikai történelmi kapcsolatokkal az újabb időben már behatóbban foglalkoznak (Lukinich, Dąbrowski, Divéky, Pajewski), a másirányú történetírás kapcsolatainak kutatása teljesen el van hanyagolva. Örömmel fogadjuk tehát ezt a munkát, melyben W. a magyar, lengyel és oláh forráskiadványok és földolgozások fölhasználásával megírta a Drágfyak magyar és lengyel ágának történetét.

Máramaros-vármegyei település első nyomaira a XIII. sz. végén találunk, mikor is fölmerül a telepesek egyházjogi hovatartozásának kérdése. Az erre vonatkozó okmányok alapján biztosan megállapítható, hogy a nyugati Egyházhoz tartoztak. A német tele-

pesek a mezőgazdaság helyett a máramarosi bányákban jutottak szerephez. A következő települő elem a kisorosz volt. Tisztábban látjuk a harmadik elem, a vlachok településének kezdeteit, kik külön adminisztratív és fiskális szervezetükkel húzódtak a keletfelőli veszedelmek elől életformáiknak sokkal megfelelőbb Máramarosba, ahol hamar elszaporodtak. Téves tehát az oláh történetírásnak az az állítása, hogy Máramaros az erdélyi oláh elem legősibb telepe, mert az alapos történelmi kutatás 1284-nél régibb oláh települési adatot nem tudott felmutatni, de ez is csak gyéren elszórt pásztorokról szól, melyek a XIII. és XIV. sz. fordulóján Miklós ispánnak voltak alárendelve. 1317-ben esik szó először telepről, melyet Gyula apjával Drággal a Mára partján kap s melyből a későbbi Gyulafalu keletkezett, 1326-ban pedig Sten ..... fia Szaniszló kenéz az Iza mentén Szurdokot alapítja. 1344/45-ben Mikula fia Bogdánnal jött be nagyobbszámú telepes és az Iza mentén Konyha vidékét szállják meg, ami nemsokára megbontotta Máramaros békéjét. Róbert Károly halála után, hogy az ottani oláhokat egyesítse saját fősége alatt, 1342/43 telén és 1348 végén megtámadta a királypártiakat és Gyulafalut pusztította, de látván sikertelenségét, a Kárpátokon átkelve Moldvában telepedett meg. A nyugalom helyreállt Máramarosban, de megkezdődött Moldva politikai élete. E harcok folyamán tűnt ki a hatalomban és gazdagságban összes oláh családokat fölülmuló Drágfy-család őse: Drág, ki hűsége jutalmául Nagy Lajostól megkapja a hűtlen Bogdán birtokait, köztük Konyhát. W. szigorú forráskritika után Drágot ismeri el a család biztos ősének, kinek fia Szász vagy Sas (Nagy Iván szerint Miklós), kinek öt fia volt: Balk, Drag, Dragomir, *István* (a lengyel ág megalapítója) és János. A családot a királyok kegye gazdagítja, magas tisztségeket érnek el és 1408-ban megkapják későbbi családi fészküket, Bélteket. Ide költözve a család erős magyarhatás alá kerül és a nyugati Egyház tagjai lesznek. A bélteki első évtizedek nagyon mozgalmasan teltek el. Balkot és testvéreit Zsigmond-ellenes magatartásukért a pörök hosszú sora zaklatta, hatalmaskodásaikért Mária királyné elmarasztalja őket. A XV. század közepén a család nagy vagyona Miklósra, mint a család egyedüli tagjára száll, kinek fiai közül, a többiek korán elhalálozván, Bertalan játszik nagy szerepet. Részt vesz Mátyás 1464/65-i győzelmes moldvai hadjáratában, majd mind erdélyi vajda Lossonczy Lászlóval Oláhországba, a Balkánra és Dalmáciába vezet hadat. 1497-ben pedig a moldvai hospodár segítségére sietö 12,000 főnyi hadával meghiúsítja János Albert lengyel király hadi vállalkozását. Érdemeik elismeréséül 1498-ban zászlósurak lesznek. 1524-ben a Kanizsayakkal magszakadás esetére kölcsönös örökösödési szerződést kötnek. Drágfy János a mohácsi ütközetben elesik. Fia, Gáspár a reformáció nagy pártolója, élete végén konvertált. Gáspár fia, György 1555-ben halt meg s vele kihalt e nagy szerepet játszott család magyar ága.

Nagy Iván (Magyarorsz. családai III. k.) adatait a következőkkel egészíti ki: Balk unokájának Jánosnak fia, Mihály 1434—1470., Balk testvérének, Dragomirnak fiai: Tatomir († 1377) és János (1387) a mohácsi síkon elesett Drágfy Jánosnak gyermekei: Gáspár, Boldizsár (1524), András (1524), Farkas (1524) és Zsófia, Gáspár gyermekei: György, János és Magdolna (1557).

A galiciai lengyel telepítés a XIV. század elején indul meg erősebben. A telepesek között magyarokat is találunk: Pál és Péter 1361-ben Zboiskában, Sanok környékén kapnak birtokot. A Nagy Lajos és Kázmér közti szerződések nemcsak katonai segédcsapatoknak, hanem a magyar kereskedőknek, telepeseknek és vendégeknek is biztosította az utat Lengyelországba. Így került mint vendég még a Bogdán-féle támadás előtt Lengyelországba. Balk testvére, István, akit Kázmér király 1367-ben a Przemysl mellett levő Rybortyce birtokkal ajándékoz meg és megalapítja a Rybotycki-, Brzesciánski-, Buchowski és Hubicki-családokat.

A magyar és lengyel ág címereit vizsgálva W. a XV. század folyamán körülbelül 200 galiciai családnál találta meg ugyanazt a címert, vagy pedig nagyon hasonlót. Ennek az okát abban látja, hogy Istvánnal együtt nagyobb számú oláh telepes ment Galiciába, kiket háborús érdemeik elismeréseül a lengyel királyok birtokkal ajándékoztak meg és lehet, hogy István, az ő vezérük címerét nekik ajándékozva, mintegy adoptálta őket. Így a címer itt katonai és faji hovatartozást is jelent. Az eltéréseket pedig a szociális rétegeződésekből iparkodik W. megmagyarázni.

A mellékelt térképen megkapjuk a Drágfyak magyarországi birtokainak és 60 nevezetesebb galiciai oláh család birtokainak elhelyezését. Műve végéhez fűzi a Drágfyak magyar és lengyel ágának és a közös címert viselő oláh galiciai családok genealogiai tábláit, majd csatolja a Drágfy- és a hasonló címerek rajzait.

W. munkájának érdeme, hogy a Semkowicz által meglátott magyar-lengyel Drágfy-rokonságot (Miesięcznik Heraldyczny T. I. 1908. 35—37.) kidolgozva, példát adott következő hasonló munkák megírására.

Bottló Béla.

HIVATALOS ÉRTESÍTŐ.

A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának anyaga az 1933. év II. felében 4919 db irattal, nyomtatvánnyal és fényképpel gyarapodott. E gyarapodásból 10 db esik a *külföldi iratok osztályára* és 4909 db a *hazai iratok osztályára*. Ez utóbbin belül a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képező *Törzsanyag* szaporodása 2516 db-ból áll, az *örökletétképpen elhelyezett iratok* nagy csoportjáé pedig 2393 db-ból.

A törzsanyag alcsoportjai szempontjából az új gyarapodás részletezése a következő: *a)* A törzsanyag nem csoportosított, általános gyüjteményének középkori részére esik 1 db eredeti oklevél (1372. V. 8. László oppelni herceg, nádor perhalasztó oklevele), újkori részére meg 111 db. Az újkori anyagból 7 db XVII—XVIII. sz.-i irat a pesti pálosok Al- és Fölcsút, Acsa és Kajászószentpéter (Fehér megye) birtokaira vonatkozik. 17 db XVIII. sz.-i irat pedig Kollár Ádám Ferenc történetíró hagyatékából származik s Kollárra és családjára vonatkozó adatokat is tartalmaz. Az egyik kézirat, mely 1724-ben gróf Csáky Imre kalocsai érsek, mint helytartótanácsi tanácsos részére készült, a helytartótanács szabályzatát és ügyvitelét, egy másik 1829-i kézirat pedig az udvari kancellária hatáskörének leírását foglalja magában. Végül 10 db XVII. sz. végéről és XVIII. sz. elejéről származó és Nyitra vármegyére vonatkozó irat az azidőbeli közállapotokra, katonai eseményekre nyujt értékes részletadatokat. *b)* A törzsanyaghoz tartozó családi levéltárak vagy tárgyi összefüggés alapján külön felállított iratok alcsoportja egy új családi levéltárral: a Detrichfalvai Detrich-család 1231 db iratával és a Baracskai Közbirtokosság már régebben megszerzett iratainak 50 db-nyi kiegészítésével gyarapodott. A *Detrich*-levéltár főképpen nógrádmegyei vonatkozású iratokat tartalmaz, mégpedig túlnyomó részben a XIX. és csak kis mértékben a XVIII. sz.-ból. A XIX. sz. első feléből való iratok nagy része Detrich Lajos ügyvédre és feleségére: Siróki Egry Vilhelminára vonatkozik. Valószínűleg e házasság révén kerültek e levéltárba az Egry-, Baloghy-, Bay- stb. családokat illető XVIII. sz.-beli darabok. A XVIII. sz.-beli darabok másik része a Plachy-családról tartottak fenn adatokat, melyek főképen a Detrich-családdal közösen birt Kis- és Nagy-Bercel birtokokra vonatkoznak. *c)* A címereslevelek csoportja 5 db-bal szaporodott. *d)* A céhiratok gyüjteményét 1 db nagyobb céhirat és 4 db kisebb céhirat szaporította (a külföldi iratok közül is 9 darab kisebb céhirat). *e)* Az 1848/49-es és emigrációs gyüjtemény gyarapodása 13 db. *f)* A gyászjelentések, eljegyzési és esküvői értesítők gyüjteményéé: 1056 db. *g)* A fényképgyüjtemény 34 db fényképmásolattal és 10 db fényképlemezzel gyarapodott.

Az örökletétképpen elhelyezett iratok szaporulata két új családi levéltár, egy, 1 darabot (címereslevelet) számláló letét és hat, már régebben letéteményezett családi levéltárhoz beküldött kiegészítés anyagából áll. A két új családi levéltár, melyeknek letéteményezése által a letétképpen őrzött gyüjtemények száma 173-ra emelkedett, a következő: a Bellai és Kissztankóczi *Szilvay*-család levéltára és a *Tarpay*-család levéltára. Kiegészítést pedig a következő régebbi letétek nyertek: a Kazy- (272 db), Paksy-Kiss- (1 db), Rudnay- (1 db középkori oklevél), Siskovich- (4 db), gróf Széchenyi- (50 db) és Vizeki Tallián- (206 db) családok levéltárai.

A *Szilvay*-levéltárnak egyelőre csak első, kisebbik része érkezett meg: 3 db eredeti középkori oklevél, 3 újkori címereslevél és 9 egyéb újkori irat. Az oklevelek tartalmi vonatkozásai főképpen a Bársony-, Borovszky-, Bossányi-, Dubravy-, Marsovszky-, Meskó-, Osztrosith-, Szilvay-családokat, földrajzilag pedig Trencsén megyét és várost illetik. Figyelemre tarthatnak számot azok a XVII. sz.-beli oklevelek, melyek Trencsén város magyar nemes háztulajdonosairól (Szilvay, Bossányi, Kenessey stb.) tájékoztatnak.

A *Tarpay*-levéltárban van 7 db eredeti középkori oklevél és 1836 db újkori irat. A levéltár régebbi tartalma a XVIII. sz. végéig tulajdonképpen a Kölcsey-család levéltárának egy részéből áll és ezáltal az ugyancsak a Nemzeti Múzeum által őrzött Kölcsey-levéltár adatait hivatott kiegészíteni, a XIX. sz.-tól kezdve pedig a Muzsalyi Horváth-család iratait foglalja magában. Anyaga Szatmár, Bereg és Középszolnok vármegyékre vonatkozik, mégpedig különösen a következő községekre: Bene, Cseke, Kabolya, Milota, Nagy-Muzsaly stb. A Kölcsey-, Horváth- és Tarpay-családon kívül főképpen a következő családok szerepelnek az iratokban: Bessenyey-, Bégányi-, Bihari-, Biró-, Csanády-, Szigeti-, Debreceni-, Domahidy-, Eötvös-, Erős-, Irinyi-, Juhász-, Kende-, Madarassy-, Rhédey-, Rosy-, Somossy-, Sulyok-, Köpösdy Tolvay-, Vásárhelyi- stb. családok. A költő Kölcsey Ferencre nyomokat nem találni bennük. Különösebb figyelmet érdemelnek a parasztság viszonyait, az úrbéri rendezést, a zsidó bérlők helyzetét megvilágító iratok. Így számos olyan iratot találunk, mely pl. a milotai úrbéresekkel, a milotai közbirtokossági erdőkkel, a milotai úrbéri és tagosítási rendezés miatt támadt perekkel, a milotai és nagy-muzsalyi zsidó bérlőkkel (egyebek között pl. a milotai közbirtokosság 1835-ben haszonbérbe adja a bor-, hús-, vásárvám- stb. regálejogokat Ferenc József zsidónak), a zsidó bérlők és a jobbágyok s mások közötti perekkel (pl. Balla András milotai jobbágy adósságügye Nagy-Szőllősön lakó Zelmán Jakobovits árendás zsidóval 1825-ből; Horváth József jószágkormányzó pere Zelekovics Izráel kölcsei zsidó ellen

1847-ből ; Horváth Gábor pere Judik Lázár zsidóval 1848—1872-ből) stb. foglalkozik.

A vizeki *Tallián*-levéltár kiegészítése jobbára XVIII—XIX. sz.-i gazdasági vonatkozású, peres és birtokügyi iratokból, továbbá számos missilisből áll.

A *Kazy*-levéltár kiegészítése, 1 db. kivételével, XIX. és XX. sz.-i iratokat tartalmaz, melyek túlnyomó többségükben a Kazy- és Vecsey-családokra, földrajzilag pedig Bars, Jász-Nagykun-Szolnok stb. megyére nyujtanak adatokat. Különböző anyakönyvi kivonatoktól és gazdasági iratoktól eltekintve, fontosak különösen a család nemességére, kamarásságára és bárósságára, továbbá a család egyik kiemelkedő tagjára, a magas funkciókat betöltött báró Kazy Józsefre, ennek közéleti szereplésére vonatkozó iratok. Ez iratok alapján megkíséreljük nevezettnek rövid életrajzát összeállítani.

Kazy József 1856. II. 12-én született Nemes-Orosziban (Bars m.). Összes tanulmányait : alsó-, közép- és felsőiskolai jogi tanulmányait a fővárosban végezte. 1878. VII. 5-én Trefort Ágoston miniszter kinevezte miniszteri fogalmazó gyakornokká a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumhoz. 1880-ban előlépett díjtalan miniszteri segédfogalmazó-, 1881-ben valóságos miniszteri segédfogalmazó-, 1882-ben valóságos miniszteri fogalmazó- és 1888-ban I. osztályú miniszteri fogalmazónak. Közben 1883. V. 6-án megkapta a cs. és kir. kamarási méltóságot. Ámbár az egymásután következő kinevezéseket szorgalmas munkásságának, nagyfokú lelkiismeretességének és kötelességtudásának köszönhette, az ily szépen meginduló miniszteriális életpályával, különösen az elején, belsejében igen-igen sokáig nem tudott kibékülni. Ősi katonavér pezsgett ugyanis ereiben. Gyerekkorától kezdve mindig nagy hajlamot mutatott a katonai pálya iránt és tisztán csak a kedvezőtlen körülményeken múlt, hogy mégsem az aktív katonáskodás lett élethivatása. Még 28 éves korában is annak a kívánságnak ad kifejezést, hogy fia sohase lépjen miniszteriális pályára, hanem katona legyen. 1885. VI. 24-én pedig külön is felsóhajt, mily sok búskomor napot okozott az neki, hogy nem lehetett aktív katona, és csak azzal tud vigasztalódni, hátha a véletlen még magával hozhatja a lehetőséget az aktív katonai szolgálatba való belépésre. Mikor 18-ik életévét betöltötte, nagy örömmel nyujtotta be kérvényét az egyéves önkéntesség leszolgálhatásáért, kilenc nappal később pedig, 1874. II. 21-én, öröme még teljesebb lett, mivel Budán a «Három nyúl» kaszárnyában a 32-ik hadkiegészítő-parancsnokságnál katonai szolgálatra alkalmasnak találták és mindjárt fel is eskették a cs. kir. 10-ik dragonyosezredhez. 1875. X. 1-én Budapesten kezdte meg önkéntesi szolgálatát, a tiszti vizsgát meg 1877. október elején tette le kitűnő eredménnyel, minek folyományaképpen 1877. XI. 1-ével megnyerte a hadnagyi rangot. 1881. május havában négyheti fegyvergyakorlatra vonult be, mely alkalommal a fővárosban tartózkodó Rudolf trónörökös előtt is többször kivonult a századával. 1883. VI. 1-től 28-ig szolgálta le Torontál megyében a 2-ik fegyvergyakorlatot, s mikor e szolgálattól meg kellett válnia, ez oly nehezére esett, hogy sírni tudott volna, mint a gyermek. Így nemsokára ezután megteszi a szükséges lépéseket a főhadnagyi rang megnyeréséhez, mely célból 1884. IV. 26-án berukkolt hathavi újabb fegyvergyakorlatra, illetőleg próbaszolgálatra a 4-ik huszárezredhez. Ez is fényesen sikerült és tiszttársaival együtt kitűntető dicséretben is részesült a király részéről, ki május havában főként a századgyakorlatokat vizsgálta és ellenőrizte. 1884. X. 28-án ismét belépett a minisztériumi szolgálatba. Végre 1888. VII. 24-én ezredparancsnoksága útján felszólítást kapott a hadügyminisztériumtól, hogy mint főhadnagy lépjen be tényleges katonai szolgálatba. E miatt augusztus 2-án fel is utazott Bécsbe a hadügyminisztériumba. Ottani ezirányú tárgyalásai azonban a némileg már megváltozott körülmények között nem vezettek eredményre. Így szerencsére — különösen a közérdek szempontjából — Kazy József továbbra is megmaradt a miniszteriális pályán, hol nagy, igen fontos feladatok és érdemeinek jutalmául az előléptetések hosszú, hosszú sora a legmagasabb polcokig vártak még rája. Ennélfogva katonai ambiciói ezentúl is tartalékos huszártiszti minőségében nyertek kielégítést. 1889. III. 18-án kérvényt adott be, hogy a közöshadseregből a honvédséghez helyezzék át ; e kérését azonban a VII. hadtestparancsnokság április havában visszautasította. E visszautasítás hatását lelkileg teljesen ellensúlyozta az a magas dicséret, melyben a király részesítette őt Bécsben az 1889. VI. 4-i audiencián, azért, mert a hadkötelezettségén túl is katona maradt. 1890. I. 1-jével azonban teljesült az áthelyezésre vonatkozó kívánsága is, amennyiben az I. huszárezred tartalékából a honvédlovasság szabadságolt állományába került mint tartalékos főhadnagy. 1890. VI. 15-én pedig bevonult újból kéthónapi katonai próbaszolgálatra oly célból, hogy a századosi rangot megkapja. VI. 16-án tette le kitűnő sikerrel a századosi vizsgát. VIII. 5-én meg Zoltán Elek tábornok részéről érte nagy dicséret a gyakorlati részből. Alighogy befejezte szerencsésen a kéthónapi honvédségi próbaszolgálatot, két hét mulva újból bevonult 32 napi őszi gyakorlatra, mely alkalommal mint századparancsnok megint nagy dicséretet kapott a lovassági felügyelő részéről. Mindezek következményeképpen 1890. XI. 1-jével kinevezetett másodosztályú tartalékos honvédhuszárszázadossá. 1891. I. 1-jével áthelyeztetett az I-től a VI-ik honvédhuszárezredhez. 1891. augusztusában bevonult őszi fegyvergyakorlatra. 1892. X. 27-én előlépett I. osztályú századossá. 1893. VIII. 30-án a nagy kőszegi katonai gyakorlatokra vonult be mint parancsőrtiszt. 1895-ben ugyancsak mint parancsőrtiszt vett részt a fegyvergyakorlaton. 1898. XII. 2-án a király 50 éves uralkodása jubileumának alkalmából megkapta a «signum memoriae» emlékérmet, mégpedig úgy a katonait, mint a polgárit. 1908. XII. 1-én volt 60 éve annak, hogy az I. huszárezrednek I. Ferenc József császár és király volt a tulajdonosa. E jubileum megünnepléséből az ezred tartalékos tisztjei is ki akarták venni részüket. Az ünneplésnek ezt a részét Kazy József rendezte és készítette elő : megcsináltatta a tartalékos tisztek nevében a király ezüst lovasszobrát császárhuszár egyenruhában, s az ezred tisztikarának ajánlotta azt fel örök emlékül. A XI. 30—XII. 4. közötti, ezen ünnepélyekkel kapcsolatos összejöveteleken : társasvacsorán, díszebéden pedig K. J. több tartalmas és igen sikerült beszédet is tartott. 1912. XI. 14-én kivételesen és legfelső kegyelemből megkapta az őrnagyi címet és jelleget. Mind-

ezek után természetes, hogy a világháború kitörésekor, annak ellenére, hogy a népfelkelésre köteles koron teljesen túl volt, és hogy ekkor a földmívelésügyi minisztériumnak politikai államtitkára volt, önként jelentkezett háborús katonai szolgálatra. Végre beteljesült ifjúkori álma : tűzbe került. De mindjárt az első mozgósítás alkalmával bevonultak fiai is a háborúba : Károly, Ferenc és József mint tartalékos hadnagyok. Az ősi családi katonai erényekhez és hagyományokhoz az apa és a fiúk egyformán hívek maradtak. Bátran és vitézül megállották a helyüket mindvégig. A legkisebbik fiú : József, 1914. XII. 11-én hajnalban a limanovai csatában hősi halált halt ; halála után pedig az arany vitézségi éremmel tüntettetett ki. Ferenc, főhadnagyi rangban megkapta 1916. V. 3-án a «signum laudis»-t. Az apa meg 10 hónapig szolgált a harctéren, hol több nagyobb ütközetben (Sabác, Cyroch, Pilica mentén több helyen) is részt vett. Érdemei elismeréséül több hadi kitüntetésben (a Ferenc József-rend tiszti keresztje a hadi ékítményekkel, a vöröskereszt tiszti díszjelvénye a hadiékítményekkel, a Signum laudis) és előléptetésben (alezredesi kinevezésben) részesült. A harctérről való visszatérése után, a minisztériumban is főként háborúval kapcsolatos dolgokkal foglalkozott. Éppen ezért 1917. VIII. 27-én megkapta az I. oszt. polgári hadiéremkeresztet. Végül ugyancsak katonai erények megnyilvánulását láthatjuk abban is, hogy K. J. kitűnő, elsőrendű vadász volt egész életén keresztül, ki akár az udvari vadászatokon, akár a saját birtokán vagy máshol tartott vadászatokon, melyekről különben egyetlenegy kínálkozó alkalmat sem szalasztott el, mindig igen-igen jó eredményeket tudott felmutatni. Ez eredményekről különben nagyon pontos és részletes statisztikai kimutatásokat vezetett állandóan. De mindaz, amit eddig leírtunk, csak arra alkalmas, hogy elképzelhessük : mily magasívelésű fejlődést érhetett volna el, ha fiatalkori hő óhajának megfelelően egész életét kizárólagosan a katonai pályának szentelhette volna. Nézzük mármost azt : mit ért el azon a polgári pályán, amelyen megindult és amelyről letérni mégsem tudott már. Működését ily szempontból két részre lehet osztani : az első tart addig, amíg a köz érdekeit csupán hivatala hatáskörének határain belül szolgálja, a második kezdődik akkor, mikor e mellett belekapcsolódik az aktív politikai életbe is. 1888 után, mikor már végleg nyilvánvalóvá vált, hogy a földmívelésügyi minisztériumban megkezdett polgári pályát immár végig folytatnia kell, a hivatalnoki ranglétrán aránylag nagyon gyorsan haladt előre. 1890. IV. 2-án megkapta a miniszteri titkári cím- és jelleget, 1891. V. 21-én a valóságos miniszteri titkárságot, 1894. VII. 1-én az osztálytanácsosi címet és jelleget, 1895. VII. 28-án a valóságos osztálytanácsosságot, 1904. júliusában a miniszteri tanácsosi címet és jelleget, 1905. IX. 17-én az V. fizetési osztályt és a valóságos miniszteri tanácsosi kinevezést, 1910. IV. 8-án a valóságos (politikai) államtitkárságot, mely által kezdetét vette a politikai téren való szereplése is. Működésének ezen első része, mely előkészítette és maga után vonta a politikai arénára való lépését, eredményekben igen gazdag és természetesen a hivatalos Magyarország földmívelésügyi politikája ezidőszakbeli nagykoncepciójú célkitűzéseinek és munkaprogrammjának keretein belül mozgott. Ennek komoly ismertetése és méltatása majdnem egyenlő volna a modern Magyarország mezőgazdasági fejlődésének történetéből annak a két évtizednek (1890—1910) a leírásával, mely oly szorosan van összenőve a legnagyobb magyar földmívelésügyi miniszter, Darányi Ignác nevével, munkájával, koncepcióival. Erre a nehéz feladatra itt ezúttal már csak a hely hiánya miatt sem vállalkozhatunk. Így K. J. ezidőbeli működésének részletezése és kritikai méltatása helyett megelégszünk újból néhány száraz, de beszédes adatnak száraz felsorolásával, mely azonban egyben az előbb említett gyors hivatalnoki előmenetele magyarázatául is szolgál. Hivatalos teendőit nemcsak a minisztériumi íróasztal mellett végezte. A helyzet megkövetelte, hogy az ország különböző részeit bejárja és ott helyszíni tanulmányokkal fontos és országos jelentőségű resszortproblémákat oldjon meg. Szakismeretei mellett szervező- és vezetőképességei miatt akárhányszor kellett a legkülönbözőbb szakkérdésekben képviselnie fölöttes hatóságait az országon belül és kívül egyaránt, úgy a magyar és osztrák fővárosban, mint a külföld több nagyobb városában. 1891. IV. 5-én miniszteri biztosi rangban a Csongrád, Torontál és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyék területén tervbe vett sáskairtási munkálatok vezetésével bízatott meg. E feladatát teljes sikerrel fejezvén be, 1891. VI. 24-én a miniszteri biztosság alól felmentetett, különös elismerés írásbeli kifejezése és 400 forintnyi jutalomdíj engedélyezése mellett. 1891. október elején az Orsz. Magy. Kertészeti Egyesület Budapesten rendezett kiállításon a minisztérium megbízásából mint bírálóbizottsági tag működött. Augusztus havában, 1892-ben és 1893-ban a nemzetközi gabonavásárra utazott fel Bécsbe hivatalosan. 1894. IV. 20-tól VII. 1-ig volt Bécsben egy élelmezési, hadseregellátási kiállítás. E kiállítás magyar bizottságának tagja volt. 1895. IV. 3-án a földmívelési minisztérium képviseletében az Orsz. Statisztikai Tanács tagjává neveztetett ki. 1896. V. 6-án a millenáris kiállítás mezőgazdasági csarnokát meglátogató királyt kalauzolta. 1896. VII. 28-án az ó-gyallai csillagvizsgáló 25 éves jubileumán képviselte a földmívelésügyi minisztert. 1897. VI. 3-án Darányi miniszter megbízta K. J.-t az 1900. évi párisi közkiállításon Magyarország részvételének intézésére kirendelt kormánybiztosság kebelében a földmívelésügyi tárca ügykörét érintő kiállítási ügyek ellátására szervezett külön osztály vezetésével. Így a következő három esztendő a nagy párisi kiállítással kapcsolatos fárasztó és izgalmas munkálatok jegyében folyt le. 1900. II. 22-én a király meglátogatta az Iparművészeti Múzeumban a Thék-gyárban és Jungfer műlakatosnál összegyüjtött egyes tárgyakból összeállított próbakiállítást. A király fogadása és a próbakiállítás körüli rendezéseknél K. J.-nek tetemes rész jutott a munkából. 1900. III. 23-án indult aztán a nagy útnak Párisba. Kilenc hónapot töltött ezzel a kiállítással kapcsolatban külföldön (1900. XII. 22-én érkezett vissza Budapestre) : sokat fáradozott, nehéz munkát végzett ; de egyben sokat látott, tapasztalt és tanult is ez alatt az idő alatt, többet mint itthon egy évtized alatt. Hivatalos minőségéből kifolyólag, mindenhová meghívták és így módjában volt a társadalom és politikai világ kitűnőségeivel megismerkedni. A köztársaság elnökénél is többször hivatalos

volt, kit egy ízben a kiállításon is kalauzolt. A kiállítás francia vezetői, a francia kormány tagjai: különösen a földmívelési és kereskedelmi miniszterek, az idegen kormánybiztosok, a nagykövetek stb. nagyon előzékenyen fogadták K. J.-et, éppúgy, mint a többi magyar delegátust. A francia földmívelésügyi minisztérium adminisztrációját külön is tanulmányozta, igen nagy haszonnal. Több kongresszuson is résztvett, egyebek között a nemzetközi gazdakongresszuson, melyre Darányi miniszter mint annak díszelnöke jött ki Párisba. Darányi különben a Kazy által szervezett mezőgazdasági, kertészeti, erdészeti, vadászati csoportokkal nagyon meg volt elégedve, és legnagyobb elismerését és köszönetét többször is kifejezte. De hasonló elismerésnek adott kifejezést a kiállítást meglátogató Hegedüs kereskedelmi miniszter is. A kiállítás körül kifejtett kiváló szolgálatai elismeréseképpen azonban nem maradhattak el a magasabb kitüntetések sem: 1901. II. 19-én a király a III. osztályú vaskoronarendet adományozta neki, 1901. augusztusában pedig Loubet francia köztársasági elnök, a becsületrend tiszti keresztjét. A párisi kiállítás tárgyaiból Kazy rendezett a városligeti iparcsarnokban is egy kiállítást, melyet Darányi miniszter 1901. IV. 30-án nyitott meg és melyet V. 13-án a király is megnézett. Ugyancsak május havában (1901) részesült még egy külföldi kitüntetésben: a mezőgazdasági kiállítás körül szerzett érdemeiért Sándor szerb király a Takova-rend III. osztályú rendjelével tüntette ki. 1901. VI. 9-én Darányi miniszter kiküldte Halleba a Német Gazdasági Egyesület által ott rendezett XV. mezőgazdasági kiállításra. 1901. VIII. 20-án minisztere képviseletében megnyitotta a kecskeméti mezőgazdasági kiállítást, négy nappal később meg résztvett a máramarosszigeti háziipari és mezőgazdasági kiállítás megnyitásán. 1901. IX. 23-án Szászvárosba utazott az erdélyi szász gazdasági egyesület közgyűlésére, az év hátralévő részében pedig egyebek között résztvett a Pozsonyban 1902-ben tartott II. országos mezőgazdasági kiállítás előkészítésében. 1901. XII. 1-én Darányi miniszter felszólította, hogy vállalja el az északkárpátmenti hegyvidéki (rutén) nép gazdasági helyzetének javítására irányuló állami segítőakció vezetését mint az úgynevezett hegyvidéki kirendeltség miniszteri megbízottja. Nagy kitüntetést, megtisztelő bizalmat, de egyben igen nehéz feladatot jelentett ez K. J. részére, melyet éppen a fennálló nehézségek tudatában elfogadni nem volt könnyű. Oly sikeresen megoldott eddigi megbízatásai tanúskodtak arról, hogy az új feladatra is rátermettsége megvolt (Hiszen ezért esett rá a miniszter választása is.). Megvolt neki saját képességeiről a szükséges önkritikája is. De éppen mivel nagyfokú felelősségi és lelkiismeretességi érzései folytán csak olyanra szeretett vállalkozni, amit lehetőleg százszázalékig tudott jól vagy a legjobban véghez is vinni, nem saját magában, hanem a Mindenható irgalmában és segítségében bízva fogadta el az új kitüntető megbízást.[1]

Darányi miniszter 1901. XII. 13-án átadván neki az új megbízásra vonatkozó dekrétumot, külön meg is köszönte neki, hogy ezt a nehéz feladatot elvállalta. De ezzel egyben K. J. hivatalos működésében új fejezet is kezdődik, mely egy egész évtizedre terjedt ki és melynek országos szempontból is tagadhatatlanul nagy jelentősége van. A rutén nép anyagi és szellemi hátramaradottságára és az általa lakott vidéken uralkodó általános szegénységre, 1896—97-ben Firczák Gyula munkácsi püspök kezdeményezésére hívták fel a magyar kormány figyelmét egy, az összkormányhoz intézett emlékirat útján. Ennek alapján szervezte meg Darányi miniszter a földmívelésügyi tárca keretében az előbb jelzett segítőakciót, mely az anyagi és szellemi jólét emelésének kormányzati intézkedésekkel előmozdítható összes feltételeit kívánta megteremteni. Ez az akció a végső cél elérésére főképpen három eszközzel törekedett: a népnek földbérletek segítségével földhöz való juttatása, az ezen a vidéken főjövedelmi forrást képező állattenyésztés fejlesztése és a népnek hitelszövetkezetek útján elérhető gazdasági önállósítása által. Tehát ennek a segítőakciónak a részletkérdései a következők voltak: földbérletek, havasi legelők, népies mintagazdaságok, vetőmagkiosztás, gazdasági gépek kiosztása, lentermelés, gyümölcstermelés és gyümölcsértékesítés, állattenyésztés, juh-, baromfi-, nyúl-, sertés-, méh-, selyem-, hal-, ráktenyésztés, gazdasági szakismeretek terjesztésére szükséges intézkedések, tanfolyamok, népkönyvtárak, fogyasztási-, értékesítő-, állatbiztosító-szövetkezetek, mezőgazdasági háziipari tanfolyamok, hitelszövetkezetek és hitelszövetkezeti áruraktárak, munkaközvetítés, óvódák és népiskolák létesítése, útviszonyok megjavítása. Az akció kísérletképpen 1897-ben Bereg megyében kezdődött, 1899-ben kiterjesztetett Ung-, 1900-ban Máramaros-, később egyéb ruténlakta vármegyékre is. 1902-ben «székely-akció» néven hasonló akció indult meg a Székelyföldön is, mely később egyéb erdélyrészi vármegyéket is hatáskörébe vont. Végül 1908-ban Árva-, Liptó- és Trencsén vármegyék területére kiterjedő hasonló működési körrel megszerveztetett a 3-ik, a felvidéki miniszteri kirendeltség is. Mind a három akció miniszteri megbízottja K. J. volt. A hegyvidéki rutén segítőakció vezetését Kazy csak elődje, Egán Ede halála után vette át, de úgy a rutén, mint a székely mentőakció jelentős eredményeinek legnagyobb része Kazy működéséhez fűződik. Ez a magyar kormány által kezdeményezett és nagy mértékben K. J. nevéhez fűződő segítőakció kiváltképpen a rutén népre nézve valóságos áldásszámba ment, és ennek a jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni, különösen ma, mikor a rutén föld és rutén nép az idegen megszállás alatt annyira érzi a régi magyar uralom ezen áldásos működése elvesztésének súlyos következményeit. K. J. ezirányú, fáradságot nem ismerő, lelkiismeretes és tapintatos működésének részletezésébe helyhiány miatt jelen alkalommal nem bocsátkozhatunk bele. Ennek részletes leírását megtaláljuk a földmívelés-

[1] Ezt nem frázisként mondjuk. Sok jó és szép tulajdonsága mellett egyik főjellemvonása a legmélyebb meggyőződésből fakadó alázatos krisztusi vallásosság és istenfélelem volt. Hátramaradt iratai bizonyítják, hogy ez a mélységes Istenben való hit mentette meg egész életén keresztül sok bajban a nagyobb csapásoktól és az elkerülhetetlen emberi szenvedéseiben mindig a legteljesebb lelki nyugalmat hozta a számára; de munkásságának eredményességét is egyedül ennek az Istenbe vetett rendíthetetlen bizalmának köszönhette.

ügyi minisztérium 1904—1910. évi kiadványai sorozatában megjelent, K. J. által összeállított hat külön ismertetésben. Jellemzésül csak annyit említünk, hogy Darányi miniszter már az 1902. év végén az országgyűlés pénzügyi bizottságában külön megdícsérte K. J. munkásságát, ezt Kazynak megsürgönyözte, karácsonykor pedig kifejezte elismerését és 2000 korona jutalomdíjat engedélyezett a számára. A segítőakciók vezetése mellett azonban a miniszter egyéb teendőkkel is megbízta K. J.-et. Ezek közül csak egyet említünk meg. 1906 nyarán a magyar kormány oly célból, hogy a bukaresti nemzeti kiállításon képviseltesse magát és ezzel Lueger bécsi polgármester romániai machinációit ellensúlyozhassa, képviseletében öt magasabb tisztviselőt küldött ki Bukarestbe. Köztük volt K. J. is, ki VI. 14-én indult és VI. 21-én jött vissza Bukarestből, hol a magyar delegátusoknak úgy a királyi ház, mint a román kormány részéről igen meleg fogadtatásban volt részük. Károly román király elküldte 40 évi uralkodásának emlékérmét, később pedig a román koronarend nagy tiszti keresztjével tüntette ki K. J.-et. A hegyvidéki és székelyföldi akció 1908. évi további kiterjesztésének az lett a következménye, hogy 1908. I. 1-től kezdődőleg a miniszter felmentette K. J.-et a minisztérium elnöki osztályának főnöki teendői alól, melyeket addig szintén ellátott, és kizárólagosan a segítőakciók ügyeivel foglalkozó főosztály főnöki ügyeivel bízta meg. Ennek dacára 1908. május elején K. J. kiküldetett a londoni magyar kiállításra, honnan V. 21-én ért vissza Budapestre. 1909. X. 12-én pedig Párisba utazott mint a magyar kormány képviselője, a genfi Fehérkereszt Egylet által rendezett élelmiszerhamisítási II. nemzetközi kongresszusra. 1910. IV. 5-én gróf Serényi Béla miniszter magához hívatta és felajánlotta neki a földmívelésügyi politikai államtitkárságot, amit K. J. köszönettel el is fogadott. 1910. IV. 18-án Roosevelt, volt amerikai elnököt fogadta a Mezőgazdasági Múzeumban, kivel másnap Bábolnára utazott. Több kerület ajánlotta fel a képviselői mandátumot. 1910. VI. 1-én Sátoraljaújhelyen meg is választották munkapárti programmal. Ettől kezdve élénk politikai tevékenységet is fejtett ki. 1911. VII. 5-én Német- és Franciaországba utazott közgazdasági és mezőgazdasági tanulmányok céljából, 1912. VII. 1-én pedig Olasz-, Francia- és Németországba. Szak- és politikai működése oly általános megelégedést keltett, hogy Serényi miniszter utóda, báró Ghillány Imre is felkérte 1913. VI. 9-én, hogy maradjon meg továbbra is politikai államtitkárnak. Sőt a gróf Tisza István miniszterelnöksége alatt 1913. VI. 10-én megalakult új kabinet, K. J.-nek a képviselőház alelnöki állását is felajánlotta. Az államtitkárságot tartotta meg és ez állásában szolgálta a hazát 1917. VI. 10-ig. A hétéves államtitkársága alatt érdemei elismeréseképpen egyebek között a következő kitüntetések is érték : 1913. II. 18-án megkapta a magyar bárói méltóságot, 1915. XI. 11-én a belső titkos tanácsosi méltóságot, 1917. VI. 10-én pedig a Szent István-rend középkeresztjét. Államtitkársága alól való felmentése után kilépett a munkapártból, és mint gróf Serényi Béla meghitt barátja, 1918. II. 23-tól kezdve további politikai működését az 1848-as alkotmánypárt kötelékében fejtette ki, mely 1918. V. 13-án egyik alelnökévé választotta meg. E minőségében 1918. X. 29-én résztvett a József főherceg elnöklete alatt tartott azon értekezleten, melyen gróf Hadik János mint miniszterelnökjelölt programmját előadta és e programm alapján a miniszterelnöki megbízást megkapta telefonon Károly királytól. Az ezután következett zavaros idők (köztársaság, tanácsköztársaság, megszállás) elmúltával tevékeny részt vett még az 1920. XII. 1-én megalakult rendpárt létrehozásában. Végül megjegyezzük : munkaszeretet, kötelességtudás, rendíthetetlen királyhűség és hazaszeretet, határtalan szeretet családja és környezetével szemben, mély vallásosság kíséri végig élete minden szakában minden egyes cselekedetét. Erről tanúskodnak részben az itt felsorolt adatok, részben azok, melyek magán-, családi-, társadalmi- stb. életére vonatkoznak, s melyek ismertetésétől itt el kellett tekintenünk.

Ime a háborúelőtti legjobbjaink egyike pályafutásának főbb mozzanatai, melyek némi bepillantást engednek Magyarország legújabbkori gazdasági fejlődését irányító műhely egyes munkálataiba is. A Kazy-levéltár mostani kiegészítésében található iratoknak és naplóknak, melyek segítségével állítottuk össze sebtében a fenti sorokat, abban nyilvánul meg a tudományos jelentősége, hogy néhány értékes adattal kiegészítik az ugyancsak a Nemzeti Múzeumban letéteményezett Darányi-levéltár által Magyarország háborúelőtti gazdaságtörténeti fejlődésének és Darányi Ignác ezzel kapcsolatos működésének megvilágításához nyujtott fontos adatokat. Ez pedig remélhetőleg arra is fog ösztönzésül szolgálni, hogy a Levéltári Osztály által őrzött családi letétek más letéteményezői is ezentúl folyton nagyobb mértékben fognak igyekezni nemcsak a régmúlt idők történeti emlékeivel, hanem az újabb és legújabb kor irataival is kiegészíteni családi levéltáraikat.

Befejezésül adjuk címeres emlékeink gyüjteménye gyarapodásának szokásos felsorolását. 1. 1568. X. 4. Miksa kir. cím. levele Lezenicy János részére. (Er. Szilvay-lt.) 2. 1595. II. 1. Rudolf kir. cím. levele Dierner János részére. (Er.) 3. 1602. IV. 29. Rudolf kir. cím. levele Demieny András és családja, valamint Szilvay János András unokatestvérei számára. (Er. Szilvay-lt.) 4. 1677. VIII. 28. I. Lipót kir. cím. levele Sebők János részére. (Er.) 5. 1679. IV. 25. I. Lipót kir. cím. levele Szilvay András részére. (Er. Szilvay-lt.) 6. 1681. X. 1. I. Lipót kir. által Kazy János részére adományozott nemességmegerősítő címereslevél címerképének 1910. III. 16-án kelt közjegyzői hiteles festett másolata. (Kazy-lt.) 7. 1708. II. 16. I. József kir. cím. levele Bősz János Jakab részére. (Er.) 8. 1765. IV. 10. Mária Terézia indigenatusi oklevele Neny Kornél báró részére. (Er.) 9. 1873. IV. 17. I. Ferenc József nemességet, címert és «Ferenczi» előnevet adományozó címereslevele Freund Károly részére. (Er.) 10. 1883. V. 6. I. Ferenc József kir. Kazy Józsefet cs. és kir. kamarássá nevezi ki. (Er. Kazy-lt.) 11. 1904. VII. 21. Kazy Józsefné szül. Vecsey-Oláh Anna halotti címere. (Kazy-lt.) 12. 1908. V. 20. I. Ferenc József nemességet, címert és «Szendrői» előnevet adományoz Szende Károly részére. (Er.) 13. 1913. II. 18. I. Ferenc József garamveszelei Kazy Józsefet bárói rangra emeli. (Kazy-lt.) 14. 1913. IV. 8. Kazy László halotti címere. (Kazy-lt.)

Dr. Sulica Szilárd.

INHALTSÜBERSICHT.

FEKETE NAGY, ANTON: Die Herkunft der Familie Thurzó von Bethlenfalva.

Die Herkunftsfrage der Familie Thurzó tauchte bereits am Ende des Mittelalters auf und seither kamen die verschiedensten Erklärungen auf. Am längsten hielt sich von diesen die Annahme, dass der Stammvater der Familie um die Wende des XII. Jahrhunderts Otto Thurso (Turse) war, dessen Nachkommen sich von den Ortschaften in Niederösterreich Lichtenfels, Rauhenek, Tursenreit, Türstein, Aspern und Sonnberg benannten. Obwohl die Verwandtschaft der mit verschiedenen Namen bennanten niederösterreichischen Familie mit den in Ungarn auftauchenden Thurzó von Bethlenfalva niemals nachgewiesen wurde, übernahm auch die deutsche Forschung, so wie auch der eifrige Erforscher der Grossunternehmungen der Familie Fugger, Reinhardt, die Theorie der deutschen Herkunft. Die Familie Thurzó taucht in Ungarn in der Zips auf und führt stets im Besitz grosser beweglicher und unbeweglicher Güter das Praedikat bethlenfalvi. Die Ahnen der Familie sind demnach in Bethlenfalva zu suchen umsomehr, da das Besitzrecht der Familie in Bethlenfalva weit in die Zeit vor dem ersten bekannten Ahnen zurückreicht. Die Untersuchung über die Nachkommen der in 1260 auftauchenden Besitzer von Bethlenfalva ergibt, dass diese zu Beginn des XV. Jahrhunderts, als auch der Name Thurzó zuerst vorkommt, verschiedene Familiennamen: Édes, Tatár, Porkoláb, Csangor aufnahmen. Unter den Nachkommen des von 1260 an belegten Bethlen I. ist der 1425 auftauchende János fia György (Georg Johanssohn) infolge der Übereinstimmung der Zeit, des Ortes und der Umstände mit dem ersten bekannten Thurzó János fia György (Georg Johanssohn) gleichzustellen. Der Grossvater dieses Georg Johanssohn war der gelegentlich in einer Urkunde «Schleifer» genannte Hans. Das Zeitwort «schleifen» hängt im ungarländischen Gebrauch in einer weiteren Bedeutung nicht nur mit der Bearbeitung, sondern auch mit der Auswahl der Erze zusammen und ist mit dem ungarischen *«turzó»* (der nach Erz forschende, grabende) gleichbedeutend. Dieser Hans dürfte wohl den Bergbau in der durch seine Grossmutter Katharina Görgey verwandten Familie Görgey angeeignet haben, die in Igló Bergwerkbesitzer und deutschen Ursprungs war. Die Herkunft der Familie Thurzó von Bethlenfalva ist demnach in Ungarn zu suchen, da auf Grund der aufgezählten Angaben nachweisbar ist, dass die Familie aus dem Geschlecht Bethlenfalvi stammt, die zu den ältesten Grenzwächter-Familien ungarischen Ursprungs, den sogenannten «Lanzer» (lándzsás) gehört.

IVÁNYI, BÉLA: Mittelalterliche Wappenbriefe. Nach der Behandlung des ungarischen Wappenrechtes im Mittelalter teilt Verfasser den von Mathias I. (Corvinus) erhaltenen Wappenbrief der Ortschaft Lednic im Komitate Trencsén mit. Der Wappenbrief bietet das einzige Beispiel im mittelalterlichen Ungarn dafür, dass ein unter grundherrschaftlicher Macht stehender einfacher Markt, «oppidum» des Wappenrechtes teilhaftig wurde. In der Folge behandelt Verfasser den Wappenbrief und die Abstammung der Familie Halácsy aus dem Jahre 1507, ferner aus der in der Bibliothek des Lyceums von Eger (Erlau, Oberungarn) bewahrten und unter dem Namen Istvánffysches Stylionarium oder Formularium bekannten Handschrift den Wappenbrief der Familie Kisserjéni, der um das Jahr 1518 ausgegeben wurde; diesem folgt die Behandlung der Wappenerneuerung und Erweiterung des vom König Wladislaus II. erhaltenen Wappens des Paul Barcsai durch König Johann von Zápolya, und schliesslich die Wappenschenkung des Königs Johann von Zápolya an einen Unbekannten, in der er einen vom König Wladislaus II. erhaltenen, bei dem Bauernaufruhr 1514 aber zugrunde gegangenen Wappenbrief erneuert.

MISZELLEN: PAUL GGHYCZY behandelt den gekrönten Helm im Mittelalter und bespricht ein ältestes Beispiel des ungarischen gekrönten Adelhelmes, der sich auf einem Wappensiegel mit Helm ungarischen Ursprungs aus dem Jahre 1357 befindet, das im Königlichen Archiv von Bruxelles bewahrt wird.

SAMUEL SARLAY beleuchtet auf Grund der Schriften der Neoacquistica Commissio vom Ende des XVII. Jahrhundezts den Ursprung der Besitztümer der Familie Vattay von Felsővatta.

ALFRED CZOBOR bespricht den Wappenbrief Leopolds I. aus dem Jahre 1695, in dem er in derselben Urkunde an drei Familien: Kobány, Stephanides und Jankó drei verschiedene Wappen schenkt. In der ungarischen Heraldik steht dieser Fall allein da.

FEUILLETON. Bericht von der ordentlichen Generalversammlung der Ungarischen Heraldischen und Genealogischen Gesellschaft 1934, mit der Eröffnungsrede des Präsidenten der Gesellschaft EMERICH SZENTPÉTERY und mit dem Bericht des Sekretärs.

LITERATURBERICHT. *Taborsky, Otto* über FEKETE NAGY, ANTON: Die gesellschaftliche und territoriale Ausbildung der Zips. — *Varga, Andreas* über SCHNEIDER, NIKOLAUS: Die Konskriptionen der Adeligen im Komitat Fejér 1754, 1809, 1818—21, 1828. — *Holub, Josef* über SULICA, KONSTANTIN: Die Entstehung des Archivs des Nationalmuseums. — *Czobor, Alfred* über RELKOVIĆ, NÉDA: Die ältesten Hörer der Universität Graz (1586—1640). — *Fekete Nagy, Anton* über MÁLNÁSI, EDMUND: Leben und Zeit des Kardinals Graf Emerich Csáky (1672—1732). — *Bottló, Béla* über WYROSTEK, LUDWIK: Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej.

Amtlicher Bericht über den Zuwachs der Archivabteilung des Ungarischen Nationalmuseums vom 1. Juli bis 31. Dezember 1933.

Der Zuwachs der Archivabteilung beträgt in dem genannten Zeitraum 4919 Stück. Zu diesem gehören unter anderem die Archive der Familien Detrich, Szilvay und Tarpay. Von den früher deponierten Familienarchiven erhielten die der Familie Tallián und Kazy grössere Ergänzungen. Auf Grund dieser folgt die Lebensskizze des Freiherrn Josef von Kazy, der in der neuesten wirtschaftlichen Entwicklung Ungarns eine bedeutsame Rolle spielte.

ZÓLYOM VÁRMEGYE PECSÉTJE.

Felolvastatott a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1934. dec. 13-án tartott igazgató-választmányi ülésén.

Werbőczy szerint a pecsét olyan aranyba vagy más ércbe, vagy viaszba nyomott nyilvános jelvény, amely minden tényt megerősít. Kétféle: hiteles és nem hiteles. Hiteles, mintegy közhitellel felruházott az, amelynek hinni kell.[1] Ilyen hiteles pecsétje van a fejedelemnek, az ország rendes báráinak, valamint a káptalanoknak és a konventeknek. Az okiratra helyezett ilyen hiteles pecsét minden tényt, amit az okirat előad, megerősít. Hiteles pecsétjük van még a városoknak és mezővárosoknak is, amelyet a királyoktól és fejedelmektől nyertek.

Werbőczy e felsorolásában, miként látjuk, nem említi a vármegyéket; holott ezeknek is van már évszázadok óta hiteles pecsétjük. De nem is említhette, mert az ő idejéből alig egy-két vármegyéről tudjuk csak, hogy hiteles pecsétje volt. Így Somogy vármegyének már 1498. óta volt hiteles, külön címerrel ellátott pecsétje, amelyet királyi engedéllyel oklevelein alkalmazott. Ugyanígy adataink vannak Hunyad és Sáros vármegyékről, valamint Fogaras vidékéről is, amelyek mint hatóságok szintén már a XV. század végén és a XVI. század elején használtak hiteles címeres pecsétet.[2]

A többi vármegye Werbőczy idejében és még utána is jó ideig, amikor a kiadmányok szövege is még «Nos N. N. vicecomes et quatuor iudices nobilium I. Comitatus N. N.» szavakkal kezdődött, úgy hitelesített, hogy a vármegye alispánja és a négy járás szolgabírája a saját, családi címerével ellátott magánpecsétjét[3] nyomta az okirat hátlapjára vagy annak aljára; mégpedig vagy egy sorban, élén az alispánéval, felülről lefelé, avagy vízszintes irányban; vagypedig négyszög alakban, és ilyenkor az alispán pecsétje annak közepére került. Ezért látunk a XVI. század közepéig, sőt nem egyszer azon túl is terjedő időkben a vármegyei kiadmányokon rendesen öt apró pecsétet; egy-két vármegye kiadványán, amelyeknek — mint Árva és Zólyom vármegyéknek,[4] — csak két járásuk volt, hármat.

A hitelesítésnek ez a módja azonban körülményes volt. Akárhányszor egyik vagy másik tisztviselő hiányzott és így a pecsétekkel való hitelesítés a következő közgyűlésre vagy ítélőszékre maradt. Közben a vármegyei önkormányzat is annyira kifejlődött és megerősödött, maga a vármegyei nemesség összessége, az «Universitas» is oly erőt képviselt már, hogy egységének és tekintélyének külsőleg is kifejezést akart adni. Többé nem az alispán nevével kezdődik a vármegyék hivatalos iratainak szövege, hanem mind

[1] II : 13. c.

[2] Nyáry Albert br.: A Heraldika Vezérfonala, 85. l. — Bárczay Oszkár: A Heraldika kézikönyve, 19. l.

[3] A szolgabírák pecsétjének hitelességét már az 1435 : 2. tc. 4. §-a, az 1486 : 9. tc. 3. §-a és az 1492 : 34. tc. 3. §-a biztosította.

[4] A jogtörténeti irodalomban általánosan hangoztatott állítással szemben, hogy minden vármegyében négy szolgabíró volt és ennek következtében négy volt a járások száma is, Zólyom vármegyében mindig csak két szolgabírót találunk és ennek megfelelően mindig két járást is: a felső és alsó járást. Ez a beosztás évszázadokon át 1849-ig, illetve 1860-ig állott fenn. A rövidéletű 1860—61. évi magyar alkotmányos rendszer idejében választottak először három szolgabírót (főszolgabírót).

A M. K. N. ... KÖNYVTÁRA.

általánosabb a «Nos Universitas nobilium I. Comitatus N. N.» bekezdés. Ennek megfelelően, midőn az immár ily bekezdésű okiratukra ennek közhitelűvé tétele végett pecsétet kellett tenniök, önkormányzatuk látható jeléül már egyetlen közös jelvényt, egy közös címert akartak használni.

Általános óhajnak tett tehát eleget az 1550. évi pozsonyi országgyűlés, midőn 62-ik törvénycikkével elrendelte, hogy ezután minden vármegye a somogyiak példájára csupán egy, királyi adományon alapuló és saját címerével ellátott pecsétet használjon, és amint megszerezte a vármegye a királyi adományt és pecsétje elkészült, azt az alispán, a szolgabírák és esküdtek által lepecsételt külön ládában őrizzék és onnan csak a közgyűlés vagy ítélőszék alkalmával vegyék ki és használják.

A törvénynek gyors foganatja lett. Néhány vármegye, így Sopron, Nyitra, Zemplén, Liptó,[1] Hont [2] és Borsod,[3] mindjárt a törvény meghozatala után még 1550-ben kért és kapott címeres pecsétet I. Ferdinánd királytól. Nógrád vármegye 1551-ben ;[4] Abauj [5] és Bars [6] 1552-ben. Turóc vármegye címere 1557-ből, Zala vármegyéé 1559-ből való.[7] A pozsonyi kamara alá tartozó tizennyolc vármegye a XVI. század második felében már mind rendelkezik címeres pecséttel, amelyet azután — Turóc kivételével [8] — állandóan használtak is. Volt hivatalos okirat, mint például az adórovó (dicator) részére igazolásul kiadatni szokott porta-jegyzék (connumeratio portarum), tűzesetek, török becsapások vagy egyéb pusztulás folytán beállott változások feltüntetésére, melyet csakis a vármegye pecsétjével volt szabad hitelesíteni, és ha nem ez a pecsét volt rajta, a kamara nem fogadta el.[9]

Voltak vármegyék, amelyek sokáig nem kértek és nem is használtak külön címerrel ellátott pecsétet, hanem a vármegye négy járását jelképező,[10] négy-négy, betűkkel ellátott kis részletpecséttel hitelesítettek, mely betűk együttesen a vármegye nevét adták. Így hitelesített pl. Ugocsa vármegye 1714-ig, Szatmár vármegye 1721-ig, Máramaros vármegye 1748-ig.[11] Szepes vármegye szintén hasonló részlet-pecséttel hitelesített [12] s utóbb, a XVI. század második felében, e négy részlet-pecsétre egy-egy családi címer is került. Ezekből alakult ki 1593-ban [13] e vármegye címeres pecsétje, majd 1802-ben, a vármegyének a Tíz lándzsás-székkel történt egyesítése alkalmával, legutóbb is használt pecsétje. Szabolcs vármegye is még sokáig, 1714-ig, ilyen négy, egy-egy járást jelképező, kis pecséttel hitelesített. Ezeken szintén már egy-egy külön címer volt. E négy címer összetételéből alakult ki azután a vármegye mai címere.[14]

Zólyom vármegye szintén az elsők között volt, amely címeres pecsétet kért és kapott. Hogy az adomány mikor történt, nem tudjuk pontosan megállapítani, minthogy sem a vármegye jegyzőkönyvében nem találunk róla feljegyzést, sem maga az adománylevél nem maradt fenn. A vármegyének az adomány idejében nem volt még sem székháza, sem levéltára, ahol ilyen értékes, megőrzésre érdemes okirat elhelyezhető lett volna. A vármegyéhez érkezett királyi parancsokat, nádori, országbírói leiratokat, szomszédos átiratokat s egyáltalán minden hivatalos iratot a vármegye első tisztviselője, az alispán vette át és őrizte otthon, saját kúriájában, egyszerű levelesládájában. Ha az alispán tisztségéből távozott, a közgyűlés színe előtt utódjának adta át az irato-

[1] Nyáry id. m. 86. l.

[2] Várm. monogr. (Borovszky) : 346. l.

[3] Nemz. Múz. Törzsanyag : . 1552. évi csom.

[4] Várm. monogr. (Borovszky) : 451. l.

[5] Nyáry id. m. 86. l.

[6] Bars vm. 1728. máj. 5. jelentése (O. L. Helytt. o. Ideal. Miscellan. 1728. No 4.).

[7] Nyáry id. m. 87. l.

[8] E vármegye adománylevele hosszú ideig magánkézben lappangott és a vármegye teljesen megfeledkezvén róla, ismét visszatért az alispán és a négy szolgabíró magánpecsétjével való hitelesítéshez. Csak 1638-ban került elő az adománylevél, mikor a vármegye levéltárának megszervezése végett az iratokat mindenfelől összeszedték. Ettől kezdve a vármegye, többi szomszédaihoz hasonlóan, ismét *címeres* pecsétjét használta.

[9] Defectus Camerae in rationibus dicae Pauli Vízkelety deprehensi. Nemz. Múz. Törzsanyag : 558. csom.

[10] «. . . Quatuor minoribus sigillis totidem Processus seu Parochias designantibus.» L. Ugocsa vm. pecsétjére vonatkozó adománylevelet, 1714. nov. 6. — Országos Levéltár : Kir. Könyv. XXX : 404, 405. l.

[11] U. o. XXXIII : 499 ; XLI : 246. l.

[12] Nyáry id. m. 87. l. — Bárczay id. m. 19. l.

[13] Szepes vm. 1728. márc. 15. jelentése. (O. L. Helytt. o. Ideal. Miscellan. 1728. No 4.)

[14] O. L. Kir. Könyv : XXX : 372. l.

kat. Ha meghalt, családja szolgáltatta be azokat a közgyűlésnek. Az alispáni tisztség ebben az időben még terhes kötelesség volt, melyet büntetés terhe alatt el kellett vállalni és mindenki sietett is, főleg a törökkel szomszédos, törökkel érintkező vármegyékben, az év leteltével e tisztséget letenni. Elképzelhető tehát, hogy a gyakori iratátadás, levéltárvándorlás alatt mennyi irat visszamaradt itt is, ott is, egy-egy családi levelesládában. Miként a szomszédos Turócban, Zólyomban is így kallódott el a címeradományozásról szóló királyi oklevél. Az adományozást követő években Zolnai Stek Péter, Micsinszky János, Névery Mátyás, Radvánszky György, majd ismét Zolnai Stek Péter, Micsinszky János, újra Zolnai Stek Péter, Polthári Soós János, Radvánszky Ferenc, idősb Polthári Soós János, Osztroluczky Gáspár, Polthári Soós István, Radvánszky György, majd éveken át a Polthári Soósok, hol az idősbbik, hol az ifjabbik János, Osztroluczky Menyhért, a század végén Radvánszky Ferenc, a XVII. század első évtizedeiben Gyürky Benedek stb. váltották fel egymást az alispánságban. Valószínű, hogy ezek egyikének levelesládájában maradhatott az oklevél; ezért, ha e családok közül egyesek levelesládái előkerülnének vagy mód kínálkoznék azok átvizsgálására, erre a körülményre jó volna tekintettel lenni. Mert például Turóc vármegye ily adománylevele is nyolcvan évi lappangás után egy volt alispán családjának levelesládájából került elő.[1] A zólyomi nyomtalanul eltűnt.

A legrégibb pecséten az 1553. év látható és így ezt kell a címeradomány évének tekintenünk. A pecséten levő címer 20 mm átmérőjű, csücskös talpú, kissé túlszéles, késő renaissance-stílusú pajzs, amelynek mezejét keskeny, *egyenes*, vízszintes pólya két mezőre osztja, melyek mindegyikében sziklák láthatók, közöttük 2—2 fenyőfával. A pajzsmező színe nincs jelezve. A vízszintes pólyát felül is, alul is, gyöngyfűzérszerűen apró pontok szegélyezik, aminek nem adhatunk heraldikai magyarázatot. Csak díszítés lehetett. A pajzson kis háromágú leveleskorona nyugszik, mellette az 1553. évszám. A címert 28 mm átmérőjű kettős kör övezi benne, «S(*igillum*) Universitatis Nobilium I(*nclyti*) Com(*itatus*) Zo-l(*iensis*)» körirattal [2] (1. kép).

A vármegye e címeres pecsétjét nagy becsben és tiszteletben tartotta, amit az alábbi, az adományozást követő 1554. évben történt eset is bizonyít. A vármegye ítélőszéke egy Bohus György nevű, Liptóból átszármazott nemest azért, mert egy iratot, amelyen a Micsinszky János alispán által reányomott hiteles pecsét volt — nem tudni mi okból — eltépett, nem becsülvén meg rajta a pecsétet, súlyos, egy évi alispáni fizetésnek megfelelő 100 frtnyi pénzbüntetéssel sujtott.[3]

1. kép.

A hiteles pecsétet legtöbb vármegyében — talán Nógrád és Nyitra kivételével, ahol az előbbiben a jegyző gondjaira volt bízva,[4] az utóbbiban pedig jó ideig a nyitrai káptalanban volt elhelyezve,[5] — az alispán őrizte. Így volt ez Zólyom vármegyében is. Az alispán minden közgyűlésre és ítélőszékre elvitte magával és a pecsételésért egy-egy okirat kiállításánál külön díjat szedhetett. Utóbb, 1730-ban, helytartótanácsi rendelet a megindított kereset vagy a tárgyalás alatt álló per vagyoni értéke szerint szabályozta a szedhető különdíj nagyságát.[6]

Ha az alispán tisztségéből távozott, a tisztújító széken (in facie sedis) a vármegye közönségének színe előtt adta át utódjának a pecsétet, vagy közvetlenül, vagy a főispán kezébe téve le azt. Újra megválasztatván, ugyanilyen ünnepélyes külsőségek között vette át, mint tisztségének jelvényét. Ez az ünnepélyes pecsétátadás azután évszázados szokássá vált, s megmaradt a legújabb időkig.

Zólyom vármegye az 1553. évi, tehát első pecsétjét egy századnyi időn át, 1650-ig használta. Ebben az időben állandó érintkezésben lévén a törökkel, mozgalmas és gondterhes napokat élt át. Hiába zárta el déli völgyeit, torlaszolta el a

[1] L. a vármegye 1638. évi szabályrendeletét. Közli Kolosvári—Óvári: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyüjteménye: *IV*, 1, 183, 184. l.

[2] O. L. Kincst. o. N.-R. A. fasc. 253. No 6, No 7. — Nemz. Múz. Törzsanyag: 1579. évi csom.

[3] Zólyom vármegye levélt. Protoc. No 1: 304. l.

[4] Várm. monogr. (Borovszky): 468. l.

[5] Kolosvári—Óvári: IV, 1, 148. l.

[6] Zólyom várm. ltár. Protoc. No 30: 461, 462. l.

hegyek átjáróit és szervezett külön védőőrséget,[1] a török martalóc csapatok állandóan becsapkodtak területére és a déli részeket, a zólyomi vár környékét, elpusztítván, több helységet behódoltattak, másoknak lakosságát a gyermekekkel együtt rabságba hurcolták.[2] De ugyanígy fel-alá kóborolt, rabolt és erőszakoskodott a vármegyében a sok fizetetlen végbeli katona és egyéb lézengő, kivert, hontalan szegénylegény is, aminek eredményeképpen csakhamar olyan rablóvilág keletkezett, mely a közbiztonságot teljesen aláásta, úgyhogy a nemesség a vidéki kúriákból a védettebb városok falai közé volt kénytelen húzódni. Így tett Gyürky Gáspár is, a vármegyének már két év óta alispánja. Felsőpetőfalvi[3] kúriájából beköltözött Zólyom városába, ahol háza volt. De 1650-ben már maga Zólyom város sem volt teljes biztonságban és a vármegye a királyhoz fordult segítségért.[4] Maga a nép oly szegény volt, hogy a katonaságot sem tudta eltartani[5] és a füleki várral szemben fennálló kötelezettségének (gratuitus labor) sem tudott eleget tenni.[6] Az alispánnak így tetemesen megnövekedett a dolga, gondja; állandóan úton, otthonától távol volt. Hol a királynál, hol a nádornál, hol a Bécsben lakó főispánnál, gróf Csáky Lászlónál járt; kért, panaszkodott. Ezt a távollétét néhány vakmerő kóborlegény felhasználta, 1650. október havában betört az alispán házába, feltörte ládáit és ellopta több értékes holmiját. Az ellopott, eltűnt tárgyak között volt a vármegye hiteles pecsétje is. Az alispán kiküldetéséből visszatérvén, a vármegye október 31-i besztercebányai gyűlésén kötelességszerűen bejelentette a pecsét eltűnését. A vármegye, nehogy a hiteles pecsét hiányában okiratainak hitelessége szenvedjen, ott helyben elrendelte, hogy az alispán az egyik besztercebányai ötvösnél új pecsétet készíttessen, azt mutassa be és tegye közhírré, hogy ezután ezt az újabb pecsétet kell hitelesnek tekinteni.[7] A kivitelre nézve felhatalmazta az alispánt, hogy az új pecsét alakban és minőségben eltérhet a régitől. Az új pecsét elkészülvén, a vármegye ezt december 29-én bejelentette a főispánjának, kérve, hogy intézkedését hagyja jóvá és ő is ismerje el hitelesnek az új pecsétet.[8]

Az újabb pecséten a címerpajzs az 1553. évinél keskenyebb, 18 mm széles, barokk stílusú, középen kétoldalt köralakú kivágással; a vízszintes pólya viszont szélesebb s mellőle a gyöngyfűzérszerű pontok hiányzanak. A felső és alsó mezőben a sziklák élesebben kirajzoltak, bár még mindig egy tömegben állanak. Színjelzés itt sincs. A pajzsra ötágú, a pajzsnál keskenyebb leveleskorona van helyezve. A pólyával egy vonalban a pajzs mellett az 1651. évszám olvasható. A címerképet körülfekvő kettő skörben «**Sigillum Comitatus Soliensis**» körirattal[9] (2. kép).

2. kép.

Ezt a pecsétet a vármegye három évtizeden át használta. Ekkor már olyan feltétlen kelléke volt a vármegye hivatalos kiadványainak, hogy midőn egyízben, 1669-ben, az udvarnál olyan iratot mutattak be, amelyen hiányzott a vármegye hiteles pecsétje, a király 1670. január 21-i leiratával szigorúan megdorgálta a vármegyét és figyelmeztette, hogy a jövőben ilyesmi többé elő ne forduljon.[10] Egy évtizeddel később pedig, 1680. január 2-án, felhívta a király gróf Csáky Pál főispánt, hogy mutassa be a hiteles pecsét adománylevelét. Annak azonban, hogy a vármegye e felszólításnak eleget tett vagy csak felelt volna is rá, nincs nyoma.[11]

Az 1679. február 9-i tisztújító széken Hajniki Bezegh György, az újonnan megválasztott alispán

[1] U. o. Protoc. No. 15 : 104. l.
[2] U. o. Protoc. No. 3 : 747; 843. l.
[3] Később Illésfalva.
[4] Várm. ltár. Protoc. No. 3 : 940—942. l.
[5] U. o. Protoc. No. 5 : 808, 809. l.
[6] U. o. Miscellanea : XXIV. fasc. I : 107.
[7] U. o. «Werthlose Gegenstände»-feliratú, 1599—1697. évi iratok. Fasc. No. 28.
[8] U. o. Protoc. No. 5 : 433—436. l.
[9] O. L. Kanc. o. Litterae Comitatuum. 1655. No. 158.; 1658. No. 183. — U. o. Particulare : 1672. No. 11. — Nemz. Múz. T.-anyag. 1659. évi csom.
[10] Várm. ltár : Acta publico-polit. B. fasc. XI. No. 32.
[11] Lásd Kovácsy János várm. levéltárnok jelentését Havas, zólyomvármegyei kir. biztoshoz, 1863. ápr. 14-én. (O. L. Kincst. o. pecsétgyüjtemény.)

vette át megőrzésre a pecsétet. Ebben az időben már Thököly Imre állott a bujdosó kurucok élén és Zólyom vármegye is átélt néhány hónapi kuruc megszállást. Az alispánválasztáskor azonban ismét a császáriak kezén volt. Bezegh György, a vármegyének e tragikus végű alispánja, egyike volt kora legkiválóbb férfiainak. Kiváló képzettsége, jogban való jártassága, szónoki képessége közismert lévén, már ifjúkorában több vármegye, így Heves és Pest-Pilis-Solt, nótáriusává választotta. Egyideig Füleken lakott. Szíve azonban szülővármegyéjébe vonzotta. Itt, a hajniki kúriájában telepedett le és csakhamar a vármegye vezetői közt foglalt helyet. A vármegye talán még sohasem élt át oly zaklatott és keserves éveket, mint az ő alispánsága idején. Dúlta a török, sorra pusztította falvait és rabságba hurcolta lakóit.[1] De a föld népét Strassoldo tábornok német katonái is sanyargatták és utolsó falatját is elvitték.[2] Hűséget követelt a király, de épp úgy Thököly is, akinek kurucai szintén fosztogattak és dúltak.[3] A vármegye védelmet kért a királytól, a nádortól, hiszen királyhű akarna mindenkor maradni. A nádor gúnyosan azt felelte, hogy védelmezze meg tehát Thököly a vármegyét.[4]

Bezegh György egyideig még szilárd maradt királyhűségében; de 1682. őszén, amikor a császáriak kivonultak és a vármegye ismét Thökölynek volt kénytelen meghódolni, nagyon nehéz napok virradtak reá. Szeptember 1-én még hűségnyilatkozatot tesz Strassoldo tábornoknak;[5] októberben még ő közvetíti a fegyverszünetet Thököly és Caprara tábornok között.[6] De a sok keserűség, a bécsi udvar önzése, főleg tehetetlensége, amelylyel a vármegyét nagy nyomorúságában magárahagyta, végül is Thököly karjaiba hajtotta a december 30-án újra megválasztott alispánt.[7] 1683. tavaszán a király nemesi felkelést rendelt el. Ám ugyanakkor Thököly is. A vármegye április 5-én fegyverbe szólította a nemességet és a felkelők kapitányává Bezegh György alispánját választotta. Az április 22-én Nagyszalatnán tartott lustra után Bezegh a felkelőkkel Thököly zászlai alá vonult.[8] Ugyanekkor magával vitte a vármegye pecsétjét is. Távozása után megszűnt a közigazgatás és igazságszolgáltatás menete. Nincs adatunk sem közgyűlésről, sem ítélőszékről: a vármegye jegyzőkönyvében 1683. április 22-től 1684. február 12-ig egy szó bejegyzés sincs.

Bár Bécs felmentése után Thököly szerencséje hanyatlani kezdett és Rabatta császári tábornok bevonulásával Zólyom vármegye kuruc szereplése véget ért, Bezegh György nem tért vissza. Alispáni tisztségéről azonban nem mondott le és a vármegye pecsétjét sem adta vissza. Thököly környezetének egyik legkiválóbb tagja, Thököly kedvelt tanácsosa maradt. A vármegye viszont, nyakán a német katonasággal és a megújuló sanyargatás és politikai üldözés fenyegető terhe alatt, főispánja sem lévén, nem maradhatott vezető nélkül és ezért Beniczky Tamást választotta meg alispánjává. Hűségnyilatkozatot tett a királynak.[9] és a nádor és Karaffa tábornok rendeletére a nemességet is fegyverbe szólította.[10] Minthogy pedig pecsétje hiányzott és kiadmányait kénytelen volt ismét a régi, még a XVI. század elején dívott szokás szerint az alispáni és szolgabírói pecsétekkel hitelesíteni,[11] 1684. április 5-én megbízta az új alispánt, hogy a Bezegh György kezei közt levő hiteles pecsét helyett másikat vésessen, de bizonyos változtatással, hogy amattól eltérő legyen és így meg lehessen különböztetni az újabb pecséttel hitelesített okiratokat azoktól, amelyeket esetleg a Bezegh kezei között levő pecséttel hitelesítettek.[12]

Megjegyzendő, hogy Bezegh esete nem volt egyedülálló, mert pl. ugyanakkor Zemplén vármegye pecsétje is Thököly táborába került és utóbb Patay János hozta onnan vissza a vármegyéhez.[13] II. Rákóczi Ferenc felkelése idejében

[1] Várm. ltár: Protoc. No. 20: 219—221; No. 3: 250—255; 839—844. l.

[2] U. o. Protoc. No. 20: 8. l.

[3] U. o. Protoc. No. 3: 222. l.

[4] U. o. Protoc. No. 3: 226—230. l.

[5] Lásd a pecsétjét a hűségnyilatkozaton: O. L. Kincst. o. Lymbus: Series I. fasc. 28 (1682).

[6] Jurkovich Emil: Besztercebánya és vidékének kalauza: 42. l.

[7] Várm. ltár: Protoc. No. 20: 359; 372; 374, 375. — No. 3: 229. l.

[8] U. o. Protoc. No. 20: 378—387. l.

[9] U. o. 451—457. l.

[10] U. o. 459. l.

[11] O. L. Kanc. o. Litterae Comit. 1684. febr. 12.

[12] Várm. ltár. Protoc. No. 20: 459. l.

[13] Szirmay Antal: Notitia Hist. Comitatus Zempleniensis, 265. l.

viszont Hont vármegye pecsétjét Szent Iványi Ráfáel alispán vitte magával a kuruc táborba és csak a szatmári békekötés után hozta vissza.[1]

Bezegh Kassán tartózkodott, és bár tudomása volt arról, hogy otthon, a vármegyéjében már más az alispán, a pecsétet nem juttatta vissza. A vármegye tehát — emlékezvén a király 1670. évi szigorú dorgálására, nehogy újabb megrovásnak tegye ki magát hiteles pecsételés hiánya miatt, — 1685. július 2-án ismételten határozatot hozott, mely szerint, miután a Thököly hadaival eltávozott Bezegh György a vármegye tudta és beleegyezése nélkül vitte el magával a hiteles pecsétet, a vármegye pedig nem maradhat pecsét nélkül; de meg különben is, ha ez vissza is kerülne, már úgysem lehetne használni, — más, újabb pecsét készítését rendelte el, — mint mondtuk — olyan feltűnő változtatással, hogy azonnal megkülönböztethető legyen az előzőtől. A címer lényege azonban maradjon a régi.[2]

Thökölynek Nagyváradon történt elfogatása és ennek kapcsán a kurucság bomlása azt eredményezte, hogy Kassa, a kurucok utolsó bástyája is megnyitá kapuit a császáriaknak és a védőőrséggel együtt Bezegh György is császári kézre került. Egyideig még őrizet és megfigyelés alatt állott, de a király hűségére kötelezvén magát, menlevelet kapott és 1686. tavaszán már otthon volt. Mintha közben mi sem történt volna, április 9-én levélben bejelentette a vármegyének, hogy az alispáni tisztséget, amelyet még az elhalt főispán óhajából és az egész vármegye akaratából mindezideig viselt, leteszi és visszaszolgáltatja a a vármegye hiteles pecsétjét.[3] A vármegye kiváló fiának, bár már három év óta Beniczky Tamás volt az alispán, minden neheztelés nélkül kiállította a bizonyítványt a pecsét beszolgáltatásáról;[4] sőt Bezegh ezután is még hónapokig tovább szerepelt a vármegye közéletében.[5] De sorsa már meg volt pecsételve. Karaffa tábornok a téli szállásra elhelyezett császári katonaság élén két telet, az 1683/4. és 1684/5. évit, Besztercebányán töltötte, ahol az akkori Meerwaldt-, utóbb Szumrák-, ma Keme-féle főtéri házban volt elszállásolva.[6] Ez alatt az idő alatt alkalma volt a vármegye nemességének a gondolkozását alaposan megismerni. Így érthető, hogy mikor Eperjesen vésztörvényszékét felállította, ebből a vármegyéből miért hurcoltatott el annyi kiváló férfiút. Ezek elseje Bezegh György volt. Megrendítő sorsa ismeretes. Szerencsétlen hitvesének könyörgése, valamint a megriadt vármegye felirata ellenére Karaffa, miután előbb embertelenül megkínoztatta, 1687. május 14-én fejét vétette.[7]

Bár Bezegh a pecsétet visszahozta, a vármegye nem vette már többé használatba, hanem ezentúl az 1685. évi júl. 2-i határozata értelmében készült új pecséttel hitelesített. Ezen a pajzs gömbölyű talpú és homorú oldalú, e mellett még keskenyebb — 16 mm széles — és magasabb, mint a két előzőn volt. A pajzsmezőt, eltérőleg az 1553. és 1651. évitől, most már nem egyenes vonalú, síma, hanem *hullámos* — a Garam-folyót jelképező — vízszintes pólya osztja két mezőre. A sziklák itt már tisztán *három csoportra* oszlanak és közöttük könnyen kivehetőleg magasan kiemelkedik a két fenyőfa. A pajzs egész felső peremét befedő ötágú leveleskoronát itt már gyöngyök is díszítik. Teljes újítás a pajzs mindkét oldalán pajzstartókként alkalmazott egy-egy szárnyas, térden felül hasított ruhájú angyal. A címert kettős kör veszi körül — a külső 36 mm átmérőjű — benne «*Sigillum Comitatus Zoliensis. 1685*» körirat.[8] (3-ik kép.) Ezután száz évig ez maradt a vármegye hiteles pecsétje.

3. kép.

A helytartótanács felállítása után a közigaz-

[1] Várm. monogr. (Borovszky): 343. l.
[2] Várm. ltár. Protoc. No. 20: 547. l.
[3] U. o. 575. l.
[4] U. o. 580. l.
[5] U. o. 591. l.
[6] Jurkovich E. id. m. 46. l.
[7] Nemz. Múz. T.-anyag: 1687. évi csomag. — Rezik I.: Theatrum Eperiense seu Laniena Eperiensis. Ford. és sajtó alá rend. Gömöry János és Pogány Gusztáv. (Liptószentmiklós, 1931.): 55—58. l. — Várm. ltár. Protoc. No. 20: 620. l.
[8] O. L. Kúriai o. Nagyszombati ker. tábla: fasc. 259. No. 4639. — Nemz. Múz. Törzsanyag: 1695. évi csom.

gatás terén erősen fokozódó írásbeliséggel kapcsolatban, és nehogy a jogkereső lakosságnak valamely okirat hiányossága miatt kára legyen, legfelsőbb helyen tudni akarták, hogy a hiteles pecséttel rendelkező testületek és hatóságok mi alapon használják pecsétjüket és egyesek ezenfelül még a vörös viaszt is? A magyar udvari kancelláriában őrzött Királyi Könyvek feljegyzései ugyanis erre vonatkozólag nem adtak felvilágosítást. Huszonhét vármegyéről, tizenkilenc városról, tizenegy káptalanról, öt konventről és egy főapátságról hiányoztak ezek az adatok. III. Károly király tehát 1728. jan. 23-án felhívta a helytartótanácsot, kívánjon be felvilágosító és igazoló jelentéseket arról, ki, milyen, kitől és mikor kelt adománylevéllel kapta hiteles pecsétjét és mi jogon használnak egyes vármegyék vörös viaszt? A helytartótanács jan. 30-án továbbította a legfelsőbb rendeletet. A felhívást Zólyom vármegye is megkapta, amelynek pecsétjéről szintén nem volt adat a Királyi Könyvekben. A vármegye ugyanazon év április 5-én tett erre vonatkozólag jelentést. Általában úgy él a tudatunkban egy-egy vármegye vezetősége, az ottani nemesség legelőkelőbb, legképzettebb, legtanultabb tagjaiból kiválasztott alispán, notárius, szolgabíró, táblabíró, mint aki nemcsak hazája, de szűkebb szülőföldje, vármegyéje történetében is otthonos; hazája alkotmányának történetében pedig feltétlenül jártas, már csak azért is, mert alkotmányjogi ismeret, sőt alapos ismeret nélkül el sem tudunk képzelni a rendi világ zöldasztalánál szereplő magyart. És mégis — olvasva a vármegye jelentését — azt kell látnunk, hogy talán éppen maga a vármegye notáriusa, aki a fogalmazást végezte, bizony elég keveset tudott szülőföldje multjából, de még a magyar alkotmány történetéből is. A legnagyobb gonddal átnézték a levéltár iratait, — mondja a jelentés — de tekintve, hogy a régebbi jegyzőkönyvek, az iratokat nem is említve, elvesztek; azokban pedig, amelyeket a letűnt századok viszontagságaiból át tudtak menteni, a pecsétről nincs szó, a pecsét adományozásának idejéről és körülményeiről nem tudnak felvilágosítást adni. De nincs kizárva, mondja tovább a jelentés, hogy a pecsét eredete visszanyúlik a régmult századokba, amikor az ország a király és a köz akaratából egymástól területileg elkülönített részekre, vármegyékre osztatott — ez alatt természetesen csakis Szent István király korát érthetjük — és e külön vármegyék, mint hatóságok, a közügyekben és az igazságszolgáltatás terén intézkedési jogot nyertek, — ez ugyan későbbi, de még mindig igen régi időre vonatkozik — ugyanakkor részükre megengedtetett a hiteles pecsétnek, mint lényeges kelléknek használata is, hogy e pecsét segítségével közhitelűvé tehessék intézkedéseiket. Ami a vörösviaszt illeti, ilyent Zólyom vármegye sohasem használt, hanem mindig csak zöldet, az ősök mindenkori példájára. Szokott pecsétjét mindenkor hitelesnek ismerték el az országgyűléseken a Karok és Rendek, és ugyanúgy hitelesnek ismerték el Magyarország mindenkori királyai is. Minthogy pedig a levéltárban feltalálható kiadványok tanúsága szerint a vármegye immár több mint három század óta (?) nyilvánvaló használatában van jelenlegi pecsétjének és a zöldviasznak, ma is azzal él, azt hiszi, hogy e hosszú gyakorlat felmenti őt, hogy bővebben igazolja a jelenlegi címeres pecsétjéhez való jogát.[1]

A vármegye természetesen tévedett abban és máig sincs arra adat, — kivéve a legelül említett egy-két vármegyét — hogy akár Zólyom, akár más vármegye a középkorban címeres pecsétet használt volna; még kevésbbé lehet szó arról, hogy ily címeres pecsét használata Szent István királyig, tehát a vármegyék keletkezésének koráig nyúlna vissza. De még abban is tévedett, hogy Zólyom vármegye már több mint három század óta használta akkor a címeres pecsétjét. Ellenkezőleg, adataink arról tanúskodnak, hogy a vármegye még a XVI. század elején is, hasonlóan a legtöbb vármegyéhez, az alispáni és — két járása lévén — két szolgabírói pecséttel hitelesített.[2] A kormányszék azonban, úgylátszik, meg volt elégedve a felelettel, mert újabb kérdést a pecsétügyben nem intézett többé a vármegyéhez.

A XVIII. század közepén különben a vármegye címere különös kitüntetésül is felhasználtatott. Mária Terézia ugyanis 1758. november 26-án Bécsben kelt adománylevelével kedvelt emberét, Zólyom vármegye akkori főispánját, Nagymányai Koller Xav. Ferencet, bárói rangra emelvén, címeréül a négyelt pajzs harmadik mezejébe a vármegye címerét adományozta.[3]

[1] U. o. Helytt. o. Ideal. Miscell. 1728. No. 4.
[2] U. o. Dl. 21,159.
[3] U. o. Kir. Könyv: XLV: 93—102. l.

Míg a két előző században a vármegye pecsétje a megbízatás, a felelős vezetői tisztség jelvényeként a tisztség átvétele vagy letétele alkalmával csak a tisztújító székeken szerepelt, amikor azt az alispán az univerzitásnak, tehát annak a testületnek a kezéből vette át, vagy annak a kezébe adta vissza, aki megválasztotta, akinek tehát megbízatásából a tisztséget gyakorolta, — «dominus vicecomes immediatam dependentiam ab inclita universitate habens», — addig a XVIII. században, amikor a vármegye autonómiája az erős központi hatalom nyomása alatt fokról-fokra gyöngült, a pecsét már a főispáni beiktatásokon is szerepelt. Így 1769. szept. 6-án, a hatalmas gróf Grassalkovich Antal főispán ünnepélyes beiktatásán az üdvözlő beszédek elhangzása után az alispán hódolata és alárendeltsége jeléül a vármegye pecsétjét is odatette az új főispán elé, amit azután Grassalkovich gráciája és bizalma jeléül újra visszaadott az alispánnak.[1]

4. kép.

II. József alkotmányellenes intézkedéseinek egyik legsúlyosabbika, amellyel különösen megbántotta és megalázta a nemességet, a vármegyék önkormányzatának eltörlése volt. Ezzel kapcsolatban 1786. jún. 16-án a kancellária arról értesítette a helytartótanácsot, hogy az uralkodó eltiltotta a címerek használatát is a vármegyék pecsétjén. Ezután minden vármegye pecsétjére az ország címere kerül, körülötte, mint körirattal, a vármegye neve. Felhívta tehát a helytartótanácsot, hogy készíttesse el és küldje szét az új pecséteket; a vármegyék pedig küldjék be az addig használt címerespecsétjeiket a helytartótanács útján a kancelláriához. A helytartótanács a rendelet értelmében az új pecséteket egy Eliás nevű óbudai és egy Seitz Ferenc nevű pesti vésnöknél elkészíttette, darabját 13 frtjával, és augusztus 1-én szétküldötte a vármegyéknek.[2]

II. József azonban nemcsak megszüntette a vármegyék önkormányzatát, hanem alkotmányellenesen ősi vármegyéket egyesített is. Így egyesítette több más vármegyéhez hasonlóan Zólyom vármegyét is a szomszédos Turóc vármegyével. Az egyesítésről szóló első rendelet a pecséthasználatot illetőleg még úgy intézkedett, hogy a két vármegye címere is egyesíttessék «a heraldika szabályai szerint».[3] Az egyesített két vármegye tehát összetett címert használt volna. Minthogy azonban az önkormányzat megszűntével megszűnt az «universitas nobilium» elnevezés is, jött az újabb rendelet, a fentebb említett, amely a vármegyei címert is eltüntette és így az egyesített két vármegye pecsétjére is az ország címere került, felette a Szent Koronával és a körülvevő kettős körben a «Sigillum» szó kihagyásával «*Comitatus Thurócz et Zólyom uniti*» körirattal. Az eredeti, ma is meglevő, a helytartótanács rajzolója által készített tervrajz[4] szerint az ország címere alá az «1786» évszám került (4. kép).

Az egyesített két vármegye székhelyéül Besztercebánya jelöltetvén ki, ide szállította be 1786. júl. 13-án Turóc vármegye a levéltárát és azzal együtt ugyanazon a napon szolgáltatta be Justh György másodalispán Turóc vármegye addigi hiteles pecsétjét is.[5]

A vármegyék a kormányszék rendelete értelmében nemcsak az addig használt legutolsó, hanem a régebbi, használatból már kivett pecséteiket is felküldötték. Az erdélyi vármegyék kivételével, amelyek az erdélyi kancelláriához küldötték be, 53 vármegye (beleértve az akkor még a magyar helytartótanácsnak alárendelt Kőrös, Pozsega, Szerém, Varasd, Verőce és Zágráb vármegyéket is,) összesen 63 egész és egy töredék-pecsétet küldött fel a kancelláriához. Az ezen alkalommal egybeállított kísérő jegyzékből látható, hogy a

[1] Várm. ltár. Protoc. No. 47 : 1—16. l.

[2] O. L. Helytt. o. Polit. Comit. 1786. fons. 269, p. 1, 2, 3.

[3] Várm. ltár. Protoc. No. 65 : 400—403. l.

[4] O. L. Helytt. o. Polit. Comit. 1786. f. 269. p. 1.

[5] Várm. ltár: Protoc. No. 65 : 555, 557. l.

legtöbb vármegyének, így Zólyomnak és Turócnak is, ezüstből volt a pecsétje. Aranyból hat vármegyének (Pest, Sáros, Sopron, Szatmár, Ung és Zemplén) ; acélból, ezüstlappal huszonnégy ; acélból, rézlappal két, és tiszta acélból négy vármegyének.[1] Az egyesített Zólyom—Turóc vármegye négy évig használta az ország címerével díszített pecsétet. II. József rendeletére jogügyi irataiból szerkesztett lajstromait is ezzel a pecséttel hitelesítette.[2]

II. József rendszere azonban csak néhány évig tarthatta magát. 1790. jan. 28-án Pálffy gróf kancellár már értesítette a vármegyéket a legfelsőbb elhatározásról, amely azon év május 1-vel visszaállította az alkotmányt és a vármegyék önkormányzatát. Ezt követte márc. 2-án a helytartótanácsnak az egyesített vármegyék elkülönítéséről szóló rendelete, amely óriási lelkesedést keltett a vármegye közgyűlésén.[3] Márc. 22-én már külön gyűlésezett Zólyom vármegye és e naptól kezdve ismét visszatért jogaiba a vármegye előbbi, az 1685. évszámmal ellátott hiteles címeres pecsétje.

Negyvenhét évig maradt így használatban. 1837-ben, kapcsolatban az egész országban ekkor megindult mozgalommal, amikor az egységes magyar nemzethez való tartozásuk és teljes együttérzésük bizonyítására a nemzetiségi vármegyék is csak magyar nyelven vezették jegyzőkönyveiket és teljesen magyar nyelvűvé vált a közigazgatás és igazságszolgáltatás írásbelisége, Zólyom vármegye is azzal a kérelemmel fordult V. Ferdinand királyhoz, hogy régi és már nagyon kopott pecsétje helyett újat készíttethessen : de az eddigi latinnyelvű körirat helyett most már magyart óhajtana használni. A király a kérelmet teljesítve, Bécsben, 1837. július 11-én kelt oklevelével megújította a vármegye régi címerespecsétjét. Az adománylevél a következőkben adja a címer leírását :

«Álló, alul kerek és öbölszerűen hegyben végződő, ezüstszínű pajzs, a régebbihez hasonlóan lecsapott felső sarokkal és behajlított oldalakkal, amelynek mezejében középen ezüst hullámzó pólya látszik, a Garam-folyót jelképezve, amely a vármegyét átszeli ; ugyane pólya felett, valamint alatta a mező mindkét részében a mező alapjából három-három zöld hegy emelkedik ki, egymástól elválasztva, kiugró sziklákban kicsúcsosodva, közbeeső két-két szálas fenyőfával, mintegy jelezvén a kimeríthetetlen kincseket, az ércbányákat, amelyeket e vármegye földjének külső alakja, magas hegyeivel, sűrű eredeivel, méhében rejt. A pajzsra gyöngyökkel és drágakövekkel díszített nyílt, aranykorona van helyezve, amelyet két oldalról mint pajzstartó (telamon) egy-egy angyal tart egyik kezével ; a másik kezével a pajzsot támogatja. Az egyik angyalnak sárga, a másiknak veres színű, — mégpedig eltérőleg az előbbitől, az 1685. évitől, hasítás nélküli — hosszú ruhája van ; egyik veres-, a másik kékszínű, váll-

5. kép.

ról leomló uszállyal van övezve. A leírt címert köralakban ezüst (fehér) szalag veszi körül, belülről és kívülről is aranyfonállal szegélyezve, amely szalagon királyi engedéllyel, megfelelő közökkel, a következő nagybetűs, magyar felírás van elhelyezve : «*Zólyom vármegye pecsétje, 1837.*»[4] (5. kép). A címeradomány eredetijét ma is a vármegye levéltárában, Besztercebányán őrzik. Ez a magyar köriratú pecsét a szabadságharc leveretéseig maradt használatban.

Beniczky Lajos, magyar kormánybiztos, az orosz hadsereg közeledtére, 1849. júl. 5-én Zólyomba gyűlést hívott egybe s a tisztviselőket felszólította, hogy az elnyomó hatalomtól tisztséget,

[1] O. L. Helytt. o. Polit. comit. 1786. f. 269. p. 103.
[2] E lajstromok ma az O. L. kúriai o.-ban őriztetnek.
[3] Várm. ltár. Protoc. No. 73 : 7. l.
[4] O. L. Kir. Könyv : LXVI : 651—653. l.

megbízatást el ne fogadjanak.[1] A tisztviselők el is hagyták helyüket, elszéledtek, és amikor augusztus havában az orosz Grabbe-féle hadtesttel az oda beosztott Mátyus János cs. kir. hadseregbiztos a vármegyébe bevonult, nem volt magyar tisztviselő, aki előtte jelentkezett volna és a vármegyeházát, a levéltárat és a pecsétet átadta volna.[2] De nem is volt szükség a címeres pecsétre, mert az elnyomatás éveiben a vármegyei címer eltiltatván, a kétfejű császári sas került a pecsétekre. Kivétel volt a rövid életű alkotmányos korszak, amikor az abszolút kormányzási rendszer bukásával a vármegye szervezetének alapjául az 1848. évi törvények vétettek és 1860. dec. havában újra használatba került a vármegye 1848 előtti címeres pecsétje. 1861. év végén azonban az életbe lépett provizórium ismét bekövetelte a régi pecséteket. Volt vármegye, amelynek alkotmányos alispánja szóba sem állt a királyi biztossal, hanem vagy letétbe helyezte a pecsétet, mint ez Bars vármegyében történt, vagy átadta a vármegye levéltárnokának. Legtöbb vármegye utóbbi módon cselekedett. Volt alispán, aki csak az erőszaknak engedve adta át a pecsétet, mint Abauj vármegyében is. De volt olyan, így a turóci, aki a kellemetlenséget elkerülendő, beszolgáltatta a királyi biztosnak. Így tett Zólyom vármegye visszalépő alispánja, Platthy György is, aki 1861. dec. 7-én a királyi biztossá kinevezett Havas András, volt körmöcbányai polgármesternek szó nélkül átadta a vármegye 1837. évi címeres pecsétjét.[3] Néhány év mulva életbe lépvén az alkotmányos korszak, ismét jogaihoz jutott a vármegye régi címeres pecsétje és használatban is maradt az összeomlásig.

Mint láttuk, Zólyom vármegye címeres pecsétjét királyi adomány alapján nyerte és használta ugyan, de e pecsétje több ízben is eltűnvén, sohasem tartotta szükségesnek, hogy ezt akár csak be is jelentse a mindenkori uralkodónak. Sőt, egyszerű közgyűlési határozattal még annak megváltoztatását is kimondta, miként láttuk, több ízben is. És nemcsak egy-egy évszámot változtatott meg a pecséten, ami alapjában véve még nem érintette volna a címer lényegét, hanem *címerbeli* változtatásokat is végrehajtott. Ez az önhatalmú és közjogi szempontból kifogásolható eljárása annál feltűnőbb, mert ez eljárásától eltérőleg más vármegyék a legkisebb változtatást is a koronás király engedélyétől tették függővé. Látjuk ezt az egyébként elég kuruc Szabolcs vármegyénél is, amely pl. egy ízben szintén elvesztette a pecsétjét, de nem mert önhatalmúlag újat vésetni, hanem új adományt kért és kapott, 1729. május 24-én ; sőt még ahhoz is engedélyt kért, hogy ez újabb pecsétjére új évszámot vésethessen.[4]

Ha az előzőkben olykor kissé kitértem a vármegye történetének egyes eseményeire, tettem ezt főleg azért, mivel Zólyom vármegyének máig sincs monographiája és történetére vonatkozólag alig néhány adat ismeretes.

Dr. Főglein Antal.

[1] Várm. ltár. 1849. évi jkv. : 166. l.
[2] O. L. Helytt. o. Geringeri iratok. 1849 : 1784. sz.
[3] U. o. Helytt. o. 1862. *II.* 1. 510. eln. sz.
[4] U. o. Kir. Könyv : XXXVI : 259, 260. l.

DOBSINA TELEPÜLÉSÉNEK ÉS BIRTOKLÁSÁNAK TÖRTÉNETE.

Dobsina a legrégibb magyar bányavárosok egyike. Alapító oklevele 1326-ban kelt, vagyis két évvel előbb mint Körmöcbányáé. A felvidéki bányavárosok sorában nevezetes szerepet töltött be úgy az általános, mint a gazdasági kultúra területén. Lakosai hatszáz éven át megtartották ősi nyelvüket, ősi szokásaikat és kultúrájukat és sokban hozzájárultak Dobsina környéke műveltségének emeléséhez. A nép multja szorosan egybeforrt a magyar nemzet multjával, együtt élte át a magyar néppel a századok viszontagságait. Története a magyar történetnek egy része.

Dobsina birtoklásáról legrégibb adatunk a XIII. századba nyúlik vissza. Ez a terület akkor *Bors* comesnek (1194—1237), *Domokos* bán fiának a birtoka volt, aki a *Miskolcz*-nemzetségből származott s rokonságban állt IV. Béla királlyal. Vele kihalt a Bors-nemzetség. Birtokait IV. Béla 1243. jún. 5-én, a Nyulak szigetén az *Ákos*-nembeli *Máté* fiainak, *Fülöp* és *Detrik* comeseknek adományozza, akik közül Detrik a sajói ütközetben, majd a király menekülésekor Ausztriában és a tengerparton, utóbb pedig Sopron ostrománál tett a királynak szolgálatot. Fülöp pedig Kemluk várát védelmezte a tatárok ellen, valamint a királyt bizonyos szlavóniai lázadók ellen.[1] Az adományozó oklevél [2] felsorolja azoknak a helységeknek a nevét, amelyek a birtokhoz tartoznak: «Nomina autem possessionum praeattactarum, que quandam Bors comitis fuerunt, haec sunt: Plesuck (Pelsőc) cum suis attinentiis, videlicet: Chitnek (Csetnek), Toplucha (Taplóca), Somkuth, Plesuck (Pelsőc), Mirk (azóta eltűnt község), Erdes (Ardó) et Lokuna (Lekenye)». Ezek közt nincs megemlítve Dobsina, jeléül annak, hogy akkor ott még nem volt község. Dobsina területe azonban már akkor is a Csetneki-uradalomhoz tartozott, amint ez az 1243. adományozó oklevél-

ből is kitűnik, amely a birtok északi határául a Gölnic-folyót jelöli meg.[3]

Detriknek, aki *Szár Detre* néven is ismeretes, két fia volt: *II. Detre*, aki, úgylátszik, gyermektelenül halt meg, és *Benedek* (1262—1307). Benedeknek öt fia és két leánya volt: *Domokos* (a Bebek-család őse), egy leány, *Miklós* (Nicolaus Kun de Tapolcza), *László* (de Csetnek, a Csetneki-család őse, 1320—1374), *János*, *Péter* és *Anna*. Ezek a testvérek 1318. febr. 2-án osztják fel egy-

[1] *Szentpétery Imre:* Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Bpest, 1923. I. k. 223; *Forgon Mihály:* Gömör és Kishont vármegye nemesi családai. Kolozsvár, 1909. I. k. 158; *Nagy Iván:* Magyarország családai. III. k. 29. k. l.; *Karácsonyi:* A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bpest, 1900. I. k. 111. l.; *Némethy Lajos:* Adatok a Csetneky-család genealogiájához. Turul I. évf. 37. és 77. kk. l.

[2] *Fejér:* Cod. dipl. IV. 1. 290., IV. 2. 287.

[3] *Fekete Nagy Antal:* A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Bpest, 1934. 27. l.; *Fejér* IV. 1. 287.

más közt a birtokot. De az osztozkodáson nem lehetett jelen János, mert akkor Csák Máté fogságában volt. Kiszabadulása után, 1320. febr. 2-án újból megjelennek a szepesi káptalan előtt s a következő osztályegyességet kötik: A gömörmegyei Pelsőc (Plysouh) birtok Zauzalia (!) faluval «cum foro et tributo», a bányabér felével és egy ólombányával, amely Ardón van, továbbá Derecsk, Lice, Páskaháza és Veszverés birtok («Deresk, Lynche, Passcahaza, Bezueres») egészen addig, ahol a «*Dubsyna*»-folyó a Sajóba ömlik, és a borsodmegyei Vámos *Domokosnak* jut; a gömörmegyei Csetnek birtok két része «cum foro et duabus partibus tributi sui», Restér, Gecelfalva («Guchculfalua»), Petermanfalva, Marcelusfalva, «Sebuspatak» (Sebespatak), Tornava, Tapolca, Ardó bányabére felével, Lekenye («Leklene») és Panyit («Ponich»), a borsodmegyei Külső-Vámos, ahol Szent Katalin tiszteletére épült kápolna áll, Pálfalva birtokkal, Miklósnak és *Lászlónak* jut; Csetnek harmadik része, «cum foro et tertia parte tributi sui», továbbá a gömörmegyei Ohtina, Rohfalva, Szlávosfalva («Sclausfalua»), Gencs («Gunch»), Gacsalk («Gocsolk»), Roszosna (Rozlozsná), Somkut, Kun, «Wyna», Nandrás és Tonfalva, a borsodmegyei Pahhal («Paach») *Jánosnak* és *Péternek* jut.[1]

Ezzel a felosztással azonban, úgylátszik, *László* nem volt megelégedve, s ezért 1326-ban a testvérek közös megegyezéssel az egri káptalan előtt kötött családi egyességben atengedik *Lászlónak* Dobsina területét: a Dobsina-folyónál bizonyos erdőt, amely a Szepesség földje határának közelében fekszik, s amelyben eddig kizárólag a Szepesség földjéről való *Radizlaus fia Miklós* irtott egyedül a maga telke számára, összes haszonélvezetével és tartozékaival.[2] A terület határa is pontosan meg van jelölve, amely nagyjában megegyezik Dobsina mai területével.[3]

Ugyanebben az évben (1326), de valószínűleg az előbbi oklevél kelte előtt, az öt fivér együttesen szerződést köt az egri káptalan előtt *Radizlaus fia Miklós* soltésszal (Nicolaus filius Radizlai de Dobsyna), aki arra vállalkozik, hogy erdőt fog irtani és lakosokat fog ide telepíteni, akik a korponai jogot fogják élvezni (in libertate Teutonicorum de Corpona . . .) és az erdőben lakó népeket egy helyre fogja gyüjteni (in ipsam sylvam populos congregandos, et in eandem sylvam congregatos, et in dicta libertate ibidem residere volentes). Ezt a szerződést nevezik a történetírók «alapító oklevélnek».

Ezekből az oklevelekből világosan látható, hogy a mai Dobsina helyén a XIV. század elején még nem volt község. «A Csetnektől északra terjedő terület ekkor (1243) még őserdő volt, és eltekintve gyér, szétszórtan élő szláv lakosságától, jobbára néptelen; az is maradt a tatárjárásig».[4] Ha azonban végiglapozzuk azokat a történeti munkákat, amelyek Dobsina történetével foglalkoznak, ezek kivétel nélkül azt állítják, hogy Dobsina már a tatárjárás előtt, sőt már a VII. században bányatelep volt. A forgalomban lévő tévedésekkel részletesen foglalkoztam az Egyetemes Philologiai Közlöny 1933. évi VII—VIII. füzetében megjelent «*Téves adatok Dobsina településtörténetéről*» című cikkemben. Utalok tehát arra, s itt csupán néhány jelentősebb tévedésre mutatok rá, amelyek e cikk keretébe tartoznak.

Dobsina történetével először egy 1733-ban készült, a dobsinai levéltárban kéziratban lévő krónika foglalkozik: «Auß Fürliche Beschreibung. Wie das im Gömörer Comitat gelegene Bergstättel Topschau beschaffen, woher selbiges seinen ersteren Ursprung genohmen, in wass stand selbiges Von zeith zu zeith gekommen, was vor Privilegia und freyheithen genossen, . . .» Szerzője ismeretlen. Kétségtelen tanult, de történelmi iskolázottságnélküli író munkája. Az első komoly, történeti és oklevélkutatásokon nyugvó munkát az ochtinai (Csetnek mellett) evang. pap, *Bartho-*

[1] *Iványi Béla:* A Márkusfalvi Máriássy-család levéltára. Lőcse, 1917. 21. l. Az oklevelet átírja a szepesi káptalan 1430. aug. 29-én. Levéltári száma: 120. «Csetneki Benedek fiai János és Péter, valamint Benedek fia László fiai és László egyrészről, Bubek Domokos fiai István és György liptói comesek és kir. zászlótartók, Domokos szepesi prépost és Miklós, továbbá a fenti Benedek fia Kun Miklós mester fia Ákos birtokaik felosztása dolgában barátságosan megegyeznek és az 1320. febr. 2-án kelt egyességlevél helyességét 1357. május 11-én Visegrádon elismerik.» *Iványi* 23. l.

[2] Az oklevél eredetije Dobsina levéltárában.

[3] *Fejér:* VIII. 3. 130—133; az itt közölt szöveg nem egyezik mindenben a dobsinai levéltárban lévő oklevél szövegével.

[4] *Fekete Nagy Antal* i. m. 16., 28. és köv. l.

A M. KIR. ORSZ. [illegible] KÖNYVTÁRA

lomaeides László végezte. Két munkája foglalkozik Dobsina történetével: Memorabilia Provinciae Csetnek (Neosolii, 1799) és Inclyti Superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia historica-geographica-statistica. I—II (Leutschoviae 1806—1808). A számbajöhető munkák közül csak *Mikulik József*, Dobschau, eine monographische Skizze (Kaschau, 1879) és *Wenzel Gusztáv*, Magyarország bányászatának kritikai története (Bpest, 1880) című munkáját említjük meg, mert a többiek mind ezeknek az adatait vették át.

Bartholomaeides azt mondja,[1] hogy a dobsinaiak ősei már a VI. század óta itt laknak, mert a dobsinaiak a tótokat még ma is «vendeknek» (binduscha Lait, wendische Leute) nevezik, holott a szomszédos tótokat már a VI. század óta általában «szlávoknak» nevezik. Ebből tehát szerinte az következik, hogy a dobsinaiaknak már akkor itt kellett lakniok, amikor azokat még vendeknek nevezték. Bartholomaeides természetesen nem tudhatta, hogy a dobsinaiak ezt a nevet az őshazából hozták, ahol valóban vendek közelében lakhattak. Bartholomaeidesnek ezt a feltevését azután átvette *Mikulik*[2] és sokan mások is.

Bartholomaeidesnek másik ilyen tévedése, hogy a dobsinaiak a *quadok* leszármazottjai.[3] Ezzel a tévedéssel részletesen foglalkozom említett cikkemben s kimutatom, hogy szó sem lehet quad származásról.

Jellemző tévedése Bartholomaeidesnek az is, hogy Dobsina már a tatárjárás előtt megvolt. Érdekes ez azért, mert ezt az olvasási hibából származó tévedést a történetíróknak hosszú sora vette át. Bartholomaeides hivatkozik IV. Béla királynak 1243. jún. 5-én a Nyulak szigetén kelt adományozó oklevelére, s azt állítja, hogy Dobsina első neve «*Topsucha*».[4] A *Toplucha* nevet, amely másutt *Toplucza* alakban is előfordul,[5] *Topsuchá*nak olvasta; sőt más helyen «*Topschucha*»-ra torzítja.[6] Ez a Toplucha-Toplucza pedig nem más, mint Kun-Taplócának középkori latin neve.

A bennünket érdeklő tévedések közül megemlítjük még azt, hogy Bartholomaeides nyomán elterjedt az a feltevés, hogy Dobsina alapítója *Bebek Miklós* volt.[7] A Bebek-család őse *Benedek fia Domokos*, aki *Bebek* vagy *Bubek* Domokos néven is szerepel. A Bebek nevet viselik az ő utódai is.[8] Ellenben László és utódai a «Csetneki» nevet használják, mert László kapta Csetneket és úgy ő, mint utódai itt is laktak. Dobsinát, mint fentebb kimutattuk, László kapta. A Bebekek mint porta-, bánya- és hámortulajdonosok előfordulnak ugyan Dobsinán, de a dominium mindig a Csetnekieké volt. Arról, hogy Bebek Miklós lett volna Dobsina ura, sehol sincs említés. De különben is az első Bebek Miklós, akiről tudunk, 1416—1434-ben fordul elő, tehát egy századdal később, mint az alapító oklevél kelte. Ez a Miklós III. Bebek Detre nádor fia. Egy másik Miklós I. János főtárnokmester fia.[9] Ezek után fölmerül a kérdés, honnan származhatott az a föltevés, hogy Bebek Miklós a város alapítója? A valószínű magyarázat az, hogy a régebbi történetírók nem az eredeti oklevelet vették alapul, hanem az eredetinek egy 1632-ből való átiratát. A városi előljáróság, nehogy az eredeti oklevél elvesszen, amikor peres ügyekben el kell vinniök az oklevelet, 1632-ben a szepesi káptalannál átiratta mindkét oklevelet: a *Radizlaus fia Miklóssal* kötött soltészszerződést és azt az oklevelet, amelyben *Csetneki*

---

[1] Notitia I. 103. és II. 546. l.

[2] I. m. 3. l.

[3] I. m. II. 547. l.

[4] «Scilicet quod primam originem Topschinae attinet vehementer mihi falli videntur, qui eam ad Nicolaum et Ladislaum Csetnekios, atque ad saeculum XIV. referunt. Nam primum quidem ipsum, quod vocant impopulationis instrumentum anno 1326. confectum altiorem et antiquiorem loci hujus originem loquitur. Nam et fluvii, jam tum nomine Topschina vocati iterato meminit, et incolarum non tantum congregandorum, sed etiam actu congregatorum mentionem facit, et metas territorii per alveum Sajonis et cacumina montium ductas ita determinat, ut pateat, totam illam, quae vallibus Szlanensi, Redoviensi, Topschensi et Göllniczensi continetur regionem, tametsi sylvis constaret densissimis, ad incognitas et inhabitatas terras referendum haud esse. Eandem altius collocandam Topschinae originem Diploma Belae IV. Regis, quo idem Princeps Dynastias Pelsöcziensem et Csetnekiensem Bebekiis contulit, clarius contestatur. Nam in eodem ita Rex loquitur: «Nomina autem possessionum praeattactorum, quae quondam Bors comitis fuerunt, haec sunt: Plesuck (Pelsöcz) cum suis attinentiis, videlicet: Chitnek, *Topsucha*, Somkuth, Plesuck, Mirk, Erdes, et Lokuna.» (I. m. II. k. 546. l.

[5] *Fejér* XI. 400. l.

[6] I. m. I. k. 213. l.

[7] *Bartholomaeides* i. m. II. 547; *Mikulik* i. m. 6.; *Wenzel* i. m. 103.

[8] *Forgon* i. m. 158. l.

[9] *Forgon* i. m. 100. és 159. l.

Lászlónak engedik át testvérei Dobsina területét; mindkettő 1326-ban kelt. A dobsinai levéltárban megvan mind a három oklevél. Az eredeti és az átírt oklevelek összehasonlítása azzal a meglepő eredménnyel járt, hogy *nemcsak szövegbeli eltéréseket* tudtam megállapítani, hanem Miklós soltész atyjának a neve is az átírt oklevélben nem *Radizlaus*, hanem *Ladislaus*, holott mindkét eredeti oklevélben (az egyiket az egri, a másikat a szepesi káptalan állította ki) mindig *Radizlaus* áll.[1] Hogy mi lehetett az oka ennek a névváltoztatásnak, nem tudjuk. Lehet, hogy az átíró azonosnak vette a Ladislaus és Radislaus nevet. Igaz, hogy erre is van példa, amint azt *dr. Fekete Nagy Antal* levéltárnok úr szíves közléséből tudom. (O. L. Thőke lvt. Dl. 13,470 Lazlow. H. O. VI. 272. Muntuhas fia Vitk. Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 1. Razlau fia Tóbiás.) De kétségtelen az is, hogy Radislaus és Ladislaus nem azonos nevek, mint ahogy azt *Melich János* professzor úr szíves közléséből tudom. A régebbi történetírók *Csetneki László fiát* «*Vörös*» *Miklóst* (1368) azonosították *Bebek Miklóssal*, ill. Radizlaus fiára Miklósra fogták rá, hogy Bebek Miklós.[2] De nemcsak a történetírók, hanem Dobsina előljárósága már a XVII. és a XVIII. század folyamán is így állítja be valamennyi peres iratában, amelyek a dobsinai levéltárban találhatók. Talán azért, mert így azt lehetett mondani, hogy egy földbirtokos nemes volt a városalapító. Pedig hogy Radizlaus fia Miklós nem volt nemes ember, azt az alapító oklevélből is meg lehet állapítani, mert míg a földbirtokosokat mindig «vir nobilis», «magister» jelzőkkel illeti az oklevél, addig a soltész Miklósnál egyetlenegyszer sem szerepelnek ezek a jelzők. De az oklevél egyéb adatai is azt igazolják, hogy nevezett Miklós nem volt földbirtokos. Ha földbirtokos lett volna, akkor nem lett volna szüksége arra az ígéretre, hogy ő és utódai minden községben, amelyet ezen a területen létesíteni fognak, két adómentes telket kapnak.

A vitát különben eldönti a földbirtokosnak, *Csetneki Lászlónak* 1334-ben emelt panasza,[3] mely szerint Razlo fia Miklós soltész arra vállalkozott, hogy Dobsinán népeket fog telepíteni, de kötelezettségének nem tett eleget és megszökött. Nyilvánvaló, hogy ez a Miklós azonos az alapító oklevélben szereplővel, csakhogy itt nem *Radizlaus*, hanem *Razlo* fiaként fordul elő. Razlo azonban a Radislaus magyaros formája, épp úgy, mint *László* a *Ladislaus*-é. Szó sem lehet tehát arról, hogy Dobsina alapítója Bebek Miklós lett volna, mint eddig hitték. A fentemlített oklevél tanúsága szerint azonban az is kétséges, hogy Razlo fia Miklós volt-e az alapító. Mivel abban a korban gyakran megesett, hogy a vállalkozó valamilyen oknál fogva megszökött, az a jogszokás alakult ki, hogy a földbirtokos a környékbeli községekben közhírrététel útján felszólította az eltávozott soltészt a visszatérésre. Ha egy éven belül nem jelentkezett, megszűnt vele szemben a szerződésbeli kötelezettség. A szepesi káptalannál is azért kellett az esetet bejelenteni, hogy hivatalos nyoma legyen a kihirdetésnek. Már most nem tudjuk, hogy Miklós soltész visszatért-e, vagy sem. Mivel semmi nyoma sincs annak, hogy a földbirtokos más szerződést kötött volna, a település azonban mégis létrejött, fel kell tételeznünk, hogy visszajött és eleget tett kötelezettségének. Hogy itt már a XIV. században virágzó bánya- és vasipar volt, bizonyítja a két rokoncsaládnak, a Csetnekieknek és a Bebek-családnak a dobsinai bányák és hámorok miatti pere a XIV. század végén és a XV. század folyamán.[4] 1421. május 11-én a nyitrai káptalan előtt László esztergom—szentgyörgymezei prépost, Csetneki László fia László, a maga és a Csetneki László fia Miklós fia György nevében tiltakozik az ellen, hogy Bubek István comes fia László Nagy János volt tárnokmester, ennek fiai Miklós és István, Bubek Domokos fia György fia Bubek Detre nádor fia Péter és Miklós, Pelsőczi Bubek György fia Imre erdélyi vajda fia László fiai Imre, Domokos és István osztályos atyafiak a gömörmegyei «*Dobsyna* oppidum seu possessio»-hoz tartozó nagy darab földet arany-, ezüst- és rézbányáival és egyéb tartozékaival együtt elfoglalták és hasz-

[1] A szepesi káptalan átírt okleveleinek megbízhatatlanságára már *Fejérpataky László* figyelmeztet. (Hiteles hely mint névmagyarázó. Magyar Nyelv 1918. 171. l.) «A káptalan a saját oklevele átírásánál egy teljes esztendőt tévedett, ami a káptalani átírásokkal szemben elővigyázatra int.»

[2] *Mikulik* i. m. 5. l.

[3] Anjoukori Okmánytár. III. k. 98. l.; eredetije O. L. Dl. 2848.

[4] *Mikulik József:* A bánya- és vasipar története Dobsinán. Történelmi Tár 1881.

nálják.[1] 1429-ben pedig Csetneki László, György fia Miklós, András fia János a budai káptalan előtt tiltakozik a Bebek-család ellen, amiért Somkút határában nagy terjedelmű földterületet, *Dobsina* határában meg egy erdejüket elfoglalták és nekik mintegy ezer aranyforint kárt okoztak.[2] De a pereskedés még a XV. század vége felé is tart, úgyhogy végül Mátyás király 1476-ban kénytelen bizottságot küldeni Dobsinára, hogy a helyszínen vizsgálják meg az ügyet és tegyenek igazságot. Mátyás király parancsából Miklai Mihály és Temesvári Lőrinc be is járják a Dobsinától északra fekvő hegyeket és ott tömérdek (copiose) vasbányát és hámort találnak.

A birtokviszonyokat illetőleg különbséget kell természetesen tennünk a földbirtok és a bányabirtok között. A földbirtok ügye a soltészszerződéssel tisztázva lett. A régi magyar jog szerint azok a telepek, amelyek a királytól vagy a földesúrtól település céljából bizonyos területet kaptak, azt a földesúrtól örökbérletként kapták. A terület a földesúr birtokában maradt, a soltész vagy a község csak haszonélvezeti jogot nyert a területre, de a földesúr tőlük el nem vehette. A soltész, ill. a telepesek tetszésük szerint vághattak fát és fejthettek köveket. Az egyes telepesek számára kijelölt telek után bizonyos ideig nem kellett adót fizetni. A dobsinai soltészszerződés 16 évi adómentességet biztosított a telepeseknek. Azután évi 16 garast és húsvétkor meg szent Mihálykor egy-egy garas ajándékot kellett fizetniök a földesúrnak. A szerződésben pontosan meg van jelölve annak a területnek a határa, amelyet a soltésznak átengednek. Ezek a határok nagyjában megegyeznek Dobsina mai határaival, amely 16,530 kat. holdat tesz ki. Ebből még ma is 9923 hold erdő.[3]

Egészen más volt azonban a bányabirtok viszonya. A régi bányajog szerint (a X—XIII. századig) a bányák nem alkották a földbirtok tartozékát, hanem közvetlenül a király földesúri jogának voltak alárendelve.[4] A földesúr a földnek csak a felületét kapta, azt tetszése szerint művelhette, de az ekenyom alatti terület felett csak a király rendelkezett ; a földesúr a területén talált érceket a királynak tartozott átengedni. Ez természetesen nagyon megkötötte a bányászat fejlődését. Ezért a XIV. században a bányajognak új rendszere fejlődött ki. Ez hármas irányú volt. Voltak bányák, amelyek a király közvetlen kezelése alatt állottak (arany, só). Voltak területek, amelyeken a lakosság különleges kiváltságokat kapott bányamívelés céljából ; ez a bányavárosok keletkezésének az alapja. Végül voltak földesurak, akik kiváló érdemeikért és szolgálataikért kivételesen megkapták a bányamívelési jogot, ill. szabadságot. Ezek azután vagy maguk míveltették a területükön lévő bányákat, vagy jogukat átruházták a területükön lévő községek lakosaira és viszonyuk a községgel szemben olyan volt, mint a király viszonya a többi bányabirtokkal szemben.[5] Dobsina az utóbbi csoportba tartozott. Dobsina földesurai, ill. a Csetneki- és a Bebek-család még IV. Béla királytól kapta a bányamívelési szabadságot, amelyet azután Mátyás király 1474. jún 11-én megerősített.[6] Ezek a családok igen erélyesen és szerencsésen pártfogolták a területükön lévő bányavárosokat. Utalok itt *Wenzel G.* idézett művének 220., 223., 336. és 375—393., továbbá *Mikulik* «A bánya- és vasipar története Dobsinán» különlenyomatban is megjelent művének 53—67. lapjaira. Dobsina tehát nem királyi, hanem *földesúri bányaváros* lett, bár a *királyi bányaváros* (königliche Bergstadt Topschau) címet a XVII—XVIII. században viselte is. Lényegében azonban ugyanazokat a jogokat és kiváltságokat élvezte, mint a többi királyi bányaváros, amely a korponai jogot kapta.

Hogy Dobsinán már a soltészszerződés megkötése előtt is folyhatott bányamívelés, erre utal a szerződésnek az a pontja, mely a soltész és

[1] *Iványi B.* i. m. 53. l.

[2] *Forgon* i. m. 158. l.

[3] 824 hold szántóföld, 146 hold kert, 5316 hold rét és 322 hold belsőség. 1910. évi statisztika.

[4] Károly Róbert okl. 1327. *Fejér* VIII/3. 198. ; Zsigmond kir. 1405. III. végzés 13 ; 1486 : 49 ; 1492 : 30 ; 1514 : 3, 5, 6 és 9. §§ ; 1523 : 39. tc.

[5] *Wenzel Gusztáv:* A magyar bányajog rendszere. Pest, 1872. 28. l.

[6] *Wenzel:* Magyarország bányászatának kritikai története. Bpest, 1880. 101. és 383. l. ; *Forgon* i. m. 158. l. Mátyás király megengedi, hogy Csetneki János, László és Miklós Dobsinán és más birtokaikon bármikor bányát nyithassanak, mívelhessenek, csak a kincstári illetéket fizessék pontosan. Orsz. lt. Dl. 16,579. ; *Hóman Bálint:* A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. 152. l. — V. ö. még *Fejér* VIII/3. 198. *Anjoukori O.* II. 305. ; III. 327., 478., 571. IV. 9.

örökösei részére biztosítja a bányajövedelem egyharmadát.[1] Ez lényegében ugyanaz a rendelkezés, mint amilyet a király azoknak a földbirtokosoknak biztosított, akiknek nem volt bányamívelési szabadságuk, de a területükön bányák találtattak. A földesurak a területükön talált ércet kötelesek voltak a királynak beszolgáltatni, de az ércnek vagy értékének egyharmada őket illette. Ez a jogszokás a XIII. században alakult ki Csehországban, s *Károly Róbert* ezt a jogszokást átvette.[2] Amit azonban a király a hatáskörébe eső bányák földbirtokosaival szemben gyakorolt, azt tették a bányajogosítványt élvező földesurak a soltészeikkel szemben. A dobsinai soltész tehát ugyanúgy megkapta a bányajövedelem egyharmadát, mint másutt a földesurak. Világos, hogy ilyen jövedelembiztosítás mellett a soltész hathatósan támogatta a bányamívelést. Természetesen az aranyat, ezüstöt és rezet a földesúr sem tarthatta meg; azt ő is köteles volt a királyi kincstárba beszolgáltatni megfelelő ellenérték fejében.

A soltész és földesúr, ill. a soltészi jogok megváltása után a földesúr és a városi lakosság közti viszony lényegesen megváltozott, amikor az 1523 : 39. tc. törvénybe iktatta a bányaszabadságot. Maga a bányaszabadság elve azonban már jóval korábban, a XIII. században is teljes mértékben érvényesült a király bányatelepeseinél és a szabad királyi bányavárosok polgárainál, akiknek szabad volt nemesércet bárkinek a birtokán keresni és bányászni a maguk hasznára, de kötelesek voltak a királynak, mint törvényes bányatulajdonosnak a bányabirtok után járó bérösszeget, az *urburát* fizetni, ami az arany után a mennyiség egytizede, más érc után az ércmennyiség egynyolcada volt.[3] Dobsinán ellenben csak a Miksa-féle bányatörvény kihirdetése (1573. febr. 16) után lépett életbe. Dobsinán kihirdették 1580-ban.[4] Mivel Dobsina nem szabad királyi, hanem földesúri bányaváros volt, a földesúr addig ragaszkodott régi jogához, ameddig csak tehette. A város még a XVII. és XVIII. században is kénytelen hosszadalmas pereket folytatni a földesurasággal, hogy törvényben biztosított jogaihoz jusson, s pereit a legfelsőbb fórumon rendszerint meg is nyeri. Egyes bányabirtokokat azonban a régi jogon a földesúr továbbra is megtarthatott, amelyek azután a Csetneki-családnak — Istvánnak 1594-ben, ill. öccse, *Mihály* kiskorú fiának, *Ferencnek* 1601 és 1604 közt történt elhalálozása következtében beállott[5] — kihalása után az örökösökre, többek közt Thökölyre, majd II. Rákóczi Ferencre szállnak. (II. Rákóczi Ferenc a szabadságharc idején dobsinai acélhámoraiban fegyvereket és ágyúgolyókat gyártat.)

Vessünk most egy pillantást a soltész jogkörére. A soltész (mely szó a német Schult-heiß-, Schulze-, ill. középkori latin scultetus-ból keletkezett, s későbbi értelme annyi mint községi bíró) volt az általa létesített község örökös bírája. Hivatalát örökösei örökölték, tehát esetleg özvegye is. Ez a jogszokás a magdeburgi jognak volt egyik lényeges pontja.[6] A soltész megkapta a földesúrnak a telepesek által fizetett adó egyharmadát; övé volt az «ajándékok» és a büntetéspénzek harmada is.[7]

A soltészközségek fejlődését a soltészjogok nagyon akadályozták. Ezért minden község arra törekedett, hogy magát megváltsa. Így tett Késmárk (1269), Ó-Lubló (1352), Podolin (1319), Gnézda (1412) stb. A monopolium-jogok (serfőzés, malomtartás stb.) megváltás folytán kerültek a scultetia birtokába, mely ily fontos jogok birtokában tudott éppen várossá kifejlődni.[8] Hogy Dobsina mikor váltotta meg magát, nem tudjuk.

[1] Item eidem Nicolao et heredibus de Banya omnium metallorum inibi existentium, similiter tertiam partem libere percipere et possidere commisissent.

[2] *Hóman—Szekfü:* Magyar történet. II. k. 320. l.; *Zycha Adolf:* Das böhmische Bergrecht des Mittelalters. Berlin, 1900. I. k. 176. és 188—192. l.; *Zycha A.:* Das Recht des ältesten deutschen Bergbaues bis zum XIII. Jahrhundert. Berlin, 1900. 165. l.; *Wenzel, G.:* Handbuch des österreichischen Bergrechts. Wien, 1855. 192. kk. l.

[3] *Hóman Bálint:* A magyar királyság pénzügyei és gazdasági politikája Károly Róbert korában. 150. l.; *Wagner:* Analecta Scepus. I. 191.; *Wenzel G.:* A bányászat. . . . 70. l.

[4] V. ö. *Wenzel:* A magyar bányajog rendszere. 47. l.

[5] *Némethy Lajos* i. m. 80. l.

[6] *Kaindl R. Fr.:* Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern. I—III. Gotha, 1907—1911. I. k. 189. l.

[7] A XVII. században már a fele illette meg a bírót. (Dobs. levéltár, jegyzőkönyv : 1654. év.)

[8] *Dr. Bruckner Győző:* A soltészség intézménye a Szepességben. Békefi Emlékkönyv. Budapest, 1912. 116. l. és szerző szíves közlése; *Kaindl* i. m. I. k. 214. l.

Csak azt tudjuk, hogy 1417-ben már «oppidum», város, mezőváros, amely bizonyára élt a részére biztosított korponai joggal, ill. az abban foglalt szabad bíróválasztási joggal.

A korponai jog igen nagy fejlődési lehetőséget biztosított Dobsinának. Ez a városjog a székesfehérvári és budai városjog mellett nagy szerepet játszott a felvidéki bányavárosok történetében. IV. Béla király adományozta Korpona városának 1244-ben.[1] Fontosabb pontjai a következők: 1. Szabad bíróválasztás. 2. A bíró ítélkezik minden magán- és bűnperben, kivéve a «nagy eseteket», amelyekben a király ítélkezik. 3. Korponai polgárt csak korponai bíró ítélhet el. 4. Minden korponai polgár a város határán belül szabadon vághat fát az erdőben és bárhol fejthet követ. 5. Szabad papválasztás. 6. Vámmentesség az ország határain belül. 7. Az örökösök nélkül elhalt korponai polgár vagyonát a város örökli. Hogy a dobsinai polgárok mennyire ragaszkodtak ezekhez a jogokhoz, bizonyítják a dobsinai levéltárban lévő városi jegyzőkönyvek és periratok, amelyekben mindig erre a jogra hivatkoznak.

A korponai jogot abban az időben természetesen nemcsak Dobsina kapta meg, hanem sok más község is; de Dobsina valamennyit túlszárnyalta. Ilyen községek voltak: Dobronya és Bábaszék (1254), Pelsőc és Csetnek (1327), Németlipcse és Turócszentmárton (1340), Zsolna (1370), Privigye (1382) stb [2]

Ha azt a kérdést, hogy mikor vált Dobsina zárt községgé, az 1326-ban kelt soltészszerződés alapján nem is tudjuk megoldani, kíséreljük meg annak kikutatását, honnan jöhettek ide az első telepesek. Két lehetőség forog fenn: vagy *belső* vagy *külső telepítés* útján, vagyis, hogy a telepesek már itt laktak a hazában, avagy közvetlenül német földről hozták őket ide. Merthogy német telepesek voltak kezdettől fogva, azt igazolja egész multjuk. Több jel arra enged következtetni, hogy belső telepítés lehetett. Az egyik ok az, hogy az alapító oklevélben szó van arról, hogy a soltész köteles az erdőben lakó népeket összegyüjteni, vagyis egy zárt községben letelepíteni. Az erdőben szerteszéjjel lakó népek semmiesetre sem lehettek földmívesek, hanem csak bányászok, akik az akkori bányászszokás szerint ott telepedtek le, ahol bányára akadtak. Ott építettek maguknak ideiglenes lakóházat (der Kram), s addig laktak ott, amíg ércet találtak. Egy dobsinai szájhagyomány szerint az első telepesek nem Dobsina mai helyén laktak, hanem a *Silberzech* nevű hegyen, délnyugatra a várostól. Mármost az a kérdés, hogyan kerültek ezek a bányászok ide? Nagyon valószínű, hogy úgy mint más bányavidéken, ahonnan vannak történeti feljegyzéseink egyes bányatelepek keletkezéséről, mint pl. Körmöcbánya és Németpróna és környékének a keletkezéséről.[3] Valószínű, hogy itt is a folyó mentén felfelé haladva jutottak el a Sajó és a Dobspatak forrásvidékéig. Hogy Dobsinától délre már a XIII. században voltak német bányatelepek, azt tudjuk.[4] Ezekből a bányavárosokból elindulhattak bányászrajok a vidék felkutatására, s egy vagy több ilyen raj akadhatott a dobsinai érctelepekre. De jöhettek a Szepességből is, ahol szintén voltak már a XIII. században bányatelepek,[5] sőt Abaujból is, ahol már a XIII. század elején kilenc német község volt, amelynek a nyelve a gölnicvölgyi, s így a dobsinai nyelvjárással rokon volt.[6]

Mennyi lakosa lehetett Dobsinának a település idején, illetőleg amikor várossá lett? Egy régi dobsinai tankönyv szerint [7] — nem tudni, milyen adatok alapján — 1326-ban több mint 400 család vándorolt be ide. Erről azonban szó sem lehet. 400 család még a XVII. században sem élt itt. Az 1417-i adólajstrom még csak 53 portáról tud.[8] Egy portán (mansio, Hufe, Hube, vagy ahogy az alapító oklevél nevezi: «nagy német Laan» que

[1] *Hóman—Szekfü*: Magyar történet. II. k. 149. l.; *Kaindl* i. m. II. k. 139. és 214. l.

[2] *Kaindl* i. m. II. 139. és 214. l.; *Josef Hanika*: Ostmitteldeutsch-bairische Volkstumsmischung im westkarpathischen Bergbaugebiet. Münster, 1933. 26. és 61. l.

[3] *Hanika* i. m. 12. l.

[4] *Bartholomaeides* i. művei és *Mikulik*: Magyar kisvárosi élet 1526—1715-ig. Rozsnyó, 1885. 27. és 244. l. Egy németajkú város megmagyarosodása a XVII. században. Századok, 1883.

[5] Vernár 1295, Igló 1268, Poprád 1268, Göllnicz 1245 és 1276 stb. *Fekete Nagy Antal* i. m. 28., 83., 126. l.

[6] *Fekete Nagy A.* 40. és 337.

[7] Orts- und Heimatskunde oder Beschreibung der Stadt Dobschau der Gömörer Gespanschaft und Ungarns, Dobschau, 1852. 17. l.

[8] *Thallóczy L.*: A kamara haszna története. Budapest, 1878. 77. és 190. l.

more Teutonico Laan dicitur magnum) természetesen több család is lakhatott.[1] Különben is az alapítás idején kb. 50—60 telekből állt egy-egy település.[2] A környékbeli községekben a jelzett adólajstrom kb. ugyanannyi portáról tesz említést; Pelsőcön 52, Csetneken 55, Oláhpatakon 33, Veszverésen 32, Berzétén 53 porta volt.[3]

Van azonban az 1417-i adólajstromnak egy feltűnő adata; nevezetesen, hogy abban a csetneki uradalom csak hét portával, ellenben a pelsőci uradalom 46 portával szerepel. Az 1320. febr. 2-án kelt,[4] valamint a dobsinai levéltárban lévő 1326-i oklevél tanúsága szerint Dobsina területét Szár Detre fia Benedek fiai mint Bebek Domokos, Tapolczai Kun Miklós, János és Péter közös megegyezéssel átengedik testvérüknek, Csetneki Lászlónak és örököseinek. Érthetetlen tehát, hogy egy századdal utóbb Domokos utódainak, akik Pelsőcöt kapták, Dobsinán mégis több portájuk volt, mint a Csetnekieknek.

Mint már fentebb jeleztük, az alapító ok« levél a soltész részére két szabad telket biztosít minden, ezen a területen létesítendő községben,[5] továbbá a sörfőző és a malom részére is egy-egy szabad telket.[6] Ez a kikötés is megfelel a magdeburgi jogszokásnak és nálunk csak a Felvidéken vált szokássá, hogy a soltész (bíró), a templom és más épületek számára kijelölte, ill. megjelölte a telkek számát.[7] Ezeket a telkeket a község akkor, amikor a soltésztól megváltotta magát, szintén átvette a velük kapcsolatos jogokkal (sörfőzés, sörkimérés, őrlés), amelyek megváltozott alakban tulajdonképpen regalejogai a városnak.

A város XIV. és XV. századbeli eseményeiről más adatunk nincs, mint Zsigmond király Konstanzban 1417. aug. 24-én kelt vásárjog-adományozó oklevele, amelyet a dobsinai levéltárban őriznek. 1417-ben Csetneki László, a Szent György lovagja, későbbi nyitrai püspök, résztvesz a konstanzi zsinaton, és ott — testvérei, Miklós, János és Zsigmond (Sigismundus és nem Simon, mintahogy *Nagy Ivánnál* III. k. 29. l. olvasható) nevében is — előterjesztett kérésére adományozza a király Dobsinának a vásárjogot azzal, hogy ha később ezt az oklevelet neki bemutatják, rendes kiváltságlevéllel fogja kicserélni. Ezt azonban a dobsinaiak hihetőleg elmulasztották és csak Mária Terézia idejében érvényesítették. Mária Terézia 1756. febr. 16-án kelt adományozó oklevelében megerősíti a régi jogot, sőt még három újabb vásár, tehát összesen évi négy vásár tartására ad engedélyt. A vásártartási jog volt a középkori városok egyik ismertető jele és egyik legfontosabb joga.[8] A Zsigmond-féle oklevélben szerepel Dobsina először mint «oppidum», város, mezőváros.

A birtoklási viszonyokban a XVI. század folyamán történtek változások. A *Csetnekiek* a mohácsi vész után Szapolyai János pártjához csatlakoztak. *Csetneki Zsigmondot* a császár hívei el is fogták, de 1533-ban *Katzianer* közvetítésére szabadon bocsátották.[9] Zsigmondnak nem voltak

[1] A Laan, Lahn (német Lehen, altnord. lán, középkori latin laneus) annak a földterületnek volt a neve, amelyet a telepeseknek örökbérletként átengedtek. Volt kis és nagy Laan. A kis Laant a bányászatnál alkalmazták, a nagy Laant pedig a földmívelésnél. Eredetileg hosszmértéket jelentett. A Szepességen a chrudimi (mensura Chrudimensi, Kelet-Csehországban) mérték szerint mértek; Lengyelországban a frank Laant használták (mansi vel lanci Franconici), amelyet nagy Laanak is neveztek (mansi magni). A nagy és a kis Laan közti arány 2 : 3-hoz volt. V. ö. *Karl Berger:* Die Kolonisation der deutschen Dörfer Nordmährens. Zeitschrift des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens. 9. évf. 13. és 18. l. A Laan nagyságát több oklevél jegyezte fel. V. ö. *Fejér* Cod. dipl. VIII/3. 131., 388.; III/3. 133.; *Kaindl* i. m. I. k. 172. és II. k. 220. An. Scep. I. 444. *Schwartner* 33—35. Mint területmérték a Laan kb. 30 kat. hold vagy 34 magyar hold volt. *Bruckner* i. m. 116. l. *Rhamm:* Ethnogr. Beiträge. I. Die Großhufe der Nordgermanen.

[2] *Tagányi Károly:* Jelentés a soltészség története című pályaműről. Akadémiai Értesítő 1914. 333. és 341. l.

[3] Érdekes, hogy a régi portabeosztás nyoma néhány dobsinakörnyéki községben mai napig megmaradt. Így Sajórédén (Neuhau) még most is 36 közbirtokos telek van, amelyeknek természetesen igen sok család a birtokosa, de csak olyan, amely ősi jogon azoknak részese lehet.

[4] *Fejér* VIII/3. 133.

[5] «Dantes eisdem in qualibet villa, inibi aedificanda, duas Laanas terrae.»

[6] «Domum Brasiorum (braxatoriam) et molendina absque aliquo tributo ad vitam eorum conservare.»

[7] *Kaindl* i. m. II. k. 220. l. — A dobsinaihoz hasonló soltészszerződést közöl *Iványi Béla* i. m. 17. l.

[8] A dobsinai evang. torony tetején, ahol a tető kezdődik, négy kis tornyocska látható; ez a négy tornyocska volt állítólag a vásártartási jog külső jele.

[9] *Nagy Iván* III. 30.

utódai. Testvére birtokait, Dobsinát, Csetneket és a többi megyebeli birtokait *Ferdinánd* király elkobozta és *Horváth Balázsnak*, majd *Balassa Jánosnak* adományozta.[1] De 1548. ápr. 13-án Révai Ferenc nádori helytartó a jászói konvent útján *Csekekátai Dániel* és neje, Csetneki János leánya, Erzsébet fia János fia János ellen Csetneki Lászlót és Andrást a gömörmegyei Somkút, Tornova, Szlavos, «Kazim», Feketepatak, Peterman, Geczel, Visegrád, *Dobsina* mezőváros egész birtokok, továbbá Lekenye, Pelsőc, Ardó, Géc, Sebespatak, Újfalu, Szalóc, Ohtina, Alsó- és Felső-Rochfalva, Restér, Aranyos, Irmes, Felső-Sajó, Csetnek mezőváros és a barsmegyei Szalonna és Mártony birtokokon lévő részek visszaszerzése miatt megidézteti.[2] A birtok azután ismét visszakerült a Csetnekiek tulajdonába és Csetneki László fia István a Csetneki várat a XVI. század 70—80-as éveiben sikeresen védi a törökök ellen.[3]

A XVI. században két nagy esemény játszódik le Dobsinán, amely mély nyomokat hagy a dobsinai nép lelkében: az egyik a reformáció tanainak a felvétele, a másik a törökök betörése 1584. okt. 14-én. A dobsinaiak Luther tanait állítólag a XVI. század első felében *Fischer András* lőcsei pap és tanítványa *Leidischer György* révén fogadták be. Ezekre a talajt már a husziták készítették elő, a XV. században megszállván a Felvidéket.[4] Gömörben főleg a falvakat lepték el. Nagyon valószínű, hogy a huszita tanok Dobsinára is eljutottak. Támogatta az új tan terjedését Dobsina földesura, *Csetneki István* is.[5]

A másik nevezetes esemény a törökök betörése és rettenetes pusztítása. A mohácsi vész után fokozatosan haladtak északra és 1553-ban elfoglalták *Fülek* várát, amely akkor a Bebekek birtokában volt. Feljebb ugyan már nem mentek a szűk völgyek miatt, de annál gyakrabban küldtek kisebb portyázó csapatokat a környékbeliek kifosztására. Bebek Ferenc Izabella pártjára állván, féktelenségében fosztogatni kezdte a Szepességet. Mikor pedig Ferdinánd király nagyobb sereget küldött ellene, segítségül hívta a törököt. A Rozsnyótól délre lévő lapályon Bebek csapata északról, a török délről fogta közre a császári sereget és megverte (1556. szept. 6). A megvert császári sereg Dobsina felé vette útját, de a török a nyomában volt és be is vonult Dobsinára. Dobsinát évi hadisarc fizetésére kötelezte. Súlyos csapás volt ez a fejlődésnek indult városra, amely még alig heverte ki a murányi rablólovagnak, *Basó Mátyásnak* 1540-ben történt betörését. De hiába fizette Dobsina pontosan a hadisarcot, őt sem kerülte el a török. 1580-ban a füleki basa, akinek a hadisarcot befizették, Temesvárra került parancsnoknak. Távozása után az új basa újból követelte a várostól az arra az évre már egyszer befizetett adót. Küldöttség ment Fülekre, amely igazolni akarta a befizetést; de csak annyit értek el, hogy a basa a követelt összegnek részletekben való fizetését engedte meg. A töröknek azonban rabszolgákra is volt szüksége. 1584. október 14-én éjjel megtámadta a várost, a lakosságot összefogdosta, 352 embert rabszíjra fűzött, a várost kifosztotta és felgyujtotta s reggel háromkor eltávozott.[6] Ezt a borzalmas esetet egy 1671-ben megjelent latin nyelvű munkában örökítette meg az akkori dobsinai lelkész, *Pilcz Gáspár*.[7] Óriási csapás volt ez a lakosságra, amely ezáltal lélekszámának jelentékeny részét vesztette el, mert hiszen az egész lélekszám akkor nem lehetett több 1200—1500-nál.

1594-ben Fülek visszafoglalásával megszabadult ugyan Dobsina a füleki törököktől, de 1596-ban *Eger* kerül török kézre és a sarcot most az egri basa szedi. A dobsinai levéltárban őrzik azokat a török nyugtákat, amelyeken a törökök a befizetett összegeket elismerik. De jellemző a korra, hogy ugyanaz a török, aki egyfelől nyúzta a várost, másfelől védelmébe is vette a fosztogató

[1] Orsz. lt. Kir. Könyvek, III. 315., 336.

[2] *Iványi Béla* i. m. 96. l.

[3] Lásd Máriássy Anna, Csetneki Mihály özvegyének a végrendeletét, 1592. jan. 28. Történelmi Tár 1882. 542. l.

[4] *Bruckner Győző:* A reformáció és ellenreformáció története a Szepességen. Budapest, 1922. II. l.

[5] *Bartholomaeides:* Memorabilia 81. l.; *Némethy Lajos:* Turul I. 80.; *Forgon* 159.

[6] *Hóman—Szekfü:* Magyar történet, IV. k. 345.

[7] Címe: «Deus Adjutor noster! Topscha, sive Dobschina, die hübsche Aue zwischen dem Gebürge . . . MDCLXXI. Wittenbergae, Typis Joannis Haken.» — Németre fordította 1795-ben a dobsinai származású iglói pap, Gotthard Mihály, magyarra 1903-ban Klein Sámuel. Ennek a betörésnek az emléke ma is él és a nép szerint ezért harangoznak Dobsinán még ma is minden este 9-kor és reggel *háromkor!*

császári és kuruc hadak ellen, hogy lakói «iot adoshassanak bátorságosan cséndéségben lakhassanak és minden félelem nékül, söt iarhassanak és hélhéssének akár utfélén akar mésőben akar érdőben, akar micsoda héliekén csak hogi ualami fégiuér né tanálkosék naluk».' Az 1706—1708-i városi registerből tudjuk, hogy a város II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának a támogatására is nagy áldozatokat hozott. Az évi kiadásoknak több mint kétharmadát a fejedelem csapatainak a támogatására fordította.[2]

A törökök kiűzetése után nyugalmasabb napokat élt, úgyhogy a XVII. század végén néhány évtizedre terjedő gazdasági fellendülés tapasztalható. Rákóczi szabadságharcának leverése után azonban ismét igen súlyos helyzetbe jut. Mint már jeleztük, a Csetneki-család kihalása után a dobsinai uradalom az örökösökre szállt. *Csetneki István* 1594. jún. 15-én halt meg Dobsinán, eltemették Csetneken az evang. templomban.[3] Öt testvére (II. András, IV. János, II. Mihály, Zsófia és Klára) már előbb meghalt örökösök nélkül, csak Mihálynak az özvegye, *Máriássy Anna* élt két gyermekével, Ferenccel és Annával, aki később Monaky Miklós neje lett. Ferenc 1601—1605 között meghalt, s a birtokot Máriássy Anna örökölte. E réven jutott Dobsina a Máriássyak, Cserneyek, Szécsyek, Jánokyak, Lorántffyak, Thökölyek, Andrássyak, Görgeyek, Szepessyek, Horváthyak s mások birtokába. E családok idők folyamán még tovább tagolódtak, úgyhogy a XVIII. század végén már egészen kis birtokrészek vannak az egyes családok kezén. Thököly révén a birtok egy része II. Rákóczi Ferencre szállt, aki itteni bányáiban és hámoraiban sokat dolgoztatott a hadsereg részére. A szatmári béke után Rákóczi itteni birtokait is elkobozták és a fejedelem egykori bányabiztosának, *Lányi Jánosnak* adományozták ; az ottani fegyvergyárakat, ágyúgolyóöntőket pedig leromboltatták.[4] A várost, amely a Rákóczi-felkelés idején nagy adósságokba keveredett, még súlyosabban érintette Lányinak a szerepe, aki Dobsinára költözött és nagy lendülettel látott hozzá a réz- és vasbányák kiaknázásához. A Lányiak nevéhez fűződik a dobsinai vasiparnak a XVII. század végén való fellendülése. *Lányi Pál* építette pl. az első magas kohót (Hochofen) Dobsinán 1680-ban Fischer Dániel szász technikus tervei szerint, amely egyben az első kohó volt Magyarországon.[5] Lányi János létesítette a nevéről elnevezett Lányihuta nevű telepet, ahol nagy rézolvasztója volt. De a Lányiak nevéhez fűződik a dobsinai lakosságnak sok szenvedése is a XVIII. század elején. Lányi János ugyanis semmibe sem vette a lakosság ősi kiváltságait s azt úgy kezelte, mintha jobbágyai lennének ; regáljogaikat elvette, sörfőzőt építtetett, korcsmát nyitott a maga javára, s ezzel a városnak több mint 30,000 forint kárt okozott. Hiába fordult a város segítségért a dominiumhoz Csetnekre, ott csak Lányi talált meghallgatásra. 1731-ben már azzal vádolta Lányi János a várost, hogy jogtalanul használja a «város» címet és a pecsétet, amelyet csak kiváltságos városnak szabad használnia. Erre a dominium Csetnekre idézte az előljáróságot (1731. szept. 24), s ott a bírót és az esküdteket vasraverték, börtönbe vetették, botbüntetéssel sujtották és a bírónak a homlokára egy iratról letépett pecsétet ragasztottak. A dobsinaiak erre panaszukkal egyenesen a királyhoz fordultak. A király igazságot szolgáltatott nekik, amennyiben utasította a dominiumot, hogy a jövőben tartózkodjék ilyen eljárástól s tisztelje a város jogait. Lányi, aki szintén járt Bécsben, hogy a város jogos ügyét ott elgáncsolja, póruljárt, mert a királytól kemény leckét kapott, ami miatt búskomor lett, s rövidesen rá meg is halt. Lányinak le kellett romboltatnia a sörfőzőjét, be kellett szüntetnie a korcsmáját és utasíttatott, hogy a malmot, amelyet a város neki zálogba adott, 400 forint lefizetése után adja vissza. A per fiával, Pállal még tovább folyt, mert a városnak is, meg Lányinak is sokféle követelése volt, amit csak per útján tudtak elintézni.

[1] *Mikulik:* Dobschau, Anhang IX.

[2] *Mikulik:* Dobschau 22.

[3] A sír fedőlapjának a rajzát lásd Bartholomaeides, Memorabilia címlapján.

[4] *Thaly Kálmán:* Irodalom- és műveltségtörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból. Budapest, 1885. 35. l.

[5] *Vályi András:* Magyarországnak leírása. I—III. Buda, 1796—99. 501. l. ; *Edvi Illés Aladár:* A magyar vasbányászat és vaskohászat ismertetése különös tekintettel az 1900. párizsi nemzetközi kiállításon való résztvevő vállalatokra. Bpest, 1900. 67. ; *Kerpely Antal:* Adatok a vas történetéhez Magyarországon a XIX. század elejéig. Budapest, 1899. 69. l.

De a dominiummal is pereskednie kellett a városnak, minthogy ezt még a történtek után is igyekezett elnyomni. A pert a város itt is megnyerte és 1772-ben a dominium szigorú utasítást kap legfelsőbb helyről, hogy a várost összes eddig élvezett jogaiban, tehát a reáljogok élvezetében is meg kell hagyni. Ám 1779-ben újból megindul a pereskedés.[1]

A századvégi birtokviszonyokra vet némi fényt az 1784. jobbágyösszeírás. E szerint Dobsinának ez időben következők a birtokosai, jobbágyaik száma szerint feltüntetve: Andrássy István 24, Andrássy Károly 27, a kir. kamara 18, Pletrich Gábor 6, Rochfalussy Mátyás 10, Grünblath János 27, Benedicty Mihály 3, Szepessy Pál 3, Szvoboda Mátyás 8, Szontágh Gáspár 5, Czékus Imre 2, Martinidesz-család 4, id. Gömöry János 2, Pogány Ádám 2, egyes magánosok 6, Szontágh Mihály 3, Krajnik Sándor 1, Losontzy László 2, Czékus János 1, Antony Péter 1, Maritinszky Mátyás 4 jobbágy. Utánuk 70 városi adófizető neve következik.[2]

A XVIII. század vége felé a város tekintélye igen megcsappant. A városi előljáróságra ugyanis a megejtett vizsgálat a város pénzével elkövetett súlyos visszaéléseket bizonyította rá. Ennek az lett a következménye, hogy a várost a megye felügyeleti hatósága alá helyezték; a bányabíróságot, amely a XVII. század közepe óta ott működött, Rozsnyóra tették át és a város eddigi kiváltságos helyzetét csaknem teljesen megszüntették. A város ebbe nem tudott belenyugodni és ezért a XIX. század elején megváltási pert indított (Loskaufprozess). A dominium azonban, amely most már az Andrássyak kezén volt, oly magasra szabta a megváltási összeget, hogy ezt a város nem tudta megfizetni. Hosszas pereskedés után a mult század negyvenes éveiben azonban mégis sikerült a megváltás és a város újból visszahelyeztetett régi jogaiba. Visszanyert szabadságát azonban a szabadság leveretése után az osztrák hatóság megszüntette és a várost a megyei közigazgatás keretébe osztotta be.

Dobsina kivette részét a szabadságharcból is. A harcképes férfiak beálltak a csatasorba. Akinek vagyona volt, tehetségéhez mérten adakozott, a város pedig 2000 forintot ajánlott a haza oltárára s egész vagyonát Kossuth-bankókba fektette. Sorsa ugyanaz volt, mint minden magyar városé, amely kivette részét a szabadságharcból.

Dr. Lux Gyula.

[1] Dobsina város levt.: A per 1782. évi nyomtatásban.

[2] A régebbi birtokviszonyokra ad némi útbaigazítást az Orsz. Lt. Urb. et Conscr. Fasc. 66. Nr. 33, Fasc. 67. Nr. 4, Fasc. 91. Nr. 54.

KINIZSYNÉ MAGYAR BENIGNA ÖRÖKÖSEI.

Amikor a pálosrend prior-generálisa a nagyvázsonyi pálos kolostor javait a Vásonkeői Horváth-családtól a XVII. század elején visszakövetteli, a birtokjog megállapítása ügyében keletkezett per folyamán Veszprém vármegye hatósága előtt 1613-ban több tanúvallomás hangzik el, melyek közül érdekesebb az 55 éves Viganthy Péter nemesé: «... Anyjától hallotta, hogy Kenessy Pálnak egy török rabja volt, kinek a sarcából csináltatta és rakatta és ő tartotta a barátokat abban a klastromban Isten imádásra, hogy az barátok a klastromot el hatták, mindenkor az vasoni urak birták . . .»[1] Ennek a másként Szent-Mihályi néven ismeretes klastromnak a pusztulásáról is felvilágosítást nyujtanak az említett tanúvallomások. Bakos Farkas kiskomáromi kapitány egyik 120 évesnek mondott jobbágya eskü alatt, saját tudomása alapján erősíti, «hogy a barátok a Szent Mihali clastromban laktak, asztán Beszprémeth a theöreök megvette, úgy pustulth el, az urak rea jöttek és porral hányatták föl a clastromot . . .» Bakos másik, 85 éves jobbágya is «tudja, hogy mikor törték el az urak lövöldi, taládi és Miháli clastromot, félvén attul, hogy az török beléjük száll, de nem hallotta, hogy a Horváth urak hatalmasul foglalták volna el, ők tartották a barátokat is benne.»[2]

Az 1483-ban alapított kolostor csendjében valamelyik pálos szerzetes később az alapító Kinizsy Pál nejének, Magyar Benignának, zengzetes, régi magyar nyelven két imádságos könyvet szerkesztett.[3] Benigna asszony emlékezetét e két ránkmaradt nyelvemléken kívül őrzi ama körülmény is, hogy gyermeke volt a híres hadvezérnek, Magyar Balázsnak és hitvese a törökverő Kinizsy Pálnak.

Kinizsy 1494. november 20-án húnyt el Szent Kelemen várában, mely a Száva innenső partján feküdt.[4] Végakaratát az aradi káptalan kiküldöttei 1492. szeptember 6-án Temesvárott, az ő várbeli lakásán foglalják írásba. A szeptember 9-én kelt káptalani oklevél szerint az öregségtől és a folytonos háborúskodástól szenvedő Kinizsy, hogy nejének, Magyar Benignának nyugodt életet biztosítson, Vásonkő veszprémmegyei várát, a fejérmegyei Adonyt, úgyszintén Kürt, Abony és Tószeg falukat és egyéb, a Tisza partján elterülő birtokait örök joggal neki hagyományozza.[5] Kinizsynére tehát férje halála után ez a hatalmas vagyon szállt, melynek nagyságáról képet alkothatunk, amikor majd a fenti birtokok tartozékait is felsoroljuk.

Magyar Balázs és Kinizsy Pál alacsony sorból vitézségük révén emelkedtek magas polcra. Hűséges szolgálataikat a királyi kegy birtokadományozásokkal ismerte el. Mátyás király, 1464. aug. 16-án kiadott oklevele szerint, Magyar Balázsnak, a felsőmagyarországi részek kapitányának és általa Kelemen testvérének Adony királyi birtokot (Fejér m.) adományozza, a hozzátartozó Szabolcs, Csikóalja és Szentmihály pusztákkal, valamint a Dunán lévő Lórév kikötővel.[6]

Ugyanígy Kinizsy is rövidesen elnyeri jutalmát. Az 1473. jan. 8-án kiállított privilegiális adománylevél szerint Mátyás király a magvaszakadt Vezsenyi László főlovászmester birtokait: a veszprémmegyei Vásonkő várát, Vázsony, Csepel, Bakonyherend, Barnag, Nagyszőllős és Kerta falvakkal, kisszőllősi részbirtokokkal, valamint a külső-szolnokmegyei Abony, Paladics, Tószeg, Bög, Kécske, Kürt és Sas falukat, Vezseny, Bekenye és Kerekegyház falvak felét és a csanádmegyei Hegyes és Hollós pusztákat, meg a vezsenyi és várkonyi vám- és révjövedelmek negyedét hősies, vitézi tetteiért örök joggal Kinizsy Pálnak adományozza. Az új adományos Vezsenyi László özvegyének, Annának, hitbér és jegyajándéka címén 400 arany forintot fizetett ki, az árván

[1] Gróf Zichy-cs. zsélyi nemzetségi levéltára, f. 64 et B. n. 3.

[2] U. o.

[3] Kiadva: RMNyE. II. k. — L. Gonda Felicián: A középkori magyar pálosrend és nyelvemlékei. Pécs, 1916.

[4] Istvánffy: Regni Hung. Hist. Coloniae Agripp. 1724. III. 22.

[5] Zsélyi lvt. f. 61. n. 20.

[6] Zichy Okmt. X. 320—326.

maradt leányoknak, Hedvignek, Juliannának és a kiskorú Fruzsinának pedig férjhezmenetelükig Kécske és Sas faluk birtoklását biztosította.[1]

A vásonkői várnak és tartozékainak adományozását közvetlenül megelőzően (az első donatióslevél ugyanis 1472. aug. 22-én kelt), a két vitéz és immár nagybirtokos között kölcsönös örökösödési szerződés jött létre. Az erről szóló megállapodást Báthori István országbíró Budán 1472. máj. 20-án kelt oklevele tartotta fenn,[2] királyi megerősítésben pedig 1474. aug. 8-án részesült.[3] Magyar Balázs fiává fogadta Kinizsyt, aki halála után előbbinek László fiával együtt közösen örököl. Az öröklés tárgyát nem képezi az a birtoktömeg, mely Balázst és testvérét, Kelement, egyenlő jogon illette, tehát a családi birtokok, valamint az adonyi uradalom, melyet halála esetére feleségének, Borbála asszonynak özvegyi tartására kívánt biztosítani. Kinizsy birtokait viszont halála esetére Magyar Balázs, aki ekkor már horvát bán, és fia László, öröklik felerészben. A szerződésből kitűnik, hogy Magyar Balázsnak és Kinizsynek ezt az időpontot megelőzőleg már egyéb birtokaik is voltak, máskülönben kölcsönös örökösödési szerződést nem köthettek volna. A szerződés elsősorban Magyar Balázsra nézve volt előnyös, mert így családjának biztosította a még nőtlen Kinizsy birtokait.

Kinizsy említett végrendeletét II. Ulászló király 1493. jan. 16-án megerősítette[4] és ennek következtében a budai káptalan máj. 11-én Benigna asszonyt a vásonkői és adonyi uradalom birtokába beiktatta.[5] A vásonkői uradalom 1473 óta Dörögd zalamegyei, Kapteleke veszprémmegyei falukkal és Kamond falu felével megnagyobbodott, viszont Bekenye falu, Hollós és Hegyes puszták már nem tartoztak hozzá.

Magyar Balázs 1490-ben halt el. Birtokai közül a kölcsönös örökösödési szerződés értelmében Kinizsyre csak az adonyi uradalom szállott, amely egyébként nem messze feküdt a vásonkői uradalomtól.

Kinizsy Magyar Benignát 1484—1492. évek között vehette nőül. Más adatok is azt mutatják, hogy Benigna asszony fiatalon jutott első özvegységre. Férjének 1494-ben bekövetkezett halála után csakhamar Kamicsáczi Mislenovics (Mislenowith) Márk királyi udvarnokhoz ment férjhez, aki szerencsés házasságát követő rövid időn belül budai királyi várnagy, majd dalmát-, horvát- és tótországi bán. II. Ulászló királynak 1495. nov. 29-én kelt nova donatiós oklevele révén felerészben neje birtokainak tulajdonosa. Ekkor a vásonkői uradalom tartozékai közül kimarad a kisszőlősi birtokrész, viszont Lykyrt faluval és Agyaglik, veszprémmegyei pusztával, valamint Podar-falusi birtokrésszel gyarapodik. Az adonyi uradalmon kívül kettőjüké a turócmegyei Szucsán (Zwchan) is, kastélyával együtt.[6] A Kinizsy-féle birtokokhoz e szerint a felsőmagyarországi Szucsán is járult. Kinizsyről tudjuk, hogy 1474-ben a trencsénmegyei Lethavát nyerte adományul.[7] Mivel azonban ezt a vázsonyi és adonyi uradalmak mellett később nem említik, nem gondolhatunk arra, hogy esetleg cserébe adta volna Szucsánért. Szucsán eddig ismeretlen úton, de valószínüleg öröklési jogon került Kinizsy özvegyének kezébe. Az említett donatio nova alapján az így kibővült nagy vagyon tulajdonosai: Magyar Benigna és férje, Mislenovics Márk és ez utóbbi révén testvérei Kamicsáczi (de Kamychacz) János és Kolunicsi (de Kolwnych) Péter. Birtokba való beiktatásukat a budai káptalan 1496. jan. 27-én és a rákövetkező törvényes napokon foganatosította,[8] miután Benigna asszony is 1496. jan. 13-án, tehát a királyi adományozás után, birtokainak megosztásába beleegyezett.[9] A Mislenovics-család 1437-ben már Kolunich-ról nevezte magát, miértis érthető, hogy Márk testvérei közül Péter e néven fordul elő okleveleinkben, mint az ősi birtok tulajdonosa.

Kamicsáczi Mislenovics Márk nem sokáig volt férje Benigna asszonynak, kb. 1508-ig. 1509. márc. 8-án Kinizsy özvegye már Kereky Gergely neje és mint ilyen, Kamicsáczi Mislenovics János királyi udvarnokkal, Benigna volt férjének, Mislenovics Márknak birtokait illetőleg a következő megállapodásra jutott: A veszprémmegyei Vásonkő, a trencsénmegyei Sztrecsén (Zthrechen) és a

[1] U. o. XI. 122—129.
[2] U. o. XI. 103—107.
[3] U. o. 154—156.
[4] Zsélyi lvt. f. 61. n. 21.
[5] U. o. f. 61. n. 22.
[6] U. o. f. 61. n. 23.
[7] RMNyE. II., VIII. l.
[8] Zsélyi lvt. f. 61. n. 24.
[9] U. o. f. 61. n. 26.

turócmegyei Szucsán-kastély tartozékaival, valamint a trencsénmegyei Zsolna és a Tisza mellett fekvő, külsőszolnokmegyei Kécske falu Kerekyéknek, az adonyi uradalom, a külsőszolnokmegyei Abony, az ottani nemesi kúriával, és a hevesmegyei Erk falu tartozékaival Mislenovicsnak jutott osztályrészül. Kürt és Sas falvak Kerekyéknek voltak fenntartva, Kerekegyházat pedig a felek közös beleegyezéssel Warjasi Nagy Fábián nemesnek és Klára nejének hű szolgálataikért éltük fogytáig adományozták. Megegyeztek abban is, hogy a többi birtok állatállományával együtt kétfelé osztassék. A vásonkői várhoz tartozó tiszamelléki birtokok per alatt állván, visszaszerzésük esetén ezek is felosztandók. Ha az egyik fél örökös nélkül halna el, akkor a másik lép örökébe; ez okból a Kerekyék által alkalmazott várnagyok Mislenovicsnak is tartoznak hűséget esküdni.[1]

Kerekyről nincs sok értesülésünk. Általában Vásonyi Gergely néven szerepel. Egyik tanúvallomásból melléknevét is megtudjuk: Márk halála után Benigna asszony «ad Gregorium Wasony aliter Thargeczew vocatum» ment férjhez.[2] A házasság nem volt szerencsés és felesége felbérelt gyilkossal tétette el láb alól.[3] Magyar Benigna a fej- és birtokvesztés alól 1520. ápr. 4-én felmentést nyert ugyan, de a mohácsi vész után (1527-ben) János király Vásonkőt és tartozékait, mint üresedésben levőket, Mezthegnői Bodo Ferencnek adományozta.[4]

1519-ben, midőn Magyar Benigna ellen férjgyilkosság miatt eljárás indult meg, jelentkeznek előbbi férjének, Mislenovics Márknak osztályos atyafiai: Horváth Máté és András s talán az esetleges következményeket mérlegelve, óvatosságból a Márk részére II. Ulászló király által kiállított adománylevél átírását kérik II. Lajos királytól.[5]

Valószínűbb azonban, hogy Mislenovics János halála után jöttek fel délvidékről az osztályos atyafiak, horvát nevükön Tuškanic Máté és András, hogy az elárvult birtokokat kezükbe vegyék, miután megelőzőleg a Mislenovics-testvérek harmadika; Kolunicsi Péter is eltávozott az élők közül. Nowak Pál paladicsi jobbágy 1550-ben tett tanúvallomása szerint: «Abon, Thozegh, Paladych, Erk és Keechke, ugyancsak Kyrth, Sas, a veseni, bekenyei birtokrészek és Begh-puszta Ulászló király idejében néhai Kamychaczi Horwath Márkot, azután testvérét Horváth Jánost, azután Kereky Gergelyt, végre Horwath Mathkót, Kinizsy Pálnéval egyetemben illette és nevezett birtokok a vásonkewi várhoz tartoztak. A mohácsi vész után azok egy részét néhai Werbewczy István, másik részét néhai Doczy János foglalták el maguk részére, amely birtokokba néhai Horváth Jeromos Pest ostroma idején Bornemyzza Gergely tisztjét helyezte bele».[6] Lankás Máté paladicsi jobbágy szerint a mohácsi vész idején az előbb említett birtokokat Horváth Mathko és Kinizsy Pál özvegye birták és ők állítottak azokba tiszteket, éspedig Kinisy Mihályt és Erky Balázs deákot; Horváth Mathko halála után pedig Horváth Jeromos tisztnek Bornemisza Gergelyt küldte oda. Az ő kezükből először néhai Werbőczy István vette ki, végül Buda ostromának idején néhai Perényi Péter orsz. kapitány Horváth Péternek visszabocsátani rendelte. A pesti hadjárat után ismét Werbőczy István foglalta vissza és fia Imre, atyja halála után haláláig birta, de azt, hogy most Henyey Miklós (Werbőczy unokájának férje) törekszik birtokba venni, nem tudja.[7]

A fentiekből kitűnik, hogy a Tuskanič (Thwskanith)-testvérek, mint a Kamicsáczi-testvérek osztályos atyafiai tartottak igényt Márk birtokaira, melyek azonban Magyar Benigna és Mislenovics János közötti osztály szerint a túlélő félre, Magyar Benignára kellett, hogy szálljanak. Tényként vehetjük azt is, hogy a mohácsi vész idején a vásonkői uradalom birtokosai Kinizsy özvegye és Horváth, másként Tuskanič Máté. Az osztályos atyafiak más, újabb címen is jogot formáltak a Kinizsy-féle birtokokhoz. A székesfehérvári keresztes konvent előtt 1521. ápr. 8-án Benigna asszony, mint néhai Magyar Balázs leánya és néhai Kamicsáczi Mislenovics Márk horvát és szlavon bán özvegye, Horváth azaz Tuskanič

[1] U. o. f. 61. n. 28.
[2] U. o. f. 61. n. 47.
[3] U. o. f. 61. n. 34.
[4] U. o.
[5] U. o. f. 61. n. 30., 31.
[6] Zsélyi lvt. f. 61. n. 47.
[7] U. o.

Máténak és Andrásnak, a nevezett bán atyafiainak, adonyi uradalmát odaajándékozta.[1] Vásonkői Horváth másként Tuskanič Máté fiának, Horváth Gáspárnak későbbi (1554.-évből) elbeszélése szerint, a vásonkői uradalom Kamicsáczi Horváth Márknak, Máténak, az ő atyjának, és András püspöknek lett ajándékozva. Újabban András tinini püspök birtokolta, aki őt atyjának közvetlenül a mohácsi vész után bekövetkezett halála után gyámságába fogadta és neveltette. Kb. 22 éve, hogy nagybátyja, András püspök meghalt. Ő, mint még kiskorú, András püspök néhány szolgájával és tisztjével Vásonkőben maradt. Ekkor Horváth Péter és néhai Horváth Jeromos, másként Klyzi Ružnovič (Rwsnowÿth) Péter és Jeromos azt állítván, hogy ők neki vérrokonai, a várába szálltak és gyámul tolakodtak fel. Mikor nagykorúvá lett, a várat nem adták át neki, hanem hárman közösen birtokolták Jeromos haláláig. Péter ezidőben a vásonkői uradalom felét és annak jövedelmét élvezte, Jeromos özvegye, Katalin asszony és fia Boldizsár pedig a várhoz tartozó Kerta községet tartotta kezében és 1554-ben is birta.[2]

Horváth Gáspár egyetlen fia volt Horváth Matkónak († 1526) és Gyulaffy Potenciának († 1529). Atyjának halála után nagybátyja, Tuskanič András tinini püspök és topuskói apát nevelteti. Utóbbinak 1532-ben bekövetkezett halála [3] után pedig — mint az imént láttuk — Klyzi Horváth Jeromos és Péter erőszakolják rá a maguk gyámságát a még kiskorú gyermekre.

Horváth Máté és András Tuškanič-ok, Jeromos, és Péter pedig Ružnovič-ok. Ez utóbbi «Petrus Rwsnovich» egy 1533. okt. 26-án kelt oklevélben mint néhai András tinini püspök «frater»-e,[4] egy okt. 11-i oklevélben pedig mint «nepos»-a fordul elő.[5] Ez utóbbi iratban Péter testvéreként szerepel Jeromos. Feltevésünk szerint Tuskanič András egyik nőtestvérének Ružnovič-tól származó gyermekei a nevezett Jeromos és Péter, akik közül elsőnek Jeromos jött Magyarországra azzal a céllal, hogy a Kinizsy-féle birtokokat biztosítsa családjuknak.

I. Ferdinánd király 1528. jan. 16-án Esztergomban kelt oklevelében András tinini püspök és Klÿzi Jeromos és Péter, néhai Klÿzi Horváth Máté és Kamicsáczi Horváth Márk rokonainak («fratres») kérésére átírja II. Lajos királynak 1519. szept. 15-én Budán kelt oklevelét, melyben ez Horváth Máté és András, Kamicsáczi Horváth Márk osztályos atyafiainak kívánságára Ulászló királynak 1504. évi adománylevelét írta át. Ez utóbbi szerint a vásonkői uradalmat néhai Horváth Márknak és nejének, Benignának s általuk Mislenovics Jánosnak, Márk édes testvérének és ez utóbbi révén Máté, Péter és András osztályos atyafiainak (fratribus condivisionalibus) és örököseikněk adta.[6]

1539-ben Ferdinánd király hűséges szolgálataikért Vásonkői Horváth Jeromosnak és Péternek, meg néhai Klÿzi Horváth Máté fiának, Gáspárnak új adományként adja a birtokukban lévő Vásonkő várát, nemkülönben Csepel, Bakonyherend, Alsóbarnag, Nagyszőlős, Kerta falukat, Kapteleke-pusztát (Veszprém m.) és felsődörögdi (Zala m.) birtokrészt ; azonkívül Abony, Paladics, Tószeg, Bög, Kécske falvakat, az utóbbi vizi vámját, Kürt és Sas falukat, továbbá Vezseny, Bekenye és Kerekegyház falvak felét és Himesegyház (Külső-Szolnok megye)-pusztát és Adonyt, az ottani nemes kúriával. A beiktatást elrendelő parancs 1542. jún. 12-én kelt. A következő év jan. 14-én azonban a fenti birtokok tulajdonába a székesfehérvári keresztesek csak Horváth Pétert és Gáspárt iktathatták be, mivel Jeromos közben elhalt.[7]

Horváth Jeromos Devecseri Csoron András leányát, Katalint vette nőül, akitől két gyermeke született : Boldizsár, kinek magvaszakadt és Margit, aki később Berekszói Hagymás Péterhez ment nőül. Horváth Jeromosné 1566. szept. 8. körül, midőn a törökök Szigetvárt ostromolták és bevették, a törökök fogságába esett, ahol meg is halt. Unokái : Anna, Ákosházi Sárkán Jánosné, Kristóf, akitől nem maradtak utódok, és Gábor.[8]

A vásonkői uradalom is megérezte a mohácsi

[1] U. o. f. 61. n. 33.
[2] U. o. f. 61. n. 52.
[3] 1531-ben még él : Mon. Slav. Merid. hist. XXXVIII. k. 74. — 1533-ban már mint néhai szerepel : U. o. XXXIII. k. 320—321., XXXVIII. k. 173., 187.
[4] U. o. XXXVIII. 173. l.
[5] U. o. XXXIII. 320.
[6] Zsélyi lvt. f. 61. n. 35.
[7] U. o. f. 61. n. 38.
[8] U. o. f. 61. n. 64.

vész után keletkezett zavaros állapotokat. Mint említettük, a veszprémmegyei Kerta községet Horváth Jeromos özvegye, majd leánya, Margit asszony leánynegyed címén birtokba vette és 1566-ig birták is, amikor Horváth Gáspár visszafoglalta. A mohácsi vész után a tiszamelléki birtokok is idegen kezekbe kerültek. Az 1552. évből származó iratok szerint néhai Vidffy Lőrinc, Pál atyja, János király adománya alapján Erket elfoglalta. Tőle Roffi Nagy Balázs vette el erőszakkal és kb. egy évig birta, amikor is Gyarmati Balassa János Erket Vidffy Pálnak visszabocsátotta. Kürt, Sas és Bekenye falvakat, meg a vezsenyi és kerekegyházi birtokrészeket Zarándi Horváth János és Szentlászlói János birtokolták. Kécske falut néhai Dóczy János vette birtokába; míg Tószeg, Paladics, Abony falvak és Bögpuszta János király adományaként Werbőczy István kezébe kerültek. Mindezen birtokokat Pest város ostroma alatt Perényi Péter országbíró a Vásonkői Horváth-családnak visszaadta; de utána azok ismét a bitorlók kezébe jutottak. A birtokok azonban végül mégis visszakerültek a vásonkői vár tartozékai közé, miután Horváth Péter és Gáspár a Werbőczy István unokája, Henyei Miklósné ellen indított pert is megnyerték. A bíróság előtt Henyei Miklós Anna nevű felesége nevében azt vallotta, hogy a kérdéses birtokokat néhai Werbőczy István férfiörökös hiányában királyi beleegyezéssel Erzsébet és Orsolya leányainak és örököseiknek hagyta, s ezért nejét ezen a címen e birtokokba bevezettette; bár a beiktatásnak Dobó István a király nevében ellentmondott. Ennek ellenére is megmaradt egyideig azok birtokában. 1552. máj. 21-én kelt ítélet értelmében azonban vissza kellett adnia a jogtalanul birtokolt földeket.[1]

Horváth Gáspár, miután nagykorú lett, teljes erővel a nagyvázsonyi uradalom birtokügyeinek rendezéséhez látott. A tiszamelléki birtokokat, mint láttuk, még Péterrel karöltve szerezte vissza. Pár év múlva rájött arra, hogy Horváth Jeromosnak és Péternek a vásonkői uradalomhoz nincsen törvényes joguk. Egyedül ő, Horváth Matkó fia a jogos örökös. Ezért 1554-ben pert indít Horváth Péter ellen. Panaszolja, hogy amikor Horváth Péter és néhai Horváth Jeromos, a Klÿzi-Ružnovičok családjából, Vásonkő várába szálltak és ottani javait, mint gyámok átvették, 3000 aranyforintnál is több kárt okoztak neki. Mikor nagykorúvá lett, a várat nem adták át neki, hanem Jeromos haláláig († 1442) hárman közösen birtokolták. Azután Péterrel osztozott a vásonkői uradalmon. Jeromos özvegye pedig és fia Boldizsár, a várhoz tartozó Kerta községet birtokolta.[2] Pétert nemsokára kizárta a vásonkői végvár katonaságának vezérségéből, a kastély és tartozékainak jövedelmét nem osztotta meg vele és állandóan zaklatta, hogy feleségével és gyermekeivel onnan elköltözzék.[3] Ugyanakkor, 1556-ban perrel támadja meg Horváth Jeromos özvegyét, aki anyjának, Gyulaffy Potenciának ékszereit Vásonkő várából elvitte. Majd felsorolja Devecseri Csoron András által a nagyvázsonyi uradalomnak okozott károkat, melynek megtérítését követeli az özvegytől és fiától, Horváth Boldizsártól.[4] Mindkét esetben a felperes Gáspár lett győztes és helyreállította uradalmát.[5] 1569. okt. 1-én pedig II. Miksa király pallosjoggal ruházza fel.[6] 1589. ápr. 14-én már nem él. Fia, János a maga, valamint Judit (Gersei Pethő Judit) feleségének, Ferenc, Mátyás, Márk és Gergely testvéreinek és Zsófia nővérének nevében hű emberének, Szentantalfai Sólyom Benedek nemesnek ekkor adományozta kisfaludi nemes kúriáját és Kiskamondon lévő két jobbágytelkét.[7] Minthogy a fenti káptalani kiadványban gyermekei még nincsenek megemlítve, ezidőtájban vehette nőül Gersei Pethő Juditot. Édesanyja, Angyal Zsófia haláláról az iratokból nem értesülünk.

Horváth János 1614. jan. 24. és 1615. szept. 14. közt hunyt el.[8] Fivérei korábban, örökösök nélkül haltak el. Zsófia nővére Faiszi Ányos Kristófhoz ment nőül. Maga János kétszer nősült. Első nejétől, Gersei Pethő Judittól Gáspár és Zsigmond, másodiktól, Szarvaskendi Sibrik Borbálától György és Ferenc nevű gyermekei születtek. Ez utóbbiak kiskorukban maradtak árván. S mivel Zsigmond

[1] A tiszavidéki birtok visszaszerzését tárgyaló iratok u. o. f. 61. n. 46—51.

[2] U. o. f. 61. n. 52.

[3] U. o. f. 61. n. 63.

[4] U. o. f. 61. n. 56.

[5] A perre vonatkozó iratok: U. o. f. 61. n. 54—58.

[6] U. o. f. 61. n. 60.

[7] U. o. f. 65. n. 1.

[8] U. o. f. 61. n. 65. és f. 75. n. 1.

is csak 1615-ön innen szerepel, valószínűleg ezidőben lesz nagykorúvá. A mostohatestvérek közt az osztály miatt perre került a sor, melyet a két kiskorú gyámjai ú. m. anyjuk, Sibrik Borbála és ennek második férje, Kállai Miklós, vásonkői várkapitány, indítottak az idősebb testvérek ellen. Ezek közül Gáspár 1626. körül elhalálozott. Se házasságáról, se örököseiről nincs értesülésünk.

Horváth Zsigmond és mostohatestvérei, illetőleg gyámjuk, Sibrik Borbála között Pápán, 1627. ápr. 17-én egyesség jön létre. E szerint Zsigmond kiadja két öccsének a Horváth-család összes birtokaiból, amelyek Vázsony várához és Adonyhoz tartoznak, valamint a Duna és Tisza közt lévőkből az őket megillető just. A birtokok három részre oszlanak: kettő a gyermekeknek, egy Zsigmondnak jut. Osztály előtt hat ház a birtoktömegből kivonassék és mindaddig Zsigmond kezében legyen, míg a fennálló zálogösszegnek $^2/_3$ részét a gyermekek meg nem fizették; azután ez is a fenti arányban osztassék fel. Zsigmondé legyen külön a kertai majorház, melyet Sárkány István, Horváth Jeromos leszármazottja, kiskomáromi kapitány építtetett. A zálogos jószágokat hasonlóan felosztják. Néhai Gáspár esetleges adósságait közösen viselik,[1]

A fenti megegyezés alapján, 1627. július 3-án Horváth Zsigmond és öccsei, Horváth Ferenc és György között létrejött osztály híven visszatükrözi a vásonkői uradalom akkori vagyoni viszonyait.

A vár külső kapuja közös maradt s építéséről közösen gondoskodnak. A vár nyugati felének felső része Horváth Zsigmondnak jutott. Övé lett a toronyalatti, földszinti boltpince, a kápolna feletti kicsiny szoba pitvarostul, az öreg palota, azaz nagyterem, valamint egyes mellékhelyiségek. A kápolna a felső auditoriummal együtt közös maradt. Úgy ennek, valamint a négy bástyának karbantartása mindhármukra hárult. A várbeli többi házak a külső öreg pincével együtt Horváth Ferencnek és Györgynek jutottak osztályrészül.

Vázsony városában 2 ép, 8 puszta és 1 zálogos, Vöröstón 1 egész, 1 puszta és 7 zálogos, Rátóton 1 puszta és 3 zálogos hely, Barnagon 1 puszta és 16 zálogos, Nagyszőlősön 23 ép, 41 puszta, 18 zálogos ép és 6 zálogos puszta, Kertán 31 ép, 15 puszta és 10 zálogos ép hely került hármajuk között felosztásra, továbbá a szántóföldek. A vázsonyi zálogban lévő birtokok kiváltójuk kezén maradnak mindaddig, míg a másik kettő a $^2/_3$ részt a kiváltónak meg nem téríti. Csepel-puszta, valamint a vázsonyi névtelen földek, Kaptelekepuszta és a herendi jószág három részre oszlott. A zálogmentes halastavakat közösnek hagyták. A Vázsony város területén lévő «Barátok» malmára és rétjére nézve úgy határoztak, hogy ezeket közösen váltják ki, éppúgy a vár alatti halastót és malmot is, melyek ekkor Batthyánynénál voltak zálogban. Háromfelé oszlott az «Úri tó» földjével és rétjével együtt. A vázsonykői vámjövedelmek szedését és kezelését közös vámosra bízták. Ami pedig a kocsmáltatást illeti, a földesurak a «vitézlő néppel» úgy egyeztek meg, hogy Szent Mihálynapjától húshagyó keddig szabad bort árulniok. Ha tiltott időben tennék, esetenként 2—2 pénzt kötelesek fizetni. A bakonyi makktermésben és a dézsmajövedelemben szintén egyenlően osztoznak. A nagyszőlősi határban lévő hegyvámot a szüret idején közösen szedik; a szőlőket pedig Barcza Balázs szolgabíró három részre osztja szét közöttük. A tiszamelléki jószágra nézve úgy határoztak, hogy mivel távol van, együtt kezelik és jövedelmét egyenlő arányban elosztják egymás között.[2] Az adonyi uradalom, valamint a zalamegyei birtokok osztályát az illető megyék hatóságai előtt hajtották végre, de erről nincs közelebbi értesülésünk.

A vázsonykői uradalom az osztályt megelőzőleg több zalamegyei birtokkal bővült. Még annak létrejötte előtt Sibrik Borbála, Kállai Miklós pápai végvári lovaskatona neje, előbbi férjétől, Vásonkői Horváth Jánostól származó kiskorú gyermekei nevében 1622-ben az ellen tiltakozott, hogy Horváth Gáspár és Zsigmond az osztályra kerülő vásonkői és csobánci birtokokat elidegenítsék. Tudomást szerzett ugyanis arról, hogy nevezettek Gyulaffy Kristófnak és nemes Csapó Ambrusnak már néhány birtokot elzálogosítottak. Különösen Vásonnak várának, városának, Vöröstónak, Barnagnak, a puszta Csepelnek, valamint Csobáncnak, Gyulakeszinek, Kis- és Nagy-Szőllősnek, Diszelynek, Raposkának, Zánkának, Thotinak és Lovasnak, hasonlóképpen Adony-

[1] U. o. f. 61. n. 74.

[2] U. o. f. 61. n. 74.

nak kastélyával együtt, végül Abony városának, Kécskének, Paladicsnak, Szent-Györgynek, Kürt és Sas falvaknak (Somogy-, Pilis- és Szolnokmegye) elidegenítésétől tilalmazza nevezetteket.[1]

Horváth Gáspárnak a XVI. század második felében az uradalom birtokügyeit úgyahogy sikerült még rendbe szedni, de fiai, főleg pedig unokái az egyes birtokokat egymásután elzálogosítják. Gazdasági romlásuknak okai: a parlagon heverő, hasznot nem hajtó földek és a költséges perek, melyeket Horváth Jeromos és a női ág leszármazottai, meg mások ellen kellett folytatniok.

Devecseri Csoron Katalin és Horváth Jeromos unokája, t. i. Horváth Margit és Berekszói Hagymás Péter fia, Hagymás Kristóf, és ennek unokaöccsei, Horváth Margit és Berekszói Hagymás Péter unokái, Hagymás Anna és Ákosházi Sárkán János fia, István és Gábor fia, Miklós 1613-ban a vármegyei törvényszéken panaszt emeltek Horváth János ellen, mivel ennek atyja, Gáspár 1566 körül az ő anyjukat, nagyanyjukat, illetőleg dédanyjukat leánynegyed címén kijáró birtokuktól, Kerta falutól megfosztotta, s követelték annak visszaadását.[2] Mivel a megindult per folyamán 1614. nov. 14. és 1615. febr. 20. között az alperes elhalálozott, igényükkel gyermekei, Gáspár és Zsigmond, valamint a kiskorú Ferenc és György gyámja, Horváth Gáspár második neje, Sibrik Borbála ellen léptek fel,. Törekvésüket időleges siker koronázta. A vármegye 1616-ban az árvák kertai birtokrészét, 1617-ben pedig mostohatestvéreiket, a Ferencét és Györgyét is visszaítélte a felpereseknek és Kerta helységet nekik átadta.[3] A vesztes felek azonban felebbeztek, még pedig eredménnyel, mert a királyi személynöki bíróság Pozsonyban, 1626. márc. 28-án kelt ítéletlevelében a vármegye határozatát, minthogy tévesen az újzólyomi törvényeken alapult, megsemmisítette és Kertát a jogos tulajdonosoknak visszaadni rendelte.[4] Meg kell jegyeznünk, hogy a per hosszú folyama alatt a felperesek közül néhai Hagymás Miklós helyébe özvegye, Maróthy Zsuzsanna lépett, mint kiskorú Péter fiának gyámja. A vármegye Kerta helység visszaadását a szomszédos nemesek jelenlétében rövidesen foganatosította.[5]

Horváth Gáspár halála után, midőn gyermekei megosztoztak, Adony város (Fejér m.), Abony, Tószeg, Kécske és Paladics tiszamenti birtokok jövedelme és szokásos censusa, mely 500 forintra rúgott, osztály szerint Faiszi Ányos Sándornak, Ányos Kristóf és Horváth Zsófia gyermekének jutott. Ezt azonban kb. 1604 óta nem fizették ki neki. Ányos Kristóf ezért kiskorú fia nevében Horváth Jánost 1614-ben beperelte. Utóbbinak közbejött halála miatt azonban az alperesség gyermekeire szállt át.[6] A peres felek között 1627-ben egyesség jött létre. A nagykorúvá lett Ányos Sándor és Horváth János még élő gyermekei, Zsigmond és György a következő osztályra léptek: Utóbbiak Ányos Sándornak a tisszamelléki birtokot tehermentesen átadják s ezért kötelesek azt, minthogy zálog van rajta, kiváltani. Kertán két jobbágyot adnak neki. Ezenkívül évenként Szent Márton napjára 24 köböl gabonát és 12 akó bort kötelesek részére Győrig felküldeni. Megállapodtak abban is, hogy ami fiutódok nélkül maradt három nagybátyjuknak, t. i. Horváth Ferencnek, Márknak és Gergelynek a jószágából zálogban van, azt együttesen váltják ki. Ányos végül kijelentette, hogy Zsigmond halála esetére a tiszamelléki jószágok felét visszaengedi Horváth Györgynek, azzal, hogy György a Zsigmond bátyja részjószágát osztályra bocsássa, megmaradván közöttük a kölcsönös örökösödés elve.[7]

Horváth Zsigmondnak 1637. körül bekövetkezett halálával a Tuškanič másként Horváth-család tagjai közül egyedül György volt az, aki magát Vásonkő vár örökös urának vallhatta. Vásonkő várában székelt ugyan még Vizkelethy Éva, Horváth Zsigmond özvegye is, aki a házasság idején tekintélyesebb pénzösszeget hozott a várba, ami lehetővé tette, hogy egyes zálogos birtokokat visszaváltsanak, mert férje bizony «szegény úr» volt. Ennek következtében az özvegy férje birtokaiba is beült és nem volt hajlandó a fönti deficiens Horváthok jószágát megosztani sem Györgygyel, sem Ányos Sándorral.[8] Utóbbi 1642-ben a nádorhoz fordult és kérte az osztály elren-

[1] U. o. f. 61. n. 70.
[2] U. o. f. 61. n. 64.
[3] U. o. f. 61. n. 66. és 67.
[4] U. o. f. 61. n. 72.
[5] U. o. f. 61. n. 73., 76.
[6] U. o. f. 61. n. 68.
[7] U. o. f. 61. n. 75.
[8] U. o. f. 61. n. 77.

delését, mert a megye ez ügyben helytelenül járt el, mivel elfogadta a Horváth Zsigmondné által bemutatott és férje által a veszprémi káptalan előtt tett bevallást, mely szerint 10,000 tallér fejében, melyet Vizkelethy Éva házához vitt, vásonkői és egyéb jószágait reá íratta, s bár az alispán megosztotta a birtokot, Ányos részét mégis az asszonynál hagyta. Veszprémmegye új vizsgálatot indított az ügyben, melynek eredményeként megállapítja, hogy Vizkelethy Éva valóban hozott nagyobbösszegű pénzt Vásonkőre, váltott is ki azon zálogos jószágokat, de mivel nem bizonyosodott be, hogy azt a Horváth Márk, Ferenc és Gergely deficienseknek részéből Ányos Sándornak osztály szerint jutott verestói, barnagi, csepeli és Vázsony városi és várbeli birtokrészeibe fektette volna be, az osztályt Ányosnak megítéli.[1] De amikor Ányos Sándor a neki megítélt birtokrészeket birtokába akarta venni és Vásonkő várába akart menni, Vizkelethy Éva a várkapu elé állíttatta embereit, hogy abban megakadályozza. Ányos azonban a vár körüli jeget megkerülve, behatolt a várba és kardját szegre akasztva, ülve várta Horváth Zsigmond özvegyét, kinek beléptére így szólt: «Ego sum dominus Alexander Ányos.» Miután így birtokban volt, a megegyezés is könnyebben ment köztük, amint azt későbbi tanúvallomások is igazolják.[2]

Vizkelethy Éva 1643-ban letette az özvegyi fátyolt és férjhez ment Buzini Keglevics Ferenchez. Ekkor Horváth György a nádor elé ment és kérte, hogy a vásonkői vár ama tartozékai, amelyek özvegyi jogon örökös nélkül elhalálozott testvére, Zsigmond nejének, Vizkelethy Évának a kezében voltak, neki visszaadassanak, miután az özvegy férjhez ment. Jegyajándékul 200 forintot tett le részére. György még megérte, hogy a bíróság visszaítélte a birtokokat, de megváltásképpen nagyobb összeget kellett fizetnie az asszonynak. Hogy ezt előteremtse, Pozsonyban 1646-ban Széplaki Bottka Ferenctől és nejétől Sznahoda Annától 4400 magyar forintot és 50 dénárt vett fel kölcsön s zálogul Nagyszőllős birtokát kötötte le nekik, itt magának csak három telket tartván fenn.[3]

Nemsokára ezután, 1647-ben ő is megtért őseihez. Özvegye, Haydy Anna és három kiskorú árvája maradt: Mátyás, Judit (szül. 1643-ban és Katalin (szül. 1646-ban).[4] Gyönge női kezekbe került Magyar Benigna egykori vásonkői uradalma. Ezért nem csodálkozunk, ha 1648. július 24-én már Tóthy-Lengyel Gáspár nejeként szerepel. Midőn esküvőjüket tartották, este meghalt Haydy Anna fia: Vásonkői Horváth Mátyás, akivel a másfél századon magyar földön szereplő Klyzi Tuškanič-család utolsó férfisarja szállt sírba. Mikor az újdonsült férjnek ezt hírül adták, felkiáltott: «Periit iam arx Vasonkew!»[5]

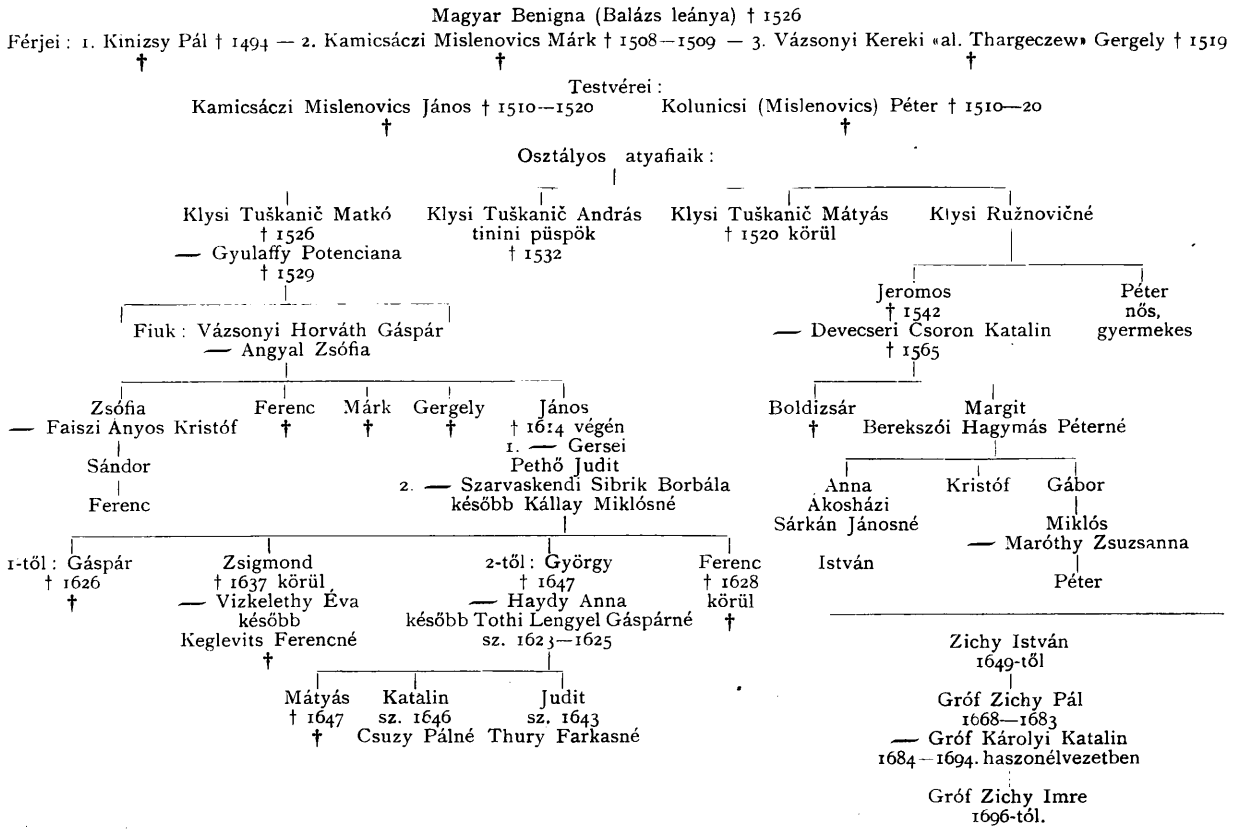
A vásonkői vár és tartozékainak megszerzésén többen is fáradoztak. Gróf Batthyány Ádám midőn megtekintette az uradalmat és végére járt annak hasznát illetőleg, elállt megszerzésétől. Lippay Gáspárnak is ajánlották, de nem volt kedve hozzá.[6] Ekkor Széplaki Bottka Ferenc értesítette Zichy Istvánt, hogy felkérheti a jószágot, miután a magszakadás nyilvánvaló és ezért a dolog ellentmondás nélkül fog végbemenni. Hogy Zichy István szerezze meg az uradalmat, ezen főleg Tóthy-Lengyel Gáspár, az árva Horváth-leányok mostohaapja fáradozott, mert arra számított, hogy Zichy útján magasabb ambíciói megvalósulhatnak.[7]

III. Ferdinánd Bécsben, 1649. dec. 18-án kelt adománylevelével eldöntötte Vásonkő várának sorsát: Zichi Zichy István győri vicegenerális kapitányának és étekfogómesterének, részben hű szolgálatainak elismeréseként, részben azért, hogy ő és neje Baranyay Mária az ország szükségletére tízezer magyar forint lefizetésére, a véghelyek szükségletére pedig 1500 magyar forint értékű gabona szállítására kötelezték magukat, a koronára szállt várat és tartozékait nevezett Zichy Istvánnak és nejének, valamint Pál és István fiaiknak és ezek fiúörököseinek, a férfiág kihalása esetén pedig Klára és Sára leányaik mindkét nembeli leszármazottainak adományozta. A leányági örökösöktől azonban visszaválthatók a jószágok, ha a magyar kamara a fenti 11,500 forintot és a vár karbantartási és a tartozékok visszaváltási összegét nekik megtéríti.[8]

[1] U. o. f. 61. n. 78.
[2] U. o. f. 62. n. 111.
[3] U. o. f. 61. n. 79. és 80., f. 65. n. 35.
[4] U. o. f. 62. n. 105.
[5] U. o. f. 62. n. 118.
[6] U. o. f. 62. n. 112.
[7] U. o. f. 62. n. 113.
[8] U. o. f. 62. n. 86.

A m. KIR. ORSZ. ... KÖNYVTÁRA

A vásonkői uradalom birtokosai (1498—1700).

Zichy István a vár elfoglalására 100 lovassal indult. Láskay András veszprémi alkapitánynak írta egyik levelében, hogy Vázsonyhoz érkezve, Deák István a kapuhoz hívta Lengyel Gáspárt, akivel ő hosszabb ideig tárgyalt. Lengyel kijött a várból. Deák István a kaput bezáratta; mire a bezárt Lengyelné megkérdezte ennek okát. Deák azt válaszolta, hogy őfelsége Zichynek adományozta a várat és immár ő parancsol.

Zichynek első dolga volt az uradalom zilált birtokviszonyait rendezni, a Horváth-vagyon igénylőit kielégíteni, a zálogos birtokokat visszaváltani. 1650. jan. 11-én kiegyezett néhai Horváth György özvegyével, Thoty-Lengyel Gáspárnéval. E szerint az özvegy a várhoz és tartozékaihoz való jussáról háromezer forintért lemondott.[1] 1651. márc. 10-én pedig Faiszi Ányos Ferenctől várbeli részét, úgyszintén a Vázsony városit, barnagit, vöröstóit, csepelit, szőllősit, kertait, herendit, pusztavárit (Essegvár) 5700 forintért megvette.[2] 1650. jan. 12-én Vizkelethy Évával, Horváth Zsigmond özvegyével, Buzini Keglevics Ferenc nejével állapodott meg, hogy ez 6000 forintért jussáról lemond.[3] Néhai Horváth Györgynek néhai Bottka Ferenctől 1646-ban kölcsönvett 4400 frt. és 50 dénár ügyét is elintézte.[4] Felső Balázsnak 1651-ben kertai zálogos birtokrészéért 850 frt-ot,[5] valamint néhai Uky Mihály özvegyének ugyanottani birtokrészéért 750 frt-ot,[6] végül Szegedy Gáspárnak néhai Vizkelethy János révén őt megillető kertai és Herendpusztai birtokrészéért 300 forintot fizetett.[7] E függő ügyek rendezése és az ország szükségletére

[1] U. o. f. 62. n. 89.

[2] U. o. f. 62. n. 95.

[3] U. o. f. 62. n. 90.

[4] U. o. f. 62. n. 101. — Az elintézés módja, hogy Nagyszőllőst 4400 frt helyett 7400 frtért újból zálogul köti le Bottkáék részére.

[5] U. o. f. 62. n. 100.

[6] U. o. f. 65. n. 39.

[7] U. o. f. 62. n. 98.

felajánlott 10,000 forint lefizetése [1] és az 1500 forint értékű gabona leszállítása után,[2] III. Ferdinánd király Bécsben, 1652. jan. 9-én, most már privilegiális alakban kiállított adománylevéllel Vásonkő várát tartozékaival: Nagy-Szőllős, Kerta, Csepel, Barnag, Vöröstó, Bakonyherend és Likért birtokokkal, a kamondi birtokrésszel, Kapteleke, Agyaglik pusztákkal és ez utóbbi területén a Tapolca folyón lévő malommal, Pusztavárral (Veszprém m.); Adony falut, Csikóalja (ma Cikolya), Szabolcs és Szentmihály pusztákkal (Fejér m.), Abony, Tószeg, Paladics, Kürt, Bőg, Kécske és Sas falukkal és vezsenyi, kerekegyházi birtokrészekkel (Külső-Szolnok m.), továbbá Döregd zalamegyei és Podar veszprémmegyei faluval, a fentebb leírt módon végleg Zichy Istvánnak és örököseinek adományozta.[3]

Zichy István ősei a somogymegyei Zich faluról kapták nevüket. Vásonkő várának megszerzése után a «Zichi» előnévhez István gróf és utódai felveszik a «Vásonkeő»-it is. E szerzett uradalomhoz járul nemsokára a Dunántúl Palota vára is, s a Zichyek e vidék leggazdagabb főurainak sorába emelkednek. A vásonkői uradalmat 1668-tól Zichy Pál kezelte, 1684-ben ennek özvegye, gróf Károlyi Katalin, 1696-tól pedig fiúk: Zichy Imre gróf.[4]

A Horváth-család nőági leszármazottai az 1670-es években megpróbálkoznak Vásonkő várának visszaszerzésével, de eredménytelenül. Végül Horváth Katalin, Csuzy Pálné és Horváth Judit, Thury Farkas pápai lovasparancsnok neje, 1680-ban gróf Zichy István fiával, Imrével megbékélnek, miután mindegyiküknek 300—300 forintot adott s ők minden jogukról lemondtak, melyet családjuk egykori várához formáltak.[5]

Dr. Lukcsics Pál.

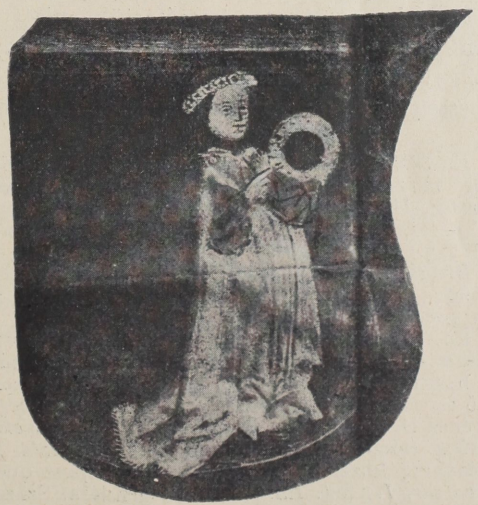
[1] U. o. f. 62. n. 87.
[2] U. o. f. 62. n. 88.
[3] U. o. f. 62. n. 101.
[4] U. o. f. 68. et. A.
[5] U. o. f. 62. n. 138. — Meg kell jegyeznem, hogy a gróf Zichy-család levéltárában az összes hivatalos kiadványokat, megyeieket, káptalaniakat és az országos bíróságok ítéleteit, melyek Vásonkő várát illetik, megtaláltam, ezért szükségtelennek tartottam máshonnan is idézni.

Pótlás

Iványi Béla **Középkori címeres levelek** című,
a *«Turul»* 1934. évi 1—2. füzetében megjelent cikkéhez.

A Turul fenti füzetében (16—20. l.) *Iványi Béla* több ismeretlen középkori címereslevelet ismertetett; köztük a Hunyadi Mátyás király által 1465-ben a trencsénmegyei Lednic mezőváros részére adományozott címereslevelet is. Akkor ez utóbbi elejére festett címerről, a címerkép nem lévén kéznél, csak rövid leírást adhatott. Minthogy azóta sikerült e címer fényképes másolatát beszereznünk, ehelyütt utólag bemutatjuk eredeti nagyságában, főleg azért, mert ez a címereslevél a középkorban egyetlen példája annak, hogy mezőváros is részesült címeradományban, és hogy az adományozott címert, mivel az oklevél szövege nem írja le s maga a címereslevél is ma nehezen hozzáférhető helyen, Lednic község levelesládájában őriztetik, mégis módunkban álljon közelebbről megismerni.

Cz. A.

Lednic mezőváros címere 1465-ből.

VEGYES.

VII. Gergely pápa halászgyűrűs viaszpecsétjéről.

Viaszpecsétek rendszeres használatát a pápai kancellária a XV. században, valószínüleg V. Márton alatt vezette be, egy új oklevélfajtának, a brévéknek megpecsételésére. E viaszpecséthez typariumként a pápai halászgyűrű szolgált. A XV. század előtt pápai kiadványoknak viaszpecséttel, illetőleg a halászgyűrűvel való megpecsételése csak szórványosan fordul elő, az első direkt említés ily pecsételési módról 1265-ből, IV. Kelemen korából származik.[1] A XIII. századnál régebbi időkből csak VII. Gergelytől maradt fenn két oly levélnek szövege, melyekről feltehető, hogy eredetijük halászgyűrűs viaszpecséttel záratott le.[2] Ha most a magyar Szt. Imre hercegnek mintegy 1109 és 1114 között készült legendájában azt olvassuk, hogy egy bizonyos bűnös német ember, «nomine Conradus» bűnei bocsánatáért esdeklendő, VII. Gergelyhez — kit legendánk Hildebrandnak nevez — Rómába zarándokolt, s ez őt «lorica circumdedit, . . . cartamque confessione illius inscriptam et cera circumdatam *proprioque anulo sigillatam illi porrexit . . .*»[3] akkor kétségtelen, hogy itt megint csak pápai halászgyűrűvel és viaszpecséttel megpecsételt levélről van szó. A «proprius anulus» alatt u. i. bizonyára a pápai halászgyűrű, anulus piscatoris értendő. A levél maga a «litterae clausae», zárt pápai levelek azon fajtájához tartozott, melyeket bizalmas természetük miatt olyképpen lezárva expediáltak, hogy azokat a pecsétzsinór, vagy a pergamen megsértése nélkül ne lehessen felbontani. Így lezárt levélre első eddig ismert példa II. Callixtus 1120. junius 25-én kelt oklevele a müncheni állami levéltárban.[4] A Szt. Imre-legendában említett carta, mely gyónási titkot tartalmazván, különösen bizalmas tartalmú, időben megelőzi e legelső, eredetiben fennmaradt levelet.

A VII. Gergely által Conrádnak adott carta felbontásánál Fábián kancellár, székesfejérvári rektor — prépost — *összetöri* a pecsétet: a Fabiano cancellario . . . sigillum pape . . . confractum est, et carta interius soluta est . . .[5] Igen valószínű, hogy a carta széltében és hosszában többször össze volt hajtva, s lehet az is, hogy a későbbi brévék és a XII. századi clausae-k mintájára pecsétzsinórral is át volt kötve. Talán erre értendő a legenda «cera circumdata» (t. i. carta) kitétele, ami nem jelentheti azt, hogy az egész carta lett volna viasszal bevonva.

A Szt. Imre-legenda Conrád-epizódja tehát — úgy véljük — igazolja *Bresslau* szép feltevését, melyet még *Schmitz-Kallenberg* is csak fenntartással fogad el és egészít ki. Mert bármint vélekedjünk is a Conrád-epizód csodáinak hiteléről, az kétségtelen, hogy halászgyűrűs viaszpecséttel lezárt pápai «cartát» Magyarországon 1109 és 1114 között ismertek, s ilyennek az országban lennie kellett.

A pápai mellett a magyar oklevéltanra is tanulságos a Szt. Imre-legenda Conrád-epizódja. Fábián kancellárnak, a Conrád-féle carta felbontójának szerepeltetése szépen egészíti ki u. i. a Szt. László kancelláriájáról való gyér ismereteinket. Fábián személye nem ismeretlen a magyar diplomatikában; két Szt. László-kori oklevélben tanúként szerepel 1090—1091 körül, de már mint püspök, majd érsek, s a kancellári cím említése nélkül. Tehát ekkor már nem volt az.

Ismeretes, hogy a magyar gyakorlatban a kancellári cím már III. Béla, vagyis a kancellária szervezetének végleges kialakulása és megszilárdulása előtt is ismételten felbukkan. Így II. Béla, II. és III. István korában, mikor is a kancellár az oklevelek megpecsételője.[6] Hogy a Szt. Imre-legenda szerint a Conrád-csodára egybesereglett nép és papság *(convenientibus clero et populo)* Fábián kancellártól várja a pecsét feltörését és a levél felbontását,

[1] *Bresslau, H.:* Handbuch der Urkundenlehre. Leipzig, 1912. (2. Aufl.) 83. l. 9. jegyz. — *Schmitz—Kallenberg:* Die Lehre von den Papsturkunden. 97. és 110. l. — *Meister:* Grundriss d. Geschichtswissenschaft. I. 2. (1913.)

[2] *Bresslau:* i. h., *Schmitz—Kallenberg;* i. h. — A levelek: *Jaffé:* Regesta pontificum. 5225 és 5242. sz.-ok, 1082-ből.

[3] Ed. *Mátyás Flórián:* Fontes domestici. I. 137. l. Itt is és a következő idézetekben is azonban a reini kéziratot használtuk, mely alapul szolgál az Árpádkori elbeszélő források készülő új kiadásának Szt Imre-legenda szövegéhez is. Ezt adta ki *Poncelet* is az *Acta Sanctorum*-ban (1894. nov.-i I. köt.). A legenda keletkezési korát 1109 és 1114 közé tehetjük. A terminus post quem-re ld. *Madzsar, I.:* Szt. Imre herceg legendája. Századok. 1931. 53—56. Terminus ante quem-nél tekintetbe veendő, hogy az Imre-legendának meg kellett előznie az őt felhasználó Hartvik-féle Szt István-legendát (ld. Madzsar, i. h. 55.), mely legkésőbb 1114—1116 között íródhatott.

[4] *Schmitz—Kallenberg:* i. h. 97. l.

[5] *Mátyás Flórián:* i. h. 138. l.

[6] Először 1138-ban: *Monumenta Strigoniensia.* I. 97. — Ld. még: *Szentpétery Imre:* Magyar oklevéltan. Bpest. 1930. 56—57. és 69—70. l.

arra mutat, hogy a kancellárban látják azt a személyt, aki oklevelekkel bánni tud és arra hivatott. Talán már ekkor is a kancellár az oklevelek megpecsételője. A kancellári méltóságnak a fejérvári prépostsággal való összekapcsolása azonban bizonyára csak véletlen, mert hiszen ez a kapcsolat csak évtizedek mulva állandósul és közben a kancellárság más egyházi méltósággal, prépostsággal, sőt püspökséggel is jár együtt.[1]

Talán még arra is szabad rámutatni, hogy egy oklevéltani kutatásoknál nem igen használatos forrásban: legendában találtunk erre, a magyar mellett a pápai oklevéltant is érdeklő adalékra. Újabb bizonyítéka ez annak, hogy elbeszélő forrásaink, köztük az esemény-történet szempontjából jelentéktelen legendáink még sok mindent rejtenek, ami érdemessé teszi legbehatóbb vizsgálatukat.

Bartoniek Emma.

Dancs mester, az aranyos vitéz.

Bár címerleírást nem tartalmaz, legrégebbi címeradományaink sorában fel szokás említeni Károly király 1327. évi amaz oklevelét is, melyben Dancs mester zólyomi ispánnak megengedi, hogy a király személyes harcba szállása esetén aranyos fegyverzetet, címert, sisakdíszt, zászlót viseljen.[2] E nem örökös jellegű, tisztán személyes kiváltságot Dancs mester tehát nem családja, utódai érdekében kéri; nem is hiu pompavágyból, ünnepségek, vitézi harcjátékok alkalmára. Világos a célzat: a csillogó aranyos felszerelés magáratereli, a király személyéről elhárítja az ellenség támadását.[3] E szerepre Dancs mesternek csakhamar akadt alkalma a szerencsétlen kimenetelű havaselvi hadjáratban. Itt a szorongatott királyt nyílzápor és kardvágás özönében ő is, mint kőbástya, öntestével fedezi, de aranyos fegyverzetéről a Szécsi Dezső hősi halálát elbeszélő krónika nem emlékezik meg. Hogy ez időben az oromdísz nálunk a hadifelszerelés kiegészítő része, arról Károly király 1326. évi oklevele is tanúskodik, midőn Imre fia Miklós mesternek sólyom-sisakdíszt adományoz. Kolos fia, Kolos mester ángostor sisakdíszének 1332-ben már a tornamentumra szánt szerepe is említtetik. A Gut-Keled nembeli Berencsiek még 1376-ban a Bacskaiakkal való agnatiót az elődök által «in cunctis expedicionibus» viselt sisakdísz azonosságával: «unius criste signum» bizonyítják.[4]

Nehéz probléma elé állítja a heraldikust ama rendelkezés, hogy a mondott esetben Dancs mester pajzsa, zászlaja tiszta arany lesz, vagyis hogy a tan sarkalatos szabálya ellenére arany mezőben arany címerképet viselhet. Ez idő szerint Dancs mesternek csak 1328. évbeli gyűrűs sisakpecsétjét ismerjük; az oromdísz itt legyező alakban hat pávatollat mutat.[5] A Palugyay-család levéltárában őrzött, 1335. május 8-án kelt oklevélen «viaszba nyomott remek szép» pecsétje [6] kiadatlan és sajnos, hozzáférhetetlen. A család címerének megállapítása néhai Csoma Józsefnek köszönhető. A szászfalvi templom falán pajzson *hat* liliom látható. Dancs mester fiainak 1402. évi pecsétjén a pajzsban *három* liliom homályos körvonala látható, a sisakon emberi törzs, fején sisakkal vagy püspöksüveggel.[7] Fennmaradt e jellegzetes, szép oromdísznek jóval régebbi, ép karban levő példája is. A pozsonyi városháza kapuboltozatának öt zárókövét művészi kivitelű, erős relief-faragvány díszíti. Az első: koronás sisakon az Anjou-strucmadár. A második: éltesebb hölgynek, a harmadik pedig: gyermekleánynak portraitszerű, koronás buste-je. A negyedik: sisakon növekedő, koronás oroszlán. Az ötödik: szembefordult sisakon ifjú mellképe, fején püspöksüveg s lengedező redős palástja képezi a sisak takaróját.[8] A stílus a század derekára vall. Az idősebb királyné hihetőleg Erzsébet, Nagy Lajos édesanyja; a másik: vagy a tizennégy éves korában elhúnyt Margit, vagy pedig az ugyanilyen korban trónra került, tragikus végű bosnyák Erzsébet; mindkettő egyenlő valószínűséggel jöhet tekintetbe.

Ezidőtájt divatos többféle sisakdísz viselése; lovaspecséten gyakran látható kettőnek egyszerre való használata: egyik a lovag sisakján, a másik a ló fején. Tamás erdélyi vajda 1339. évi címeres pecsétjén Dancs mesteréhez teljesen hasonló pávatollas sisak, országbírói sisak-pecsétjén (1349—1354, koronás növekedő oroszlán szerepel. Tamás fia, Mihály (1333—1341. pozsonyi prépost) 1362—1377. egri püspöknek pecséttani unicumnak mondható pontificalis pecsétjén [9] ugyanez az oroszlános sisak látható; mindkét esetben az oroszlán farka is ábrázolva, mi az élő heraldika korában szokatlan jelenség. A század további folyamatában kedveltté

[1] *Szentpétery*, i. m. 69—70.
[2] *Szilágyi*: A magyar nemzet története III. 139. l.
[3] Arma aurea. Zeitschrift für hist. Waffen- und Kostümkunde 8 (34) 3 (12) 1931. 214. l.
[4] Turul 1911. 37. l.
[5] Nyáry Herald. 63. l.
[6] Századok 1909. 891. l.
[7] Turul 1900. 2. l. Már Bottka Tivadar genealogiai rejtélynek mondja Dancs mester fiainak ily kései szereplését (Századok 1876, 124. l.). Az itt Csapi Andrásnak tulajdonított pecsét képe: Turul 1902. 50. l.
[8] Ábrázolva: Az Osztr. Magyar Monarchia írásban és képben III. Magyarország I. 101. l. V. ö. Szilágyi id. m. III. 120. l. 1. jegyzet.
[9] Turul 1893. 135. l.

váló emberi mellképes sisakdísz divatját Dancs mester megélte; tanu reá Buzád-Hahót nembeli István 1328. évi pecsétje.[1] *Ghyczy Pál.*

Az aszódi uradalom birtoklásának története.

Az alábbiakban egy tekintélyes kiterjedésű uradalom birtokosaiban beállott gyakori változásokat fogom bemutatni, ami családi és helytörténeti vonatkozásain kívül azért is érdekes, mert kitűnik, hogy az adományos család csak néhány évig gyakorolhatta földesúri jogát a donatióba nyert birtokok felett, mivel újabb donatio ugyanazon jogcímen egy másik rokoncsalád kezére juttatta az egész uradalmat.

Aszód legrégibb földesurának Dengeleghi Gáspárt ismerjük, aki 1571-ben az akkor puszta birtokot a királytól örökösen megszerzi.[2] A Dengeleghi-család birta még a XVII. század elején is, mígnem a magtalanul elhalt Dengeleghi Jánosné Bessenyei Anna után Ztrucz Ferenc nógrádi alispán és Garay Farkas 1613-ban Aszódot és Kereszturt, valamint Egyházasdengelegen négy kúriát adományul felkérik és megszerzik.[3] A magyar történelemben oly fényes helyet betöltött Garay-család mellékágából származott Garay Farkas kétségtelenül rokonságban állott a Dengeleghiekkel, éspedig minden valószínűség szerint a Parlaghi-család révén. A Garay-család tagjai Miksa főherceg, II. Mátyás és II. Ferdinánd király, valamint Bornemissza Pál és Fejérkövy István helytartók, továbbá Thurzó és Eszterházy nádorok adományozásaival a család birtokállományát tetemesen megnövelik.[4] Ztrucz Ferencnek utód nélküli elhalálozása következtében ezután már egyedül a Garay-család a birtokok ura, illetve a család fiágának kihalásával Garay Erzsébet, férjezett Szelényi Jánosné és fia Szelényi Pál. Ez utóbbinak Ujfalussy Annától származott fia, Lőrinc bírja a XVII. század második felében az uradalmat; azonban halála után újból magszakadás áll be. Ekkor, 1688-ban, Eszterházy Pál nádor adománya következtében, a Garay-család birtokaiba magszakadás címén Sztregovai Madách Jánost és feleségét, Szelényi Erzsébetet iktatják be.[5] Az iktatóparancs részletesen felsorolja a birtokok neveit: egész Aszód és Szentkereszt, másként Kereszttur, Pállya, Sándor, Borzik, Telek és Borjuszer kúriák, azonkívül Egyházasdengeleg, Varsány, Mindszent és Koromsáp puszták, Kökényes, Sáp, Heréd nógrádmegyei, Mindszent és Gombos hevesmegyei községek, végül Teszér hontmegyei részbirtok. Az iktatásnak azonban osztályos atyafiság címén Szelényi Mária és férje Vécsey Sándor ajnácskői várkapitány ellentmondtak, mégpedig eredménnyel, mert 1691-ben Lipót király e birtokokat Justh Juditnak, előbb Szelényi Lőrinc, most Osztroluczky János nejének adományozta azzal a megokolással, hogy a Madáchék impetratiója, az adományozás a törvényes nádori jogkört túllépvén, fenntartható nem volt.[6]

Így a Madách-család elesett a hatalmas földvagyon birtokától. E beiktatás ellen természetesen most már Madách János, Vécsey Sándor és a Dvornikovics-család tiltakozott; a jelek szerint eredménytelenül.[7] A Justh Judit részére szóló adományozás úgynevezett donatio mixta volt, azaz ő csak bizonyos pénzösszeg lefizetése ellenében nyerte a mindkét ágra szóló beiktatást. Mindössze 3500 rajnai forintban egyezett meg a pozsonyi kamarával és azt a beiktatást megelőzően tényleg lefizette.[8] Az újszerzeményi bizottság vizsgálat alá vette a tulajdonjogot, annál is inkább, mert Szelényi Zsuzsanna, Justh Judit egyetlen gyermeke, 1692-ben elhalálozott; a pozsonyi kamara pártoló véleménye alapján azonban nem támasztott nehézséget. E bizottság irataiból megtudjuk, hogy Madách János és felesége a nádortól donatióba nyert birtokokat osztályos atyafiai: Vécsey Sándor és felesége Szelényi Mária, Dvornikovics János és Mihály, valamint feleségeik, Ordódy Magdolna és Borbála, továbbá Ordódy Rozina, néhai Szelényi János lányunokái, között megosztotta és Justh Juditnak súlyos gondokkal, nagy utánjárással és költséggel sikerült csak e birtokokat megszereznie.[9] A gombosi, varsányi és koromsápi puszták birtokába azonban még 1698-ban sem juthatott, mert azokat a hatvani lakosok erőszakkal elfoglalták.[10] Justh Judit jogainak biztosítására 1701-ben restatutiót szerez a királytól, azonban a beiktatás ekkor is többek ellentmondása mellett történt.[11] Mindazonáltal kétségtelen, hogy az uradalom földesuri joga ezentúl őt illette, és midőn 1713-ban a hatvani uradalmat gróf Starhemberg Gundaker kamarai elnök nyerte adományba bizonyos részbirtokokért, melyek az aszódi uradalomtól a hatvanihoz csatoltattak, a donatarius 10,606 forintot térített meg az Osztroluczky-családnak.[12] Ez

[1] Turul 1896, 149. l.
[2] Esztergomi kápt. prot. L. fol. 136.
[3] O. L.: Szepesi kam. Ben. Mand. 1613. márc. 30.
[4] O. L.: Neoacquistica Com. iratai 20—4.
[5] Garamszentbenedeki konv. Capsa G. fasc. 5. nr. 14.
[6] U. o. Capsa G. fasc. 5—15. és O. L.: N. R. A. 1001—44.
[7] Nemz. Múz. lt.: Madách lt. XXIX.—28
[8] Neoacquistica Com. iratai 20—4.
[9] U. o.
[10] U. o.
[11] Garamszentbenedeki konv. Capsa G. 4—11.
[12] Neoacquistica Com. iratai 20—4.

mutatja, mily előnyös feltétel mellett jutott Justh Judit annak idején az adományozáshoz. Minthogy Osztroluczky Jánosnak és Justh Juditnak nem voltak fiörökösei, az uradalom egyetlen leányukra, Juditra, férjezett Podmaniczky Jánosnéra szállott. Ezáltal az oly gyakori tulajdonosváltozáson keresztülment uradalom a Podmaniczky-család birtokába került, s így a Podmaniczky János szerencsés házassága által egy szerény, polgári származású család egyszerre, minden átmenet nélkül, az ország nagybirtokosai, utóbb főrendű családai közé emelkedett.

Sarlay Soma.

Sárközy Mihály ajnácskői várkapitány származása.

A XVI. század a nemzeti küzdelmek korszaka. Függetlenségéért és államterületének visszaszerzéséért fegyverben állott a nemzet minden tagja. Könnyen érthető, hogy ilyen viszonyok között az ismeretlenségből számtalan addig jelentéktelen egyén tör elő, akik vagy hősi magatartásukkal, vagy az adott helyzetnek ügyes kihasználásával a többi fölé küzdötték fel magukat. Ilyen hatalmaskodó, vitéz ember volt Sárközy Mihály ajnácskői várkapitány, ki az elhalt Feledi Eusztach kiskorú gyermekeitől fondorlattal foglalta el Ajnácskő várát és erőszakkal tartotta hatalmában, dacolva még a király akaratával is. Származásáról, ifjúságáról eddig semmi bizonyosat nem tudtunk. Családtörténeti íróink már két ízben foglalkoztak származásával. A Pest megyében birtokos Nagybócsai Sárközy-család a saját ősének követeli őt.[1] Ezzel szemben Sárközy Imre, ha nem is teljes határozottsággal, de mégis annak a feltevésnek ad helyet, hogy Sárközy Mihály a Nadasdi Sárközy-család tagja volt.[2] A következőkben kimutatom, hogy mindkét álláspont téves. Az ajnácskői várkapitány egy harmadik Sárközy-családhoz tartozott.

Sárközy Mihály várkapitány, miután 1562-ben Balogvárnál Bebek Györggyel együtt török fogságba esett, Konstantinápolyban szenvedte a rabok szomorú sorsát. Korláth Kristóf, Markházy Gergely és Markházy Orsolya, a fogoly kapitány felesége, 10,000 forintot ajánlott fel 1564-ben Kerecsenyi László kapitánynak az esetre, ha Sárközyt a török fogságból kiszabadítja és erről kötelezvényt állítottak ki.[3] Korláth Orsolya ezidőben Hangonyi Sárközy Istvánnak a felesége az Ajnácskőtől nem messze fekvő Hangonyon.[4] Korláth Kristóf pedig az ajnácskői vár prefektusa, tehát Sárközy Mihály utóda volt,[5] akkor, mikor még a várat a fogoly kapitány harcias felesége, Markházy Orsolya tartotta erőszakkal birtokában.[6] E körülmények arra engednek következtetni, hogy Korláth Kristóf a közeli sógorság révén vállalt kötelezettséget Sárközy Mihály kiváltásáért, amennyiben Sárközy István minden valószínűség szerint testvére volt Sárközy Mihálynak. Csak természetes, hogy a közeli hozzátartozóknak állott érdekében ilyen terhes kötelezettséget magukra vállalni. Ez az összeg akkor igen magas volt. Idegen ily nagy összeg fizetésére nem vállalkozott volna.

Ami már most e Sárközyek származását illeti, a bodrogmegyei Csipcsi Sárközy-családdal van dolgunk. Hangonyi Perselt Fruzsina ugyanis Csipcsi Péterhez ment nőül és Hangonyon élt a XVI. század elején.[7] Mindenesetre az ő fiai vagy unokái Sárközy Mihály, István és László, akik 1554-ben Hangonyon birtokosok s ez utóbbi Csipcsi néven szerepel.[8] A Csipcsi Sárközy-család a XV. században a bodrogmegyei Lászlóaranyán községben birtokos,[9] s kétségtelenül a török nyomás elől költözött a felvidékre, hol — mint említém — házasság révén Felsőhangonyon szerzett birtokot.

Az elmondottak alapján azt hiszem, közel járok az igazsághoz, ha Sárközy Mihály várkapitányt ezen család tagjai közé sorolom. A másik kezes, Markházy Gergely, Markházy Orsolyának, Sárközy Mihály feleségének volt közeli hozzátartozója, valószínűleg testvére. Régi nógrádmegyei családból származtak. Ősi fészkük Markháza, ma is fennálló puszta Kisterenye szomszédságában és birtokaik is ezen a vidéken feküdtek (Pásztó, Hasznos, Bátony, Lengyend és Tiribes.)[10] Ez a Markházy-család tehát nem azonos a Komárom megyében élt hasonnevű családdal, s csak a véletlen játéka, hogy Komárom megyében is élt egy Sárközy- és egy Markházy-család.

A Sárközyek nem sokáig éltek e vidéken. Sárközy István és Csipcsi László örökös nélkül haltak el. 1611-ben a Hangonnyal szomszédos Susa községben fekvő javaik,[11] magszakadás címén adományoztattak Losonczy Jánosnak. Sárközy Mihály kapitány ága pedig fiában, Jánosban halt ki s ennek következtében Boldogkőújfalun lévő jószágai királyi adományozással idegen kézre jutottak.[12]

Sarlay Soma.

[1] Turul VI. évf. 42.
[2] Turul XXIV. évf. 33.
[3] Jászói konv. prot. F. fol. 42.
[4] Jászói konv. prot. E. fol. 117.
[5] O. L.: N. R. A. 757—26.
[6] Szederkényi: Heves megye tört. II. 238.
[7] Forgon: Gömör megye családai, II. 187.
[8] O. L.: Gömöri dicálisok.
[9] Csánki: Magyarország tört. földrajza, II. 224.
[10] Jászói konv. prot. G. 97.
[11] Jászói konv. prot. L. fasc. 1. nr. 2.
[12] Jászói konv. prot. stat. 6. fol. 161.

SZAKIRODALOM.

Dormuth Árpád: A Vörösmarty-család multja Fejérmegyében és Székesfehérvárott a XVIII. és XIX. században. Székesfehérvári Szemle. 1934. I—II. füzet. 14—38. ll. Székesfehérvár. (Különlenyomatban is!)

Schneider Miklós: A Vörösmarty-család multja. Székesfehérvár. 1934. 8° 88 l.

A két dolgozat nemcsak tárgyánál, az 1638-ban címeres nemeslevelet nyert Vörösmarty-család, közte a költő leszármazását is tisztázni kívánó szándéknál, hanem keletkezésénél fogva is szorosan összefügg egymással, amennyiben a második munka az első megjelenésével kapcsolatban támadt vitából kifolyólag jött létre.

Dormuth dolgozatában a családnak ágakra történt szétválásának ismertetése után az egyes ágak, főleg a költő ágának történetét tárgyalja részletesen, négy genealogiai táblán ábrázolva a család leszármazását. A szerző levéltári kutatásai és anyakönyvi adatok alapján újat ad és ezzel lényegesen módosítja a Vörösmarty-családról eddig bírt ismereteinket. Hogy azonban e megállapításaiban mennyi az igazság és az elhihető valóság, arra némileg világot vet Schneider Miklósnak a Fejérmegyei Napló jún. 9-i számában közölt ismertetése.

Schneidernek fenti dolgozatában is közölt bírálata több helyen kétségbevonja Dormuth állításainak a helyességét és kifogásolja bizonyításának elégtelenségét. Dormuth szerint Veresmarti Mihály convertita prédikátor (1572—1645) és a XVII. század végén Baranyában szereplő Veresmarti János nem az 1638-ban nemességre emelt Vörösmarty-családból származnak, amit azzal bizonyít, hogy családjuk Rexa Dezső: «Névmutató Fejér vármegye levéltárának nemesi anyagához» című munkája 156. hasábján Veresmarti (Vég) néven szerepel külön armálissal és pecsétcímere is elütő. Schneider ezt a hivatkozást, amikor ebben a névmutatóban csupán családnevek vannak felsorolva minden egyéb adat nélkül, nem tartja elegendő bizonyítéknak.

Dormuth a Vörösmarty-családnak eddig ismert, a társszerző András három fiától eredő három ágával szemben öt ágról tud, amit Schneider a bizonyítás hiánya miatt elfogadhatatlannak tart.

A legfontosabb pont, amiben Dormuth eltér az eddigi megállapításoktól, a költő leszármazása, mely szerinte a társszerző Andrásnak nem György, mint eddig tudtuk, hanem Gergely nevű fián keresztül vezethető le. Ez a Gergely, Dormuth állítása szerint, egy személy a Székesfehérváron 1688-tól szereplő Vörös Gergely nemes polgárral, amit ennek a Vörösmarty-család címerével azonosnak tartott pecsétje alapján állapít meg. Schneider ezt a leszármazást nem tartja elfogadhatónak, minthogy Tolna vármegye 1749. évi bizonyságlevele, amelynek alapján kelt Fejér vármegyének 1817. évi, a költőnek és atyjának, Mihálynak nevét is magában foglaló bizonyságlevele, Györgyöt nevezi ősnek és feltételezi, hogy Dormuth a Georgius nevet hibásan Gergelyre fordította. A Vörös Gergely neve mellett látható címerpecsétet is másként látja és tagadja a Vörösmarty címerrel való azonosságot. Kifogásolja még Schneider ennél a pontnál, hogy Dormuth két ízben is armálisnak nevezi a címerespecsétet. Ugyanennek az 1817. évi bizonyságlevélnek az adatai alapján kifogásolja Schneider, hogy Dormuth a költő legfiatalabb testvérét, Istvánt megtette a költő nagybátyjának, Zsigmond nevű nagybátyjáról nem tud, Ignác nevű nagybátyját pedig megtette unokatestvérének.

A leszármazást nem érintő vitás pontokat figyelmen kívül hagyva, ennyi tévedés és fogyatékosság mellett, ha azok valóknak bizonyulnak, nem lehet csodálkozni, ha Schneider kifogásaiba több helyen gúny is vegyül.

Schneider bírálatát ugyancsak a Fejérmegyei Napló jún. 13-i számában nyomon követte Dormuthnak Schneider fenti munkájában is lenyomatott felelete, melyben Dormuth felháborodással, tudományos vitában szokatlan hangon utasítja vissza Schneider kifogásait, a nélkül azonban, hogy azokból elfogadható módon egyet is sikerülne megcáfolnia.

Erre az erős támadásra írta meg Schneider dolgozatát, melyben állításainak igazolására 18 darab, a fejérmegyei Vörösmartyak nemességével kapcsolatos iratot közöl szószerint Fejérmegye levéltárából, munkája elején bőven magyarázva azokat és hat genealogiai táblán ábrázolva a leszármazást. Munkája II. részében közli fenti ismertetését és Dormuth válaszát dolgozatának kifogásolt részeivel együtt. Nagyított fényképen közli Vörös Gergely vitás címerpecsétjét is, melyről már most megállapíthatjuk, hogy az semmi esetre sem a Vörösmarty-család címerét ábrázolja. A közölt 1779. évi tanuvallatási jegyzőkönyv alapján megállapítja, hogy abban egy szó sincs arról, hogy Vörösmarty Mihály Kádártáról költözött volna Pátkára, mint ahogy Dormuth állítja. Kifogásolja továbbá, hogy amikor a Dormuth-féle I. leszármazási táblán a nemességszerző Vörösmarty Andrásnak Gergely és Mihály nevű fiai szerepelnek, a IV. táblán Mihály már nem fia Andrásnak, hanem unokája, mégpedig az I. táblán feltüntetett Gergelynek a fia.

Schneider megállapításai és leszármazási táblái, amint a közölt iratokból megállapítható, pontosak és az iratok tartalmának teljesen megfelelnek, kivéve azt a kis botlást, hogy dolgozata 8. lapján egy ízben József helyet Jánost említ.

A vita tárgyát képező leszármazási adatok helyességét a Schneider által közölt és az Országos Levéltárban található iratok alapján most már módunkban van eldönteni. Sorra haladva ezeken a vitás pontokon, amikor megállapítjuk, hogy a Vörösmarty-családnak három igazolt főága volt, azt sem szabad elhallgatnunk, hogy 1793-ban, amikor a Köveskálon lakó Vörösmartyak nemességvitató pert indítottak, a családnak öt ágáról beszélnek. Ezt az állítást azonban, melyet bizonyítani nem tudtak, a kormányhatóságok nem fogadták el. (O. L. Helytt. o. Nob. 1844. f. 53.) Ennyiben tehát igaz Dormuth állítása, a felelősség azonban mégis őt terheli a forráskritika elmulasztásáért.

Dormuth megállapítása szerint a költő őse, a címerszerző János fia Andrásnak állítólagos Gergely nevű fia a veszprémmegyei Kádártán volt birtokos

nemes és egy személy a Székesfehérváron 1688-tól szereplő Vörös Gergely veszprémi porkolábbal, akinek fiától Páltól három fiú származott, úgymint Ferenc, József és Sándor. Ennek a Ferencnek a fia volt Mihály, a költő atyja. Ennek az eddigi megállapításoktól eltérő leszármazásnak jóformán egyetlen bizonyítéka Vörös Gergely 1697. évi, a Vörösmarty-családétól elütő címerespecsétje, melyet, épp úgy mint a Vég címerpecsétet, helytelenül armálisnak nevez Dormuth. Harcias feleletében ugyan tiltakozik Schneider azon vádja ellen, mintha nem tudná, mi az armális, de abból, hogy két ízben is armálisnak nevezi a címerpecsétet, kétségtelen, hogy amikor dolgozatát írta, még nem tudta.

A Dormuth-féle leszármazásnak több meggondolás alapján ellent kell mondanunk. Ha Vörös Gergely már 1688 óta fehérvári lakos, akkor miért kérnek utódai csak 61 év után, 1749-ben nemesi bizonyságlevelet és miért Tolna vármegyétől, amikor D. szerint a Veszprémmegyében kihirdetett armálissal bíró Andrásnak mind az öt fia a veszprémmegyei Kádártán élt, a Kádártáról Székesfehérvárra költözött Gergelynek pedig, aki még fehérvári polgár korában is Veszprém vm. porkolábja volt, Tolna vármegyével semmi kapcsolata ki nem mutatható. Gergely fia Pál szintén fehérvári lakos D. szerint, de fiai, Ferenc, József és Sándor mégsem itt születtek. De miért nem, ha már nagyatyjuk is fehérvári, házzal bíró lakos volt ? Ezek az ellenvetések lehetetlenné teszik a Vörös és Vörösmarty név azonosítását ebben az esetben és a leszármazás helyességének elfogadását.

A költő őséül az 1749. évi bizonyságlevélben is annak nevezett András fia Györgyöt kell elfogadnunk. Dormuth szerint a tolnamegyei tanuvallatások egyike tényleg Gergelyt mondja András fiának, de hogy ez a vallomás nem fedi a tényeket, mutatja a vármegyének a tanuvallatások alapján kiadott 1749. évi bizonyságlevele, amely — bizonyára nem alaptalanul — mégis Györgyöt fogadja el András fiául. Az 1817. évi bizonyságlevél alapján, bármenynyire is tagadja Dormuth, kétségtelen, hogy a költőnek Zsigmond és Ignác nevű nagybátyjai voltak és István nevű testvére is volt. A tapasztalatok alapján kénytelenek vagyunk Dormuth többi állításainak pontos igazolását kérni, mert nincs kizárva, hogy a költő atyjának volt István nevű testvére és Ferenc nevű testvérétől Zsigmond és István nevű gyermekek származtak, de mindenesetre különösnek tartjuk, hogy nevüket nem foglalták bele az 1817. évi bizonyságlevélbe, noha ekkor már éltek, sőt egyrészük meglettkorú férfi volt.

Dormuth újat akart adni dolgozatában és megigazítani a Vörösmarty-család neves genealogusok által megállapított, de általa helytelennek tartott leszármazását, e helyett azonban téves megállapításaival csak zavart okozott és több kárt tett, mint hasznot. Amikor ebben a Dormuth által a személyeskedésig hajtott és a küzdő felek által lezártnak tekintett vitában ismertetés alakjában kimondjuk az utolsó szót, hangsúlyoznunk kell, hogy a bizonyítékokat nem a feltűnően éles hang, hanem az anyaggyüjtés, a forráskritika és az adatoknak önmagától adódó felépítése szolgáltatják, amiben bizony Dormuth tanulhat az általa tudatlansággal vádolt Schneidertől. *Fekete Nagy Antal.*

Dr. Thirring Gusztáv: A soproni Thirring nemzetség háromszázéves multja. Családtörténeti tanulmány, 53 képpel. Sopron, 1934. 62. lap.

Németországban a genealogiai irodalom legújabban nagyon fellendült. Nem annyira az előkelő összeköttetéseken van a hangsúly, hanem a fajfenntartó — akár szellemi, akár fizikai munkát végző — *emberen*, ki a közösség tagja s a maga testi, lelki tulajdonságait átörökíti az idők végtelenségéig. A genealogusok érdeklődésének köre egyre jobban kiterjed a nemesi családok mellett a polgári osztály tagjaira. Származásukból, öröklött és szerzett képességeikből igyekeznek minél több tanulságot leszűrni, amit esetleg a családalapítás, fajkiválasztás szempontjából is értékesíteni lehet. A most tárgyalt kis munka is új nyomokon halad. Szerzőjének, az európai hírű statisztikusnak szempontjai révén széleskörű érdeklődésre tarthat számot. Nemcsak egyszerű származás, száraz életrajz-gyüjtemény ez, hanem egy élesszemű demografusnak munkája, ki táblázatokba foglalja a család tagjainak születési, élettartamra vonatkozó, foglalkozási, lakási és vagyoni viszonyait, illetve azok alakulását generációk szerint. Megtudjuk belőle, hogy a Németországból Sopron városába szakadt család mint emelkedett a mesteremberek közül a vagyonos kereskedők, majd előkelő tisztviselők sorába s adott e hazának számos kiváló fiat. Az 1637. évben Sopronban polgárjogot nyert Diringer János György szabómestertől kezdődőleg 10 generációban 272 családtagról történik említés, kik közül 23-nak kicsiny arcképét is bemutatja. Sopronban 200 év alatt 33 ház és 5 nyaraló volt — hosszabbrövidebb ideig — birtokukban. Ezek közül 20-nak és más városban álló 3 háznak képe is látható. Volt a városban több szőlejük s egyik-másiknak kevés szántóföldje is.

Az adatok összegyüjtését megkönnyítette az a körülmény, hogy nagyon sokáig ugyanazon városban lakott az egész család. Jelenleg van Bécsben, sőt Párizsban élő ága is. A soproni városi levéltár és ág. ev. anyakönyv bőven szolgáltatta az értékes adatokat, melyeknek — főleg végrendeleteik (ilyent 16 drb-ot őriz a soproni városi levéltár) — segítségével igyekszik szerző lelkivilágukba is betekinteni.

Kifogás talán egyedül a munka címe ellen lehet. *Nemzetség*nek nevezi a szétágazó családot, holott ezt a fogalmat inkább a különböző családokra szakadt nemesi törzsekre foglalták le.

A művet, melyet három családfa, egy családi összesítő kép, két sírrajz is élénkít, a családi kegyelet hozta létre : mert hiszen szülei áldott emlékének ajánlja szerző. De érdeklődéssel forgathatják nemcsak a Thirring-család tagjai, hanem mindenki, aki nem közönyös a magyarrá lett, derék, szorgalmas, tehetséges polgári családok sorsa iránt.

Dr. G. Vargha Zoltán.

Miesięcznik Heraldyczny, wydawany przez Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Rok. IX—XII. Warszawa 1930—33. (Heraldikai folyóirat, kiadja a Lengyel Heraldikai Társulat Varsói Osztálya. IX—XII. évf. Varsó, 1930—33.) 4°.

A folyóirat első évfolyama 1908-ban jelent meg

Lwówban a Towarzystwo Heraldyczne kiadásában, amely évente egy-egy önálló évkönyvet is kiadott. A világháború következtében 1915-ben megakadt a Miesięcznik Heraldyczny és az évkönyv kiadása s az újjászületett Lengyelország 1930-ban gondol a megszűnt folyóirat és évkönyv folytatólagos kiadására. A folyóirat havonta egy ívnyi terjedelemben jelenik meg s rövidebb dolgozatokat, könyvismertetéseket, genealogiai kérdéseket és arra adott feleleteket, társulati ügyekről való beszámolókat és szűkrevont francianyelvű kivonatokat tartalmaz. A nagyobb genealogiai munkák a Rocznik Heraldyczny (Heraldikai Évkönyv) évenként megjelenő újabb köteteiben látnak napvilágot. Jelen ismertetésünkben csak a magyar genealogiai és heraldikai fölhasználhatóság szempontjából tekintetbe jövő dolgozatokat ismertetjük az egyes évfolyamok sorrendjében:

IX. évf. 17—26. l. Wladyslaw Semkowicz: Stanowisko prawno-spoleczne szlachty polskiej w swietle opinji wlasnej i obcej. A lengyel nemesség megszerzésének módja ugyanaz, mint a magyaré. Sok család eredete a XI. sz.-ba nyúlik vissza, mikor is erős nemzetségi szervezet, közös ős és erős rokonsági tudat fűzte őket egybe. Később a XIII—XIV. sz.-ban már csak a közös címer tartja fönn a közös ős tudatát. A lengyel nemesség, a «szlachta» (olv. slahta) a germán *Geschlecht* szótól, a címer, a «herb» a német *Erbe* szótól származik. Ha valakinek a nemességét kétségbe vonták, az igazoláshoz elég volt, ha törvény által meghatározott számú, ugyanazon herbű nemes bizonyította a családhoz való tartozást. A XV. és XVI. sz. folyamán kezdik fölvenni a családneveket, melyek a birt falvak nevéből képződtek. Így fordulhatott elő az a helyzet, hogy édes testvérek más-más vezetéknevet vettek föl a birtokukban levő falu neve szerint; de megtartották a közös eredet zálogát: a közös címert. Itt a nagy különbség a nyugateurópai és a lengyel nemesség között. Mert míg ott minden családnak külön címere volt, vagy pedig a meglevő ősi címert sokszor változtatta, bővítette, addig a lengyel nemesek megtartották ősi nemzetségi címereiket. Nyugaton sok a családi és kevés a közös címer. Lengyelországban kevés a címer, de sok család használja. Az egyazon címerű nemesek közül sokszor az egyiknek nagy birtokai voltak, míg a másik csak kis telken gazdálkodott; a közös címer révén azonban rokonoknak tudták egymást és ugyanazt a nemesi szabadságot élvezték. A nemesek birtokszerinti elrétegeződése korában mindig ügyeltek arra, hogy senki se élvezzen nagyobb jogokat és ezért nem alakulhatott ki ott a fő- és köznemesség rendje, hanem megmaradt a társadalmi és politikai egyenlőség.

Litvániában feudális alapon rétegeződtek: hercegektől függtek a kniazok, ezektől a gazdagabb bojárok és ezektől a szegényebb bojárok. A litván-lengyel unio óta azonban a litván nemesek közti különbség megszűnt; egyenlőek lettek a lengyel nemesekkel s csupán a kniaz-ok tarthatták meg címeiket, aminek azonban a lengyel közjogban jelentősége nem volt. Az 1638. és 1673. évi országgyűlés határozottan megtiltja a külföldi címek viselését. «Sufficit nos Polonos nobiles esse». A politika intézésébe a sejmek és sejmikek révén folyt be a lengyel nemesség s magasabb egyházi méltóságokra is csak nemes ember emelkedhetett; minden nemest királlyá lehetett választani.

IX. évf. 138—143. l. Zygmunt Wdowiszewski Proski Sámuenek a XVII. sz.-i Lengyelország egyik legértékesebb diplomatájának, aki több nyelven beszélt s többször járt Magyarországon és a szultánnál, ősfáját hozza és értékes adalékokat ad életrajzához. Mikor egy ízben a szultánhoz ment követségbe a vezír vasketrecbe záratta s mindig maga után vitette. 1686-ban Buda fölszabadítása alkalmával menekült meg budai börtönéből.

X. évf. 1—5. l. Wladyslaw Tomkiewicz röviden összefoglalja azokat a XVII. sz.-i lengyel közjogi küzdelmeket, melyeket egyes gazdagabb és a nemesség köréből kiemelkedni szándékozó nemesek magasabb (grófi, hercegi) rangoknak a lengyel közjogban való elismertetése érdekében hiába vívtak.

X. évf. 49—65., 73—87., 97—105., 121—133., 145—168. l. Helena Polaczkówna a bécsi állami levéltár 473. sz. kéziratát vizsgálja lengyel genealogiai és heraldikai szempontból. A kézirat az arlbergi Szent Kristóf testvérület házában keletkezett; a testvérületnek adott adomány feljegyzése mellé odarajzolták az adományozó címerét is és így 12 lengyel címer rajzát is megörökítette. A testvérület a XIV. sz.-ban keletkezett. Célja az Alpokon átkelő utasok gyámolítása volt; II. József szüntette meg a testvérületet. Három címer korábbi eredetű, a XIV. sz. végéről való, kilenc pedig a konstnazi zsinaton résztvett lengyelek ottartózkodása alkalmából került be. A szerző először a zsinaton résztvett lengyeleket határozza meg. Ezek közül a magyar történelemben is ismertek: Laskaris András poznani választott püspök, egyik legügyesebb lengyel diplomata, aki 1414-ben Jagiello Ulászló megbízásából tárgyal Zsigmonddal Budán. Kropidlo János oppelni herceg, wloclawi püspök, azelőtt pannonhalmi apát. Bialy alias Albus János, krakkói kanonok, aki az 1414.-i budai tárgyalásokon való részvételekor adósságot csinált a budai zsidóknál. Fekete Zawisza, aki a török elleni harcokban Zsigmond környezetében vett részt, Skalski Tamás, a nikápolyi ütközet egyik hőse.

A címerek bejegyzésének terminusát abból állapítja meg, hogy mikor kaphatta meg Balicki András a Sárkány-rendet és Tuliszkowi János az Annuntiata-rendet és így az 1416—1418. közti időt kapta meg. A Sárkány-renddel való következtetés eredményeit azonban nem fogadhatjuk el, mert a mellékelt címeren levő sárkány nem lehetett a Sárkány-rend jelvénye. A Sárkány-rendeken látható címereken ugyanis nem szokott kettős sárkány lenni.

X. évf. 87—90. l. Emil Bielicki Rogawski Károlynak, az 1846. évi diktatura titkárjának és elődeinek életéhez hoz adatokat. Rogawski a galiciai lengyel történet ismert alakja, akit az 1863. évi lengyel fölkelésben való részvétel miatt bebörtönöztek. Kiszabadulása után képviselő s Czartoryski Ulászló herceggel való barátsága révén az osztrák-francia barátság, a lengyelek közt pedig az orosz közeledés elleni mozgalom hirdetője lett. Ebben az irányban dolgozott Bécsben és Budapesten. Politikai koncepciójának az 1870. évi háború vetett véget.

XI. évf. 215—217. l. Jerzy Pogonowski a fölosztás utáni lengyel nemesség-igazolási módokat ismerteti.

XII. évf. 97—112. l. Zygmunt Wojciechowski a

lengyel nemesség kialakulását vizsgálja. A lengyel nemesség kezdeteiben megtaláljuk a régi ősszervezet és a katonai szervezet kettős hatását. Eltekintve a Sziléziában észlelhető nyugati hatásoktól, a lengyel nemesség szervezete mentes maradt a feudális hatásoktól és mindig az egész nemesség egyenlőségének elve hatott, mert minden nemes valamely, a címere által reprezentált nemhez tartozott. Első nagy privilegiális levelét 1374-ben kapta.

XII. évf. 177—183. l. Wladyslaw Semkowicz a lengyel genealogiai monográfiák eredményeit, a 193—202. lapokon Ludwik Pierzchala a Lengyel Heraldikai Társaság történetét foglalja össze. 203—214. l. Iza Mickiewiczowa a lengyel genealogiai és heraldikai irodalom 1908—1933. közti bibliográfiáját hozza.

Bottló Béla.

Antonio Brillo: Gli stemmi degli studenti polacchi nell'università di Padova. Padova, 1933. 2°, VIII, 32, és 34 tábla.

A varsói VII. nemzetközi történeti kongresszus alkalmából a 700 éves jubileumát 1922-ben megünnepelt páduai egyetem egy díszes kiadványban bocsátotta közre az egyetemi épület oszlopcsarnokos udvarában a folyosó falára festett címerek közül a lengyel diákok címereit. Miután a XVI., de különösen a XVII. század folyamán a lengyel diákok szép számmal keresték fel a katholikus páduai egyetemet, egészen természetes, hogy lengyel diákoktól szép számmal maradt fenn címerkép is. Ezek a címerképek heraldikai szempontból nem mondanak sokat, egyrészt máshonnan ismert címerábrázolások, másrészt már diszítő voltuknál fogva is inkább művészi célokat szolgáltak, mint a heraldikai hűséget és szabatosságot. De mint kultúrtörténeti és családtörténeti emlékek igen becsesek, és közzétételük egyáltalán nem volt felesleges luxus. Brillo kiadványa először röviden ismerteti a lengyel diákok anyakönyvét (Atti della Nazione Polacca, 1592—1745), amelyben 67 lapon találunk címerképeket, rendszerint a lengyel diákság vezetőinek (consiglieri) a címereit. Ezek közül Brillo 10 címerképet közöl. Viszont a folyosókon lévő diákcímerképek között a kiadó 83 lengyel diáktól származó címert talál. E címerképek közül az első 1564-ből való, az utolsó pedig 1687-ből, amikor is azért maradt abba ennek a szokásnak a divatja, mert a veneziai tanács ezt a szokást 1688-ban megszüntette. A közölt címerek között van egy, *Petrus... de Olesnicha* címere 1581-ből, aki a magyar diákok feje (consigliere) volt és címere fölött, amely vörös mezőben ezüst keresztet ábrázol, (nazione) *Ongara* felírás olvasható. A neve után ítélve itt kétségkívül lengyel származású diák címeréről van szó, amiben nincsen rendkívüli, mert többször előfordul, hogy idegen nemzetiségű diákok is előfordulnak az egyes nemzetek anyakönyveiben.

Brillo mindenütt gondosan leírja a címereknek nemcsak a szinezését és feliratát, hanem a fellelhető fontosabb mellékkörülményeket is. Mindenesetre a kiadvány értékét nagyban emelte volna, ha a kiadó a címerek tulajdonosainak életadatait legalább olyan terjedelemben összeállította volna, ahogy azt Veress Endre tette a páduai magyar diákokról írott munkájában. Kívánatos volna, ha a páduai magyar diákok címerei is mihamarább napvilágot látnának a lengyelekéhez hasonló szép kiadásban. Ennek az útját Veress Endre publikációja már jól előkészítette.

Tóth László.

Kerekesházy-Kerekes József: Rajzok az Árpádok és Anjouk korából. Budapest, 1934. 8°., 125 l., képekkel és leszármazási táblákkal.

A tetszetős kiállítású, gazdagon illusztrált mű a magyar történelemben előkelő helyet elfoglalt Gutkeled-nemzetségnek az 1230-as években élt Apaj bántól kezdve felsorakozó kimagasló tagjait és a nemzetség történetén végighúzódó jelentősebb eseményeket és nevezetességeket domborítja ki a nemzetséget ismertető irodalom és részben szerző által főleg az Üchritz-Amadé-grófok bősi levéltárában talált forrásanyag alapján. Szól a nemzetség szerepéről az Árpád-kori Magyarország kormányzásában, annak elágazásairól, a Báthoryakról, legterjedelmesebben azonban az ugyanebből a nemzetségből eredő Amadé-ágról. Utóbbi történetének ismertetésében azonban szerző már messze túllépi a címben feltűntetett korhatárt s az egész középkoron is túlhaladva, a legújabb időkig, az Amadék kihalásáig és nevüknek az utolsó Amade-leánytól való származás révén az Üchritz-grófokra történt (1902) átruházásáig foglalkozik vele. A leszármazásokat terjedelmes és nagy szorgalommal, bár részletesebb forrásutalások nélkül összeállított nemzedékrendi táblákon mutatja be. Az illusztrációk, a címer-, szöveg-, névaláírás- stb. hasonmások méltón illeszkednek bele a munka díszes külső kiállításába. Ezek is, (pl. «Középkori okmányszöveg», «Nagy Gutkeled-pecsét»), de meg a mű általános tartalma és stílusa is arra mutatnak, hogy szerző nem kívánt szigorúan tudományos családtörténetet írni, hanem főtörekvése volt: a nagyközönség számára érdekeset nyujtani. Ezért rajzaiban tág teret ad a sok színeset adó közéleti, meg hadi szereplésnek, a kuriózumoknak, sőt legendás emlékeknek is. Ezt a célját aztán történeti anyagának írói készségre való előadásmódjával meg is valósítja. Ezek figyelembevétele után nem boncolgatjuk tehát a mélyreható történeti kritika szemüvegén át könyvének tartalmát. Két kirívó botlást azonban nem hallgathatunk el. A bősi levéltár okleveleiről szólván, azt írja, hogy ott eredeti, függőpecsétes oklevelek vannak «Endre, László, István és majdnem valamennyi középkori magyar uralkodó *aláírásával*» (11. l.). Ez lehetetlenség. Az első ilyen oklevél a XV. század elejéről, az is Nápolyi László ellenkirálytól ismeretes (Nemz. Múz. lt.). Talán a királyi okleveleknek az uralkodó nevével való kezdődésére gondolt? A másik nyilván elírásból származott: a 63. lapon «mohi csata» helyett «mohácsi vész» áll.

Akiket a családtörténeteknek inkább az érdekességeket nyujtó elbeszélései vonzanak, e mű igényüknek megfelelő olvasmányul szolgálhat.

Cz. A.

Gróf Bem Kosbán Vladimir: Bem apóról. Visszaemlékezések Bem József tábornokra. Fordította: *Korompay* Manó. Budapest, 1934. 8°., 64 l., 15 képpel. A Magyar Nemzeti Szövetség kiadása.

Kedves, megkapó formában megírt három történeti elbeszélést tartalmaz: a Bem-család krónikája-

ból, Bem József tábornok ifjúkori szerelméről, továbbá haláláról. Maga a szerző Bem tábornok testvérének a dédunokája és a család ama ágából származik, melynek birtokai a felosztások után orosz uralom alá kerültek. Az első és második rész a család származásával, kapcsolataival és tagjainak életkörülményeivel is foglalkozik s ezért családtörténetileg is figyelmet érdemel. Utal a Bem-Kosbán-család magyarországi szereplésére és birtoklására is. Szerinte az egyik ős a Thököly-felkelésben való részvétel miatt kénytelen volt magyarországi birtokát odahagyni és Lengyelországba vándorolni. Elbeszélései során közli az ősök egykorú arcképeit is. Köztük találjuk gróf Bem-Kosbán József livlandi királyi fővadászmesternek, Bem József honvédtábornok nagyatyjának, továbbá atyjának, Andrásnak és magának a tábornoknak az arcképeit; utóbbiét több változatban is, különböző életkorából. A tábornok atyja gróf Bem-Kosbán Józsefnek ifjabb fia volt s a *nemesi* ágat folytatta. *Cz. A.*

Vitéz Horánszky Pál: A Benedekfalvi Detrich-család leszármazása 1230-tól. Bpest, 1934. 4°., 7 l., 1 színes címerképpel, 2 gen. táblával.

A füzet a II. Endre király által 1230-ban a liptómegyei Magyarfaluval megadományozott Hauk Polko-ra és középkori utódaira, majd ezek közül csupán a Benedekfalvi Detrich-családra vonatkozó, részint szerző saját gyüjteményében, részint pedig más levéltárakban levő, valamint már megjelent oklevelek regesztáit sorakoztatja fel chronologikus sorrendben, közben-közben családtörténeti magyarázatokkal. A füzethez mellékelt nagyterjedelmű leszármazási tábla, főleg Majláth Béla «A Liptómegyei törzsökös családok története» c. műve alapján, a Detrich-, Luby-, Andreánszky-, Dluholuczky- és Horánszky-családok leszármazását adja 1526-ig és a Detrich-családnak szerző által önállóan, okiratok és anyakönyvi bejegyzések alapján folytatólagosan továbbvitt leszármazását napjainkig. Végül még közli Alsólelóczi és Jezerniczei Tarnóczy Károly cs. és kir. kamarás nejének, Detrichfalvi Detrich Rózának Liptó vm. által 1814-ben igazolt őspróbáját is. *Cz. A.*

Viczmándy Tamás: Híres Zempléniek. Budapest, 1934. 8°., 89 l.

Az első fejezet tulajdonképpen a Gutkeled-nemzetségbeli Ráskay- és Butkay-család története, amannak 1668, utóbbinak 1690 körül beállott kihalásáig. Középkori nemzedékrendjüket külön táblázat is feltűnteti. Szerző a fősúlyt a kiemelkedőbb családtagok életrajzaira helyezi. Ilyenek pedig meglehetősen szép számmal kerültek ki mindkét családból. A következő fejezetben II. Rákóczi Ferenc kiváló hívének és tábornokának, Deregnyei Galambos Ferencnek az életét és főleg a Rákóczi-felkelés alatt betöltött jelentős szerepét rajzolja meg híven, bevezetőül összefoglalva a tábornok elődeiről szükséges tudnivalókat. Szerző inkább csak epizódokat ad az említett családok történetéből, de kritikával s emellett élvezetes keretben kihozott rajzait bizonyára a családtörténet művelői is érdeklődéssel fogadják. Épp ily figyelmet érdemel az is, amit a többi fejezetekben Kossuthról, ifj. gróf Andrássy Gyuláról és végül a költő Szemere Miklósról elmond. *Cz. A.*

Dr. H. Pálfy Ilona: Baranyamegye 100 holdnál nagyobb birtokai és birtokosai a XVIII. századtól napjainkig. (Különlenyomat a Magy. Statisztikai Szemle 1933. (XI.) évf. 12. számából. 8°., 16 l.— *U. a.: Győr sz. kir. város az 1828. évi összeírás megvilágításában.* (Különlenyomat u. a.-nak 1934. (XII. évf.) 5. sz.-ból. 10. l.

A hely-, birtok- és családtörténetnek egymásra utaltságát nem szükséges külön hangsúlyozni. Éppen ezért a birtoktörténeti munkák, bármily szempontból világítsanak is rá a régi birtokviszonyokra, a családtörténet-kutató számára mindig értékes segédforrásokul szolgálnak. A fenti két értekezés szerzője egyikben a birtokstatisztikus szemével vizsgálja Baranyamegye régi birtokos osztályában a török hódoltság megszüntétől napjainkig terjedő időben beállott változásokat, hogyan őrizték meg az egyes családok ősi birtokaikat, s hogyan siklottak ki ezek sokak kezéből az idők folyamán; külön ábrázolásban és táblázatokon szemléltetve a vármegye földbirtokmegoszlását a birtokosok száma, a birtokok nagysága és jellege szerint, valamint a birtoktulajdon-változásokat. A másikban Győr város népességi, társadalmi, nemzetiségi és gazdasági viszonyait mutatja be az 1828. évi országos összeírás alapulvételével. A forrásanyag felhasználásánál alkalmazott szigorú kritikai módszer és a feldolgozás alapossága tanúi e két értekezés tudományos értékének. *Cz. A.*

Baron Thierry, Heribert: Stammliste des Johann Baptist Ritter von Thierry aus Lothringen. Budapest, 1933. 8° 23 l., 3 képpel, 1 címerrel és 1 térképpel.

A XVIII. sz.-ban élt és állítólag Lotharingiából származott, mozgalmas életű lovag Thierry Ker. János, egyébként orvos, amikor Mária Terézia Fiumét Magyarországhoz csatolta és a város ezáltal hatalmas fejlődésnek indult, ide telepedett és megszerezte a közeli castuai uradalmat. Utódai túlnyomóan továbbra is Fiumében éltek s mind magasabbra emelkedvén, előkelő helyet foglaltak el a közéletben és társadalomban. Thierry Alajost, a fiumei törvényszék volt elnökét, érdemei elismeréseül IV. Károly király 1918-ban bárói rangra emelte. A családnak úgy férfi-, mint nőtagjairól kimerítő anyakönyvi adatok állnak rendelkezésre, rövidre fogott életrajzi leírások kíséretében. Közülök többen az újabb időkben a gróf Csáky-, Gosztony-, Fáy- és Görgey-családokkal kerültek rokonságba. A füzet végén kis okmánytár van: honosítási, kinevezési okiratok, végrendelet stb. *Cz. A.*

KÖNYVTÁRA

HIVATALOS ÉRTESÍTŐ.

A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának anyaga az 1934. év I. felében vétel útján 581, ajándékozás révén 9865 megszámlált darabbal és 93 doboz meg nem számlált darabjával, más osztályból való áttétel által 1, hivatalos másolás útján 1, örökletéteményezés által pedig 1080 megszámlált darabbal és 5 ládának meg nem számlált anyagával, vagyis 11,528 megszámlált és 18—19 ezerre tehető meg nem számlált darabbal, összesen tehát hozzávetőlegesen 30,000 darabbal gyarapodot.

A jelzett gyarapodásból 3 drb esik a *külföldi iratok osztályára*, a gyarapodás többi: túlnyomó nagy része pedig a *hazai iratok osztályára*. Ez utóbbin belül a M. N. Múzeum tulajdonát képező *Törzsanyag* 10,445 darabbal és 93 dobozzal, az *örök letétképen elhelyezett iratok* nagy csoportja pedig 1080 darabbal és 5 láda irattal szaporodott.

A *törzsanyag alcsoportjai* szempontjából az új gyarapodás a következőképen oszlik meg: *a)* A törzsanyag nem csoportosított, általános gyüjteményének középkori részére esik 3 eredeti oklevél és 4 drb másolat, újkori részére pedig 172 drb. *b)* A törzsanyaghoz tartozó családi levéltárak vagy a tárgyi összefüggés alapján elkülönítve őrzött gyüjtemények alcsoportjára jutnak a következő szerzemények: 1. A Bogyay-családra vonatkozó iratok (31 drb), 2. A Berzeviczy-családra vonatkozó iratok (165 drb). 3. A Gyóni- és Dabasi Halász-családra vonatkozó iratok (36 drb). 4. A Csikszentmihályi Sándor-család levéltára (7318 drb + 93 doboz). 5. Szatmár-Németi városra vonatkozó iratok (17 drb). 6. Szilágyi Virgil hagyatékából származó iratok (190 drb). 7. Szmida Viktor és Szmida Mátyás iratai (907 drb). 8. Kiegészítés a Detrich-család irataihoz (15 drb). 9. Kiegészítés dr. Szádeczky Kardoss Lajos levelezése című zárt iratanyaghoz (1470 drb). *c)* A címeres levelek és nemesi bizonyítványok gyüjteménye 7 címeres levéllel és 2 nemességi igazolvánnyal szaporodott. *d)* A céhiratok gyüjteménye 1 darabbal gyarapodott. *e)* Az 1848—49-es és emigrációs iratok és nyomtatványok gyüjteményének gyarapodása 14 drb. *f)* A gyászjelentések gyüjteményéé: 89 drb. *g)* A pecsétgyüjteményé: 1 drb. *h)* A fényképgyüjtemény szaporodása: 3 drb.

Az örök letétképen elhelyezett iratok főcsoportjának gyarapodását egy, 1 darabból álló letét, 3 új családi levéltár anyaga és 9 régebben letéteményezett családi levéltárhoz kiegészítésképen beküldött iratok alkotják. Kiegészítést a következő régebbi letétek nyertek: az Abaffy- (38 drb), gr. Hugonnai- (31 drb), Jósa- (249 drb), Kolosy- (1 láda), Péchy- (12 drb), Péterffy- (70 drb), Podhradszky- (1 drb), Szilvay- (14 drb) és Thaly- (77 drb) családok levéltárai. Újonnan letéteményezett családi levéltárak, a beérkezés sorrendjében, a következők: a Gyóni és Dabasi Halász-család levéltára (434 drb), Keöpeczi Nagy-család levéltára (153 drb) és a Krasznikvajdai Szent-Imrey-család levéltára (4 láda). A felsorolt 3 új letéttel a letétképen őrzött családi levéltárak és egyéb hasonló gyüjtemények száma az 1934. év közepén 176-ra emelkedett.

A Krasznikvajdai *Szent-Imrey*-család levéltára e félév szerzeményei közül különösen nagy terjedelme által tűnik ki. Egy XV. sz. és 2 drb XVI. századbeli, mohácsi vész előtti eredeti oklevelet is tartalmaz. Újkori része elsősorban Abauj-Torna vármegyére, a családnak e vmegyében főszolgabírói, megyei követi, alispáni stb. minőségben valamint a katonai pályán szerepelt tagjaira vonatkozó adatokat tartalmaz nagy számban. Érdekes egy családi napló is, melyet Szent-Imrey Gábor kapitány kezdett meg 1702-ben, ki résztvett az olaszországi hadjáratban, 1709. febr. 10-én pedig «Lauretonis Szent háznál az Adriaticum tenger mellett az Pápa birodalmában lett Romanus Catholikussá és ott tért meg az Calvinus eretnekségéből» és 1739-ben halt meg. A napló 1829-ig folytatódik. A még rendezetlen levéltárnak részletesebb ismertetése azonban csak az egész levéltári anyag feldolgozása után válik lehetővé. Letéteményezője *Szent-Imrey Pál*, Abauj-Torna vm. alispánja.

A Gyóni és Dabasi *Halász*-család levéltára e családi levéltárnak csak egy töredékét foglalja magában. Ennek a kisebbik része (36 drb) vétel útján, másik része (434 drb) pedig örök letétképen került a M. N. Múzeumba. A megvásárolt rész 2 drb XIV. és 2 drb XV. századi eredeti oklevéllel is szaporította középkori okleveleink számát. Nagyon értékes különösen a budai káptalannak egy 1477. XI. 19. kelt, terjedelmes kiadványa, mely rendkívül sok érdekes magyar nyelvű kifejezést, nevet őrzött meg számunkra. Említésre méltók még az 1735. évi Peró-féle lázadásra vonatkozó iratok. A megvásárolt iratok különben elsősorban Pest, Solt, Bács, Krassó vármegyékre és a Halász-, Ócsai Balogh-, Bottyán-, Ragályi-, gr. Teleki- stb. családokra nézve nyujtanak felvilágosító adatokat. A letéteményezett iratok is legngayobbrészt Pest vármegyére, a gyóni birtokra és a Halász-családra vonatkoznak, ezenkívül pedig Abaúj-Torna, Borsod, Gömör, Komárom, Krassó, Nyitra, Veszprém és Zemplén vármegyékre, továbbá a Doby-, Eszterházy-, Hegyi-, Liska-, Naményi-, Nemes-, Nyáry-, Segesváry-, Szűcs- stb. családokra. Köztörténeti szempontból itt is a Peró-féle lázadással kapcsolatos és a Halász-család katonatagjairól szóló iratok említendők.

A Keöpeczi *Nagy*-család levéltára túlnyomó részben legújabbkori (XIX. és XX. századi) iratokból áll. Habár a család háromszéki eredetű, a levéltár pest és- nógrádmegyei adatokat is tartalmaz. A következő idegen családok nevei is szerepelnek az ira-

tokban: Bartholomeides-, Bisztricsányi-, Kanizsai Borbély-, Elefánty-, Hankus-, Jekelfalussy-, Szárazajtai Józsa-, Kinczler-, Melczer-, Pászthy-, br. Prónay-, Skonda-, Szilassy-család. A XIX. sz.-i kéziratok között ág. ev. papoktól származó néhány beszéd, vers is található.

A régebbi családi levéltárak kiegészítésére beküldött iratok nagyrészben az illető családok legújabb történetére vonatkozó adatokat tartalmaznak. Kivétel a *Szilvay*-kiegészítés, melyben egy mohácsi vész előtti XVI. sz.-beli eredeti oklevél, továbbá 4 drb mohácsi vész utáni XVI. sz.-beli és 9 drb XVII. sz.-beli irat van. Ez oklevelek leginkább Trencsén és Nyitra vármegyére és a Gluchowszky-, Dobrassovszky-, Demény-, Kolozsváry-, Mednyánszky-, Jakosyth-, Pothornyay-, Latkóczy-, Hölgyi-, Szilvaystb. családokra vonatkoznak.

A *Jósa*- kiegészítést legújabbkori, XIX. és XX. századi anyag alkotja, nevezetesen: 1. Jósa Bélára vonatkozó iratok, levelek, emlékek, fényképek; 2. Jósa György vegyes levelezése, genealogiai feljegyzései és különféle kegyeletes kiadásokról szóló elismervények; 3. Jósa György kéziratban lévő 2 családtörténeti műve; 4. A Jósa- és vele rokon családok gyűrűs címeres pecsétjeinek viaszlenyomatai. Itt a Jósa-családon kívül még a következő családokat illető adatok fordulnak elő: Vecseszéki Ferenczy, Felsőszopori Kovács, Mádi Kovács, Bodóbáari és Nagylucsei Mészáros, Nagylucsei Orbán stb.

A *Thaly*- kiegészítés legnagyobbrészt Thaly Kálmánhoz és Lászlóhoz túlnyomóan édes anyjuktól a XIX. sz. második felében írt levelekből áll s így tartalmilag az ugyancsak a múzeumi levéltár által őrzött nagyterjedelmű Thaly Kálmán-féle levelezést hivatott kiegészíteni.

A *Péterffy*-kiegészítés XX. századbeli igen értékes iratokat tartalmaz, nevezetesen Tordai Imre ny. helyettes államtitkár törökországi működéséről szóló jelentéseket.

A *törzsanyag* általános, nem csoportosított gyüjteményébe kerülő új szerzeményekben leginkább a következő családokat érdeklő adatok fordulnak elő: Magyarbéli Aczél, Domonkos, Galcsik, Galovits, gróf Nádasdy, Oberschalek később Környey, Pálóczi, Siskovich stb.

Az új törzsanyagbeli családi levéltárak és egyéb külön felállításban részesülő iratok és gyüjtemények közül a Csikszentmihályi *Sándor*-család levéltára a legnagyobb. Hat, másolatban lévő középkori iratot is tartalmaz, továbbá több XVI. és XVII. sz.-i iratot és közel 7 ezer darabot a XVIII. és XIX. sz.-ból, ezenkívül őrzi 93 dobozban Sándor Imre elhúnyt kiváló erdélyi genealogusunk értékes genealogiai és heraldikai jegyzeteit, kartonra ragasztott pecsétmásolatait, címerrajzait, kliséit, gyászjelentés-gyüjteményeit stb. Mivel e levéltár tényleges átvétele és feldolgozása későbbi időponthoz van kötve, tartalmának és jelentőségének részletesebb leírására is csak később kerülhet sor.

A *Bogyay*-családra vonatkozó, vétel által szerzett iratok nagy jelentősége abban rejlik, hogy 30 eredeti darabbal szaporították középkori okleveleink számát. Ez a 30 drb a következő évekből származik: 1235, 1265, 1338, 1366, 1391, 1393 [1312, 1397], 1400, 1454, 1460, 1465, 1467, 1471, 1472, 1475, 1476, 1483, 1487, 1489 (2 drb), 1491, 1498 (3 drb), 1514, 1515, 1516 (2 drb), 1519 (2 drb), 1520. A 2 árpádkori oklevél közül különösen kiemelendő Endre comes alnádor 1235-ki ismeretlen ítéletlevele a Ghiczy-család ősei és Románd veszprémmegyei község bajvívója között lefolyt párviadal ügyében. Unikumszámba menő pecsétje által ez az oklevél sphragistikai szempontból a legnagyobbfokú érdeklődésre tarthat számot. Az oklevél ugyanis pajzsalakú kis függő pecséttel van ellátva, melynek egyik oldalán 3 szögű pajzsban egy ötágú csillag látható: a Hunt-Pázmán nemzetségbeli Endre alnádor címere; másik oldalán pedig: a pecsét hátulján be van nyomva ellenpecsétképen Tomaj Dénes nádornak griffmadarat ábrázoló kámeás gyűrűs pecsétje, amelyből — középkori sphragisztikának egyik kitűnő ismerője, dr. *Jakubovich* Emil barátom (aki folyóiratunk egyik legközelebbi számában ezt a kérdést részletesen meg fogja világítani) véleménye szerint — a Tomaj-nemzetségnek griffmadaras címere fejlődött. Nem szenved kétséget, hogy a tatárjárás előtti korból a kettős — bár nem királyi — pecsét a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

Régebbi korból való és köztörténeti fontosságú értékes anyagot tartalmaznak a *Szatmár-Németi* városra vonatkozó iratok is, melyek között van 6 drb eredeti középkori, 5 drb mohácsi vész utáni XVI. sz.-beli és 6 drb XVII. sz.-beli irat. Különösen fontosak mindenféle szempontból II. András királynak 1230-ki és III. András királynak 1291-ki kiváltságlevelei.

A *Berzeviczy*-iratok a XVIII—XX. sz.-ból származnak és főképen Berzeviczy Borbála, Egyed, Gergely, Sándor és Tituszra nyujtanak felvilágosításokat. Fontosabbak a XIX. század elején nagyobb szerepet játszott Berzeviczy Gergelyre vonatkozó iratok.

A *Szmida*-féle iratok a róm. kath. egyház XIX. századi történetéhez fontos és becses adalék-gyüjteményt, e mellett irodalom- és művelődéstörténeti szempontból is nagyértékű anyagot őriznek. A múzeumi Levéltár ajándékképen kapta azokat Szmida Viktor 83 éves nyug. plébánostól, aki 1875—1885-ben egri jogakadémiai tanár, 1885—1888-ban nevelő volt gróf Károlyi Alajos londoni nagykövet fia mellett s utána 44 évig falusi plébános volt s mindvégig irodalommal, tudománnyal foglalkozott, megnyervén a Szent-István akadémia tagságát is. Az iratok nagyobbik része a nagylelkű ajándékozóra vonatkozik. Közöttük vannak 4 kötetben az ajándékozó «Jegyzetei», melyeknek tárgya a «Samassa-korszak az egri egyházmegyében» (1873—1912). E kortörténeti szempontból is fontos művet szerző részben különböző források, részben meg saját tapasztalatai alapján írta meg mint ezen egész korszaknak közvetlen szemlélője. Egy másik, 2 kötetes «Visszaemlékezések» című kéziratában jogakadémiai tanári pályáját írja le. E 6 kötetben megtaláljuk szerzőnek és atyjának életrajzát is, valamint az ajándékozó költői működésének termékeit. Ezenkívül: beszédeinek kéziratai, továbbá hozzáintézett levelek, melyeknek egyházirodalmi és kortörténeti értéke kétségtelen. A levélírók között szerepelnek: Radnai Farkas c. érsek, Párvy Sándor volt szepesi püspök, Kriston Endre felszentelt püspök stb. Az iratok kisebbik

része az ajándékozó édesatyjáról, Szmida Mátyásról őriz adatokat, ki a mult század elején, alacsony sorsból felemelkedve, végül Nyitra város polgármestere lett, klasszikus nevelésénél fogva latin verseket írt s egyebek között 900-nál több dystichonban önéletrajzát is hátrahagyta és a fiához intézett leveleket is latinul fogalmazta.

Ugyancsak a XIX. század történetének, még pedig a kiegyezés utáni korszak elejéről való eseményeknek megvilágításához szolgáltatnak értékes adatokat a *Szilágyi Virgil* hagyatékából származó iratok. Szilágyi Virgil (1824—1892) ügyvéd, író, újságíró, országgyűlési képviselő volt és hosszú közpályáján úgy ügyvédi, mint ujságírói és politikai működésével egyaránt kiváló érdemeket szerzett. Az 1848—49-i szabadságharc alatt a szegedi vészbizottság tagja, aztán a Bánságban egy nemzetőr-század századosa volt. Az abszolutizmus korszakában több szépirodalmi lapot szerkesztett, a törvényszéki védbeszédeiben és az 1861-i országgyűlésen tanusított bátor, hazafias, erélyes fellépésével és magatartásával hamarosan feltűnt. Nagy népszerűségre tett szert 1859-ben, a felségárulással vádolt Táncsics Mihály védelmére mondott beszédének következő kijelentésével: «Felségárulásról nem lehet szó oly országban, hol nincs törvényes felség». De azon a címen, hogy az emigráció tagjaival összeköttetést tartott, nemsokára, 1862-ben maga is felségárulási vád alá került. Előbb halálra, aztán kegyelemképen 14 évi várfogságra ítélték, majd sikerült teljes kegyelmet szereznie, de az osztrák-porosz háború alatt újabb vádak következtében ismét zaklatásokat kellett szenvednie. A zaklatások csak a békekötés után szűntek meg, amikor is lelki nyugalmának helyreállítása végett családjával együtt külföldre, Olasz-, Francia- illetve Németországba költözött. Először Milanóba utazott. Olaszországban Kossuthtal, Simonyi Ernővel, Irányi Dániellel, Ihász Dániellel, Eberhardt Jánossal, Helfy Ignáccal stb. volt állandó összeköttetésben. Onnan 1867-ben továbbment Párisba, hol résztvett az emigráció azon tárgyalásaiban, melyek Kossuthnak Deák Ferenchez intézett «Nyilt levelét» eredményezték. Végül Berlinbe került, hol többek között Bismarckkal, Schulze-Delitschcsel jutott közelebbi érintkezésbe. De közben hazai elvbarátaival is állandó levelezésben állott, különösen Áldor Imrével és Böszörményi Lászlóval, ki mint a nagykállói kerület képviselője 1865-től kezdve az 1869. III. 24-én bekövetkezett haláláig az ellenzéki 1848-as párt egyik vezéreként működött az országgyűlésen és hasonló szellemben vezette az általa 1867. IV. 1-én alapított Magyar Ujságot. E hírlapban mint külföldi levelező Irányin, Csernátonyin stb. kívül Szilágyi V. is dolgozott. 1868 nyarán Szilágyi visszatért Magyarországba, hol nemsokára Hódmezővásárhely országgyűlési képviselője lett. Ettől kezdve igen élénk tevékenységet fejtett ki a katholikus autonomia érdekében: publicisztikai téren és képviselői minőségben egyaránt. Természetes, hogy ezen a réven közelebbi viszonyba jutott a katholikus egyház főpapságával és a katholikus autonomia világi hiveivel. Mindezek a körök szívesen árasztották el szeretetükkel, bizalmukkal és hálájukkal a harcos Szilágyit, ki multbeli közszereplésében is elveiért és meggyőződéseiért tántoríthatatlan bátorsággal küzdött. Összeköttetésbe és levelezésbe került egyebek között gróf Apponyi Albert, gr. Apponyi György, Haynald Lajos kalocsai érsek-, br. Jósika Lajos-, Samassa József szepesi püspök-, Simor János hercegprimás-, Schlauch Lőrinc-, gr. Zichy Nándorral stb. 1869-ben kiadta «a katholikus autonomia kérdéséhez» c. művét, 1870-ben a kath. kongresszuson vezérszerepet játszott, 1871-ben összeállította a kath. autonomia szervezeti tervét és a kormánynak ez ügyben benyujtott emlékiratot. Azután, hogy Ghiczy Kálmán felolvasta a kultuszminiszterhez e kérdésben intézett interpellációját, gr. Apponyi György egyik, Szilágyihoz intézett levelében (1871. IV. 5.) egy erre vonatkozó röpirat megírásának a gondolatát veti fel. Erre Szilágyi még ugyanaz év folyamán megjelenteti az «Észrevételek Ghiczy Kálmán úrnak a kultuszminiszter úrhoz intézett interpellációjára» c. röpiratot. Hogy mily nagy szolgálatokat tett Szilágyi ebben az időben a katholikus ügynek, kiderül a hercegprimás megbizásából Császka György által Szilágyihoz 1871. IV. 4-én írt levélből is, melyben a levélíró egyebek között így nyilatkozik: «Isten tartsa Nagyságodat a katholicizmus javára s dicsőségére». Arra vonatkozólag pedig, mily fontosnak és mérvadónak tartotta a katholikus főpapság Szilágyi véleményét ezekben a kérdésekben, igen jellemzően beszélnek Samassa József szepesi püspök 1871. VI. 30-án Szilágyihoz intézett sorai, melyekben Samassa jelezve, mily aggodalommal gondol a kath. egyházat oly közelről érdeklő önkormányzati ügyre, több ezzel összefüggő lehetőségre nézve kikéri Szilágyi véleményét. Élete alkonyán Szilágyi V. visszavonult a politikai arénáról a magánéletbe s közgazdasági ügyekkel és gazdálkodással foglalkozott. 1892. év végén halt meg. Hagyatékából a Múzeumi Levéltárba került anyagot túlnyomórészben az 1867 és 1872. évek között hozzáintézett levelek és sürgönyök alkotják, melyeket természetesen részben külföldi tartózkodása idején, részben hazatérése után kapott. Utóbbiak a katholikus autonomia érdekében kifejtett (előbb röviden ismertetett) működésére vonatkozólag tartalmaznak értékes, feldolgozatlan, ismeretlen adatokat. A külföldi tartózkodása alatti leveleket egyrészt a magyar emigráció tagjai és külföldiek intézték hozzá, másrészt otthoni elvbarátai. Az emigráns levélírók között szerepelnek: Dunyov István, Eberhardt Károly, Helfy Ignác, Ihász Dániel és Irányi Dániel. Eberhardt tábornok genuai és anconai levelei legnagyobbrészt személyi természetűek, de vannak fontos köztörténeti vonatkozásaik is. Érdekesek e levelek azon részei, melyek a hazai állapotokra vonatkozó véleményét tükröztetik vissza: rosszalását az 1867-es magyarországi politikai változásokkal és Deák Ferenc politikájával szemben. Jellemzők errenézve különösen az 1867. febr. 8-i és márc. 17.-i levelei. Az emigráns tábornok felfogását, lelkületét, ki a «Kormányzó úr»-ról: Kossuthról mindig a legnagyobb szeretet és hódolat hangján beszél, igen jellemzően tükrözteti vissza az 1867. III. 17.-i levelében következő kifakadása: «Hát már Garibaldi is szövetségese lett az osztráknak, az aki az olasz szabadsággal nem tud megelégedni, millyen kevéssel akarja hogy a magyar nemzet megelégedjék és még osztrák uralkodó ház alatt, no már itt risum teneatis». 1867. II. 8.-i levelében pedig egye-

bek között ezeket írja: «Mert sajnos már az olaszok elfeledték álnokságát és majdnem természetesnek tartják, hogy a magyarnak nincs más helye mint az osztrák járom, hallatlan dolog, mennyire megy az Önszeretet az Egoismus!» 1867. XII. 26-án meg így ír: «Abban a reményben, hogy magyar honban találkozhassunk ollyan körülmények közt mint azt Kossuth ohajtja». Ha ez idézetek egyrészt az emigráns magyar tábornok pszihéjét mutatják be, másrészt talán indirekt annak szemléltetésére is alkalmasak, hogy az olasz nemzetnek és vezéreinek géniusza nemcsak ma, hanem már 6 évtizeddel ezelőtt is érezte, hogy végeredményben a magyar, osztrák és olasz nemzetnek egymás mellett és nem egymás ellen van a természetes helye. Érdekesek másrészt Eberhardtnak, a magyar születésű aktív olasz tábornoknak Olaszország belső politikai helyzetéről vallott meggyőződései is. Erre vonatkozólag az 1868. I. 23.-i levelében ilyeneket lehet olvasni: «Én megvallom nem tudok kiigazodni, Garibaldi-e? vagy Ratazzi-e rossz géniusza az országnak. Ratazzinak nem lehet hinni, de Garibaldinak sem, egyszer Garibaldi azt mondja: éljen a király, máskor Mazzini, morte ai preti, azután úgy öltözik mint egy proféta és gyermekeket keresztel, Ratazzi Garibaldit meg lövöldözteti, elfogatja, azután sárba hadja a királyt és az oppositio feje és kikből áll az olasz oppositio, Borbonok, Clericalok, Maziniak, alig vagyon 20 követ szabadelvü oppositio, és ez oppositionak feje Ratazzi, generalisa Garibaldi, no már ezek politicáját nem követem». «Különös hogy én itt kormánypárti vagyok, otthon pedig Böszörményiéhez vagyis a nép pártjához tartozok; de ott az a kérdés, hogy magyar akarsz-e lenni, itt pedig az a kérdés: engeditek-e Garibaldinak azt elrontani egy pár nap alatt, amit a király, kormánya és az olasz nemzet évek után teremtettek?» «Garibaldi Olaszhonnak legalább is egy miliard pénzbeli kárt tett». «És meg vagyok győződve, hogy Victor Emmanuel jobban szereti Olaszhont mint Garibaldi, mert több áldozatokat tett érte mint amaz stb». «Victor Emmanuel nélkül már Olaszhon 5 évvel ezelőtt tönkre jutott volna és most is csak ő huzza ki azon labirintból, mellybe Ratazzi belevitte a nemzetet». — Ihász D. turini levelei 1867-ből Kossuth-ra vonatkozólag tartalmaznak érdekes adatokat, egyebek között Kossuth és Napoleon herceg viszonyára, Kossuthnak a Jászladányiakhoz intézett válaszára stb. — Irányi D. párizsi levelei különösen a balpárti Magyar Ujsággal állanak összefüggésben, melynek Irányi külföldi munkatársa volt és melynek szerkesztési hibáit emeli ki. 1867. X. 4.-i levelében pedig Irányi Szilágyi barátságába ajánlja Frics József «cseh írót és száműzött hazafit, mint derék, becsületes embert, az orosz panszlavismus ellenségét». — Garibaldinak egyik 1867-ben J. G. Marcorahoz intézett eredeti levele is található a Szilágyi-iratok között, melyben Garibaldi közli egyik, Helfy Ignáchoz intézett levelének tartalmát. — A külföldiek által Szilágyihoz intézett levelek között van 3 Schulze—Delitsch-féle levél is. — A külföldi tartózkodása alatt otthonról kapott levelek a hazai közvéleményt, a Deák-ellenes hangulatot, a balpárt magatartását, a klérus tagjainak felfogását, továbbá a sajtóviszonyokat illetőleg nyujtanak felvilágositást. Külön is kiemelendők Böszörményi László és Áldor Imre levelei. Böszörményi levelei főképen a balpárti Magyar Ujsággal kapcsolatos ügyekről, a lap anyagi helyzetéről, Heckenast kiadó felfogásáról, a szerkesztés szelleméről, a nemzetiségi kérdésről stb. tájékoztatják Szilágyit. Áldor levelei is a magyarországi belpolitikai helyzetről, az általa tervezett Kossuth-kiadványról és a «Nép» című lap kiadásáról, a sajtóviszonyokról stb. tartalmaznak érdekes adatokat. Ugyancsak az akkori magyarországi sajtóviszonyokra vonatkozik, de már nemzetiségi viszonylatban, Bobula János 1867. év decemberében írt 2 levele, melyekben Bobula az általa «Slovenske Noviny» cím alatt megindítandó, tótnyelvű laphoz Szilágyit munkatársul kéri fel. Dec. 14.-i levelében elküldvén az új lap programmját, egyebek között így ír: «Alólirott, magyarországi tót nemzetnek egyik tagja, ki a «Magyar Ujságba» is igénytelen munkáival hozzá járult, hogy elősegíthesse a nemzetek egyetértését, új évtől egy tót politikai, minden tekintetben önálló és független demokratikus lapot indít a célból, hogy a testvéries magyar nemzettel az egyetértést előmozdítsa és elérhesse. A lap programmját — mely egyszersmind ellenzéki pártunk programmja — van szerencsém jelen levelemhez mellékelni, az eredeti nyomtatottat pedig postán külön elküldeni. A mint ebből kitetszik szinte azon irányt akarunk követni, a melyet a magyar ellenzéki párt, azon jó hiszemben és reményben, hogy a magyar ellenzék ebbeli törekvéseinket saját és az emberiség érdekéből pártolni fogja». «És ha rágondolunk a jövőre, el kell ösmernünk, hogy a tót és magyar nemzet mint egy utalva van együtt élni vagy halni». — Végül meg kell említeni, hogy a Szilágyi-hagyaték őriz 5 drb magyarországi titkos tudósítást is 1867. január 7, 19, 31, február 18 és március 11 kelettel. Részben e jelentésekre hivatkozik Kossuth Irataim c. mű idevonatkozó része is.

Befejezésül megemlékezünk külön is a címeres emlékek e félévi gyarapodásáról, mely 8 eredeti címereslevelet és 2 nemességi bizonyítványt jelent. E gyarapodásból legnagyobb jelentőséggel bír egy eddig teljesen ismeretlen korai középkori- Zsigmondkori címereslevél a Vági (de Waag) család 1434. évi címereslevele, melynek teljes szövegét folyóiratunk legközelebbi számában fogjuk közölni. Az egyik nemességi bizonylatban szereplő család (Domonkos) pedig állítólag azonos volna Jókai Mór «Arany emberé»-nek a családjával. Az új címereslevelek és nemesi iratok különben a következők: 1. 1434. IV. 29. Basel, Zsigmond kir. cím. lev. Vági György fia Imre deák részére. 2. 1608. X. 14. Gyulafehérvár, Báthori Gábor cím. lev. Nádudvari János részére. 3. 1629. IV. 30. Bécs, II. Ferdinánd kir. cím. lev. Mikó Mátyás részére. 4. 1629. V. 10. Bécs, II. Ferdinánd kir. cím. lev. Farkas Tamás részére. 5. 1636. III. 5. Bécs, II. Ferdinánd kir. cím. lev. Bihari György részére. 6. 1661. VII. 8. Bécs, I. Lipót kir. cím. lev. Vlahovich Dániel részére. 7. 1712. VIII. 21. Károly kir. cím. lev. Nagy Ádám számára. 8. 1825. III. 22. Komárom, Komárom vármegye nemesi bizonyságlevele Domonkos Sándor és János részére. 9. 1835. III. 20. Bécs, I. Ferdinánd Ausztria császára cím. lev. Csek József ezredes részére. 10. 1836. XI. 28. Nagykálló, Szabolcs vármegye nemesi bizonyítványa a Bihari-család részére. *Dr. Sulica Szilárd.*

INHALTSÜBERSICHT.

FŐGLEIN, ANTON: gibt eine knappe Geschichte des Wappensiegels des Komitates Zólyom und beschreibt dessen verschiedene Varianten. Das erste Siegel stammt aus dem Jahre 1553. Das Wappen darauf stellt einen durch geraden, schmalen Querbalken in einen oberen und unteren Teil geteilten Schild dar, in dessen beiden Feldern zwischen Felsen je zwei Tannen sichtbar sind. Dieses Wappen war im Komitate bis zum Jahre 1650 gebräuchlich, als es gestohlen wurde und das Komitat ein neues stechen liess. In diesem ist der Balken bereits breit und trägt die Jahreszahl 1651. Dieses Siegel wurde bis zum Jahre 1685 gebraucht; in dieser Zeit hielt sich nämlich der Vizegespan, Georg Bezegh von Hajnik mehrere Jahre in Thökölys Lager, fern von dem Komitate auf, und behielt das Komitatssiegel bei sich. Das Komitat führte daher ein neues Siegel ein. Der Balken ist darauf wellenförmig, versinnbildlicht den Fluss Garam, die Felsen aber teilen sich in drei Gruppen. Eine Neuerung stellen die zwei Engel als Telamone dar. Während der verfassungswidrigen Regierung Josef's II. konnte das Komitat sein Wappensiegel nicht gebrauchen, sondern das mit dem Komitate Turóc — die beiden Komitate wurden vereinigt — gemeinsame Siegel, das mit dem Landeswappen verziert wurde. Die Umschrift der Siegel war bis zu dieser Zeit lateinisch. Die letzte Variante des Siegels ist das durch Ferdinand V. am 11. Juli 1837 geschenkte Siegel, auf dem statt Felsen, je drei waldige, in Felsen ausläufende Berge zu sehen sind, und die Kleidung der Engel den früheren gegenüber eine Abweichung zeigt. Die Umschrift des Siegels ist hier bereits ungarisch. Dieses Siegel wurde vom Komitate — die Zeit der nationalen Unterdrückung 1849—1866 ausgenommen, in der der Doppeladler auf das Siegel kam — bis Januar 1919 gebraucht, als das Komitat vom Mutterlande abgetrennt, einem neuen Staat angegliedert wurde. Ein besonderes Interesse erhalten die verschiedenen Formen des Siegels dadurch, dass das Komitat Zólyom abweichend von dem strengen Grundsatz des ungarischen öffentlichen Rechtes, dass nur der gekrönte König Wappen (Wappensiegel) schenken und ändern kann, die wiederholte Änderung seines Wappens stets eigenmächtig, durch einfache Beschlüsse der Generalversammlung durchführte und darüber dem König nicht einmal Bericht erstattete.

Dr. LUX, JULIUS: Geschichte der Siedlung und des Besitztums der Bergstadt Dobschau-Dobsina. Dobschau gehört zu den ältesten Bergstädten Gross-Ungarns. Die Gründungsurkunde wurde im Jahre 1326 ausgestellt. Das Gebiet der Stadt war zu dieser Zeit ein Urwald, und gehörte der Familie Csetneky. Bezüglich der Gründung und Besiedlung der Stadt bestanden bisher manche irrige Annahmen und Ansichten. Verfasser klärt die falschen Annahmen hauptsächlich auf Grund der Urkunden des Archivs der Stadt Dobschau. Es wird auch nachgewiesen, dass die Siedlung nicht der Grundbesitzer Nikolaus Bebek gegründet hat, wie man das bisher allgemein behauptete, sondern der *Schultheiss Nikolaus, Sohn des Radislaus*. Auch die rechtlichen Verhältnisse werden besprochen. Die Siedlung erhielt das Karpfner Recht und behielt seine privilegierte Stellung als «grundherrschaftliche Bergstadt». bis ins XIX. Jahrh. Verf. weist auch auf die Bedeutung des Schulzenrechtes, des Stadtrechtes und des Bergrechtes hin. Dieser vorrechtlichen Stellung ist es zu verdanken, dass die Bergstadt ihre deutsche Sprache und ihr Volkstum bis in die Gegenwart bewahren konnte. Auch die Frage der Herkunft wird berührt. Demnach ist anzunehmen, dass die Bevölkerung aus einer südbairischen Bergmannsschicht und aus einer ostmitteldeutschen Waldroderschicht zusammengesetzt wurde. Diese Annahme unterstützen kulturhistorische, volkskundliche und sprachwissenschaftliche Gründe. Schliesslich werden auch die Schicksale der Bevölkerung kurz dargestellt.

Dr. LUKCSICS, PAUL: handelt in dem Aufsatz Die Erben der Frau des Paul Kinizsy, Benigna Magyar über die Erben der Gattin des berühmten Türkenbesiegers und der Tochter des Heerführers Blasius Magyar. Blasius Magyar erwarb 1464 das Adonyer Besitztum im Komitate Fehér, Kinizsy dagegen 1473 das Schloss Vásonkő und die Umgebung im Komitate Veszprém. Magyar starb 1490, Kinizsy 1494 und die Gattin Kinizsys, Benigna Magyar, für die die Pauliner von Nagyvázsony zwei ungarische Gebetbücher verfassten, erbte die beiden Besitztümer. Benigna Magyar heiratete in zweiter Ehe Markus Mislenovics, in dritter Ehe Vázsonyi Kereki oder «Thargeczew». Von der kinderlosen Benigna Magyar erbten die Brüder des Markus Mislenivocs, Johann und Peter, später seine Verwandten Matkó Tuškanič von Klys und Andreas Bischof von Tinnin das Schloss Vásonkő und das Besitztum Adony. Während der Unmündigkeit Kaspars, des

Sohnes Matkó's, wollten sich die Verwandten von Kroatien, Hieronymus und Peter Ruznovič von Klys, der Besitztümer bemächtigen, doch jagte sie der volljährig gewordene Kaspar Tuškanič — seinem ungarischen Namen nach Kaspar Horváth von Vásonkő aus dem Besitztum. Die Nachkommen Kaspar's blieben bis 1649 im Besitze der obengenannten Güter. Nach dem Aussterben des männlichen Zweiges der Familie, kamen Vásonkő und Adony in den Besitz Stefans, der den gräflichen Zweig der Familie Zichy begründete.

Das Bild des im Jahre 1465 dem Markt Lednic verliehenen Wappens.

MISZELLEN: EMMA BARTONIEK weist über den 1109—1114 verfassten und in der Legende des hl. Emericus erwähnten Ablassbrief, den Papst Gregor VII. einem Deutschen Namens Konrad gab nach, dass er mit dem Fischerring des Papstes besiegelt war und dass dieser Brief als «litterae clausae» vor dem einzigen bisher bekannten Beispiel der auf diese Weise verschlossenen Briefe, dem im Münchner Staatsarchiv bewahrten aus dem Jahre 1120 stammenden Briefe des Papstes Callixtus II. entstand. Ferner teilt Verfasserin mehrere unbekannte Angaben über Fabian, den Kanzler des Ungarkönigs Ladislaus des Heiligen mit.

PAUL GHYCZY bespricht die Schenkungsurkunde Königs Karl I. aus dem Jahre 1327, in der er dem Zólyomer Gespan Dancs eine goldene Rüstung, Wappen, Helmschmuck und Fahne schenkte; ferner beschreibt Verfasser auf Grund anderer Denkmäler das Wappen des Dancs und schildert den in jener Zeit getragenen Helmschmuck.

SARLAY, SAMUEL: schreibt über die Änderungen im Besitz des Gutes Aszód, seit Kaspar Dengelegi, der es 1571 erwarb, bis zum XVIII. Jh., als es in den Besitz der Familie Podmaniczky kam. Derselbe weist im Gegensatze zu den bisherigen Vermutungen darauf hin, dass der im XVI. Jhrh. eine grosse Rolle spielende Burghauptmann von Ajnácskő, Michael Sárközy, aus der Familie Sárközy von Csipcse, aus dem Komitat Bodrog stammte.

FACHLITERATUR. *Fekete-Nagy, Anton* über DORMUTH, ÁRPÁD: Die Vergangenheit der Familie Vörösmarty im Komitate Fehér und in Stuhlweissenburg im XVIII. und XIX. Jh. und *Schneider Nikolaus:* Die Vergangenheit der Familie Vörösmarty (ung.). — *G. Vargha, Zoltán* über Dr. THIRRING, GUSTAV: Die dreihundertjährige Vergangenheit des Geschlechtes Thirring von Ödenburg (ung.). — *Bottló, Béla* über MIESIEZNIK HERALDYCZNY. Zeitschrift der polnischen-heraldischen Gesellschaft. Jg. IX—XII. — *Tóth, Ladislaus* über BRILLO, ANTONIO: Gli stemmi degli studenti polacchi nell' università di Padova. — *Cz. A.* über KEREKESHÁZY KEREKES, JOSEPH: Bilder aus der Zeit der Árpáden und Anjous. — Derselbe über Gr. BEM KOSBÁN, VLADIMIR: Über VATER BEM. Erinnerungen an den General Josef Bem. — Ders. über HORÁNSZKY, PAUL: Die Nachkommen der Familie Detrich von Benedekfalva seit 1230. — Ders. über VICZMÁNDY, THOMAS: Berühmte Leute aus dem Komitate Zemplén. — Ders. über H. PÁLFY, ILONA: Die Besitztümmer über 100 Joch und ihre Besitzer im Komitate Baranya seit dem XVIII. Jhrh. und über H. PÁLFY, ILONA: Die Stadt Győr auf Grund der Konskription vom Jahre 1828. — Derselbe über BARON HERIBERT THIERRY: Stammliste des Johann Baptist Ritter von Thierry aus Lothringen.

Amtlicher Bericht über den Zuwachs der Archivabteilung des Ungarischen Nationalmuseums vom 1. Jänner bis 30. Juni 1934. Der Zuwachs beträgt in dem genannten Zeitraum ungefähr 30,000 Stücke. Die Gruppe der deponierten Familienarchive vermehrte sich mit den Archiven der Familien Gyóni und Dabasi Halász, Keöpeczi Nagy und Krasznikvajdai Szent-Imrey. Von den früher deponierten Familienarchiven erhielten die der Familien Abaffy, Graf Hugonnai, Jósa, Kolosy, Péchy, Péterffy, Podhradszky, Szilvay und Thaly Ergänzungen. Die Sammlungen des Stammaterials vermehrten sich unter anderen mit dem Archiv der Familie Csíkszentmihályi Sándor, mit den Schriften aus dem Nachlass von Virgil Szilágyi, mit denen von Viktor und Mathias Szmida, der Familien Bogyay, Berzeviczy und Detrich. Die Bedeutung des Zuwachses wird durch 48 mittelalterliche Originalurkunden erhöht, unter denen sich auch unbekannte und unveröffentlichte befinden. Von den Urkunden der Árpádenzeit ist besonders ein unbekannter Richterbrief des Vizepalatins Andreas Comes hervorzuheben, der auch durch sein einzigartiges Doppelsiegel von sphragistischem Geshichtspunkt aus von höchster Bedeutung ist. Auf der einen Seite des Siegels ist in einem dreieckigen Wappen ein fünfeckiger Stern zu sehen (das Wappen des Vizepalatins Andreas aus dem Geschlechte Hunt-Pázmán), auf der Rückseite des Siegels als Gegensiegel das mit einem Kameenring aufgedrückte, einen Greifen darstellende Siegel des Palatins Dyonis Tomaj. In heraldischer Hinsicht ist ein bisher unbekannter Wappenbrief aus dem Mittelalter, der des Königs Sigismund vom 20. IV. 1434. für Emerich, Sohn des Georg Vági von Bedeutung. Aus dem neuzeitlichen Material sind besonders die Schriften von Viktor und Mathias Szmida und Virgil Szilágyi wertvoll, die zur ungarischen Geschichte seit 1867 unbekannte Angaben enthalten.

M. KIR. ... KÖNYVTÁR

NEGYVENNYOLCADIK KÖTET 1934 1–2. FÜZET

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

CZOBOR ALFRÉD
TITKÁR.

BUDAPEST
KIÁDJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMXXXIV.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

		Lap
Fekete Nagy Antal	A Bethlenfalvi Thurzó-család eredete	1
Iványi Béla	Középkori címereslevelek	16
Ghyczy Pál	A koronás sisak	27
Sarlay Soma	A Vattay-család birtokszerzeményei	27
Czobor Alfréd	Három címeradomány egy oklevélben	28

II. Kisebb rovatok.

TÁRCA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1934. évi rendes közgyűlése 30

SZAKIRODALOM:

Dr. Fekete Nagy Antal	A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Ism. *Taborsky Ottó*	33
Schneider Miklós	Fejérmegye nemesi összeírásai: 1754., 1809. és 1818—21., 1828. Ism. *Varga Endre*	35
Dr. Sulica Szilárd	A Múzeumi Levéltár kialakulása. Ism. *Holub József*	35
Dr. Relković Néda	A gráci egyetem legrégibb magyar hallgatói (1586—1640). Ism. *Czobor Alfréd*	36
Dr. Málnási Ödön	Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672—1732). Ism. *Fekete Nagy Antal*	37
Wyrostek, Ludwik	Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej. (A Drág—Szász nemzetség Magyarországon és Galiciában). Ism. *Bottló Béla*	37

A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztálya. Hivatalos Értesítő *dr. Sulica Szilárd*tól 39

Németnyelvű tartalomáttekintés 44

Titkári és pénztári hivatal: Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum.
Évi rendes tagdíj 10 (tíz) pengő.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság barátaihoz!

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság mult évben töltötte be fennállásának 50-ik esztendejét. Az elmult félszázad alatt — az utolsó másfél évtized súlyos megpróbáltatásai ellenére is — híven és odaadással ápolta a magyar szellemi művelődés szolgálatában, kitűzött céljainak és feladatainak megfelelően, a magyar történelemnek a maga művelési körébe vont segédtudományait: a *címertant, oklevéltant, írástörténetet, pecséttant, családtörténetet* és *kortant.*

A Társaságnak kezdettől fogva megjelenő, többnyire illusztrált folyóirata, a *Turul*, az idevágó tudományos értekezések és közlemények tárháza. Kiadványai: a *Nemzetségi Zsebkönyv* és a *Magyar Címeres Emlékek*, valamint a hatása alatt, elsősorban a címertan és családtörténet terén kifejlett, nagykiterjedésű, több korszakalkotó művet felmutató ily irányú irodalom, a társulat által rendezett tudományos felolvasások stb. tanúi a magyar múlt tudományos művelésében elismert súlyának és nélkülözhetetlenségének s önmagukban is szószólói annak, hogy működése szilárd alapokra fektetve biztosíttassék.

Amidőn a Társaság a hagyományoktól távolodó áramlatokkal szemben a nemzeti élet fenntartóinak, a régi nemesi és polgári családoknak, az ősi társadalomnak történetén át ezek múltját, okleveles emlékeit, címereit a tudomány eszközeivel történeti megvilágításba helyezi, ma élő utódaiktól, a mai társadalomtól várja a jövőjét biztosító támogatást működésének folytatásához.

Nem kíván mást, csak barátainak, első sorban ez idő szerint is tagjainak ügybuzgalmát, mely az erkölcsi támogatás mellett mindenekelőtt és legsürgősebben az energikus buzgósággal kézbe vett *taggyüjtésre* irányul. Taglétszámunk gyarapodása anyagi alapjaink s ezzel életfeltételeink erősítését jelenti, s ma az egyetlen mód arra, hogy folyóiratunkat tovább is fenntarthassuk; sőt ha felhívásunk kellő megértésre talál, régebbi évfolyamainak terjedelmét legalább némileg megközelítsük. A csekély évi tagdíj (10 pengő) ellenében, mely a fennálló nehéz gazdasági viszonyok mellett sem jelent nagyobb megterhelést, folyóiratunkkal azt meghaladó értéket adunk s emellett, akik Társaságunk föntmegjelölt működését és céljait ily módon támogatják, saját érdekeiket is szolgálják.

Kérjük igen tisztelt tagjainkat és pártolóinkat, hogy a taggyüjtést saját körükben vállalni s abban, a magyar múlt szeretetétől áthatva, eredményesen közreműködni szíveskedjenek.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA: ÁBRAI VILMOS.

NEGYVENNYOLCADIK KÖTET 1934 3—4. FÜZET

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

CZOBOR ALFRÉD

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXXXIV.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

		Lap
Bartoniek Emma	VII. Gergely pápa halászgyűrűs viaszpecsétjéről	76
Czobor Alfréd	Három címeradomány egy oklevélben (1 képpel)	28
Fekete Nagy Antal	A Bethlenfalvi Thurzó-család eredete	1
Főglein Antal	Zólyom vármegye pecsétje (képekkel). (Felolvastatott a Magy. Her. és Gen. Társaság 1934. dec. 13-án tartott felolvasóülésén)	45
Ghyczy Pál	A koronás sisak (1 képpel)	27
Ghyczy Pál	Dancs mester, az aranyos vitéz	77
Iványi Béla	Középkori címereslevelek: I. Lednic mezőváros 1465. évi címereslevele. II. A Halácsy-család 1507. évi címereslevele. III. A Kisserjéni-család 1518 (?) évi címereslevele. IV. Barcsai Pál címereslevele. V. T. László címerének leírása	16
	Pótlás: Lednic mezőváros 1465. évi címerének képe	75
Lukcsics Pál	Kinizsyné Magyar Benigna örökösei.	66
Lux Gyula	Dobsina településének és birtoklásának története	55
Sarlay Soma	A Vattay-család birtokszerzeményei	27
Sarlay Soma	Az aszódi uradalom birtoklásának története	78
Sarlay Soma	Sárközy Mihály ajnácskői várkapitány származása	79

II. Kisebb rovatok.

TÁRCA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1934. évi rendes közgyűlése 30

SZAKIRODALOM.

Gr. Bem Kosbán Vladimir	Bem apóról. Visszaemlékezések Bem József tábornokra. Ism. *Cz. A.*	83
Brillo, Antonio	Gli stemmi degli studenti polacchi nell' università di Padova. Ism. *Tóth László*	83
Dormuth Árpád	A Vörösmarty-család multja Fejérmegyében és Székesfehérvárott. — Schneider Miklós: A Vörösmarty-család multja. Ism. *Fekete Nagy Antal*	80
Dr. Fekete Nagy Antal	A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Ism. *Taborsky Ottó*	33
Vitéz Horánszky Pál	A Benedekfalvi Detrich-család leszármazása 1230-tól. Ism. *Cz. A.*	84
Kerekesházy-Kerekes József	Rajzok az Árpádok és Anjouk korából. Ism. *Cz. A.*	83
Dr. Málnási Ödön	Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672—1732). Ism. *Fekete Nagy Antal*	37
Miesięcznik Heraldyczny	(Heraldikai folyóirat, kiadja a Lengyel Heraldikai Társaság Varsói Osztálya). Ism. *Bottló Béla*	81
Dr. H. Pálfy Ilona	Baranya megye 100 holdnál nagyobb birtokai és birtokosai a XVIII. századtól napjainkig. — *U. a.:* Győr sz. kir. város az 1828. évi összeírás megvilágításában. Ism. *Cz. A.*	84
Dr. Relković Néda	A gráci egyetem legrégibb magyar hallgatói (1586—1640). Ism. *Czobor Alfréd*	36
Dr. Sulica Szilárd	A Múzeumi Levéltár kialakulása. Ism. *Holub József*	35
Schneider Miklós	Fejérmegye nemesi összeírásai: 1754., 1809. és 1818—21., 1828. Ism. *Varga Endre*	35
Baron Thierry, Heribert	Stammliste des Johann Baptist Ritter von Thierry aus Lothringen. Ism. *Cz. A.*	84
Dr. Thirring Gusztáv	A soproni Thirring-nemzetség háromszázéves multja. Ism. *G. Vargha Zoltán*	81
Viczmándy Tamás	Híres Zempléniek. Ism. *Cz. A.*	84
Wyrostek, Ludvik	Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickej. (A Drág-Szász nemzetség Magyarországon és Galiciában.) Ism. *Bottló Béla.*	37
A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztálya. Hivatalos Értesítő *dr. Sulica Szilárd*tól		39, 85
Németnyelvű tartalomáttekintés		44, 89